

MARIN PREDA

Viata ca o prada

"Daca asi sti ca efortul pentru scrierea unui roman ma poate costa viata, mi-asi lua toate masurile de siguranta pentru a înlatura o eventualitate cum ar fi boala din care sa mi se traga moartea. Dar unica masura hotarâtoare, aceea de a renunta la scris, nu asi lua-o." - Marin Preda

Aventura constiintei mele a început într-o zi de iarna când o anumita întâmplare m-a facut sa înțeleg deodata ca exist. Era multa lume în casa, fiinte mari, asezate în cerc pe scaune mici si care se uitau la mine cu priviri de recunoastere, dar parca îmi spuneau cu ostilitate, te vedem, esti de-al nostru, dar ce faci? Atunci am auzit o voce: "Lasati-l în pace! Na, ma, si pe-asta!" si cel ce rostise aceste cuvinte a luat de undeva de pe soba o pâine mare si rotunda si mi-a întins-o. Atunci mi-am dat seama ca tineam strâns ceva în brate, tot o pâine, si ca asta era cauza privirilor rele îndreptate asupra mea. Pusesem mâna pe pâinea de pe masa care era a tuturor si nu mai vroiam sa dau la nimeni din ea. Iar acel om, de care ascultau toti, în loc sa mi-o ia cu forta, cum furiosi se pare ca vroiau ceilalti, facându-ma sa scot racnete, îmi mai daduse una: "Ia-o, ma, si pe-asta!" Parca m-am trezit dintr-un somn. M-am uitat la toti linistit si am pus cuminte pâinea din brate pe masa. Nimeni nu mai m-a luat dupa aceea în seama, au început sa rupa din ea si sa manânce.

Din aceasta întâmplare ar reiesi ca instinctele de acaparare m-au dus departe de viata, ceea ce nu s-a dovedit. Totusi aventurile vietii noastre sunt ale constiintei, desi viata ei adevarata nu e niciodata libera de instincte si nu o data e neputincioasa în fata lor, în rau, dar si în bine.

N-as putea sa spun cui datorez faptul ca desi am fost dat la scoala la opt ani, cu scopul marturisit de tatal meu sa învat doar sa ma iscalesc si pe urma, asemeni fratilor mei mai mari, sa arpamântul si sa cresc vite, totusi întreaga familie a renuntat mai pe urma la aceasta idee. Fiindca în primul an abia am trecut clasa, desi m-am trezit cu uimire citind.

Atunci de ce m-au dat mai departe sa urmez si clasa a doua pe care abia am trecut-o? Ulterior toti au spus ca învatam bine. Dar asta nu era adevarat. Numai eu stiu ce-am putut trai în anul urmator, la ce tortura am fost supus si cum soarta mea s-a decis parca ignorându-ma. De la începutul anului nu putusem învata nimic, nu aveam carti. Mama îmi facuse rost de cinci lei, mi-i daduse si-mi spusese sa-mi cumpar cu ei "macar Citirea". M-am dus acasa la învatator, pe care l-am gasit în curte cu altii, beau cafele si jucau tabinet, si l-am strigat. A venit la gard. I-am spus ce vroiam, si el a întins mâna si i-am pus în palma mica moneda galbena.

- Ce sa-ti iau eu, zice, cu cinci lei? O Citire costa vreo douazeci si cinci de lei.

- Dom'le învatator, i-am spus eu atunci, care ma gândisem o clipa ca ar putea da de la el restul, dar îmi spusese în acelasi timp ca nu putea sa faca asa ceva, ca nu eram fi-sau, luati-mi un maculator sa am macar pe ce scrie, ca de învatat pot sa ma mai împrumut, dar de scris nu pot sa scriu în caietele altora.

- Asa e, zice, bine, când o sa ma duc pe la Rosiori, o sa-ti cumpar un maculator. Da' tac-tau de ce nu-ti da bani de carti, ca nu e om sarac?

- Ma mir ca ma lasa sa viu si asa, darmita sa-mi mai cumpere si carti.

- Asa e, a zis învatatorul senin, si a dat creanga de mar pe sub care venise la mine la o parte si s-a întors la masa sa-si continue jocul întrerupt.

În iarna aceea hotarârea tatalui meu de a nu ma mai lasa sa ma duc la scoala a devenit, practic, un fapt, desi din gura nu ma oprise; nu aveam cu ce ma încalta. M-am dus doar când am putut merge descult; si atunci am trait acele ore de spaima despre care am pomenit al carei motiv daca s-ar fi dezvaluit s-ar fi petrecut o catastrofa. Constiinta masura proportiile dezastrului care ar fi urmat, iar instinctele tremurau: nu se stie ce-as fi ajuns în viata daca jocul întâmplarii, al carei erou eram, s-ar fi destramat si eu as fi aparut în ochii învatatorului asa cum eram si nu cum, prin nu stiu ce mister, credea el ca sunt. Adica dintre cei mai buni... Se apropia sfârsitul anului si dascalul examina toata clasa, sa vada pe care trece, pe cine premiaza si pe cine lasa repetent. Scotea câte cinci sau sase la tabla si îi asculta. Jumatate din ei parca învatasera ceva, cealalta jumatate însa parca nici nu trecuse pe la scoala si atunci învatatorul începea sa-i bata la palma cu o nuia de corn foarte agera, de care tot unul dintre noi facuse rost. Era atât de furios încât uneori îi batea la palma pe toti cei care erau scosi odata, desi unii dintre ei protestau indignati ca ar fi raspuns bine la întrebările puse. Asteptam tremurând sa-mi vie rândul. Nu stiam nimic si ascultam înfiorat plansetele care umpleau clasa. Baietii suportau bine loviturile în clipele când le primeau, dar în banci nu mai puteau, fluturau mâinile înrosite în aer, sau si le vârâu deznadajduiti între genunchi. Plângeau cu înversunare si obida nedefinita fiindca nici unul nu stia sa urasca, durerea lor era pura si în ea puteai ghici cel mult protestul împotriva ei, a durerii în sine, fiindca durea, si nu a învatatorului sau a scolii, cu cartile si istoriile ei care trebuiau învătate cu sila.

Prima zi a trecut fara sa fiu scos si eu la examen. A doua zi, vazând cum stau lucrurile, în loc sa fug si îndarat sa nu ma mai uit, am venit totusi la scoala, desi stiam ce ar putea sa mi se întâmple. Nu m-a scos nici în acea zi si nici în cele urmatoare. si pentru ca aceasta întâmplare sa fie dusa pâna la capat, în nefirescul ei, la sfârsitul anului m-am pomenit printre premianti.

Faptul uimi pe ai mei si tata nu mai zise nimic, când, în toamna, îi spusei ca vreau sa urmez si pe-a patra. Dar tot nu-mi lua carti. încetul cu încetul însa se raspândi întâi printre copii, apoi si printre vecini, ideea ca eu as sti atâta carte încât era clar ca dupa terminarea cursului primar trebuia sa fiu dat sa urmez mai departe, la liceu sau la scoala normala de învatatori. Începui si eu sa cred acest lucru, cu atât mai mult cu cât viata de taran, în ciuda faptului ca se petrecea într-un spatiu liber, mie mi se parea ca se petrece într-un taru. Dar eu nu vreau sa povestesc aici "amintiri"; ci doar lucruri pe care le contemp lu si azi cu un sentiment de neliniste ca s-ar fi putut totusi sa nu aiba loc, si atunci nici lumina care le însoteste azi în amintire sa nu fi existat.

Nicaieri nu a fost timp în cele o mie de pagini ale Morometilor sa povestesc calatoria pe care a facut-o Niculae (erou a carui copilarie era a mea), cu tatal sau, la vârsta de doisprezece ani, la Câmpu-Lung, unde dorinta lui de a evada din familie si din sat trebuia sa devina un fapt. în realitate aceasta calatorie avea sa se termine cu un esec prin care însa soarta ma ferea de o prabusire.

Nu exista o fiinta care sa nu fie înzestrata cu instinctul primejdiei. La oameni el agita presentimentele cu atât mai mult cu cât ratiunea nu-si da seama de nimic. Tatal meu era posomorât si nu scotea un cuvânt mergând pe lângă cai. Nu se uita la mine, se ferea de ochii mei, a caror expresie îl împiedica, pesemne, sa înțeleaga avertismentele turburi pe care le simtea zdruncinându-i credinta în steaua mea. Ce eram eu? Ce putea sa-i spuna lui încrederea naiva a

unui baiat ca într-acolo unde mergeam ne astepta lumea cu bratele deschise, sa confirme adevarul înzestrării fiului din caruta, de care în sat nimeni nu se mai îndoia demult? si daca toata lumea se însela? Învatatorul acela care ma premiase fara sa stiu nimic murise demult si luase cu el în mormânt secretul comportarii lui ciudate. El, tatal, nu fusese niciodata convins ca nu se petrecuse atunci ceva firesc. Ai mei toti stiau bine ca sunt un bleg, totusi de ce mi s-ar fi pus pe cap o coroana pe care n-as fi meritat-o? Asemenea gesturi le pot face oamenii obisnuiti din prostie sau din partinire, dar ce l-ar fi putut îndemna pe un învățator care nu era mai bun decât altii, ba chiar era mai rau, suferind de piept, si folosind foarte des nuiaua, sa ma scoata din blegia mea vizibila si sa ma împinga de la spate în fata satului? Patul sau de moarte pe lângă care am trecut toata clasa si i-am sarutat mâna acestui om slabut, stins în floarea vârstei, cu o mica mustata neagra si cu o expresie ca de icoana pe chipul sau supt de suferinta, nu-mi apare niciodata în amintire fara un adânc fior: e pentru mine semnul ca pe aceasta lume, destinul orb nu e atotputernic, ca hotărârile lui pot fi smulse, ca fulgerul intuitiei noastre îl poate abate din mersul lui implacabil. si ca, odata înfrânt, el cedeaza mereu netezindu-ti drumul nu fara a-ti lasa în constiinta de fiecare data o spaima, semn ca nu te va proteja la infinit.

Aceasta spaima o traia pe drum tatal meu, înaintea mea. El se apropie la un moment dat de botul cailor si trase caruta la marginea drumului. Alaturi era o poiana si o fântâna. O fata descalta își spala picioarele, aparitie parca de vis pe aceste tinuturi necunoscute cu vai adânci si dealuri uriase. Se sui apoi lângă mine. Ramase câtva timp tacut fara sa ma priveasca. Îmi puse însa mâna lui mare pe picior si ma mângâie cu o mila nesfârșita pe care a trebuit sa treaca douazeci de ani ca s-o înțeleg. Apoi îmi spuse cu o duiosie izvorâta numai din tristetea pricinuita de hartuiala la care îl supunea de la o vreme familia noastra cu trei soiuri de copii, si pe care numai eu si mama i-o cunosteam.

- Domnule, unde ne ducem noi acum?

Am înțeles fara sa ma turbur ce vrea sa spuna: era oare asta drumul nostru? Ne duceam bine acolo unde ne duceam? Cine ne spunea noua ca din zecile de carute care se îndreptau ca si a noastra spre orasul de munte cu renumita lui scoala, a noastra nu va face parte din cele care se vor întoarce cu sperantele pierdute?

- Îți pun aceasta întrebare, a continuat el ca si cum mi-ar fi spus pentru întâia oara ceea ce avea sa urmeze, când de fapt totul fusese demult rasucit pe toate fetele, ca sa stii ca n-ajunge sa reusesti sa treci din trei sute, câti am auzit ca sunt înscrisi, printre cei patruzeci admisi. Trebuie sa fii printre cei sapte-opt cu bursa. Fara bursa nu pot sa te tin! Mi-am dat capul pe spate:

- Heeee! si d-aia ai tras tu caruta la marginea drumului!! Din mers nu puteai sa-mi spui, heeee!

si l-am aratat cu mâna ca sa-l mai vada si altii si am continuat sa behai.

- Nu, ca putem sa întoarcem caii si sa ne ducem acasa! a zis el atunci cu simplitate, vrând parca, cu o ultima sfortare, sa ramâna în mijlocul acestei simplitati care ne-ar fi izbavit de toate grijile si de toate temerile. Spunem ca n-au mai fost locuri si gata. Altfel îți închipui ce rau o sa fie. Ce-o sa te faci tu, cum o sa te aranesti? Lasând la o parte faptul ca n-o sa se poata sa nu-ti pese de toti prostii care or sa râda de tine.

Ma uitam la el si ca totdeauna glasul cu care îmi spunea aceste cuvinte ma facu sa înțeleg mai putin ceea ce spunea. Cum o spunea, asta era uimitor. O vesnica surpriza. Reiesea în acele clipe ca lumea n-ar fi atât de greu de suportat, daca n-ar fi împanata cu prosti. Ei, ce-o sa fac?

Sunt eu în stare, așa ca el, să nu-mi pese de ei? N-o să fiu, cum o să fiu? Sunt un copil, puținii sunt cei care cu adevărat se pricep să le facă fătă. și atunci?

- și ce vrei tu acum de la mine?

- Te întreb. știi?!

- Ce să știu?

- Cum ce să știi? Păi despre ce vorbim noi aici? știi tu carte?

Am tăcut. Cum puteam să-i alung îndoielile? Să-i spun că știu să rezolv ecuații de gradul întâi, sau că știu toată istoria Evului Mediu așa cum se predă ea în clasa a doua de liceu?

- Ia spune-mi tu mie, aici, a zis el atunci tresărind parcă și el însuși că această idee nu-i venise mai demult în minte, care sunt bogățiile țării?

Vroia să mă examineze el, să audă cu urechile lui că știu și să se liniștească.

- Care sunt bogățiile țării? Eeee! Heeee!

și l-am arătat iar cu mâna, să fie martori și alții, și să râdă și ei de întrebarea lui. A început să râdă el însuși, redevenind senin și a pus mâna pe haturi. Convingerea mea îl subjuga.

La Câmpu-Lung am ajuns pe seară și am tras sub soproanele unui han. Era frig, am început să tremur, m-am învelit cu cerga, care nu ținea însă decât puțin de cald.

- Ce e cu tine? m-a întrebat.

- Tu nu vezi? i-am răspuns eu cu dinții clăntănind. Mi-e frig, pune dulama pe mine și ia cerga asta de-aici.

Mi-a adus să mâncăm doi mici și mi-a pus o ceașcă cu tuică în mână.

- Bea și tu, zice, mi-o dădu mocanul' asta de-alături. A tras și el cu caruta cu noi, e de prin Rachitele. Are și el un copil să-l dea la școală. A venit cu el în caruta și cu un butoi, eu zic că are o sută de chile. Ei, adăuga el, pot eu să fac fătă? Se duce și da la unul și la altul și tuică și bani și admitem cazul că și baiatul e bun. între tine și el nu-l alege pe el?!

N-am putut nici să mâncăm, nici să beau și nici nu mai auzeam bine ce spunea. Dimineața m-am trezit mirat că nu prea îmi simteam greutatea corpului. știam ce e, dar această boală, frigurile, îmi trecuse demult și niciodată nu mă apucaseră toamna, ci totdeauna în iunie. Nu i-am spus tatălui meu nimic, nici nu prea credeam că sunt iarăși frigurile, de asta dată am mâncat bine și starea aceea de slabiciune mi-a trecut.

Am plecat la școală. Curtea era imensă, plină de copii și de părinții lor. Vederea mocanilor cu palariutele acelea ca niște ceanuri și cu pantalonii de abă albă strânsi pe picioare mă înveselit și am uitat că fusesem aseară bolnav. Tatăl meu însă era din nou îngrijorat: se adevăra ceea ce auzise, în timp ce el mai crezuse poate că n-o fi adevărat, și că n-or fi avut toți ambiția să-și dea copiii aici și nu în alta parte: pareau nu trei sute, ci parcă o mie.

Programul din ziua aceea, după cum citiram pe un afiș, era apelul și vizita medicală. Nu trecu mult și ieși un om care ceru foarte autoritar să se facă liniste, după care începu să ne citească numele după o listă. Erau într-adevăr foarte mulți, nu se mai tenninau. Cât timp să fi trecut? O jumătate de ceas? Cutarescu Ilie, prezent, Pantirescu Toader, prezent, toaderii astia erau foarte numeroși. Tocmai mă miram de ce mocanii își spun Toader și nu Tudor, când deodată peste curtea marginită de ziduri înalte cu ferestre mari și cu copaci bătrâni cu frunza de un verde bogat și negru, se lăsa liniștea. Se strigase un nume și nu răspundea nimeni. În clipa următoare insul care citea de pe listă repeta, ridicând vocea, un nume care nu-mi spunea nimic.

Tăcerea reveni în timp ce mă miram de ce-o fi lipsind cel strigat. O fi renunțat de bunăvoie sau n-or mai fi putut ai lui să-l dea? Atunci de ce s-o mai fi înscris? În clipa următoare o voce

dramatica se auzi înaintând din spate de unde se retrasesera parintii, si o mâna brutala mi se înfipse în umar.

- Raspunde, ma, prezent! Ce e cu tine? A! Da, eu eram ala! Cum de uitasem? Omul care facea apelul ridica fruntea din hârtii si îmi spuse ceva neplacut. Refuzai sa înțeleg ce anume, gasind în sinea mea, cum aveam sa fac totdeauna, gata pregatita nepasarea si justificarea ei: am stiut eu de ce nu mi-am înțeles numele. Iar pe ala... si n-o sa-i dau eu lui explicatii de ce l-am facut sa ma strige de doua ori. Asa, uneori trebuie sa strigi pe cineva de mai multe ori, nu toti oamenii seamana unii cu altii. N-am auzit, fara sa fiu surd. Ei si?

Îndata dupa aceea am intrat la vizita medicala care s-a terminat pe la orele trei. Dezbracati, eram cercetati fugar de doi doctori, dintre care unul, care purta ochelari grosi, ne punea o carte în fata: trebuia sa citim din ea de la o anumita distanta. N-am putut citi de la distanta vruta de el si atunci ma apuca de ceafa, spunându-mi sa nu ma aplec. Cum puteam sa nu ma aplec, daca nu vedeam bine!?

Revenind dupa câteva ceasuri în aceeasi curte, acelasi ins care ne facuse apelul citi apoi o lista cu nouasprezece candidati respinsi la vizita medicala. Ma aflam printre ei. De asta data îmi auzii clar numele.

- Cum? De ce? facu tata întrerupându-l. Ce-a avut copilul meu?

- Copilul dumitale, zise insul, n-are ochi buni! Poate sa si-i strice si mai tare daca intra la scoala. N-avem dreptul sa ne luam raspunderea.

Va sa zica medicul cu ochelari nu admitea ca si altii sa mai poarte ochelari si sa învete carte. N-am înțeles de ce s-a purtat astfel cu mine. Tata parea sa fi înțeles, dar eu nu eram curios sa aflu. Ne-am luat actele, ne-am întors la han si am plecat.

- De unde au stiut ei ca n-ai ochi buni? m-a întrebat tatal meu într-un târziu:

Acum arata linistit. Parca era mai bine ca s-a întâmplat asa! Nimeni n-are ce sa zica! Ochii sunt asa cum te nasti cu ei, ce poti sa faci!

- M-au pus sa citesc, zic.

- Ei, si tu n-ai vazut?

- Ba da, dar nu asa bine!

- În fine, ce facem? zise el cu un glas înalt. Ce facem?! Ca acasa, asa, nu ne putem întoarce. Ce-i facem?!

Ce puteam face? Nu vedeam nimic înaintea ochilor dar nici nu-mi dadeam seama ca drumul spre care crezusem atâția ani ca aveam dreptul sa pornesc este închis acum pentru mine.

- si daca ne ducem noi la Miroși? zise tata cu un glas din care înțelesei ca ezitase îndelung pâna sa-mi spuna acest trist lucru.

La Miroși era o scoala numita "de arte si meseni", cu o durata de patru ani, învățai în ea tâmplarie, tinichigerie, croitorie, cizmarie, fierarie (da, fierarie, sa faci roti, potcoave, sa dai zimti la seceri, sa ascuti cazmale si otice, sa faci carute, gabriote! Ce mai încoace si încolo, ca Iocan!).

- Acolo, continua el, ai sa iai bursa fara doar si poate, fiindca cine vine? De-aia cu capetele mari cât dovleci, care nu sunt în stare de altceva si sunt si bogati, platesc întreținerea, aduc de-acasa alimente, plus sapte mii de lei taxele de internat. Trebuie sa-si cumpere si carti!

Se informase, deci, din timp, prevazând ceea ce avea sa se întâmple la Câmpu-Lung, sau auzise toate astea din întâmplare si socotea acum ca acest drum era totusi mai bun decât întoarcerea acasa?

I-am raspuns sa mergem si la Miroși, gândind în acelasi timp ca o sa vad eu ce-o sa fac pe urma la anu, desi îmi dadeam seama ca voi avea atunci sașisprezece ani si ce liceu sau scoala normala m-ar fi putut primi atât de târziu?

Aveam sa aflu curând ca tata gândea la fel, ca nu se împaca nici el cu ideea aceasta ca dupa ce atâta vreme toata lumea crezuse ca rostul meu era într-o parte, acuma sa afle ca nimerisem în alta parte.

Totul e ca gândirea noastra sa nu slabeasca deloc si sa nu ocoleasca nimic, sa bata cu degetul chiar si într-un gard. Dincolo de el s-ar putea sa se gaseasca un om care sa fie tocmai cel care îti trebuie.

Aflaram la Miroși îndata ce sosiram ca înscrierile nu s-au încheiat si ca a doua zi chiar începeau examenele. Hotarâram sa nu ne ducem acasa, desi satul nostru era la câtiva kilometri. Trebuia sa facem o cerere si sa predam actele si intraram într-o librerie care se afla pe-aproape. Un domn ne întâmpina cu o voce subtire si energica:

- Buna ziua, ce doriti? Un caiet, o coala de hârtie? Ce e cu baiatul? Vrei sa-l înscrii aici la scoala, mosule?

Tata nu era mos deloc, iar acest domn atât de perspicace si de elegant nu era nici el mai tânar de patruzeci de ani, cum aveam sa aflu mult mai târziu. În propria lui librerie statea cu palarii pe cap si purta un costum gri-deschis, cu o cravata tipatoare.

- De ce esti necajit, mosule, continua el fara gres, ia spune, ce ti s-a întâmplat?

Tata avea privirea rotunda si îi jucau ochii în cap ca si când ar fi fost fascinat de vocea ascutita si atragatoa- re a acestui om, de siguranta lui, si de felul decis si protector cu care pusese el degetul pe rana care ne durea.

- Cum! exclama în sfârșit tatal meu indignat, necajit arat eu? Necajit esti azi si mâine nu mai esti! Or, eu, ce sa fac?

Adica el se simtea lovit pentru toata viata si niciodata n-avea sa-i mai treaca rana pe care o primise. si începu sa-i povesteasca acestui librar, care nu parea sa fie ceea ce este, tot ce ni se întâmplase la Câmpu-Lung.

- Mosule, zise el când tata termina, îti bag eu baiatul într-o scoala normala de învatori, dar trebuie sa-mi dai bani.

- Îti dau, domnule, zise tatal meu parasind orice prudenta si își duse mâna la brâu, unde avea banii, prima rata pe care ar trebui s-o platesc la Câmpu-Lung.

- Îmi dai o mie de lei acum si o mie de lei dupa ce primesti scrisoarea de la scoala ca fiul dumitale a fost admis, zise falsul librar. Mosule, eu sunt profesor la Bucuresti si stiu unde sa ma duc la minister ca sa aflu la ce scoala din tara sunt locuri libere. O sa intre chiar fara examen de admitere, numai pentru bursa va trebui sa candideze. E bun baiatul? Cum te cheama? mi se adresa... Ia scrie tu, sezi colea...

si îmi dicta una din acele obisnuite fraze din care se putea vedea daca stiai sau nu sa desparti un verb de un pronume prescurtat. Dar stefan cel Mare la ce an s-a urcat pe tron si ce batalii a dat?

- E bun, mosule, o sa ia si bursa, eu chiar mâine plec la Bucuresti si ma întorc cu aprobarea în buzunar, daca nu, îti dau banii înapoi!

Tata scoase o mie de lei si i-o dadu. Falsul librar (mai târziu aveam sa aflu ca era si fals profesor) îmi dadu o cutie pe care o deschise tot el si lua din ea un fel de alvita moale si alba îndemnându-ne si pe noi sa mâncam.

- Măine baiatul sa se prezinte aici la examen 11311n138l si sa-l dea, ca în caz ca nu reusesc eu sa obtin un loc undeva (si trebuie sa te astepti, mosule, sa fie cine stie pe unde, dar ce-ti pasa; daca costa scump trenul în vacante n-are decât sa stea si el pe la vreun coleg mai bogat) sa nu piarda anul si sa învete aici, unde trebuie sa stiti ca predau si eu si profesorii sunt foarte severi. Nu se învata numai pentru meserie, se învata foarte multa carte! Studiile de-aici sunt egale cu cele secundare, daca se da o echivalenta. Asa ca fii fara grija, o sa fie bine oricum, daca nu acum, la anul. Sa ia aici medie mare, fiindca s-ar putea sa am nevoie sa-i spun ministrului: "Domnule ministru, are zece! Va rog respectuos sa aprobati!"

Am mas noaptea în caruta la marginea satului si a doua zi am intrat la examene. N-aveau deloc capete de dovleci concurentii. Dupa probele scrise, a doua zi am intrat la cele orale. Ne-am întors acasa spunându-ni-se ca vom primi rezultatul prin posta. În acest timp falsul librar se întoarce si el de la Bucuresti si veni dupa noi.

- Mosule, striga el din poarta, am reusit. Baiatul dumitale va pleca cu mine chiar acum la Abrud la scoala normala, am repartizarea în buzunar. Trebuie sa-l duc eu, fiindca nu stiu ce e acolo si e necesar sa fiu de fata, sa insist daca va fi cazul. Trebuie sa-mi dai bani de tren! Ia vin încoace, Marinica!

si ma lua de brat si ma duse mai încolo, zicând ca are sa-mi spuna ceva secret. Îmi sopti:

- Bine ca n-ai intrat la examene la Câmpu-Lung. Examenul de-aici de la Mirosi n-a fost greu si cu toate astea abia ai luat sapte la matematica si opt la româna, iar la oral sapte. Ți-am vazut notele. Sunt rele. sapte e nota de admitere, dar pentru bursa aveai nevoie de noua. La Câmpu-Lung ti-ar fi dat patru.

O nedumerire grea se abatu ca o negura asupra mea. Cum adica, nu stiam? Convingerea fusese deci o iluzie? Sau nu cumva stiam ce nu trebuie, lucruri foarte grele care nu eram obligat sa le stiu si în schimb nu stiam, sau stiam prost acele lucruri care se cer la examene, si care trebuiesc foarte bine stiute? Într-adevar, salvarea mea a fost acel medic cu ochelari. Daca nu m-ar fi respins el, nimic nu s-ar fi putut drege pentru mine. si nu fiindca m-ar fi asteptat imediat acasa taiatul cocenilor, apoi aratul, si tot timpul îngrijitul cailor, tesalatul lor, ranitul la grajd, ci faptul ca n-as mai fi avut cum sa iau dupa aceea o carte în mâna, chiar daca toate aceste treburi ar fi fost facute bine si fara sila. Lânga noi era unul Cârstea al lui Ion Dumitrache care avea acest obicei de a citi. Avea si un cufar plin cu carti. Ei si? Tot Cârstache era, nu-i folosea la nimic acel cufar. si cel puțin el nu cazuse la nici un examen, si îndeletnicirea aceasta a lui nu era considerata ca o trista zadarnicie, ci ca o placere a lui, asa cum altora le place sa creasca porumbei sau sa cânte din cimpoi. Se presupunea ca el înțelege ce citeste. Despre mine s-ar fi spus de aici înainte ca nu, nu înțeleg ce citesc, dovada ca am fost pus acolo la examen si n-am stiut, iar încercarea mea de a le dovedi ca se înseala ar fi fost primita cu rânjete batjocoritoare, sau cu mila, asa cum facem când avem în fata noastra un ratacit sau un nebun inofensiv. Gândul, aspiratia de a afla ce e lumea si cine eram eu însumi, cu ajutorul cartilor, cine ar fi înțeles o astfel de stare de spirit într-o lume cumplita, care trebuia sa munceasca pe brânci ca sa existe? Cultura era pentru ei o meserie mai buna si nu o forma de viata a spiritului si cine esua aici, practic, nedevenind nimic, nimic era. Nu se cunosteau pe ei însisi sau nu pretuiau în mod deosebit acele valori care adesea tâsneau chiar dintre ei, spontan, gândirea uimitoare a unuia (cum era aceea a tatalui meu), puterea credintei, smulgerea din temporal... Nu, reveneau repede pe pamânt... vacile, oile, caii, supunerea fata de natura, iernile grele, ploile...

N-am plecat direct spre Abrud, ci întâi spre Bucuresti, falsul librar cu trenul, iar eu cu autobuzul, cu "chioara", care trecea prin sat totdeauna seara, dar nu oprea, avea statie la Râca. I se spunea asa fiindca de când o stiam masina asta n-avea decât un far.

În Bucuresti am tras la falsul librar si au trecut doua saptamâni pâna ce am plecat spre Abrud, timp în care am ratacit de dimineata pâna seara prin marele oras fara sa-l cunosc, traird doar sub fascinatia vitrinelor lui, a cladirilor lui înalte, a marilor bulevarde, a vietii lui secrete din care veneau spre mine doar stralucirea si miscarea vie a reclamelor orbitoare si frumusetea fetelor si femeilor.

Ne-am urcat într-un accelerat si falsul librar mi-a spus ca mi-a facut rost de un carnet de elev care îmi da dreptul sa platesc numai cincizeci la suta din bilet. Mi se pare ca l-a prins un conductor, caruia a trebuit sa-i dea ceva. Nu mi-era gândul la viata lui, ci la a mea. Abia am observat cum a cucerit în câteva ceasuri o eleva în tren. Ulterior am aflat ca avea doua neveste, una la Bucuresti, si alta la Mirosi, cu copii si o multime de alti copii prin toata tara si ca era totusi institutor, si din când în când profesor suplinitor la liceul "Mihai Viteazul". I-am scris mai pe urma din dorinta de a avea un mentor, dar în afara de muieri si de astfel de aranjamente pe care le facea folosindu-se de informatii, de la minister, cum îmi facuse mie, nu se pricepea la nimic. Era însa un om inimos si daca n-ar fi avut reaua inspiratie sa se bage în politica, fanatizat de idei care în fond îi erau straine, nu si-ar fi pierdut cârma dupa razboi si ar fi îmbratrânit cucerind mai departe fete si muieri.

Era noapte când ne-am dat jos într-o statie de munte, ca sa schimbam trenul. Gara frumoasa, asezata la poalele unor dealuri încarcate cu brazii, era la ora aceea pustie si trebuia sa asteptam câteva ore. M-am asezat pe banca de lemn din fata peronului si am stat asa tot timpul, copleșit de o emotie puternica, în timp ce o cadere de apa de undeva departe îmi însotea, intensificând-o, aceasta stare de singuratate si fericire, care venea din sentimentul ca evadarea mea se înfaptuieste si ca e fara întoarcere.

Am continuat apoi lunga calatorie. Stateam la geam, rotile pacaneau, orase si sate, si vai adânci sau brazii înalti îmi ieseau gonind înainte izbindu-mi ochiul, repezindu-se uneori cu violenta asupra ferestrei mele si facându-ma sa ma trag înapoi înspaimântat.

La Turda ne-am dat jos si ne-am urcat într-un tren mic care oprea foarte des si mergea foarte încet. Era plin de moti, cu muierile si fetele lor, urcau si coborau neîncetat. Ai fi zis ca e trenul lor, facut de ei, anume asa de mic ca sa urci si sa te dai jos din el din mers, cum se si întâmpla. Seara, pe la orele noua, aceasta "mocanita" si-a terminat drumul si s-a oprit la Abrud.

Peste oras cadea o ploaie marunta. Am gasit usor cladirea scolii, care era pe un deal la marginea orasului si portarul ne-a aratat care era locuinta subdirectorului scolii, profesorul Mayer.

- Cine e acolo? ne-a întrebat el.

- Cineva din Bucuresti, i-a raspuns falsul librar si a adaugat: sunt profesorul...

Ne-a primit înauntru si în câteva minute am devenit elevul acelei scolii. A doua zi falsul librar a plecat, iar eu am aflat ca era adevarat ce spusese el, la aceasta scoala nici macar nu se dadeau examene de admitere, fiindca locurile nu erau complete. În clasa întâi aveam patruzeci de locuri si elevi abia douazeci si sapte. Se dadeau însa examene de bursa si bineînțele m-am înscris si eu. Profesorul de matematici pe care îl chema Lokspeiser vorbea prost românește, punea totdeauna viitorul înaintea oricarei actiuni în care ne implica. Unui elev care a declarat ca el vrea sa iasa afara, i-a raspuns:

- Vetii rezolva problema si vetii tacea. Vetii fi disciplinat si vetii statea pâna la sfârșitul orei.

Examenul de istorie cu profesorul Mayer a fost însa foarte obositor. Ma saturasem sa-i tot raspund. Mai pe urma am aflat ca el nu dadea niciodata nota zece si ca mie a trebuit sa mi-o dea fiindca desi întrebările lui ma vârâu adânc în istorie, scuturam capul si ieseam usor la suprafata.

Am iesit din clasa împleticindu-ma si seara în dormitor am simtit iar ca de fapt nu adorm, ci îmi pierd cunostinta, asa cum mi se întâmplase la Câmpu-Lung. M-am trezit târziu cu o senzatie apasatoare de chin. Nu stiam unde sunt si am luat-o spre fereastră, pe care am deschis-o si am sarit jos în strada. Am cazut pe brânci si mi-a clantănit barbia de pavaj. Asta parca m-a mai racorit. Am intrat îndarat pe poarta si m-am întors în pat. Dimineata m-am uitat sa vad de la ce distanta sarisem. Mi s-a parut ca am visat, desi aveam barbia vânata si ma dureau coatele si genunchii. Nu înțeleg cum de n-am murit, sau nu mi-am rupt picioarele.

A doua zi spre prânz s-a afisat în hol lista celor reusiti la examenul de bursa. Eram în capul ei, pe toata scoala, cu media generala zece. M-am îndepartat nedumerit: atunci de ce iesise asa de prost la Miroși? Fusesera acolo examenele mai grele? si daca si la Câmpu-Lung as fi iesit ca aici? Mai poate cineva sa spuna ca n-ar fi fost tot asa!?

si în minte îmi veni, o data cu un surâs si înainte ca toate acestea sa ramâna definitiv în urma, o scena care se petrecuse acolo în curtea scolii din Miroși. Câtiva din cei vechi iesira afara din ateliere sa-i vada si sa stea de vorba cu cei noi. Ca de pe unde sunteti, c-o fi, c-o pati. În acest timp un domn corect îmbracat, dar nu prea îngrijit, nu prea tânar si parca neras, cu pantalonii burlan, putin adus de sale, se apropie tiptil de undeva si când ajunsese în spatele celor care parasisera lucrul, îi cârpi naprasnic dupa ceafa si facu acelasi lucru cu picioarele trântind vreo doi-trei din ei la pamânt, care se dusera de-a-mboua, imprimându-le parca în acelasi timp si miscarea de ridicare, care îi retrimise glont prin usile atelierelor.

si îmi amintesc expresiile lor. Pareau, în orice caz, veseli! Cine stie? Poate ca într-adevar era vesela viata lor acolo, cu acest sistem mostenit de la romani, care prevedea ca învățatura severa de carte sau de meserie trebuia însotita de pumni cumpliti dupa ceafa si picioare îndesate în spate.

Ceea ce pasioneaza un elev în scoala si e revelator pentru înzestrarea pe care o demonstreaza el mai târziu, e un simplu accident, alteori o bizarerie. În scoala primara, la cererea de asemenea ciudata a celui de-al doilea învățator al meu, domnul Georgescu din Balaci (pe primul despre care am vorbit mai înainte îl chema Ionel Teodorescu si era originar din sat), am scris vreo optsprezece pagini despre istoria inventiilor. Toata scoala a ramas uluita. Domnul Georgescu m-a pus sa-mi copiezi lucrarea, s-o publice el undeva. Ar reiesi ca ar fi trebuit sa ajung fie inventator, fie, în orice caz, un specialist în aceasta materie. N-am ajuns!

În ceea ce priveste literatura, colegul meu Ion M. Ion, cel caruia fratele sau i-a iesit într-o zi înainte sa-l anunte cu o extrema încântare ca acasa "mai e mamaliga", a scris, tot sub tema data, cea mai buna "povestire neobisnuita" din toata clasa. Dupa ce a citit-o, au intrat la noi si ceilalti învățatori, chemati de domnul Georgescu, sa asculte si ei. Râdeau toti, afara de mine, care nu înțelegeam de ce râd ceilalti: tot ceea ce citea colegul meu mi se pareau minciuni, lucruri incredibile, si ma miram ca nimeni nu baga de seama. Cum s-a luat dupa un cocos care a zburat peste cosar, cum l-a apucat un cal cu dintii de fund si l-a aruncat afara din grajd, cum a cazut într-o fântâna si a iesit de-acolo deselat si rascacarat...

Credeam ca la maturitate o sa se lase de astfel de istorii, ca sa descopar uluit ca nu, dimpotriva, le avea si la douazeci si cinci de ani. Însa abia atunci mi s-a dezvaluit misterul

acestui personaj. Îi facusem o vizita la Rosiori, unde era maistru mecanic. M-a invitat la el acasa si la întrebarea mea de ce instalatia electrica nu e îngropata, mi-a raspuns ca n-o avea, a instalat-o el personal si n-a vrut sa mai sparga zidul. A început dupa aceea sa-mi povesteasca istoria acestei instalatii, desi nu mai vedeam ce se mai putea adauga neobisnuit despre o asemenea chestie. Am vazut însa ca în timp ce povestea, privirile i se aprinsera de o lumina intensa, care ma subjuga:

- ... Sa vezi ce s-a petrecut în ziua când am terminat cu montatul tuburilor si racordul la retea. Lucram la instalarea contorului si a sigurantelor. Afara ploua si trasnea, uite-asa alergau fulgerele în jurul casei, ca niste serpi de foc. Eu lucram pe viu, fara manusi si fara cizme de cauciuc. Trece curentul prin mine si eu nu simt nimic. La scoala de maistri demontam întrerupatorul de lângă usa, puneam doua degete pe fire si când intra cineva, hai noroc, ma, îi spuneam, si îi întindeam mâna si ala mi-o strângea si fleasc! cadea jos bătând. Nevasta-mea, zice, Ioane, vezi sa nu patesti ceva si n-apuc sa-i raspund, ca o data, bum! un stâlp de foc trasneste în mijlocul casei si intra în pamânt si lasa în urma fum, flacari si miros de pucioasa...

si privirea lui se largi în acea clipa si se uita la mine dând putin capul înapoi, dar nu prin îndoire, ci prin recul, ca în fata unei realitati invizibile profanilor, asa cum fac dansatorii indieni când mimeaza lucruri obisnuite, dar care prin spirit devin misterioase. Luminita stranie din privire i se marise si ea si ardea incandescent:

- si nu ti-a luat casa foc? zic eu.

- Nu!

- si nici tu n-ai patit nimic?

A clatinat din cap si a negat mut, posedat de viziunea care îi traia înaintea ochilor (acel stâlp de foc imaginar) si care îi dilata nu numai pupilele, ci si sufletul sau turburat de aceasta predispozitie nestinsa de trecerea anilor: pornirea irezistibila si inconstienta de a iesi din real si de a intra în lumea închipuirii, în care însa începi sa crezi si tu ca e tot reala si nu te trezesti din ea, povestesti si altora ceea ce vezi...

Dar oare nu asta e si predispozitia artistilor? Am vazut mai târziu, prin albume si prin muzeele Europei, girafe în flacari, nuduri deasupra oraselor, oameni care în loc de capete aveau un cuier de palarii, petreceri de cosmar, pictate cu o minutie halucinanta, iar la noi stranii himere ale pamântului, ale vazduhului si ale apei. Nu m-am întrebat niciodata daca toate acestea au vreun sens. Sensul lor e ca exista si ne uimesc, cum ma uimea atunci fostul meu coleg care deodata si fara motiv aparent a lasat sa tâsneasca din imaginatia lui o viziune, facându-ma sa simt brusc intrusiunea fantasticului în viata reala. M-am simtit, uitându-ma în ochii lui, parca exclus din aceasta lume aleasa. Imaginatia mea n-a luat-o razna niciodata în felul acesta. Nu eu trebuia sa ajung scriitor, ci el.

Abia astazi aflu ca elev fiind, scriam si eu scrisori prin sat fostilor colegi într-un stil nu prea obisnuit. "Voi ce mai beti, ce mai mâncati? Soarele tot de la rasarit rasare? Popa Alexandru tot cu ata alba își coase izmenele?"

A trebuit sa le vad, aceste scrisori, ca sa cred ca nu sunt inventate de altii.

Fantastice pentru mine nu erau viziunile lui Ion M. Ion, care nu miscau nimic în lume, ci felul si mobilul cuvântului zilnic rostit de oameni. Am devenit scriitor descoperind treptat forta lui magica, pâna ce într-o zi, spre saptesprezece ani, am încercat sa-l fixeze pe hârtie. Chiar cuvintele care îmi trezira viata constiintei nu fusesera ele misterioase? Daca eu luasem în brate o pâine si nu mai vroiam s-o dau celorlalti, cum sa mi se mai dea înca una? Firesc ar fi fost sa

mi se smulga din brate. În loc de asta am auzit: "Na, ma, si pe-asta!" si forta magica a cuvântului astfel rostit ma facuse sa las din brate ceea ce luasem si sa devin constient ca exist.

Explorarea lumii, a vietii proprii de copil care a urmat, era legata de aceasta prima tresarire. Vedeam cum veneau la noi oameni, care vorbeau cu tata si cum din ceea ce spuneau izbucneau hohote de râs, sau înjuraturi de admiratie, sau sticliri de ironie în priviri, dispret sau satisfactie secreta, o plenitudine a traiirii, o jubiliatiune intensa, adesea pentru un singur cuvânt rostit de al lui Basa, capiule si ce i s-a raspuns, cascaundule, ce putea spune cutare si în loc de asta a spus, ce ba?! Cu degajari nu o data spectaculoase de furie, ca i s-a zis prostule, sau pe ma-ta, cârnule, cu muierea si copiii tai cu tot... Numai ceea ce intra în aria cuvântului rostit; maciucile care se ridicau în aer, sapele care se încrucisau pe o pârlouaga, taierile (l-a taiat!) nu încântau pe tatal meu, pe prietenii lui si pe mine, erau altceva, strain, fara înteles, nedemne de cuvânt. si vitele se repezeau cu coarnele unele în altele si câinii se încaierau. Cu ce se deosebeau aia de ele?

Asa înțelegeam eu însumi. A prins-o cu altul în gradina, sau la poarta, n-o mai ia, i-a rupt picioarele, sau i-a spart aluia capul... A fugit cu alde cutare, (adica s-a maritat fara voia parintilor)... a gonit-o de-acasa, s-a întors la ma-sa... a fatat... a murit întâmpinat. .. Evenimente fara importanta covârșitoare. Dar când tatal meu statea pe prispa si trecea unul pe drum si îi spunea: "Buna ziua ma, nea Tudore", si tata cu toata sinceritatea: "Buna sa-ti fie inima, ma, Cârstache", tare, apoi pentru el însusi încet: "te'n c... pe ma-ta de zaltat", asta da, era ceva senzational, caci descopeream cum forta cuvântului îmi dezvaluia brusc ca omul poate gândi simultan doua lucruri care se bateau cap în cap, urarea sa-i fie buna inima aceuia, si înjuratura ca era un smintit. Putea fi înjurata muierea cu tandrete, si i se faceau obrazii rosii si se învârtea pe loc ca o gaina beata ca era iubita, si dimpotriva, un cuvânt blând dar rostit cu o cruzime rece o facea palida si o încremenea de spaima înstrainarii.

Uneori, în calmul tindei noastre, ascultam venind de afara si cuvântul torential, degradat. Îngrozita, mama nu stia unde sa ne spuna sa ne ducem, ca sa nu auzim... Era un spectacol grandios al desantarii umane ceea ce își spuneau doi vecini cu muierele lor. Totul era terfelit si mânjit, viata intima, inocenta copiilor si a fetelor, credinta în Dumnezeu si ai fi spus, daca ai fi crezut pâna atunci altfel, ca trivialitatea si josnicia în care era aruncat cuvântul erau fara limite... Tata se ducea prin gradina, își vedea de treburi, mama ne chema la masa, caci se facea seara, mâneam si unul din noi ieseafara ca din întâmplare si se întorcea cu stirea: "aia tot se cearta!" "Tot n-au terminat, nu s-au potolit?" "Nu, mai rau!" Fiindca își spuneau povesti lungi, cum a fost el pe la Pitesti si s-a întâlnit cu alde Jugravu si asta, Jugravu, avea el o purtare asa, nu stiu cum... De ce, ma? Nimic, nu vroia sa spuna. De ce ma, Jugravule? Lasa ca stii tu, zice, si se apuca si-mi spune... si când am auzit eu! E, he, ne... Asa vasa-zica! Bine! Bineee! si tonul povestitorului cobora, ai fi zis ca un sentiment cu adevarat omenesc de imputare își va face loc si dupa recriminari reciproce vor înțelege ca sunt oameni si se vor redresa printr-o împacare tot în vazul lumii, dându-ne de înteles ca ura a obosit, forta otravita a cuvântului s-a consumat si ca neînțelegerile nu sunt numai ale lor...

Dar deodata palalaia reizbucnea fara legatura, proaspata, ca din senin, din amintire... Cum, ma, sa-i spui tu aluia ca nu i-am dat fii-mi viteaua pe care a crescut-o ea de mica trei ani de zile, si ca i-am vândut-o si am baut banii? Ai fost tu, ma, la nunta ei sa vezi?... N-am fost ca nu m-ai chemat... Cum sa te chem eu pe tine, ma, puturosule, sa te îmbeti acolo ca un... si sa începi sa... Fac si dreg pe nunta fi-tii, nici n-as fi venit, sa ma fi chemat cu sapte lautari...

Apele, râurile, baltile nu-mi vorbeau, nu puneam deci mare pret pe ele; nici ploile, nici padurea, nici soarele... îmi sopteau doar ca suntem împreuna si ca suntem fericiti, mare lucru, vedeam si simteam si singur ca asa este. Când am înțeles ca eu si natura n-aveam o soarta comuna, ca adica eu voi disparea în cele din urma si ea va ramâne, am vazut-o si a început sa-mi placa dar nu pentru ca era frumoasa, ci pentru ca va dainui si asa cum rn-am nascut eu, având multa vreme fiorul eternitatii, se vor naste si altii si o vor vedea ca si mine. Animalele, în afara de cai, nu-mi vorbeau nici ele caci mugetul sau behaitul lor nu-mi spunea decât ca le e foame sau sete sau ca trebuiau date la taur. Vântul, vijelia, trasnetul, zapezile nu-mi dadeau un fior cosmic, mi-erau familiare. Nu ma contopeam cu ploile, sa cada apa peste mine si eu sa stau sub ea si sa gândesc ca sunt fiul naturii, cu nimic deosebit de animale si pasari, de pestii din balta si rata salbatica... Nu credeam ca pamântul e în mod egal al meu si al lupoaicii din padure... Singurul lucru care ma facea sa ramân mut de fascinatie era cuvântul rostit de oameni. Obiectele nu-mi spuneau nimic, un scaun, un pat, un lant, n-aveau pentru mine nici o semnificatie, în afara aceleia ca în pat te culcai, pe un scaun sedei, cu un lant legai o vita. Vitele erau vite, maretul bou, o zeitate pentru cei vechi, (boul Apis) era pentru mine un animal cu inutile coarne uriase, cu utila ceafa de pus sub jug si daca n-ar fi trebuit hranit si rânit pe urma lui baligarul ar fi fost mult mai bine, vaca trebuia sa dea lapte, de-aia era vaca si abia calul îmi spunea ceva, îmi placea zvâcnirea de inteligenta a capului lui în clipa când îl încalicam: urca, baiete, parca îmi spunea, esti stapânul meu, te duc unde vrei, în zbor, stiu ca si tu ai grija de mine, sa pasc, sa beau apa si sa ma potcovesti când încep sa-mi cada caietele din copita... îmi placeau noptile când înainte de a adormi afara pe prispa ma uitam cu tata sa vedem pe cerul înstelat Carul mare si Gaina; auzeam sforaitul cailor. Nu înțelegeam de ce dorm ei în picioare, desi câteodata gaseam dimineata unul din ei culcat. Acel sforait linis- titor parca într-adevar era ca si când mi-ar fi vorbit: "E noapte, e liniste, dormim toti, am pascut, am baut apa, am sfârâmat cu dintii si flestecait sare din drobul de pe prispa, acum ne e bine, dormim si noi, caii, visam cum am fost odata armasari (caci dorintele ramân) cândva, când nechezam dupa iepe si ele ne raspundeau din zarea câmpiei cine stie de pe ce miriste îndepartata". Ne duceam la ei si întorceau capetele în întunericul grajdului, întâmpinându-ne cu nechezaturi joase, de recunoastere. Tata le vorbea, le punea mâna pe spinare, îi întreba ca pe niste oameni ce vor, ceva nu e în regula, s-au încurcat în vreun lant, nu mai aveau fân?... Totul era în ordine, ne întorceam si adormeam si noi de îndata în timp ce astrele luminau, cu lumina lor de noapte, batatura tacuta.

Abia mult mai târziu, când l-am citit pe Tolstoi, am înțeles ca nu numai cuvintele exprima sufletul uman, ci si lumea în care el se proiecteaza în afara sau îl acopera ca niste valuri si cum natura si mediul social în mijlocul carora își duce viata, obiectele si animalele care îi apartin, chiar propria lui înfatisare, mustata pe care si-o lasa, hainele pe care le poarta (si le poarta într-un anumit fel) îl reprezinta, îl ascund sau îl exprima dupa acelasi mobil uneori misterios, alteori limpede si rational cu care rosteste cuvinte. Desigur, dar asta când am început sa si învat sa fiu scriitor, nu numai sa fiu pur si simplu, cu unicul dar care ma facuse sa înțeleg ca exist, cel a auzului...

Din ciocnirile sau prietenii mele cu profesorii descopar cel mult ca se învata bine cu profesorul care inspira simpatie, dar se învata în cele din urma bine si cu cel rau, de frica. În nici una din ciocnirile sau prietenii de care îmi amintesc nu descopar un conflict sau o afinitate

între aspiratiile încă în fasa ale viitorului romancier, cu obtuzitatea sau, dimpotriva, înțelegerea protectoare a cutarui profesor, afara de una singura, dar asta avea sa se întâmple mai târziu.

Mie îmi placeau de pilda istoria si matematicile, dar amândoi profesorii de la aceste materii erau personalitati lipsite de har, cel dintâi era urât, cu capul mare, buzele groase, rasfrânte si cu o expresie parca de grajdar care petrece, desi se straduia sa zâmbeasca si sa ne atraga. Avea pe deasupra doua cusururi, unul ca îi placea prea mult materia pe care o preda si nu mai ramânea în mintea lui nici un pic de loc ca sa-i mai placa si de noi, si al doilea, avea mania sa ne arate pe harta locurile pe unde se petreceau evenimentele istorice, amestecând deci istoria cu geografia, lucru care ne plictisea pentru ca geografia o învățam cu alt profesor. Cel de matematica era un îngâmfat si pe deasupra de o solemnitate deplasata, de parca ai fi zis când intra în clasa ca a intrat într-o biserică. si lui îi placea prea mult materia. Ne vorbea mereu cu admiratie de marii matematicieni ai Antichitatii, dar si de ai nostri, de pilda despre Gh. Țiteica, pe care îl diviniza, dându-ne sa înțelegem ca pe un om mare nu-l poate admira unul mic. Într-adevar facea acest lucru strivindu-ne în acelasi timp prin ironii muscatoare si calificative care ne înjoseau; ca, de pilda, niciodata vreunul dintre noi nu va ajunge nici un Euclid, nici un Gh. Țiteica. "Bine ca ai ajuns tu!" îi raspundeam eu în gând si nu învățam nimic. "O sa te lase corigent!" îmi spuneau ceilalti speriasi. "Ei si? O sa învăț pe trimestrul trei si o sa fie silit sa-mi dea zece si îmi iese media de trecere. si n-o sa-i fac eu lui pe plac..." si îl trimiteam la origine sa predea acolo matematica si geometria.

Asa s-a întâmplat: în primele doua trimestre mi-a dat trei.

- De ce nu înveti, urâtule? m-a întrebat fara mirare. O sa te las corigent.

- N-o sa fiu nici primul, nici ultimul corigent din lume.

Nu m-a auzit bine (rasfoia catalogul), ma înecam de furie ca ma facuse urât si credeam, bineînțeles, ca îi dadusem un raspuns ucigator. Ar tî trebuit sa-i spun, ca sa exprim exact ceea ce simteam, ca mi-e atât de neplacuta vederea lui încât as fi în stare sa ramân repetent de atâtea ori pâna s-ar cara el din scoala noastra.

Pe trimestrul trei am început însa sa învăț. Groaza de corigenta era mai mare decât repulsia fata de antipaticul profesor. Ramâneam seara singur în clasa si învățam elementele lui Euclid si teorema lui Pitagora, care n-aveau nici o logica; suma patratului catetelor este egala cu patratul ipotenuzei! Perfect! Daca s-a aflat chestia asta si a ramas litera de lege ca asa e, atunci la ce bun sa mai faci vreo demonstratie? Era exact ceea ce nu stiam si profesorul nostru, cu înfatisarea lui de tigan distins, uita sa ne explice. Pe aceasta truda a mea, ne-am pomenit ca ne anunta sa ne pregatim pentru teza. Când în ziua respectiva ne-a dictat cele trei probleme pe care trebuia sa le rezolvam, o tacere îngrozita s-a asternut asupra clasei. Unul din putinii lui simpatizanti s-a ridicat atunci în picioare si i-a spus ca teza e prea grea, n-o sa poata nimeni sa rezolve toate problemele.

- Atunci o sa ia toata clasa nota trei, a spus profesorul cu un glas din care reiesea clar în evidenta ca dintr-o asemenea premisa nu putea sa decurga decât o asemenea consecinta, încât pentru întâia oara am uitat ca îl detest si am chicotit.

Exprimarea spontana a unei gândiri care tâsneste pura ca un izvor mi-a placut totdeauna la oricine, chiar si la ticalosi. S-a întors spre mine surprins.

- Râzi!? În templul matematicii si al geometriei nu se râde, chiar daca esti un profan!

si m-a întrebat cum ma cheama, s-a dus la catedra, s-a uitat în catalog si a facut un semn cu creionul, dupa care si-a reluat plimbarea printre rânduri, dominând si speriiind cu statura lui

mare orice intentie de a copia ceva de la vecin. Am terminat cu o jumătate de ora mai înainte, am închis caietul și m-am rezemat de banca uitându-mă provocator la profesor. Pe urmă m-am ridicat, am depus caietul pe catedra și am ieșit. După teza, nimeni nu mă lua în seamă, nimeni nu discuta cu mine ce făcusem. Toți arătau jalnic, foarte puțini rezolvaseră una sau două probleme și nu erau siguri că le-au rezolvat bine nici pe-acelea și nici unul pe toate trei. Eu, le-am spus, eu le-am rezolvat. Să vă arăt cum. Dar nici unul nu avea încredere și nu era atent la spusele mele. Mi-am dat atunci bine seamă de umilintele pe care trebuie să le îndure cel care este pe nedrept printre ultimii într-o profesiune sau pe scara ierarhiei sociale. El nu are cuvânt, chiar dacă își da seamă că se afla în posesia adevărului. El nu e auzit **chiar** dacă se exprimă. Nu-l crede nimeni, sau zice că a auzit și el asta de undeva. El nu există, e un simplu figurant, condamnat să asiste neputincios, strivit de împrejurări sau de demonul său interior, la spectacolul afirmării celorlalți.

În centrul atenției era colegul nostru Nasea, cel care protestase că teza e prea grea. Arăta foarte posomorât: era un băiat ambițios și pareă deprimat că nu-i ieșiseră bine toate soluțiile.

- Dumneata ai copiat, mi-a spus apoi la ora următoare profesorul cu obisnuitul său sâșâit disprețuitor, oprindu-mi teza.

- De la cine, domnule profesor? l-am întrebat eu în sfârșit cu o ironie la care nu mi se mai putea răspunde.

- Cum de la cine? De la vecini!

- Vecinii mei au patru!

- O să vedem. Dacă ai copiat o să-ți dau trei, să ai media generală anuală trei.

- De unde puteam copia? Vreți cumva să spuneti, dom' profesor, că am copiat din manual? Sau de pe vreo fituică?

A tăcut. Singur ne spunea că la tezele lui (și avea dreptate), temele erau în așa fel concepute de el încât nici dacă ai fi stat liber cu manualul pe banca și tot nu ți-ar fi folosit la ceva. În acest timp priviri nedumerite, dar nu admirative, se ridicau spre mine. Stateam mai în spate și cei din față se rasucira și se uitau increduli, nu prea curioși, strâmbi că în față oricărei întâmplări care iese din albia obișnuitei: dacă putusem învăța de zece (fiindcă, mârâind de neplăcere, profesorul mă anunța că îmi daduse zece, dar că mă va verifica îndată printr-un examen oral) atunci de ce luasem în două trimestre, trei?

Oamenilor nu le plăc astfel de deturnări. Trei ai luat, cu trei să rămâi! și mulți au continuat să creadă, chiar și după ce am dovedit că stiam, că eu cel adevărat eram cel din primele trimestre și nu cel din ultimul, și cea mai mare furie pe care o puteam stârni în sufletul lor era să determin marturisirile de recunoaștere ale altora. În satul meu natal s-a întâmplat același lucru, mulți continua să creadă și acum că cel adevărat era blegu-ala pe care îl stiau ei de-acasă și oricât m-as prefăce n-o să-i pacălesc eu pe ei, deși recunosteau că alții se lasau pacaliti. Da, o fi, dar... și aici acești detractori pe care aveam să-i descopăr curând și în orasul lumina, taceau așa un semn cu degetele desfacute la tâmplă, că adică ceva n-ar fi în regulă cu gândirea mea. Considerați de toată lumea normali, acești înși au acest obicei curios să ne arate pe noi, cei normali, cu degetul la tâmplă. Tocmai ei, despre care află, azi despre unul, mâine despre altul, că și-a omorât nevasta, că a fost internat pentru reale turburări de comportament pricinuite de sifilis, că a înfundat puscăria, sau a ajuns pe cea mai umilă treaptă în profesiune din pricina betiei sau a vreunei muieri oarecare...

De ce îmi placea istoria? Fiindcă aveam sentimentul că trăiesc de atunci, de pe vremea egiptenilor și asirienilor. Aveam cincisprezece ani, dar îmi simteam gândirea milenară (sentiment miraculos, care se micșorează pe măsura ce începem să trăim) și îmi dădeam seama că la capătul viu al acestui fluviu care înainta spre necunoscut eram eu. Asta era neîndoielnic: nu eu eram punctul la care ajunsese până atunci istoria? Cine altcineva? Cei dinaintea mea erau bătrâni și vedeam până unde o adusesera. Era acum rândul meu.

Stateam rezemat de banca și mă uitam, în timpul orelor, la profesori fără să-i vad și adesea fără să-i aud, copleșit de acest sentiment divin care ne face atât de bătrâni fiind atât de tineri și din care ni se formează pentru totdeauna idealurile și visurile. Totul e posibil pentru noi. De ce nu? și una din cele mai frumoase ore din cei patru ani de școală normală pe care i-am urmat nu se poate reda, fiindcă relief au numai lucrurile negative, iar lumina din sufletul nostru, cu cât e mai puternică, cu atât mai mult subțiază toate contururile din amintire și ne descurajează să le reconstituim. Profesorul nostru de istorie de la Cristur-Odorhei, unde fusesem transferat în urma desființării școlii normale din Abrud, era un om mic de statură, chiar foarte mic, la limita dintre un pitic și un om normal, cu toate acestea nu se întâmpla nimic rău între el și noi, reușea să ne impună respect fără să fie silit să ne determine să ne fie frica de puterea pe care o avea, ca orice profesor, de a ne da note pedepsitoare sau subiecte grele la teze. Pentru un om pândit de complexul staturii sale, desigur că asta era o victorie pe care o apreciam doar cu instinctul, ținând la el în mod nejustificat, deși în privința notelor era la fel de sever ca orice profesor care nu dorește să aibă în clasă lui corigenți. Nici măcar nu-mi amintesc să-mi fi dat seama că până la ora aceea ar fi știut atâtă istorie încât să ne facă la orele lui să-l ascultăm cu rasuflarea tăiată.

și într-o zi intra în clasă un necunoscut însoțit de directorul școlii, un domn ale cărui picioare pareau mai înalte decât profesorul nostru întreg. Directorul s-a retras și acest necunoscut s-a urcat la catedră și a început să urmărească tăcut desfășurarea orei. Era, desigur, un inspector. Micul nostru profesor începu să se plimbe liniștit printre bănci, deși de obicei se ferea, fruntea lui abia se zărea dintre noi. Cu un glas al cărui timbru mă atinse ca o surpriză niciodată trăită de mine, îmi rosti, în tăcerea care se lasase, numele. Glasul său era aproape frătesc, pare să-mi spună: "Uite, tot ce gândești și simți tu, eu știu de mult, dar te-am lăsat și nu ți-am dat note mari fiindcă mi-am dat seama că dacă te turbur poate că nu vei mai iubi atât de mult istoria, care e secretul lecturilor tale, dar acum am nevoie de tine și trebuie să-mi spui ce știi". M-am ridicat în picioare și în clipa aceea toate culorile pe care le îmbracău lucrurile și chipurile celorlalți parca s-au intensificat brusc, lumina geamurilor înalte a devenit parca violetă, cotoarele albastre ale manualelor de pe bănci au prins dungi roșii...

- Pe cine, a rostit micul nostru profesor punctându-și întrebarea prin apăsări cu pumnul în podul palmei, a chemat Ludovic al XIV-lea să redreseze finanțele și când, în ce moment al domniei sale?

Mi-am dat seama că nu trebuie să mă laud cu știința mea și răspunsul să nu fie o demonstrație, dar nici sec să nu fie. Trebuia să arătăm că știm și nu că am învățat.

- Ludovic al XIV-lea, am început eu, a anunțat în consiliul de miniștri, în 1661, că are intenția să domnească de atunci încolo prin el însuși și una dintre primele lui măsuri a fost să-l destituie de îndată pe Fouquet, care era un jefuitor, și să-l numească în locul lui la finanțe pe Colbert.

- Cine era Colbert?

Cum sa nu stiu cine era acest om care, dupa ce facuse atâtea pentru Franta si regele sau, murise în dizgratie, fiindca încercase (de altfel zadarnic) sa-l împiedice pe monarhul cheltuitor sa nu ruineze regatul? Abila manevra a profesorului, care prin raspunsurile mele reîmprospata memoria celorlalti si obtinea de la ei ceea ce dorea si fara sa insiste în mod deosebit, ca si când toata clasa era pasionata de materia lui... Dupa care a început sa vorbeasca el însusi, intrând în materia lectiei urmatoare, în timp ce, cu un mormait gros, de satisfactie nedefinita, omul cu picioare înalte de la catedra se ridica si o lua spre iesire.

Nici un semn de complicitate nu s-a schitat între noi dupa plecarea lui, micul profesor si-a continuat lectia si la sfârșit si-a luat catalogul prea mare pentru el, si-a pus palaria pe cap si a ieșit, în timp ce noi toti ne-am ridicat în picioare. Odata usa închisa si ramasi singuri, ne-a apucat pe toti deodata o sminteala, am racnit literalmente de entuziasm si am început sa ne încaieram azvârlind unii în capetele altora cu ce ne venea în mâna, manuale, caiete... A intrat pedagogul, care ne-a întrebat foarte nedumerit din usa ce era cu noi, înnebunisem?

Câteva luni mai târziu, micul nostru profesor deodata a lipsit. si atunci am aflat cu tristete ca a fost chemat în concentrare. Nu s-a mai întors la noi pâna la sfârșitul anului si nu stiu nici azi daca s-a mai întors vreodata undeva, din razboiul care curând avea sa izbucneasca...

Nimeni nu scapa de violenta altora, dupa cum nimeni nu scapa ocazia, cel putin pâna la vârsta în care devenim morali, de a fi violent cu altii. Dupa aceasta vârsta, violenta e o slabiciune. M-a impresionat totdeauna acest fenomen.

Într-o zi profesorul nostru de geografie ma scoase la lectie numai pe mine singur. N-am înțeles de ce, avea obiceiul sa scoata câte trei-patru odata. Era un domn trecut de patruzeci de ani, mai degraba blând si cu maniere alese. Geografia mie nu prea îmi placea, dar nu eram singurul care repudia acest obiect de studiu. Mai târziu a început sa-mi placa si rasfoiam ore întregi atlasuri bogate încercând sa-mi imaginez existenta reala a uriaselor fluvii si orase despre care, singura, geografia nu ne spune mare lucru. La Hanoi, unde nu credeam ca am sa ajung vreodata, când am intrat în oras am ramas timp de aproape un ceas fascinat de ceea ce oferea ochiului viata strazii, cu toate ca ceea ce vedeam nu avea în sine nimic senzational: erau barbati si femei pe biciclete. Da. Dar asta trebuie vazut, fiindca barbatii erau mici si pareau toti tineri, iar femeile, datorita halatelor lor multicolore, pareau toate fete. Cuvântul halat suna însa nepotrivit, trebuie precizat ca era vorba de un vestmânt închis sever pâna sub barbie si despicat în doua parti în asa fel încât pantalonul, violet sau alb, care înlocuieste la ele fusta sau rochia, sa se vada de la sold în jos. Acest vestmânt usor flutura în urma bicicletei, fara sa jeneze pedalarea. Nici o urma de masina, nici un zdranganit de camion de mare tonaj, nici un autobuz al carui motor Diesel îți zgâlțâie creierii nu se vedea si nu se auzea pe strazile acestui oras. Când se întâmpla sa treaca, o data la o ora, de pilda, un Gaz, aparitia si disparitia lui îți amintea de un bondar care a nimerit într-un stup de albine, de unde repede este alungat. Cine poate sa-si imagineze, învatând geografia, sute de ochi oblici, frumosi în limpiditatea lor expresiva privindu-te într-o trecere continua în care mersul bicicletei fâșâie doar atât ca sa-ti dea senzatia de vis, de ireal? Trebuie mers acolo, în orasul sau pe fluviul aratat pe harta pentru ca geografia sa ne pasioneze.

Nu stiu daca batrânul domn care ma scosese lângă uriasa harta agatata într-un cui alaturi de catedra fusese vreodata macar pâna colea în Grecia, leaganul civilizatiei noastre, dar era clar pentru mine ca undeva pe pamânt tot dorise el sa se duca, altfel de ce si-ar fi ales, ca profesor, chiar geografia? S-o fi dus, nu s-o fi dus? Începu sa ma sâcăie cu întrebările. stiam atât cât era

necesar sa fiu lasat în pace. Dar nu ma lasa si sâcâiala deveni chin. Ca pe fluviul acela ce orase se mai gasesc? Le spuseseam pe toate. si în orasele acelea ce fel de locuitori mai traiesc? îi spuseseam pe toti. Mai erau însa orase si locuitori pe care nu-i spuseseam, sa ma mai gândesc. Se lasa o tacere nefireasca în marea încapere de clasa. Timpul trecea, profesorul statea neclintit la catedra si astepta. Totul parca încremenise. Ce vroia de la mine? Atâta stiam, atâta spuseseam, n-aveam la ce ma gândi.

- Gândește-te! ma soma batrânul domn ca si când mi-ar fi ghicit gândurile. si deodata racni: gândește-te!

si se dadu jos, se repezi la mine, ma lovi cu pumnii în cap, înghesuindu-ma în uriasa harta la care nu vroiam sa ma gândesc, apoi facându-si din degete gheare mi le înfipse în abdomen horcaind bestial:

- Îți scot matele din tine!

Vroia într-adevar sa mi le scoata, fiindca, dupa ce ma îndoii si îmi ferii burta, se retrase la catedra si-si relua, gâfâind, interogatoriul: ce orase se mai aflau înca pe fluviul acela? si în orasele acelea ce fel de locuitori mai traiesc? Sa spun. Clopotelul sunase, dar el continua sa ma tortureze. Acolo pe harta, la marea cotitura a uriasului fluviu, se gasesc niste asezari omenesti si niste locuitori. Ce stiu despre ele? Degeaba ma uit ca a sunat sfârșitul orei, pâna nu spun nu scap... Apoi, deodata, si-a luat catalogul si a iesit din clasa.

M-am dus în banca mea si m-am asezat si abia atunci un val de ura mi s-a urcat în inima împotriva batrânului domn. Ce-avusese cu mine? Ce rau îi facusem? Adica de ce sa-mi scoata el mie matele din mine? Ma facuse el, îmi platea el taxele, muncea el din greu sa-mi cumpere haine si carti? Numai tata avea acest drept, fiindca numai pe el putea sa-l exaspereze ceva si sa ma ameninte, dar nu acest strain, care, daca nu stiam, n-avea decât sa-mi dea nota proasta dar sa nu se atinga de mine.

În jurul meu se strânsesera sapte-opt baieti cu care eram prieten si taceau toti turburati de strania întâmplare. Când intra monitorul, un elev dintr-a opta, si spuse din prag ca elevul cutare, adica eu, sa poftasca la biblioteca profesorului de geografie, care ma chema. Avea o astfel de biblioteca speciala plina cu carti de calatorii, harti si atlase si globuri pamântesti de muzeu. I-am raspuns monitorului ca nu ma duc. Acesta iese si reveni dupa câțva timp.

- Domnul profesor, zise el, te roaga sa poftesti numai câteva minute.

Simtind ca se petrece ceva neobisnuit, m-am sculat din banca, am iesit pe coridor si am intrat fara sa bat în usa în mica biblioteca geografica. Batrânul domn ma întâmpina în picioare, dar întors în profil cu fata spre rafturi si asa ramase în timp ce rosti:

- ... N-am vrut sa-ti fac nici un rau... dar îmi dau seama ca ti-am facut... nici eu nu stiu ce mi-a venit împotriva dumitale... te rog, dragul meu, sa ma ierti...

si vocea i se sparse si din ochii batrânului domn tâsnira lacrimi care îi inundara profilul sau blând si distins îndreptat teapan spre cotoarele cartilor. Nu stiam, pe atunci, nici sa acuz si nici sa iert, încât am tacut câțva timp, apoi, fiindca nici batrânul domn nu mai spunea nimic m-am rasucit spre usa si am iesit. Nu-l mai uram, dar nici lacrimile lui nu-mi atingeau inima.

si într-o zi, fara sa-mi spuna, tata lua hotarârea sa se desparta de mine. Era în septembrie 1940... înainte sa ajung s-o fac eu, istoria, turbure si amenintatoare, dadea buzna peste noi: scoala normala unde învătasem, din Cristur-Odorhei, nu mai exista, împreuna cu jumatate din Ardeal... Primisem o hârtie în care eram anuntat ca sunt înscris în Bucuresti... Plecasem cu

caruta spre gara si tata lasase caii la pas foarte încet... Nu înțelegeam nici de ce plecasem asa devreme...

- Domnule, începu el, te duci la Bucuresti...

si tacu vreme îndelungata. Nu eram atent la el, dar nu eram nici nelinistit. Nu credeam în adevarul evenimentelor care se petreceau, asa cum nu credeam în lucrurile nefiresti. Acest sentiment de neîncredere care mi se nastea în constiinta în acea toamna era adânc si cu anii a devenit foarte stabil si m-a eliberat pentru multa vreme de presiunea timpului tragic... Rasturnari nefiresti... puteau avea o durata... nu puteau avea viitor...

- Te duci la Bucuresti, relua tata.

si cu o insistenta cu care vocea sa groasa se ferea sa ma sperie, dar nu sovaia sa ma faca totusi sa înțeleg ca începând din clipele acelea ma aflam pe un drum pe care urma sa merg singur, începu sa-mi spuna ca mai mult decât facuse pentru mine pâna atunci nu mai putea, ca el de bani nu mai avea cum sa faca rost; chiar atunci când ma însotea sa ma urc în tren nu avea sa-mi dea nici un leu, nu avea, înțelegeam sau nu înțelegeam?!

- Ba, tu auzi ce spun eu aicea?!

Nu auzeam. Adica auzeam, dar nu înțelegeam. Nu mi se parea ca nu mai auzisem ceea ce îmi spune el. Nu avea bani. Ce mai noutate! Parca avusese vreodata!? Parca îl auzise cineva spunând, chiar daca avea brâul plin (si se întâmplase sa-l aiba) ca are? N-am! Asta parca chiar si gândea în clipa când mâna lui pipaia miile fosnitoare în chimir. Ca sa ma duc si eu la noroc, continua el, intru la scoala si spun ca n-am acuma bani de taxe si de internat, dar ca voi avea, o sa primesc de-acasa si sa stau si eu cât m-or tine... si daca n-o sa mai pot sa stau si or sa ma dea afara din scoala, ei, era asa rau? Nu era, cum sa fie? Un om cu patru clase secundare nu se aseamana cu unul care n-a învățat nimic si nu stie sa care decât caramizi cu spatele, ca bietul Nila, care pe urma a avut noroc la blocul Algiu, de pe "Cheia Roseti", l-a luat proprietarul la el, l-a facut portar... Admitând cazul ca o sa pot si eu, târâsi, grapisi, sa termin si pe-a patra dupa sistemul lui cu foncierea, prin amânari si promisiuni... Ei, nu se schimba? Cu patru clase am capacitatea, daca vin si intru undeva functionar, dimineata ma duc la slujba, dupa masa ma întorc în odaita mea cu cartile mele si ma apuc sa învăț... Ce treaba am? si cu capacitatea luata, pot sa dau liceul în particular, sa trec pe-a cincea, în particular nu sunt atâtea taxe si din leafa pe care o s-o câstig, ei?! N-o sa-mi mai ramâna acolo câteva mii de lei într-un an si sa rezolv daravela? Numai daca n-o sa capat darul betiei, ca alde frati-meu Ilie, ca atunci bineînțeles ca nu numai ca n-o sa am cu ce plati, lasând la o parte faptul ca nici de învățatura n-o sa-mi arda, dar nici n-o sa-mi ajunga sa-mi duc zilele si o sa-mi curga hainele dupa mine jurabii. Dar nu sunt eu ala, ei si ce? Strica daca îmi spune?! Macar daca n-are bani sa-mi dea, el ce sa zica?! Sunt baiat mare, pot sa înțeleg ce-au patit altii si sa nu patesc si eu... înțeleg?...

- Ba, tu înțelegi ce spun eu aicea?! Sau tu nici n-asculti?

Ascultam, dar cuvintele lui îmi treceau pe de laturi, fiindca nu erau destinate pentru clipa de fata si nici pentru viitorul apropiat. Cum sa înțeleg eu chiar imediat ca el, tatal meu, își lua în acea ora mâna de pe mine si ca ma trimitea în lume cu gândul nemarturisit ca îndarat n-aveam ce mai cauta? Sigur ca mai devreme sau mai târziu un lucru ca acela trebuia sa se petreaca, dar, chiar asa, venise într-adevar acea clipa? Ma uitam la marea de porumburi printre care trecea soseaua spre gara, si în nici un fel n-aveam sentimentul ca lucrul pe care-l dorisem atât de mult, adica ruperea de familie, se petrecea definitiv chiar în acea ora si ca multi ani de-atunci încolo

n-aveam sa-l mai vad pe tatal meu si nici stând cu el astfel în caruta, simtindu-ma adica tot mic, desi nu eram, n-aveam sa mai stau.

De ce adica, continua tatal meu, sa nu pot si eu sa izbutesc, chit ca prea bun la treaba n-am fost eu, dar de aia au cheltuit toti si au muncit pentru mine, si el, si mama Mita si Ilinca si pâna si baiatu-ala mai mic, Sae, a avut saracu grija de vite, ba chiar a dat si la secere si la sapa, ca sa pot eu sa învat, sa nu trebuiasca sa ma întorc dupa ce toti au rabdat de pe urma mea, si sa umblu prin noroi în opinci. Ce adica, a izbutit bietul Nila, care abia stie sa se iscaleasca, si n-o sa izbutesc eu? De ce adica sa nu izbutesc!!

- De ce sa nu izbutesti, ma, Marine?! Sau tu nici nu asculti ce balmajesc eu aicea?!!

Auzindu-l cum se ia singur peste picior, tresarii, ma uitai la el si vazându-i chipul îl apucaii de umeri si veselia mi-o auzii singur printr-un fel de strigate pe care le scosei si care speriară caii adormiti... Asta, da, înțelegeam, iata, sa stai sa-ti dai singur seama ca balmajesti de pomana si ca în nici un fel nu poti face pe cineva sa înțeleaga prin cuvinte ceea ce i se întâmplă... Tu îi vorbești si el se uita înainte si nu vede decât soarele si cerul si fundul cailor batuti de cozile lor în ritmul pasilor si al carutei... Tata se mira, cu o expresie de deznadejde vesela pe chip, dând din umeri, vrând parca sa spuna ca el si-a facut datoria, dar daca astuia îi arde de răs... cine sa-l mai înțeleaga... Dumnezeu stie ce s-o mai alege si de asta...

- Eu stiu, zise el, la ce te gândesti tu!

- Ei, la ce ma gândesc?! raspunsei eu batjocoritor.

si el se intimida si tacu. Mai vazuse si el elevi prin sat, dar nici unul nu facea ca mine... Umblau în grupuri, râzând, sclifosindu-se... organizau baluri, serate. E drept ca nici n-aveam cu ce sa ma îmbrac si sa ma încalt ca sa ma duc si eu, dar chiar de-as fi avut si chiar de m-as fi dus, credea el, nestiind ca de fapt asta era suferinta mea ascunsa, nu acolo mi-era mie gândul... Dar unde...? De fapt nu stia! Dibuia, si ar fi vrut sa afle macar în ultima ora de la mine daca era sau nu ceva în capul sau în sufletul meu, un gând sau o tarie ca sa-i faca despartirea usoara. Cum puteam sa-i spun?! Marile taine nu se dezvaluiesc nimanui.... Ne purtam chiar cu cei mai apropiati, ca si când nu le-am avea, chiar cu riscul de a fi luati în derâdere, batjocoriti sau umiliti.

- Ma rog, zise el atunci în fata tacerii mele: Eu sper (si ti-o spun asta ca sa ma tii minte) ca m-ai înțeles!... Ca daca nu m-ai înțeles, exclama el cu totul detasat de asta data, o sa fie vai de capul tau...

Între timp ne apropiasem de gara, dar mai era un ceas pâna la sosirea trenului. Tata deshama, dadu cailor sa manânce niste mohor si iesiram pe peron. Bani de bilet avea, scosei biletul si ne asezaram în fata pe o banca. Peronul era plin de elevi si eleve, care, ca si mine, terminasera vacanta si plecau spre orasele în care învatau, la licee sau scoli normale... Veselia care anima altadata peroanele, la sfârșit de vacanta, era acum umbrita de o melancolie grava care abatea privirile în laturi sau în pamânt... stiam toti... Clujul nu mai era al nostru si toti aflasem ca-l pierdusem fara sa tragem un foc de arma... Ca ministrul nostru la Viena, unde forte mai puternice decât noi ne dictasera conditiile lor, lesinase vazând harta cu trupul ciopârtit al tarii. Ca soldatii, retragându-se, plângeau si se rugau de ofiteri sa-i lase sa lupte...

Trenul sosi. Urcându-ma în el cu graba sa nu se puna în miscare si sa-l pierd, cu geamantanul meu de lemn vopsit în negru, în mâna, uitai de tata, când îl auzii ca ma striga. Lasai geamantanul pe culoar si iesii pe platforma. Trenul se urni si începu, lin, sa paraseasca gara. Tata îmi spuse cu un glas împiedicat, parca nesigur, pe nume, ca si când nu m-ar fi

recunoscut, urcat cum eram, ca sunt copilul lui. Își duse bratele în sus, tot cu o miscare frântă. Pornire târzie de îmbrățișare care nu avusese loc, nu se gândise din timp... Îmi repeta numele strigându-mă și făcu câțiva pași pe lângă vagon, în timp ce miscarea lina a trenului se accelera.

N-am schitat nici un gest și nu i-am adresat în prima clipă nici un cuvânt. Nu-l recunosteam nici eu... Nu stiam ca poarta cu el, pentru mine, astfel de îngrijorari deodată patetice, care să-i smulga un astfel de strigat sugrumat însoțit de o astfel de miscare neconvinsă a bratelor, care ar fi vrut să mă apuce de-acolo de pe platformă și să mă traga înapoi...

- Ei, i-am răspuns strigând și eu, ce este?

- Marine! Vezi... Trenul...

Atât l-am auzit că zice și l-am pierdut din vedere pe după coroana bogată a salcâmului care strajua peronul...

Scriitorul care aspira spre o viziune totală asupra lumii se trezește, după o dramatică experiență, în fața unui obstacol de temut: abjectia umană, îi spuneam opt ani mai târziu unui proaspăt prieten, Paul Georgescu, care susținea că un scriitor poate fi un ticalos, dar poate în același timp să scrie o carte bună.

- Din ce resurse? l-am întrebat. Abjectia alungă din el inocența, principalul său scut.

- De ce? mi-a răspuns. Cunoaștem scriitori abjecti care au descris foarte bine lumea și, dimpotrivă, inocenți care n-au putut să-o facă.

- Uite de ce, am continuat eu beat de furie (el admira un astfel de scriitor abject al cărui nume îl trec sub tăcere și intransigentă mea morală se extindea asupra operei), un scriitor, de altfel ca oricare om, dacă nu mai are înaintea sa nimic de învins (și un individ abject ce mai are de învins dacă abjectia e victoria sa finală?), nici nu mai poate fi în stare de un gest creator, în afara de cel cu care l-a dotat în mod mecanic natura, adică de a-și perpetua specia și de a rămâne un bun tata al copiilor săi.

- și ce, e puțin? mi-a replicat el.

- Nu e puțin, dar era vorba de un scriitor. Inocența odată pierdută, mai poate descrie și el moravurile, adică suprafata care e plată, înaltimile și abisurile îi vor scăpa. Shakespeare e sublim fiindcă a fost lovit ca și Hamlet de prostia unei fete, Ofelia, de caderea reginei. Bagate la moravuri, aceste fapte sunt vulgare, dacă n-ar exista o conștiință pură, care să se cutremure.

- Există cutremurare și în viciu, mi-a răspuns. și apoi existența e diversă și din această bogăție de culori se naște fascinatia pentru viață, când ne atrage mai mult omul desușețat, tocmai prin asta, și ne plictiseste virtuosul. Râdem! Petrecem! Spectacolul e amestecat. De ce n-ar râde și n-ar petrece și cititorul cu o carte cum e Satyricon, unde nici o conștiință nu se cutremură? Ți-amintesti cum începe? Povestitorul, care e un tânăr și ai zice curat (nu e tinerețea expresia inocenței?), după ce ascultă niste discursuri incoerente, paraseste adunarea și se apropie de o femeie: "Batrânică, o întreba, nu cumva știi unde stau eu?" "Cum să nu, zice batrânică, uite aici". și îi arată o casă. Era un lupanar. și astfel, cu acest dialog strălucit începe vesela carte.

- Mai întâi că nu e veselă, i-am răspuns. E străbătută de sinceritate, tânărul latin își povesteste degradarea sa și a altora, cu sentimentul că a pierdut ceva, dovadă formidabilă scena din templul vestalelor unde se duse să se vindece de viciu. Râdem, e adevărat (cum să nu râzi când citești ceea ce i se face acolo), dar nu uităm că e nefericit. Da, e adevărat, cunoaștem scriitori care, în viața obișnuită, priveau foarte filosofic spectacolul viciilor umane (la care câteodată luau parte din gros, fie prin moravurile lor, împinsi de propria natură, fie prin scepticism filosofic, insinuat în conștiința de lipsa de moralitate a contemporanilor) și care acasă la ei,

fara dificultate, lepadau din spinare haina lor murdarita si începeau sa scrie trimitând interogatii lui Dumnezeu.

- *Vezi?! a exclamat. E posibil. Un sceptic român spune ca inteligenta înseamna adaptare, iar experienta e sursa cunoasterii. Spiritul uman are inepuizabile fete si multiple mijloace de a-si pastra un echilibru interior într-o lume care l-ar ameninta. Ce este Comedia umana, daca nu opera unui om adaptat?*

- *Nu vreau sa ma adaptez, i-am raspuns, daca o sa încerc, sunt pierdut, fiindca altii sunt mai puternici.*

Nu înțelegea ce-i spuneam sau înțelegea, dar vroia sa înțeleg si eu ceea ce sustinea el.

- *Uite, zice, un scriitor are nevoie de o casa, cum ai tu, sa poti scrie. Te-am aparat undeva si din sala prozatorului (nu-ti spun care, dar clipind din ochi ca si când ar fi iesit din apa, mi l-a spus) a întrebat: "si n-are nevoie si de o masina?" Am râs.*

- *De ce râzi? a exclamat el fixându-ma cu frumosii lui ochi bulbucati. Adaptarea ar însemna sa nu râzi, ci sa te îngrijorezi, sa prinzi ura pe prozatorul... sa-l tii minte si sa-l înlaturi. Altfel nu vei avea niciodata o casa.*

Ne aflam la Capsa, în anul debutului meu în volum si ne întâlneam sa ne luam la revedere, plecam pentru mai mult timp la Sinaia. Beam cafea filtru, un truc pe care nu-l cunosteam, si pe care el îl reînnoia de câte doua, trei ori, mereu nemulțumit de calitatea lui. Avea un prieten printre chelneri, ilegalist, care ne servea si cu care schimba cuvinte confidentiale. Acest chelner era un filosof, vrusesera sa-i dea sarcini mai mari, sa-l faca, pentru început, responsabil al restaurantului, dar el refuzase ("de ce, zicea el, sa-mi iau belea pe cap sa nu dorm linistit acasa?"). Paul Georgescu îl asculta atent, apoi ridica ceasca: "Ăsta nu e filtru, îi spunea, du-te pe-acolo sa ne faca altul, dar cu cafea adevarata". (Avea dreptate, dupa doua, trei filtre de-astea credeam ca o sa pot citi si eu macar câteva ore, înainte de a adormi, cartea însa îmi pica din mâna în chiar minutul în care încercam s-o abordez.)

- *Ura leaga, i-am raspuns. De ce sa-mi leg eu sufletul de ura baloasa, puturoasa, a unei brute? Gasesc eu o casa!*

Nu mi-a raspuns, s-a sculat, ca în Caragiale si a disparut câteva minute. Avea astfel de taceri, ca si când n-ar fi auzit raspunsul.

- *si la cei care te apara nu te gândesti? relua el apoi. Ai sa vrei sa scrii o noua carte, crezi ca n-o sa fie complicat s-o publici? Cu întâlnirea din Pamânturi ai nimerit pe o faza romantica, înca estetica, cu toate ca ai vazut cum ai fost primit. Acum faza romantica s-a încheiat. Ce-ai sa faci?*

Avea dreptate. El ma întâmpinase la radio, unde lucra în primavara, cu doua emisiuni care semnalau cu o emotie retinuta, dar cu atât mai convingatoare, aparitia unui nou scriitor, ca si Crohmalniceanu într-o cronica în Contemporanul. Dar altii trasesera tare asupra mea sa ma elimine de pe scena literara, cu falsa certitudine pe care le-o dadea lozinca, la care cu zel începusera sa se închine. Magia literei moarte, cum spunea Pasternak, începea sa cucereasca climatul literar.

- *N-o sa fac nimic, i-am raspuns. De ce trebuie sa fii neaparat scriitor? Ei, na! Parca asta ar fi totul... Am citit într-un apel pe care l-a facut un prieten de-al meu din sat care fusese exclus din partid si vroia sa fie reprimat; zicea: "... tovarasi, nu cred eu ca sunt Arpad si Omega..."*

Paul Georgescu se uita la mine cu o ironie care îi sticlea ascutit în priviri. Sa fie adevarat? Nu ma credeam ca sunt Arpad si Omega? Atunci ce ma credeam? parca ma întreba.

- O sa vad eu, am spus cu nepasare, dar cu o încredere secreta pe care n-o dezvaluiam, ca atunci, în caruta spre gara, când si tatal meu încercase s-o dibuie, ca sa se linisteasca.

Paul Georgescu nu era îngrijorat, dar era atent, lucid si bun prieten, vroia sa-mi îndrume pasii într-o lume pe care o ignoram... El vroia sa-mi inculce ideea ca nu trebuia s-o ignor, ca pericolele existau în chiar aceste lucruri care mie mi se pareau meschine, cum ar fi faptul ca un prozator pe care nici macar nu-l cunosteam ar fi vrut sa nu am o casa, ca daca vroiam casa, o sa am pe urma pretentia sa mi se dea si o masina. Ura unui necunoscut întrucât ma privea? Pe el îl preocupa.

- Bine, mi-a mai spus, o sa vezi, dar gândeste-te. Nu te crezi tu Arpad si Omega, dar altii cred ca te crezi, fiindca ei se cred si or sa te urmareasca cu necrutare.

- Bine, dar nu le-am facut nimic!

- Da, dar poti sa le faci!

- Ce sa le fac?!

S-a uitat într-o parte si nu mi-a mai raspuns. Totdeauna facea asa, în desele noastre întâlniri, când vroia nu sa aud totul de la el, ci sa încep sa gândesc eu însumi, singur, la toate acestea. Nici nu-mi trecea prin cap! Da, bine, n-o sa ignor lumea fiindca nu ma va ignora ea pe mine... si ce sa fac? Am înteles ca el facea, dar nu-mi dadeam seama ce.

Ne-am despartit cu promisiunea ca o sa ne scriem, desi... hm!... a mai spus el, scrisori în zilele noastre nu se mai scriu, din multiple motive...

- Eu o sa-ti scriu, i-am raspuns fara sa-l mai întreb care ar fi acele multiple motive...

Spre sfârșitul unei întâlniri avea o oboseala, arata putin absent, atins de o vaga si curioasa plictiseala... Fuma fara placere, nici cafeaua filtru nu-si mai facea efectul... semnalul pentru mine ca trebuia sa ne despartim...

În aceeasi dupa-amiaza am luat trenul si am plecat. Era în decembrie 48. Dupa debut petrecusem vara la Balcesti, sa scriu un roman. Îl scrisesem, era un esec, la întoarcere, în septembrie, nu-mi mai placuse deloc. Acum parasisem Bucurestiul, si ce era si mai grav, si serviciul, si ma retrasesem în munti, s-o iau de la cap... Esecul din vara nu ma nelinistea, fiindca traiam înca sub euforia debutului în volum, care oricum, în ciuda injuriilor, fusese un succes. Starea mea de spirit se echilibra. Aveam douazeci si sase de ani, trecusem printr-un razboi în care nu murisem, debutasem în literatura chiar în toiul acestui razboi, aveam iluziile întregi...

Din primele clipe dupa ce mi-am desfacut geamantanul, m-am simtit liber, desi încatusat nu ma simtisem decât în armata si gândul a aparut parca lângă mine cu întrebarea: ai venit sa scrii; ei, ce-o sa scrii? Mi-am facut foc în soba, m-am asezat la masa sa vad daca stateam bine pe scaun si mi-am aranjat pe ea cartile cu care venisem, hârtia, sticla cu cerneala si stiloul. Aveam ceva bani în buzunar de care însa n-aveam nevoie, fiindca atât odaia cât si masa erau gratuite, focul ardea în soba trosnind si ma simteam cu desavârsire singur si fericit de tineretea mea. Venisem acolo la recomandarea ministerului de unde plecasem, a lui Minai Novicov, care ma simpatiza. El citea presa literara si în general toata presa si fara sa-l cunosc ma chemase la el prin iunie.

- Vad, zice, ca presa ti-a acordat multa atentie si s-au cam repezit asupra cartii dumitale. Nu e asa de important ce zice presa, zic si ei ce li se spune, ca niste idioti. Mai important e viitorul dumitale si la asta ei nu vor sa se gândeasca. Uite, zice, avem la Balcesti o frumoasa casa pe care ne-a cedat-o o ruda a lui Balcescu. Du-te acolo si lucreaza. Stai cât vrei, pâna termini noua carte. Ai acolo brazii, gradina, dealuri, te plimbi si te inspiri...

- Hm! i-am raspuns, ma bucur ca sunteti un om care crede în inspiratie si nu în lozincile cu care m-au întâmpinat Niculae Corbu si J. Popper. Acesta din urma a scris chiar în Flacara, unde sunteti director. Deci dumneavoastra l-ati pus sa ma înjure.

A râs, cu entuziasm parca. Deci asa era.

- O sa ma duc la Balcesti, i-am mai spus, dar ce fac cu serviciul meu de functionar la "Societatea scriitorilor"?

- Nu e nimic, se aranjeaza, zice.

Am crezut ca aranjeaza el. Când i-am spus presedintelui, Zaharia Stancu, si secretarului general, Ion Calugaru, de intentia mea, mi-am dat seama ca nu aranjase nimic.

- Da, da, da, mi-a raspuns presedintele ca si când s-ar fi asteptat sa-l întrerup, da, da, am auzit ca ai debutat. Da, da, dar pâna sa ajungi scriitor, îti mai trebuie. Da, mult îti mai trebuie. Trebuie sa înduri. N-am citit cartea, sa vad daca e buna sau proasta, asa ca te duci la Balcesti si stai numai o luna. Da, o singura luna, pe urma te întorci sa vedem ce-ai scris.

Totul spus pe un ton agresiv. De altfel, când fusese instalat tot asa vorbise si la adunarea scriitorilor, veniti sa-l auda. Striga la ei. Vorbea tare. Îi ameninta. Încât nu m-am mirat. Ion Calugaru îl aproba. Nici el nu era altfel. Când intrasem prima oara în biroul lui cu hârtii si începusem: "domnule Calugaru..." "Eu nu sunt domn cu dumneata", ma întrerupse el. "Tovarase Ion Calugaru. ..." "Eu nu sunt tovarasul dumitale." Cunoasteti geniul meschinilor? Acesta e, sa te faca sa nu mai ai ce sa le raspunzi. Într-adevar, ce puteam sa-i mai spun? si totusi îmi placea de el ca scriitor, publicase tocmai atunci o nuvela, "Maseaua stricata", titlu care se inspira dintr-o lozinca a acelor ani: sa scoatem dintre noi maselele stricate. Avea însa o replica de buna ironie: la o manifestatie masele cântau: Hai la lupta cea mare, rob cu rob sa ne unim! si un reactionar de pe margine bolborosind: "Ei si daca ai sa te unesti rob cu rob ce-ai sa faci?!"

Nu credeam ca e atât de ranchiunos. Fiindca asta era sentimentul pe care ti-l inspira. De altfel ironia soartei îl adusesese tot în preajma lui Zaharia Stancu si anume în rol de subaltern, cum îi prezisese teleormaneanul cu multi ani înainte. Ca, ameninta autorul Cailor lui Cibicioc, o sa vedeti voi când o sa venim noi la putere. "Calugare, îi replicase Zaharia Stancu, când o sa veniti voi la putere, tot eu o sa-ti comand."

Surâdeam privind acesti batrâni fara umor, sau cu umor acru sau involuntar. Îmi citisera sau nu cartea, cert era ca nu le placea de mine ca vroiam sa scriu asa repede alta. Mi-o spuneau în fata: trebuia sa îndur.

Nici nu ma gândeam. "O sa îndur poate altele, dar nu de la voi", îmi spuneam. Într-adevar, dupa o luna primesc o scrisoare de la seful serviciului, domnul Razvasanu, în care îmi scria, nu fara îngrijorare, ca situatia mea era "extrem de periclitata" daca nu ma întorceam imediat. Nu m-am întors si am fost dat afara, dar în septembrie Mihai Novicov m-a angajat la el la minister, ca secretar de presa. În acelasi timp el a pus pe Willi Mogfescu sa scrie un lung articol: "Despre un viitor roman al lui..." adica al meu, bazat, lucru senzational pentru un tânar autor, doar pe o simpla conversatie dintre mine si reporter. Subiectul evolua în lumea de la tara, unde eu ma straduiam neaparat sa descriu un Feodor Pavlovici Karamazov român. Nici nu mai vroiam sa aud... Articolul a aparut în Flacara pe o pagina întreaga, cu titlu pe cinci coloane. Nu l-am citit, nu din lipsa de respect pentru Mihai Novicov sau Moglescu, ci pentru ca stiam dinainte ca nu poate exista în el nici o substanta din moment ce nimeni nu-mi citise romanul. De altfel, nici unul nu mi-l ceruse sa li-l dau. Era perfect!

Nu faceam chiar nimic la minister, dar într-o zi ma pomenesc ca primesc la lectura un manuscris intitulat Descult, de Zaharia Stancu. si ce sa fac eu cu el? am întrebat. Nici nu stiam ca eram cenzor, ca eram platit- pentru asta. "Citeste-l, mi-a spus o colega si fa un referat. E de pe la voi de la tara". "În ce sens sa fac referat? Ce ma priveste pe mine ca e de pe la noi de pe la tara? Treaba lui!" "Daca e adevarat, daca merita sa apara".

Am început sa citesc, am luat prima fraza: "Tudoreee... deschide poarta!" Apoi aliniatul urmator: "Pe tata îl cheama Tudor. Dar el rareori se afla acasa."

M-am oprit. Pe tata îl cheama Tudor, dar el rareori se afla acasa. si ce daca îl cheama Tudor? si ce daca el rareori se afla acasa?

Asta îmi amintea de compozitiile noastre scolaresti. Mama e o femeie foarte buna, dar ea rareori se duce la biserica. Fratele meu e mare, dar el rareori ne bate, etetera, etetera. Rareori! Bravo, zic, începe bine (sa te fereasca Dumnezeu sa ajungi pe mâna tinerilor, la discretia lor; mai târziu avea sa ma lege de Zaharia Stancu o strânsa prietenie literara când loviturile îndreptate împotriva lui aveau sa-l domoleasca si sa caute sprijin în generatiile tinere, sa-l faca mai înțelept). Sa vedem mai departe, mi-am zis eu atunci râzând. Cica "fuioare de fum scoteau pe nari telegarii". Zic "telegarii" e formidabil de bine zis si încep sa citesc cartea si intru în miezul ei. Dau peste o scena în care taranii erau pusi sa culeaga via boierului cu botnite la gura. N-am înțeles. Cum cu botnite? Suntem un popor de idioti? si dupa ce am terminat, am început sa scriu un referat dur. Se respinge! Batrânul meu tata si alti bunici cunoscusera si ei pe boieri, dar asemenea chestii nu-mi povestise nimeni niciodata.

Noroc ca tocmai când îmi scriam eu referatul a venit cineva si mi-a luat pur si simplu manuscrisul de sub nas si l-a dus cu sine. Unde? Spre tipar, fireste, si astfel a început cariera de exceptie a acestei carti fara sa tina seama de opiniile tânarului ei cenzor.

Pe la începutul lui decembrie am simtit ca ora mea a sunat. N-aveam ce cauta la acel minister. Esecul meu de la Balcesti era uitat, îmi aminteam de promisiunea facuta cititorului la sfârșitul volumului meu de debut, ca acei eroi din ultima nuvela vor fi urmariti într-un conflict mai larg.

si acum stateam în odaia mea din Sinaia si dupa primele ore de exaltare, care ne stapânesc totdeauna când suntem într-un oras necunoscut si nimerim si într-o odaie mare si frumoasa, ceva am simtit ca se micsoreaza si cade în starea mea de spirit: nimic nu mai zbură, iluziile se retrageau....M-am ridicat de la masa si m-am culcat. Conflict mai larg? îmi spuneam, care conflict? Nu exista nici un conflict. Ce poate sa faca un taran? Sa dea unuia cu sapa în cap ca i-a calcat razorul sau i-a jefuit ovazul. În Ion, de Liviu Rebreanu, unul îi da altuia cu sapa în cap ca a venit la muierea lui, pe care o iubea mai dinainte. S-a scris! În Țararii, de Reymont, o muiere e pusa goala pe o gramada infecta de balegar de porci fiindca nu avusese purtari frumoase. Ei na! Mare subiect! Premiul Nobel! Ca si scena batrânului taran care se duce sa moara pe glia lui. Atât de previzibil! Marinarul vrea sa moara pe mare, minerul în mina... Hotarât, eram pus pe nimicirea capodoperelor, si numai Fructele mânieide Steinbeck scapa, desi nici acolo nu-mi mai placea finalul fortat, cu un barbat amenintat de inanitie care sughe lapte din sânii unei tinere femei. Fara sa stiu, eram obosit de drum, de urcusul de la gara cu geamantanul în mâna pâna în dealul Furnica unde erau vilele destinate tuturor artistilor. Chiar în aceeasi zi vroiam sa ma si apuc de scris! "Mai e si mâine zi", mi-am spus amintindu-mi de frumosul final din Pe aripile vântului când Scarlett, coplesita de loviturile pe care i le daduse viata, se întreba ce sa mai faca. Aveam sila pâna si de debutul meu. Eu însumi descriesem cu lux de amanunte uciderea unui

cal, violul unei fete pe câmp, isteria unui muribund, ticneala unui baiat care are halucinatii pe o colina scaldata în ceata, etetera, etetera. Un punct luminos pastram doar pentru o schita intitulata Salcâmul, aparuta în Timpul, dar neinclusa în volumul de debut. De ce? Ce era cu schita asta de o lasasem deoparte? Nu-mi mai placuse? Dimpotriva, consideram ca era lucrul cel mai inspirat pe care îl scrisesem... când tata... într-o zi... cel mai frumos salcâm... cu securea... de ce oare? Da, Mircea Grigorescu, redactorul sef al Timpului... Cu Miron Paraschivescu la el în birou... Ia asculta domnule, cât costa un salcâm?... Bonom... entuziast... Doua mii costa. Du-te la casierie si-i încaseaza... Saracul Mircea Grigorescu. Ce-o fi facând... Dupa razboi... exclus din presa...

Brusc m-am trezit dimineata. Adormisem fara sa stiu cu lampa aprinsa, cu aceste gânduri. Le si uitasem. Afara ninge. Brazilii verzi erau încarcati de zapada. Pamântul era alb. Oameni negri treceau agale prin aceasta lume în care cerul cu pamântul se contopeau. Zarea pierise în padurile din fata ferestrei.

M-am îmbracat si am iesit afara. O surpriza. O stim, zapada, dar când o vedem din nou, albul ei parca ne spala gândurile. Chiar daca nu vrem, ceva alb patrunde si în noi. Ne ninge; pâna si pe chipul omului murdar apare un surâs: ochiul lui uimit de întruchiparea a ceea ce e imaculat îl face sa-si aduca aminte ca si el a fost odata curat si e nedumerit ca iata, poate fi din nou, cel putin atâta timp cât de sus cade asupra lui, anume parca pe caciula pe care o poarta pe cap, peste genele ochilor, fulgii de zapada care de sus, din cer, în caderea lor, si-au pastrat minunatele forme de stele mici, care i se topesc ca o parere pe mâini si pe fata. E, poate, o atingere diafana de care n-a avut parte? Sau pe care a gonit-o înrait ca un câine care a primit numai lovituri? "Iata paradisul! am gândit, care e locul tau în el?..." Am intrat în vila în care ni se servea masa. Am mâncat unt cu pâine si dulceata, cu cafea cu lapte. Nu era înca nimeni în sufragerie. Mi-am continuat plimbarea prin ninsoare. Curând am auzit o voce interioara pe care o cunosteam de mult, din lungii ani pe care îi petrecusem pe câmpia scaldata în soare. O uitasem fugind de ea si anii o acoperisera. Când ma culcam pe pamânt si mutenia lui îmi soptea: "si tu vei fi mut si vei fi una cu mine. Noi doi suntem prieteni, te las sa traiesti, bucura-te, dar esti al meu. Nu acum, când esti un copil, mai târziu... Restul, viata care ti-a fost data îți apartine, faci cu ea ce vrei, dar daca ma uiti, cu atât mai mare îți va fi surpriza dupa ce anii tai vor trece, când ne vom întâlni din nou si va trebui sa-ti dai seama ca nimic nu ti-a mai ramas afara de mine. Nu ma uita si atunci ai sa vezi ca tot ceea ce vei trai, îți va apare ca un dar si nu ca o cucerire a ta smintita. Nu e asa ca e placut sa stam noi de vorba împreuna? Când te întinzi cu spatele pe mine si deasupra vezi cerul si norii? N-o sa ai niciodata mai mult decât ceea ce simti în aceste clipe, nu uita, o, nu uita, si atunci când va trebui sa ne revedem si sa-ti dau adapost, vei fi ca si acum si nu te vei speria..." "Bine, am zis, înotând în ninsoare, ma plictisesti, îți cunosc glasul de mult... Florile câmpului îmi sopteau si ele acelasi lucru, ca si cântecul greierilor sau aparitia berzelor în grâu, strigatul pitpalacului si tipatul ciocârliei, nu te uita nimeni, fii fara grija."

În noptile lungi de iarna saream din somn chemat de un glas pe care îl auzeam aieva, glas de fata care îmi striga numele la geam. Nu era glasul lui, al pamântului, erau ielele, si ma piteam lângă spatele lat al tatei si asteptam îngrozit sa ma mai cheme o data. Dar tacerea casei si auzul meu treaz ma faceau sa înțeleg ca glasul strigase din mine si nu de la fereastra, ma linisteam si readormeam. Într-o seara am întârziat prea mult pe miriste si n-am bagat de seama ca noaptea cazuse pe neasteptate si nu mai era nimeni pe câmpie, totul era pustiu în jur. O clipa

n-am mai stiut încotro e satul si nici care era drumul spre el, la dreapta sau la stânga. "Trebuie sa stie caii", am gândit si m-am apropiat de unul din ei, sa-l despic si sa-i pun capastrul în cap. Când sa i-l pun, deodata calul a avut o miscare de nesupunere. În clipa urmatoare i-am auzit glasul: "Ia, ba, mâna de pe mine!" mi-a spus. Nu era nici suparat, nici furios, pur si simplu îmi cerea sa iau mâna de pe el. Am înlemnit alaturi, în timp ce el si-a lasat capul în jos linistit si a continuat sa pasca. Am încercat din nou si mintea mea buimacita de angoasa câmpiei s-a limpezit ca si când s-ar fi facut lumina. Am strigat sa-mi aud propriul glas, i-am legat, am încalcat si de asta data cumintenia si sforaiturile lor de cai m-au linistit cu totul, am început sa cânt fluierând si pâna acasa am si uitat ce patisem. Iata însa ca soapta lui reaparea si asta mi se întâmpla adesea si totdeauna numai în mijlocul naturii. Uneori o acceptam resemnat, o cunosteam prea bine, alteori însa era o surpriza totala, ma pomeneam exclamând: "Hai, taci, doar calc pe corpul tau, toti calcam, stiu ca viata e un dar, e inutil sa-mi reamintesti".

Feeria din jur nu era un vis, nu se spulbera, fulgii dansau, ai fi zis chiar ca se zbenguiesc si expresia "natura în sarbatoare" care mi-a venit în minte, m-a facut sa surâd cu ironie. Da, natura poate fi în sarbatoare pentru iubitorii ei închipuiti, care se credeau eterni, sau voiau sa uite ca sunt muritori, crezând o clipa ca se puteau aranja cu ea.

Am trecut pe lângă un restaurant a carui firma avea în mijloc pictata o pisica. Am citit firma care era scrisa cu trucul suprarealistilor: Restaurant la pisica D. Pasare si berarie neagra N. Coliban. Pe urma am vazut ca pisica încurca sensul, trebuia citit: Restaurant si berarie la "Pisica Neagra" D. Pasare si N. Coliban. Am intrat înauntru. Vesel, am baut o bere si m-am întors. N-am facut o plimbare lunga sa ma pierd în ninsoare si sa ma ratacesc, cum i se întâmpla lui Hans Castorp din Muntele magic a lui Thomas Mann si n-am s-o descriu în lungi capitole, interminabile, ca sa fac sa ninga în aceste pagini. Aveam de dat un raspuns la o întrebare: Ce sa scriu.

De ce sa scriu, nu ma întrebam. N-aveam nimic de razbunat, nici nu simteam ca trebuie sa vorbesc despre osemintele bunilor mei varsate în mine, vârsta testamentului era departe. Tatal meu nu spintecase burta boierului sau vechilului în timpul rascoalei, sa bage fasole în ea, si nu stiam nici cine e bunicul si cum traise el, nu-mi povestise nimeni nimic. Nici pe bunica n-o cunoscusem, murisera de tot, niciodata n-am stiut nici macar cum îi cheama. Nici pe bunicul sau bunica dupa mama nu-i cunoscusem, dar mama ne povestise totusi lucruri deosebite despre ei. Din alt sat. Oameni înstariti, frati vajnici (morti si ei parca, atât de îndepartati mi se pareau). Cum sa scrii despre ceva care nu traieste decât în amintirea mamei, secret coplesit de familia ei grea, cu copii diferiti, o fata din prima ei casatorie, o alta fata pâna la convietuirea ei cu tata, apoi trei copii cu care venea tata, si apoi alti trei copii facuti împreuna, o fata si doi baieti, unul din ei, cel mijlociu, fiind eu.

M-am întors în vila mea, m-am asezat la masa si am ramas cu privirea pierduta în ninsoarea de afara. Gândurile blocate, inerte, sufletul cu elanul prizonier. Ce sa scriu? A scrie inspirat de Dostoievski cum încercasem, vazusem ce-mi iesise. Nu cumva nu mai aveam nimic de spus? am gândit; si-atunci mi-am amintit de trei scriitori pe care îi zarisem într-o zi, dupa debut, chiar în acel an, prin vitrina unui restaurant. M-am dus la ei. Îi cunosteam, petrecusem împreuna prin cafenele ore de ameteala si entuziasm si ma bucuram sa-i revad... Dar nici nu m-au lasat sa deschid gura. Ce mi-a intrat mie în cap? m-au luat ei în primire, cred ca daca am publicat o carte... si o ploaie de injurii la adresa cartii, cuvinte urâte la adresa mea, prevestiri ca o sa mor într-un sant... Ce eram eu? Ei, ce credeam ca sunt? Era singura întrebare care m-a împiedicat sa ies imediat afara. De unde sa stim noi ce suntem?! Marile întrebări le pun si ticalosii, cu un aer

triumfator. Cine poate sa raspunda? Nu pentru ei, ci pentru mine. Ce era mai curios, si ceea ce ma retinea, era faptul ca nu se înțelesera între ei dinainte, reactionasera câtestrei spontan îndata ce ma asezasem la masa lor. Iar eu crezusem ca numai gloabele literare pastreaza în ele un venin distilat. Am plecat în cele din urma. Prin geam, din strada, aratau gravi, tacuti, ai fi zis ca erau niste conspiratori care puneau ceva la cale. Desi tineri, i-am vazut batrâni, într-o stralucire. Unul avea o lucire de nebun în ochi, altul gras, blond, privire porcina, al treilea sumbru, posac, buze subtiri, figura care nu prevestea nimic bun... Se înțelesera între ei, prin afinitati scabroase care îmi scapau, sa ma întâmpine astfel, cu o ranchiuna care nu stiam de unde vine, fiindca nu le facusem nimic...

I-am uitat imediat atunci, dar acum ura lor se insinua: si daca au dreptate, mi-am spus, si n-o sa mai scriu nimic? Vertiginos, alungând imaginea celor trei, gândul mi s-a îndreptat spre un om care, pe deasupra micimilor umane, era pasionat de cuvântul scris. Acolo, în fata hârtiei, mai puternica decât marmura, îmi spusese el odata, artistul forteaza natura, dându-i un înțeles, în timp ce ea, oarba, nu are unul... Miron Paraschivescu!

Ce-o fi facând? Ultima data, prin septembrie, fusesem cu el la o piesa si acolo, în plin spectacol, se ridicase si strigase sa iasa Arghezi afara din sala. Fireste, Arghezi nu era acolo, ci doar în mintea turmentata de febra a poetului. L-am scos eu din sala si l-am dus la el, în blocul Aro, si pâna sa vina medicul, cu ajutorul telefonului a început sa dirijeze mari mase de oameni în revolutie. El era un conducator... Iesea si pe balcon si dând din mâini cânta "Internationale" în fata unei multimi închipuite adunata sa-l aclame ca pe Trotski, sau ca pe Malraux, idolul sau. Pe urma revenea la telefon si cu glas maret continua: "Ana, tu preiei conducerea în sectorul galben. Luca, tu te pregatesti sa intri în foc venind de la uzinele Malaxa... Dej, tu..." Curând se vindecase si disparuse la Cluj. Ce cauta el la Cluj? Vroia sa conduca acolo, mai modest, o revista, pasiunea lui lucida.

Gândul mi-a zburat apoi la Ion Caraion. Ce-o fi facând si Ion Caraion? Locuisem împreuna, prin '45, mai multe luni, într-o frumoasa camera pe Aleea Suter, pe urma ne despartisem ca sa ne vedem prin aprilie sau martie '48, în birourile editurii "Cartea Româneasca" care înainte de decretul din iunie avea un director nou, Lazarescu, si redactori de asemenea noi, Caraion, Constantin Strelia (caruia îi aparuse romanul Zbucium) si Sen Alexandru, un tânar cu care ulterior aveam sa am lungi discutii asupra rolului personalitatii în istorie.

Caraion m-a întâmpinat cu vadita surpriza, ca iata, ne vedem din nou si în ce situatie fericita pentru mine... "De, ce?" "Ei de ce, a râs neîncrezator de mirarea mea, si brusc: pai n-ai dat un volum aici?" si aproape ca a tipat: "Va apare!" Era adevarat, volumul meu de nuvele "Întâlnirea din Pamânturi" care întârziase mult la un cunoscut si fad foiletonist literar, dar influent, trecuse apoi printr-un concurs la Cultura nationala, statea de câteva luni la "Cartea Româneasca", director Toneghin. Acum nu mai era Toneghin, cu trei luni înainte de nationalizare cunoscuta editura avea deja în ea oameni noi. În doua luni l-au publicat în doua editii.

Intentiile mele asaltau din toate partile viata pe care o cunoscusem pâna atunci fara sa reusesc sa intru în miezul ei. Imagini grotesti îmi veneau în minte. Vazusem odata un cal mort într-o vagauna, cu o gramada de catelandri schelalaind de foame si de neputinta care se repezeau în el sa-l sfârtece. Dar de oriunde îl apucau, nu reuseau nimic, calul rezista. Îsi înfingeau dintii în burta, în pulpe, în spinare, se propteau în picioare bătând din cap si scheunând. Prima îmbucatura, care ar fi deschis drumul celorlalti, le scapa. De unde? Din ce loc? Am stat mult sa-i vad ce fac si ma uitam la ei râzând. Nu era printre ei nici unul batrân si

experimentat care sa-i învete. Desigur, viata nu e un cal mort, dar e, pentru un scriitor tânar, o prada care nu cedeaza daca nu stii de unde s-o apuci. Desi tatal meu se despartise de mine în acea zi de septembrie '40 când ma condusesese la gara si îmi spusese ca nu mai are bani sa ma tina mai departe la scoala normala, despartirea era nestiuta de mine, si ramânea si atunci, în '48, la fel de enigmatica, mai ales ca în toti acei ani, în timpul razboiului, pâna în '45, nu mai dadusem niciodata pe-acasa, nu-i mai scrisesem si nici el mie. Numai instinctul ma prevenise ca despartirea era irevocabila, n-aveam ce mai cauta în sat, eram aruncat în viata si trebuia, ca orice vietuitoare, sa aflu singur secretele padurii. Ce facusem?

Intrasem totusi la scoala normala din Bucuresti de pe strada Sfânta Ecaterina, fara sa depun taxele de internat. Directorul, I. Ionascu, ma amenintase:

- Ce-ai facut cu banii? Nu te-a trimis tatal dumitale fara bani de internat.

I-am raspuns ca ba da, si în felul tatalui meu care amâna impozitele cu anii printr-o strategie complicata a promisiunilor patetice, l-am rugat sa ma amâne câteva luni pâna ce parintii mei vor culege porumbul, vor vinde nu stiu ce oi, nu stiu ce rate...

- Ce rate? s-a rastit el la mine. O sa scriem acasa si daca se dovedeste ca ai avut bani si i-ai cheltuit cine stie pe unde, te dam afara din scoala si s-a terminat cu viitorul dumitale.

si si-a întors fata de la mine.

stia el ceva. Auzisem si eu si chiar si traisem. Înainte de Cristur-Odorhei (unde absolvisem pe-a doua si a treia) trenul statea câteva ore în gara Sighisoara si anul trecut, într-o vacanta, o fata îmi facuse semn de jos de pe peron sa ma dau jos si sa ma duc cu ea... Nu ma dadusem, dar altii coborâsera... Astfel de sirene, gândea pesemne acum directorul, ma lasasera si pe mine fara bani, mai ales ca Bucurestiul, cum scria Octav Dessila, era "orasul prabusirilor". Totusi omul din fata mea nu era sigur. Ceva patetic avusese si el în glas dincolo de cuvinte. Mi-am dat seama ca daca mai vorbesc, o sa ma asculte. Era un barbat înca tânar, placut la înfatisare, elegant îmbracat, dur, ca un barbat adevarat pe care nu-l puteai însela, cu o infirmitate la un picior, sever, dar... Acest dar era singura mea sansa. I-am spus ca tata nu e un om sarac si ca poate sa faca rost de bani daca scoala îi scrie si îi cere imperios acest lucru. Nu o simpla întrebare daca mi-a dat bani sau nu (nu mi-a dat!) ci o scrisoare hotarâta, ca din partea unei autoritati superioare, care, împreuna cu el, cu tatal meu, au în grija soarta unui tânar... stiam din experienta ca nici la început tata nu avusese bani. Ca împotriva lui o ridicasem pe mama, pe preot, pe învatator si ca la toti acestia se raliasera vecinii, prietenii lui, pâna si cei mai dispretuiti dintre ei si ca întreaga familie cedase. De unde, de neunde, facuse rost de bani si timp de trei ani ma tinuse. si i-am dezvaluit directorului intentiile mele de viitor. Sa termin acest an si îmi voi continua studiile singur. Aveam optsprezece ani, puteam munci si lua examenele în particular.

- Bine, îl aud ca-mi raspunde. Daca ai fi avut un certificat de paupertate puteam sa-ti obtin o bursa de la minister. Dar aveti cincisprezece pogoane de pamânt.

Asa era. Încercasem sa obtin acel certificat, dar...

- N-avem voie sa primim în internat elevi care nu achita taxele. O sa scriu acasa tatalui dumitale. O sa mai vedem...

si mi-a facut semn ca pot sa plec. Am plecat linistit. Au început cursurile, orele de meditatie în care n-aveam ce sa fac. N-aveam carti. Din pricina asta secretele chimiei si algebrei mi-au ramas straine. Gândul plecarii din scoala îmi staruia mereu în minte în timpul orelor, mai ales ca diferenta de vârsta dintre mine si colegii mei începuse sa ma jeneze. De pilda avusesem într-o zi în hol o vizita a sotiei falsului librar, o femeie cam de vârsta mea, trimisa de el sa vada ce mai

fac. Trimisa de el sau nu, stai si explica... Subdirectorul m-a apostrofat si m-a amenintat ca ma da afara din scoala. M-am întors în clasa si am început sa-l înjur si eu cu sete de mama. Am fost turnat. Am aflat mai târziu, desi eram mai mare si ar fi trebuit sa-mi dau seama de la început ca în fiecare clasa exista o retea întreaga de turnatori pe care acest subdirector o cultiva ca un politist. Eram uluit cum tot ceea ce discutam eu cu altii el afla imediat si tot timpul traiam sub amenintari.

Am început sa scriu un roman... Eroina principala era sotia falsului librar, dupa destainuirile ei, ca în Une vie de Maupassant (citita atunci). Într-o seara de noiembrie eram de planton si scriam scena finala; femeia își ucide sotul lasând noaptea geamul deschis când betivul dormea. Fireste, era ger. Mai târziu scena mi s-a parut ridicola, ca sa descopar anii trecuti ca un scriitor maghiar, tradus la "Gallimard", procedeza absolut identic. Am ramas vizator.

M-am culcat apoi, si am cazut într-un somn greu. M-am trezit spre dimineata. Dormitorul era pustiu, tavanul cascat si în jurul meu si pe pat, moloz si caramizi. Am iesit afara înspaimântat. Toata lumea era adunata în curte, era întuneric, o atmosfera de sinistru domnea peste tot. Ce era? Ce se întâmplase? Cum, nu stiam? Unde-am fost? Nu m-a trezit cutremurul? Ce cutremur? Cutremurul de pamânt... Nu ma trezise nimic. Putea sa-mi cada si tavanul în cap (niste caramizi tot cazusera pe lângă mine)! În oras, se zicea, blocul Carlton se prabusise pâna în temelie... sute de morti... se închide scoala pâna dupa sarbatori...

Bineîntele ca între timp tata primise scrisoarea directorului si îi raspunsese ca n-are bani, dar ca... o sa aiba... sa-l mai pasuiasca... O sa trimita negresit, nici vorba... cum sa nu... cu stima, Tudor Calarasu. Posomorât, în spatele biroului sau, directorul tacea, uitându-se în jos, foarte suparat, dar nu scotea un cuvânt, nici o amenintare. Taceam si eu cu scrisoarea în mâna. Îmi venea sa-i spun ca tata n-o sa-mi mai trimita bani niciodata, îmi aminteam vag de despartirea noastra în drum spre gara, de insistentele lui sa-l înțeleg ca nu mai are de unde, în fata acestui om tacut care cauta poate o solutie pentru mine îmi dadeam seama ca strategia mea împrumutata de la tatal meu era inferioara îngrijorarii acestui intelectual care era silit sa ma arunce în strada cu studii neterminate si ce sa fac sa nu pierd anul!... scoala se numea normala "pentru învatatura poporului român". Ei, cum era pentru învatatura poporului român? De unde bani? Cine sa mi-i dea?

Nu-i placeam directorului. Era evident. Nici eu nu-mi placeam mie însami. Facusem niste poze si ma vazusem. Pozitia corpului era strâmba, mâinile ca niste cazmale, chipul emaciat. Colegii cu care eram în grup, afectati, viciosi în priviri, stupizi. Nu încercasem sa-i fortez directorului vointa. Daca cineva are o raspundere, sa si-o asume. Nu pentru persoana care îi sta în fata, dezagreabila, pe care poate s-o arunce pe usa afara daca da cel mai mic semn ca viciul, tentatia murdara a vietii l-a marcat (pedagogul experimentat stie ca în asemenea cazuri truda e zadarnica si ca el nu s-a nascut sa îndrepte ceea ce e iremediabil pierdut de la natura; fie asta pentru idealistii care recupereaza unul în viata si acela îndoielnic, în loc sa-si îndrepte efortul spre cei care sunt doar fragili, expusi ticalosiei umane) ci pentru sine, pentru banuiala ca poate sa comita o greseala ireparabila: de ce ai fost numit director al unei scoli în care peste trei sute din cei mai buni copii ti-au fost încredintati? Ma simteam rau în fata acelui barbat, care desi infirm, avea un chip cu trasaturi energice si hotarâte, înnobilate de o gândire matura si îndrazneata, care medita în singuratatea gândurilor sale cum sa faca sa ramâna curat si drept fata de un elev care, în mod vag, îi sugera ca îi place învatatura si ca era amenintat sa fie îndepartat de ea pentru totdeauna.

- Domnul Lascar mi-a raportat ca îl înjuri de mama si ca scrii romane în loc sa înveti, mi-a spus el deodata, aruncându-mi, ca un fulger, o privire întunecata de reprobare si neînțelegere.

Am ramas încremenit. De unde stia domnul Lascar? Asa îl chema pe subdirector. Am tacut. Totul era adevarat. Dar cum sa-i povestesc acestui om ca n-aveam nici o vina, ca în orele de vizita ma cautase o doamna care... Ca un zbir trecuse domnul Lascar prin hol si fata de ea chiar ma umilise poruncindu-mi sa ma retrag imediat... Daca era sora mea? Nici nu m-a întrebat... Dar eu stiam ca nu era sora-mea si el a ghicit ca nu era si pe acest echivoc al comportarii mele de adolescent, ma facuse sa ma simt vinovat... Era totusi o doamna, sotia unui profesor ca si el...

- Mi-a cerut sa te dau afara, a continuat directorul, sa te elimin...

- Eliminati-ma, am bolborosit eu gâtuit de un val de ura a carei adresa nu era precizata.

- si ce-ai sa faci? În aceste vremuri turburi unde-ai sa te duci? Sa te faci legionar?

Strigase. Am strigat si eu:

- În clasa s-a format o "fratie de cruce" legionara. Întrebat-l pe Dobrinescu ce parere au despre mine.

A tacut. Dobrinescu era protejatul lui, seful clasei, un orfan care avea bursa integrala de la minister. Eram prieteni.

- Esti baiat citit, a încheiat el în cele din urma. Dobrinescu mi-a spus ca ai discuti cu cei dintr-a opta, care te viziteaza si ca ai citit tot felul de filosofi. Cum se împaca filosofia cu înjuraturile de mama?

As fi vrut sa-i raspund ca totul a pornit de la vizita acelei doamne si ca... Dar nu aveam gânduri limpezi ci doar o stare de spirit de revolta care nu-si gasea cuvintele.

- Domnul Lascar vorbeste în plin consiliu de eliminarea dumatiale. Cum sa te apar? Ce sa-i raspund? Nici macar nu contesti ca l-ai înjurat.

Cum sa contest? Îl înjuram mereu, desi vedeam bine ca ma urmarea cu ura lui. Tocmai de aceea...

- Nu-i adevarat, am bolborosit, refuzând sa accept ca secretele noastre erau sfâsiate tot de unii dintre noi, crezând mereu ca în realitate domnul Lascar nu stia nimic sigur si ca ma ura fara motiv. În privinta asta aveam experienta: descoperisem de mic ca ura e spontana si irationala, e o atractie, te poate urmari cineva cu ura lui fara slabire, pâna se stinge singura, asa cum a pornit, sau vine pamântul si-i astupa gura lui infama... Dar nici el, directorul, n-a vrut sa-mi ia pâna de pe ochi si sa-mi dezvaluie ca din clasa se stia tot ce facem. Poate ca si el proceda la fel ca subdirectorul sau? A tacut, ca si când l-as fi convins ca nu era adevarat ca îl înjuram de mama pe domnul Lascar. Mi-a facut semn sa ies. si abia în hol mi-am dat seama ca gasise o solutie pentru mine sa ramân în internat, altfel mi-ar fi spus ca în urma scrisorii de acasa nu ma mai putea tine si ca trebuia sa plec.

Am ramas în Bucuresti dupa ce s-a închis scoala. M-am dus la frati-meu Nila, la Bloc Algiu, de pe "Cheia Roseti". Nu purtam ochelari, desi ar fi trebuit. Explicatiile care se scriau la tabla nu le vedeam bine si pierdeam astfel înțelesul unor lectii. Dar cum sa te hotarasti sa pui pe nas o "bicicleta"? Aveam semnele mele cu care recunosteam un om de la distanta, felul cum mergea, leganatul corpului, miscarea umerilor... Bucurestiul, din aceasta pricina, mi se parea fascinant. Chipul oamenilor, în general, nu-si arata pentru mine urâtenia. Al femeilor, si fetelor cu atât mai putin. Un nas mare, o gura strâmba, un râs dizgratios nu le sesizam usor, gama de expresii era învaluita într-o unica expresie, nu vedeam antipatia, decât daca era prea pronuntata, ca si

celelalte reactii, de aversiune, simpatie sau dusmanie. Ma uitam totdeauna departe, peste capul omului, când nu coboram privirea în jos, fara sa mai vad nimic în jur ore întregi.

Cutreieram orasul... Nu ma interesa nici numele strazilor, nici al marilor bulevarde. Nu intram în magazine, nici în librarii si nici la cinema. Nu ma uitam la vitrine. Singura viata strazii îmi placea. Când seara începeau sa tâsneasca luminile reclamelor, as fi vrut sa intru într-un cinematograf dar nu vedeam bine ce se scria jos... Uitam sa manânc... O data s-a oprit lângă mine un camion si soferul m-a strigat. Era un baiat de la noi din comuna. M-am urcat. A, ce faci Gheorghe, ce faci Marine?... Ce sa fac, ma plimb... Tu nu mai esti la scoala?... Ba sunt, dar s-a închis din pricina cutremurului... Hai cu mine!

Era un baiat voinic, copilarisem împreuna, desi era mai mare cu un an sau doi. Parintii nostri erau prieteni, tatal lui brutar. Din asta traia. Mama mult mai tânara, prilej pentru unii sa-i puna tatalui lui Gheorghe, într-adevar putin cocosat de o batrânete timpurie, întrebări grosolane, daca n-ar fi mai bine sa le-o dea lor, asa din când în când, pe nevasta-sa... Se facea ca n-aude.

Gheorghe demara si porniram.

- si unde stai tu? îl întreb.

- Pe strada Tutunari numarul 12.

- Unde vine asta?

- în Ferentari.

- si Ferentarii astia unde vin?

- Urci spre Rond cu tramvaiul...

si îmi explica de unde pot lua tramvaiul si cum de la Rond mai aveam doar doua statii...

- Vino pe la mine duminica, zise.

- Am sa vin... Tac-tau e separat ca te-ai însurat asa repede. Cica trebuia sa-ti faci mai întâi armata, sa-ti faci un rost si pe urma...

- Mi-am facut un rost... Am carnet de sofer, câstig bine si nevasta lucreaza si ea într-o cofetarie... Acum e însărcinata!

- Tocmai, zic, o sa pleci militar si ce face ea singura? Asa zicea alde nea Simion...

Era singurul baiat al lui nea Costica brutarul, încolo avea numai fete, vreo trei. N-aveau pamânt si Gheorghe trebuise sa plece din sat sa se araneasca si el prin Bucuresti. Surorile erau prietene cu surorile mele, se pricepeau la croitorie, aveau o masina de cusut... Toata ziua erau pe la ele, se supara mama... ca le era gândul numai la rochii...

Curând ajunseram pe o strada unde coborâram si intraram într-o curte. Câțiva oameni descarcara lazile. Auzeam cuvinte, camarade în sus, camarade în jos... camaradul Gheorghe e chemat la camaradul... striga la un moment dat cineva.

- Hai si tu cu mine, zise Gheorghe când totul se termina. Iesiram din curtea aceea si o luaram pe strada.

- Ce e aici unde lucrezi tu? îl întreb.

- Sediul Legiunii.

- Tu esti legionar?

- Da.

- De când?

- Din septembrie.

- si de când esti sofer?

- Mai de mult.

- Bravo, mai Gheorghe!

stia oare Gheorghe unde intrase? În sat nu-l auzisem ca i-ar fi placut asa ceva. Uite ca intrase! Eram curios sa vad sediul si ce era înăuntru.

- si camaradul asta, zic, la care te duci, cine e?

-Un sef...

- Pot sa vin si eu?

- Cum sa nu.

Sediul avea un portar care ne opri. Gheorghe îi spuse unde era chemat si ne dadu drumul. Era o cladire mare, care se curba dupa curbura strazii. Strabaturam lungi coridoare, de asemenea curbate ca si peretii, întâlneam legionari linistiti, în camasi verzi, care intrau si ieseau din birouri. Gheorghe intra si el, fara sa bata, pe o usa. Nu-mi spusese sa astept afara, asa ca intrai si eu. Gheorghe saluta familiar, cu un mic gest "de la inima la cer" si rosti:

- Traiasca Legiunea si Capitanul!

În spatele biroului un ins fara camasa verde si diagonala, cum erau unii pe care îi întâlneam pe coridoare, lucra cu capul în hârtii. Doua telefoane se aflau lângă coatele lui. Nu raspunde la salut.

- Gheorghe, ai adus armele? zise el într-un târziu.

- Le-am adus, camarade...

- Mâine dimineata te duci la adresa asta si ridici lazi de munitie.

si îi întinse o hârtie. si atunci ma vazui si îl vazui si eu. Era un barbat tânar, cu par bogat, dar care nu-i statea claie în cap, cum vazusem la grupurile de legionari pe care îi întâlneam pe strazi, ci îi cadea pe lângă tâmpile. Cu o miscare si-l dadea pe spate.

- Cine e domnul? zise.

- Un prieten de-al meu din sat, îi raspunde Gheorghe. E elev pe clasa a patra la scoala normala. Acum e liber, din pricina cutremurului.

- Pe clasa a patra? Asa mare? Câti ani ai? ma întreba el. I-am raspuns ca optsprezece.

- Ai ramas repetent?

- Nu, zic, am facut sapte clase primare în sat.

- si acolo în scoala aveti "Fratii de cruce"?

- Desigur!

- Bine, Gheorghe, îl aud ca zice, poti sa pleci! Apoi adresându-se mie: ma intereseaza cum merg "Fratii de cruce" la voi în scoala. Ia loc sa-mi spui.

Asta crede ca fac parte din "Fratii de cruce", am gândit, de aia îmi vorbea asa, ca si când mi-ar da un ordin. Daca îi spun ca nu sunt, o sa ma întrebe ce caut acolo si o sa ma dea afara. Or, eu tocmai ca eram împins de o avida curiozitate sa stau de vorba cu un astfel de sef mare. Cunoscusem numai din cei mici, un tâmplar din sat al carui frate, si el legionar, mi-era prieten de mult, nasu-meu Tâlván, student întârziat care ma amenintase odata ca pot s-o patesc si eu ca si omul acela pe care tocmai îl batusera în fata primariei cu frânghiile ude (era prin septembrie) daca ma ridic împotriva Legiunii. Nu ma "ridicase" cum spusese el, ci îl întrebasem doar daca stia ca omul acela pe care ei îl umilisera astfel murise. "N-a murit din pricina bataii, mi-a raspuns el, era cam bolnav, dar tu esti sanatos, ia vezi..." Era linistit, nu mi se parea fanatic. Mânca singur mamaliga cu brânza si nu ma invita si pe mine, macar de forma, cum cereau legile ospitalitatii. Student însemna pentru mine un om al carui spirit se lumina în preajma cartilor. Putea fi legionar, treaba lui, dar eram amândoi intelectuali, fara sa mai vorbim ca mi-era si nas,

putea, oricum, sa-mi vorbeasca altfel... "De ce ma ameninti, nasule, i-am zis, nu ti-am facut nimic". "Fine, zice, îti cunosc ideile..."

De unde le cunostea, si care idei, fiindca nu-mi recunosteam idei clare si distincte, cum spune Descartes, ci numai idealuri, care erau ale tatalui meu: omul sa ramâna om, adica sa n-o ia razna împotriva altora, sa stea la plugul lui, daca era plugar, la cinstea lui de om, daca era om de omenie, adica iubitor de alti oameni, la cartea lui daca era carturar, la nevasta si copiii lui, daca îi avea, la casa lui, daca nu vroia sa se faca de râs prin hotie, tradare, betie, lene si minciuna; adica sa ramâna om prin tot ceea ce câstigasem ca sa nu ne pierdem, urmând legile naturii: cine se ridica împotriva altuia se ridica împotriva lui însusi, fiindca oamenii au descoperit de mult legea armoniei în tot ceea ce exista, din care si-au facut legi morale; Exodul, ce era în constiinta mea de tânar care își pierduse credinta, citind Biblia, daca nu un drum care durase patruzeci de ani în Egipt pâna în Țara fagaduintei? Ce era aceasta tara? Visul umanitatii! De ce întârziase aceia atâta în pustie, când drumul putea fi strabatut în câteva luni? Lunga lor aventura era plina de rataciri si tradari si omul care îi conducea murise fara sa-si atinga visul. De ce întârziase el atât? Ce îl împiedicase? De ce sparsese el tablele legii furios? Iar în fata mea aveam un om care nu avea nici îndoieli, nici remuscari. "Da? zic. îmi cunosti ideile? Care idei?" "Alea pe care le ai! stii tu!" "Bine, nasule, vad ca ma cunosti mai bine decât ma cunosc eu, cu toate ca ne întâlnim pentru întâia oara de când eram mici. O sa-mi urmez soarta, orice-ar fi, cu ideile mele. Sa vedem ce-o sa se întâmple cu ale tale !"

si am plecat...

În clasa cei din "Fratii de cruce" erau încântati ca puteau purta o camasa verde (un coleg, baiat ai carui parinti erau bogati, desi nu era primit în acele "fratii", o purta totusi si el, îi placea, era verde si aspira si la o diagonala si la un pistol; poate ca le-ar fi avut, daca lucrurile nu s-ar fi precipitat...). Aveam un alt coleg de o blândete si o candoare deosebite. Pe el îl recrutase primul pedagogul, legionar nestiut pâna în 6 septembrie, dupa cum declarau cei din cursul superior. Profesorii se fereau de el, toti, nu era, printre ei, nici macar un simpatizant al "miscarii". În anii trecuti "miscarea" patrunsese totusi în scoli, însa Carol al II-lea înfiintase "strajeria" si reprimase fara crutare cadrele didactice sau elevii care citind Pentru legionari si Carticica sefului de cuib, interzise, se simtiseră tentati sa adere. Erau eliminati din toate scolile. Le citisem eu însumi, dar mult mai înainte citisem Discurs asupra metodei... de Descartes si Dialogurile lui Platon. Mi-ar fi placut si mie sa pun întrebări si sa aud raspunsuri, ca Socrate, or în aceste carti nu se puneau întrebări si nu se dadeau nici raspunsuri. Exprimau totusi o stare de spirit care se întindea pe cai care îmi scapau. Li se inculca unora din noi doar o credinta nicidecum defnita, un mit care se crea în jurul unei singure idei si anume de razvratire, care cerea sacrificiu si supunere... Atât! Cristos si Țara si dusmanii si ai lui Cristos si ai tarii, evreii. Era o miscare religioasa? ma întrebam. Nu era clar. Religioasa era si mama. Dar cuvintele "mila Domnului", "virtutea", "pacatul", "iertarea", "sa întinzi si obrazul celalalt când ti se da o palma" n-aveau nici o legatura cu "tâlharii si jidanii" care "ne tot sug mereu, mereu". Cine erau acestia, în afara de evrei, care erau singurii numiti? Iar faptul ca seful lor, Capitanul, era invocat ca o zeitate si i se cerea sa faca o tara "ca soarele sfânt de pe cer" trezea întrebări. Adica cum s-o faca? Prin ce mijloace? Nici un raspuns. Cine erau, în fapt, acei tâlhari, de care pomeneau ei? Mult mai târziu am aflat ca regele era unul. Dar ceilalti? Era o miscare spirituala care vroia sa modifice natura umana? Iarasi întrebarea, cum? Printr-o noua religie? Care? Satele aveau biserici si preoti care de doua mii de ani încercau acelasi lucru. si nu fara succes.

Umilinta în fata credintei frângea adesea grumazul celui care se credea nemuritor pe pamânt. Cu sau fara credinta într-o viata viitoare, fii mai putin trufas, pamântul tot te asteapta, o sa ai aceeași soarta cu cel pe care îl umilești sau îl despoi. Ce era deci nou în "miscare"? Atunci cum se crease mitul? Nu înțelegeam. Moartea pentru Capitan, de ce era necesara? De ce trebuia sa ne fie "cea mai draga nunta dintre nunti"?

Acum, în sfârșit, dupa ce omorâsera pe multi si fusesera si ei omorâți, luasera puterea. si ma aflam în fata unuia din sefii lor. Curiozitatea mea era flamânda, dar ascunsa. Daca ar fi înțeles ca singura aceasta pornire ma adusese acolo în cladire, bineînțeles ca nu mi-ar mai fi spus nimic si m-ar fi dat imediat afara. Numai Cristos si bineînțeles numai în relatarile apostolilor, îi spune el diavolului, invariabil, timp de patruzeci de zile, retro satana. întâi ca nimeni nu are, la optsprezece ani, certitudinile si iluminarea lui Cristos (la drept vorbind nici ale lui nu erau de nezdruncinat, dovada ca în gradina Ghetsimani, îl întreaba pe Tatal sau daca n-ar fi posibil sa treaca de la el paharul acela; iar pe cruce, teribila îndoiala: "Dumnezeul meu, pentru ce m-ai parasit?"). Or, generatia mea abia deschidea ochii. Ce vroiau sa faca cu noi? Tabla valorilor absolute, libertatea, arta, filosofia, religia în care credeam era rasturnata. Tablele legii sparte, dar nu de un profet îndurerat, ci de unul violent, intolerant, obscur în intentiile sale. Poate o sa aflu ca avea noi table...

Ramas singur cu acest sef urmase o tacere. Avea hârtii în fata, termina ceva de citit, apoi raspunde la un apel al unuia din telefoanele care suna pe biroul sau.

- Cine e acolo la voi seful "Fratiiilor de cruce" pe scoala?

Îi spusei numele pedagogului care le organizase, strâmbându-ma cu un dispret neascuns, ghidat de instinct, pentru a nu intra în detalii despre "Fratiiile de cruce", detalii pe care nu le cunoasteam si pentru a-l intriga si abate discutia spre idei si nu spre fapte din scoala.

- Ce, zise, nu se poarta bine cu voi?

- Nu stie sa raspunda la întrebări, zisei, nu se poate fara întrebări...

- Da? zise. Ce fel de întrebări?

Întrebări aveam multe, pe care nu i le pusesem niciodata pedagogului verde, dar ma prefacui framântat. Mi-am framântat chiar mâinile pe genunchi si am tacut posomorât.

-Ei, ia zi-i!

- Sa presupunem, am spus eu atunci, ca în tara noastra n-ar fi fost nici un picior de evreu. S-ar mai fi nascut miscarea legionara atunci, în '22?

stiam ce spun. Citisem Pentru legionari si descoperisem ca pentru ei, evreii erau si ramasesera o mare obsesie.

- Asadar, cunosti istoria Miscarii, zise el, si ti-a ramas neclar acest lucru.

Nu i-am raspuns. El își aprinse o tigare si puse mâna pe telefon. Nu spuse nici un nume, dar chema pe cineva. Nu se mai uita la mine, reîncepu sa citeasca hârtii. Curând intra un individ a carui înfatisare ma izbi din primele clipe. Foarte tânar, sa fi avut câtiva ani mai mult decât mine, de o rara distinctie, cu chipul oval, parul lins si nu claie cum îl aveau alti legionari, frunte înalta si ochi mari, serpesti, cu cozile parca întinse sa se uneasca cu urechile. Se apropie de birou si se aseza în fotoliu în fata mea. Purta camasa verde cu diagonala, dar fara pistol, pantaloni strâmți, de cizme, si cizmele oglinda.

- Gheorghe, soferul meu, mi-a adus baiatu-asta, care e un elev întârziat, zise omul de dupa birou. Are o întrebare, daca în tara noastra n-ar fi fost jidani, s-ar mai fi nascut miscarea legionara, atunci în '22? Ia-l în birou la tine si explica-i. Pe urma vii si-mi spui ce e cu el.

Ne ridicaram si iesiram. Intraram într-un birou si urmara lungi minute de tacere. Individul fuma si statea nemiscat pe scaun ca un sfînx si pareea sa nu ia în seama prezenta mea. Pîndeam cu coada ochiului figura acestui sef mai mic, totusi sef, dar nu vazui nimic, omul pareea sa fie însasi tacerea, chipul lui arata ca o placa de plumb, ca o masca întepenita într-o expresie impenetrabila: "Sunt legionar si nimic din secretele miscarii la care am aderat nu vor fi exprimate, pareea el sa spuna. Sunt un gânditor legionar, nu un legionar de duzina. Gîndirea mea e metafizica, atemporală, ca si spiritul Capitanului, care traieste în mine. Orice s-ar întîmpla peste veacuri, nimic nu ma va clinti... Sa presupunem ca vînturile istoriei ne-ar alunga de pe scena, ei si? Daca nu voi muri, ma voi adapta, schimbînd masca, dar esenta gîndirii mele va ramîne nealterata. Exprim un destin, nu o simpla viata..."

- Întrebarea dumitale e o prostie, vorbi deodata, foarte grosolan, sfînxul, dar totusi fara sa i se strice masca. Bineînteles ca miscarea legionara tot ar fi aparut. Ea este nascuta din adîncurile acestui popor si exprima aspiratia lui spre eternitate. Ea a aparat fiinta neamului de jidani în acel timp, dar si de coruptia democratiei si a moravurilor politicianilor.

Aici ma uitai si eu în jos. Asa era, înainte de Hitler, în mod irational Miscarea intrase în conflict si cu politicienii vechilor partide. Stiam din poiana fierariei lui Iocan despre viata desantata a regelui, cu Lupeasca lui, si ca regele jefuise tara, era unul din cei câtiva oameni bogati din lume, avere dusa de aici din timp. Dar acum Carol al II-lea fusese alungat... Un general energic venise la putere si adusese cu el Miscarea. Ei bine, care fusese primul lor gînd ca sa exprime aspiratia eterna a neamului? Înfiintasera "politii legionare", sa bata oamenii în piata publica. Un mare negustor din Rosiori, Coltatu, o patise astfel, deci întîmplarea de la noi din sat nu era izolata. De ce "politie legionara"? Cea obisnuita, care sa respecte legile, nu era de ajuns? Pe cine amenintau ei cu aceste politii, împotriva cui erau îndreptate acum dupa ce erau la putere? Ce vroiau sa ne faca? Mai ales ca vechea politie era în picioare. Doua politii... Fireste, împotriva oamenilor, asta era clar...

- Dumnezeuvoastra stiti ce spune Rousseau, m-am pomenit eu zicînd: "Omul s-a nascut liber, dar pretutindeni e în lanturi".

- Ce vrei sa spui? tresari el.

Nici eu nu stiam clar ce vroiam sa spun. Poate sa-i arat ca miscarea legionara vroia sa-l puna pe om si mai mult în lanturi cu ajutorul politiei legionare si sa-l cobor putin din eternitate, spre realitatile regimului al carui spirit îl încarna.

- Vad ca n-ai de pus numai o întrebare, ci mai multe, zise el, si masca începu sa i se strice. Nu cunosti drumul pe care trebuie sa-l strabata un legionar, de care vorbeste Capitanul, cum trebuie sa urci în genunchi si sa te purifici? Piscurile spiritualitatii noastre sunt îndepartate si numai prin jertfa ajungi la ele. si multi din ai nostri s-au jertfit si am învins. Nicadorii, Decemvirii, Mota, Marin...

Da, stiam:

Mota, arhanghel si munte, Marin ca o flacara mare!

Murisera amîndoi în razboiul civil din Spania. Se cânta acest cântec si pe la noi prin padure, unde cuibul de legionari din sat își tineau sedintele si faceau si instructie...

- Niciodata, zic, omul nu va înceta sa puna întrebări.

- Nu mai spune! Ce fel de întrebări? Întrebări se prefac ca ne pun si dusmanii. În realitate vor sa raspîndeasca îndoiala, dubiul. Legionarul care are îndoieli n-are ce cauta printre noi. Spiritele dubitative nu vor ajunge niciodata pe culmile credintei, continua el, fii atent sa nu ajungi

în aceasta categorie. Fiindca dimpotriva, vârsta ar trebui sa-ti dea elan, spirit de sacrificiu... Ce ne intereseaza pe noi Rousseau? Noi nu facem contracte sociale, noi suntem însasi tara, pe care o vom calauzi spre destinul ei mare si vesnic... Acum avem de curatit putregaiul pe care l-am mostenit. Vom face asta fara crutare si o s-o spalăm de lepra trecutului...

Începeam sa ma plictisesc. Sperasem într-o mare întâlnire si când colo acest sef nu se deosebea prea mult de nasu-meu din Silistea, cu toata înfatisarea sa care vroia sa sugereze acele culmi de care vorbea. Asta m-a facut sa ma uit iar în jos, ca si când spusele lui m-ar fi turburat. El se arata îngaduitor:

- Pe ce clasa esti?

Îi raspunsei ca eram pe-a patra normala si ca aveam optsprezece ani.

- scoala e de vina, zise el, ca gânditi astfel. Dar o sa schimbăm noi si scolile.

Nu ma îndoiam. Patrusesera repede în ele. Pedagogul verde intra în sala de mese ca un adevarat stapân, subdirectorul Lascar se ferea din calea lui, iar directorul Ionascu statea mai mult închis în casa (care se afla în incinta scolii), nu prea îl mai vedeam prin clase.

- De la Rousseau ajungi repede la jidanul de Marx, zise el mai departe, luându-ma în privirea totala a ochilor lui serpesti. Te pomenesti ca l-ai si citit.

- Nu, zic, n-am avut de unde!

Raspunsesem ca tatal meu, cu ironie în glas, dar el nu baga de seama.

- Asta a dus Rusia la ateism, continua. Era singura tara din lume care avea granita cu Dumnezeu! Au distrus aceasta granita. Ce le-a ramas?

"Hm! am gândit, granita cu Dumnezeu pentru o tara, nu e rau zis."

El continua:

- Sunt atei si urmaresc distrugerea natiunilor, ca sa domneasca peste pamânt jidovimea... Unii cred ca noi avem ceva cu maruntul ovreias care are o pravalie în colt. Dar au intrat în cultura, au acaparat medicina, au infectat constiintele cu internationalismul lor subminator de popoare. Noi am luptat pentru numerus clausus în universitati, condusi de Capitan, care a vazut pericolul înca din '22, si daca atunci n-am învins total, e pentru ca jidovimea avea presa în mâna ei, banii, aurul, industriile. Acum însa o sa le taiem etichetele lor pistruiate.

Auzindu-l vorbind astfel nu mai simteam plictiseala, ci o apasatoare si nedefinita neliniste. Tata nu era un om foarte umblat, totusi facuse un razboi si strabatuse oricum tara în care traia. Nu-l auzisem niciodata spunând ceva despre radacina raului de care sufeream, care sa semene cu ceea ce auzeam acum de la acest sef legionar.

- si ce-o sa le faceti? Îi omorâti? l-am întrebat.

Se uita la mine banuitor. Spusesem faceti si nu facem, dar nu ma lua totusi în seama sa ma dea adica afara ca pe unul care nimerisem acolo întâmplator si tratat deci ca atare. Trecu peste asta.

- Îi pedepsim, zise cu betie stapânita în glas. Le luăm puterea si îi gonim. Le luăm averile si fabricile. si aceia dintre ei care n-or sa vrea sa plece, avem noi ac de cojocul lor.

- Unde sa se duca?

I

- Nu ne intereseaza! În Palestina, în Rusia bolsevica, în Statele Unite,.. Un numar mare a venit la noi din Polonia, si guvernele jidovite i-au primit cu bratele deschise... Te pomenesti ca ai prieteni jidani.

- Nu, de ce?

- Vad ca îi aperi!

Când îi aparasem? Dar gândeam totuși ca dacă ar fi fost vreun evreu în sat la noi n-ar fi zis nimeni nimic. Din istorie stiam ca suntem rezistenti. Am înghitit multe imigrari, nu ne-a stricat nimeni nici firea nici obiceiurile. Aveam în sat un bulgar, un sârb, țigani și un ungar, pe Cornel, barbatul Anghelini Bibinii, și chiar și un turc, îl chema chiar Turcin. și Aristide poate era grec...

și atunci m-a fulgerat o idee... acest sfînx care în sfînsit vorbise, era el chiar român curat? De unde stia?

- Dacă din întâmplare, i-am spus, ati descoperi ca aveți sânge evreiesc... dumneavoastră sau vreo rudă apropiată, ce-ati face? Mască se refacă, se îndepărta de mine. Totuși îmi raspuse cu un glas de gheată:

- Du-te și vezi-ti de treaba. Nu stiu de ce ai venit și cine esti, n-avem timp să ne gândim la dacă. E a doua oară când aud că îți iese din gura acest cuvânt. Sigur că as rămâne tot legionar chiar dacă as fi aruncat în rândul jidanilor.

- și ei ce-ar zice?

- Probabil că m-ar blestema și m-ar goni. Fiindcă n-as trece de partea lor!

Era vizibil că nu-i plăcuse deloc situația stranie în care gândul meu îl aruncase câteva clipe.

- și dacă legionarii v-ar omorî?

- Ar face foarte bine!

și mă privi cu duritate, cu un fanatism care îl făcea murdar. Mă așteptasem să spună că în acea postură s-ar fi sinucis, neputând suporta în conștiința lui o astfel de surpriză. Ar fi fost mai uman... Dar și răspunsul lui stârnea neliniște.

M-am ridicat, am luat-o pur și simplu spre usa țării să mă rostesc vreun cuvânt, și am ieșit afară...

Afară vedem totdeauna cerul albastru, sau norii, care ne protejează cu ploile lor și simțim pașii noștri stapâni pe lume, până nu suntem loviți și inima nu ne bate să ne spargă pieptul... Trăisem astfel de lovituri; palma grea, taranească, înjuratura, cuvântul trivial, josnic, la adresa mamei mele, se abătuseră adesea asupra mea. Familia însă, cât era ea de dezbinată, mă protejase. Astfel de oameni pe care nici un gând înalt nu-i calauzea, erau disprețuiți de tatal meu. Îi cunosteam pe toți oamenii prin el. Bâzdoveica era cu maciuca. Stan Moames cu betia. Ion al lui Măi cu neștiința: "Tatal nostru care ești în ceruri" și toată rugăciunea era pentru el niste cuvinte "încurcate". Altul era destept "nevoie mare", expresie intraductibilă pentru vârsta mea de atunci, dar înțelegeam că era o ironie, că dimpotrivă, omul acela era departe de desteptăciunea pe care o afișa. Ene degeaba se ducea la biserică, tot Ene rămânea, dar bine că se ducea: "e și el un creștin". Stancu își bause tot pamântul, deși avea unsprezece copii. Îi măramăseră două pogoane, puneau tutun pe ele. Fumau toți, "ce să facă"? Se apucase de cizmarie. Cei violenți și josnici erau ocoliti. De astia trebuia "să fugi". Erau în afara oamenilor. Tata nu stătea de vorba cu ei. Încât uitam totul numai cât îl vedeam, nu-i povesteam nimic... Mi-era deja ajuns să aud glasul liniștitor: "Ce faci, mă, copile?" și lumea întunecată, a carei pierdere se daduse o clipă la o parte și văzusem urâtul și abjectia, se închidea la loc și înceta să mă existe pentru mine.

Era frumos în acea zi de noiembrie și mă ratacise pe la sosea, prin preajma lacurilor. L-am uitat imediat și pe acel șef legionar și pe Gheorghe al lui nea Costică... Am uitat și de mine însumi, absorbit de contemplarea lacului și stapânit, fără gânduri, de bucuria de a trăi. Eram fericit că scrisesem un roman de la început până la sfînsit (fiindcă mă începusem și altele, dar nu le terminasem) și această certitudine mă ajungea. Eroina, soția falsului librar, bineînțeles că

nu-si omorâse sotul si nici nu se gândea s-o faca, dar ma gândisem eu în locul ei, fiindca îmi povestise viata lui plina de tradari... copii împrastiati pe ici pe colo... traia simultan cu mai multe femei (chiar la Bucuresti avea una cu care facuse doi copii si pe cea mai tânara, eroina în cauza, o tinea la Mirosi, la librerie). Ma întrebam unde staturse ea la Bucuresti când ma vizitase la scoala... îi facuse si ei un copil... Falsul librar era cuzist; casa lui era înconjurata de zvastici în relief, colorate, iar pe unul din fii îl botezase Hitler. În septembrie îl vizitasem la Mirosi. Avea aerul ca a venit la putere, era euforic, vorbea de înnoirea neamului; nu purta totusi camasa verde si la întrebarea mea daca e legionar, s-a ferit sa-mi raspunda. "Este, este, mi-a soptit sotia lui cu un aer misterios, când el a disparut câteva minute prin curte. Este, a repetat, azi a vorbit..." Unde vorbise? N-a apucat sa-mi precizeze, fiindca i-am auzit pasii falsului librar întorcându-se, dar a dat din cap ca da, si a repetat ca în sfârșit si-a dat pe fata ideile care demult coceau în el... îi placeau si ei acele idei? Nu era clar, dar era mândra... Acum acest barbat care nu facuse altceva decât sa alerge dupa fete, prin trenuri când le prindea în drum spre scoli, si le deturna de la destinul lor, prin internate, prin medii obscure, cum o gasise pe cea din Bucuresti, avea sa ajunga ceva mare... Nu era un simplu tap... Numai ca, ciudat lucru, nu ajunsese nimic... O întrebam atunci în hol si ea îmi raspunsese nelinistita: "Nimic... N-a ajuns nimic..." N-am mai putut sa aflu ceva din pricina domnului Lascar... Ce se întâmplase? Nu era legionar? Dar atunci de ce fusese în ziua aceea de început de septembrie atât de euforic si mai ales unde "vorbise"? Cum însa "politica" pentru mine nu facea parte din valorile absolute (în poiana fierariei lui Iocan îmi aparuse ca o comedie), gândul la soarta falsului librar n-a staruit prea mult în constiinta mea. Dimpotriva, mi-am amintit de soarta fratelui sotiei lui, de care ea îmi vorbise des, Pavel, orb care locuia la Vatra luminoasa, om deosebit care își pierduse vederea de mic într-un accident neelucidat... "Sa nu-l întrebi, îmi soptise ea, la prima vizita pe care i-o facusem împreuna, într-o duminica, e foarte sensibil, îi face rau aceasta amintire". si nici ea nu vrusese sa-mi spuna. Cultiva misterul în jurul ei si al familiei din care provenea, de pe undeva din Moldova si nici cum ajunsese ea, tocmai în Mirosi, sub forta de a-tractie a barbatului pe care îmi sugera ca îl ura, dar pe care nu-l parasea...

Am lasat lacul si am luat-o spre Vatra luminoasa. Taina în care era învaluita viata fratelui orb si a sorei lui mi se parea insondabila. Nici nu vroiam s-o dezleg; ma duceam la Pavel atras de puternica lui personalitate, care se formase citind nu atât mult (biblioteca lui din carti uriase scrise cu cuiul tiu era mare), cât reflectând asupra vietii de a carei lumina din afara era lipsit... "Fara îndoiala, îmi spuneam ascultându-l, e un om superior" caci nu mai auzisem niciodata pâna atunci de la cineva idei mai severe despre literatura contemporana cum auzeam de la el (abordasem de la început acest subiect când îi fusesem prezentat de sora-sa drept "un tânar care scrie") si îl ascultam uluit, fiindca aflam pentru întâia oara ca Liviu Rebreanu era în declin, Ionel Teodoreanu esuat într-un lirism fara frâna, cu subiecte fanteziste, si Cezar Petrescu în vorbarie fara noima... îi placea în schimb doamna Bengescu, Camil Petrescu, Sadoveanu, Mircea Eliade... Tocmai citisem si eu Maitreyi si Huliganii."Scriitorul trebuie sa ne initieze în ceea ce exista dincolo de realitatea vizibila, spunea el... Revelatia lucrurilor deja stiute s-a produs în secolul trecut prin Balzac si Flaubert, exceptându-i pe rusi, care cei dintâi au explorat fantasticul realitatii. Corespondenta dintre cei doi câini ai lui Gogol ne face pe toti câini, si Tolstoi devine si el cal si ne face si pe noi cai, dar inferiori unor cai, în Holstomer. Fiindca el se întreaba: la ce foloseste un om? Sa taie coada câinilor, sa castreze animalele, sa strice ce-a facut natura? De ce? Ca sa-i faca lui placere? Sa-l duca pe el cu drosca, uitând sa-i dea apa,

biciuindu-l sa alerge dupa o femeie desfrânata care îl parasise? Swift a fost primul care a imaginat o lume în care animalul om, numit Yahoo, are stari de suflet capricioase si inexplicabile, la care caii se uita uimiti si îl tin în grajd asteptând linistiti sa-i treaca isteria si ticneala... Un spirit turmentat, pe care nu trebuie sa-l urmezi. Esti baiat tânar, ai iluzii si idealuri, Swift te va turbura prea tare, nu-l citi... dar citeste-i pe rusi... Sunt îngrijorati de destinul omului, pe care îl vad din subterana, ca Dostoievski... Dar marturia nu e rece, soarta omului nu e iremediabila, ca la acest englez care a mers în declin dupa Guliiver, ci patetica, cu ochii spre Dumnezeu... Tolstoi e mai echilibrat, nu-i citi acum nici pe Gogol nici pe Dostoievski. Tolstoi e mai aproape de natura, mai curat, el n-a violat o fetita de noua ani ca Dostoievski, si nici n-a cazut în biserica, în criza, ca Gogol, speriat de monstria care îl vizitau si pe care îi crease. Toti acesti Bobcinski si Dobcinski de care ar trebui sa râdem, nu ne stârnesc deloc râsul... indivizi de cosmar... caricaturi... Dar nebunul care e lovit în cap si își aduce aminte de maica-sa... o, mama, cine m-a facut asa?... Tu m-ai facut?... Ma bat... Nu-l citi!"

Sa-i dai unui adolescent un sfat... Va face exact contrariul! Am început sa umblu prin anticarii dupa Swift, Gogol si Dostoievski si îi citeam în mica odaita a fratelui meu Nila, care îmi dadea si bani. Îl evitam pe Tolstoi...

În ziua aceea l-am gasit pe Pavel cu o femeie si am înteles de unde stia el atâtea despre literatura: ea îi citea... Era o prietena, care mi-a spus mai târziu ca vrea sa se marite cu el. Cum el era profesor acolo la Vatra luminoasa, si câstiga, ea vroia sa-l scoata din acea casa (sinistra pentru cine nu era orb) si sa-l aduca la ea...

Într-adevar pe coridoare si chiar în odai mirosea parca a orbi, un miros straniu, de ciment umed si murdar, desi murdar nu era, de ceva nespalat si ranced. Culorile erau întunecate peste tot, desi grija de casa o aveau vazatori angajati, care ar li putut pune o culoare ici colo, un ghiveci, un strat de flori sau ar fi putut vopsi altfel peretii. Curtea era animata totusi. Cei tineri se plimbau gânditori, singuri sau câte doi. Numai tineri am vazut... unii erau frumosi, cu parul într-o parte, cu fruntea aplecata, cu expresii melancolice, înca neîntepenite, cum aratau cei batrâni, pe care îi întâlneam pe scari, coborând sau urcând cu mâinile alunecând pe cimentul lustruit al palierelor, cu fruntea în sus, inexpresivi si decolorati, în hainele lor care se încheiau la gât fara croiala obisnuita, în bocancii lor negri si grii...

- Nu va deranjati, le-am spus, vin în alta zi, daca acum...

- Nu, mi-a raspuns Pavel, stai, am citit destul...

si m-a prezentat prietenei lui. M-a întrebat ce-am mai facut? Femeia a pus cartea deoparte si Pavel s-a ridicat în capul oaselor pe patul lui de fier. Statuse lungit. M-am asezat pe un scaun si i-am aruncat femeii o privire rapida. Nu era frumoasa, nici bine îmbracata, dar era tânara, cu un chip expresiv, cu privirea însufletita, desi putin turbure... Pavel semana cu tinerii de pe afara, desi putea sa aiba treizeci de ani. Avea însa si el o vaga paloare care nu-mi placea. Dupa razboi m-am dus sa-l vizitez. Mi s-a spus ca a murit. Suferise de ceva? am întrebat. Nu. Am înteles ca femeia aceea nu-l luase cu ea, sau nu vrusese el, se despartisera si îl omorâse singuratatea. Ce-am mai facut? A, da! si am început sa-i povestesc întâlnirea mea cu acel sef legionar. Nu stiam sa-i redau exact discutia, totul se îndepartase de mine considerabil, se si îngropase în adâncul uitarii, îmi ramasese în minte doar amenintarea la adresa evreilor, ca o sa li se taie curând etichetele lor pistruiate...

- Asa a zis?!

- Da.

- Hm! Or s-o si faca! Avem si noi semne...

si îl vad ca pune mâna pe umarul, apoi pe parul femeii, pipaind...

- Te-ai coafat azi, îl aud ca îi spune.

- Da, i-a raspuns femeia. A mângâiat-o...

- Unde e ziarul acela de alaltaieri, Buna-vestire? L-ai lasat aici sau l-ai luat?

- Nu, i-a raspuns femeia, ai nevoie de el?

- Da, mai citeste o data stirea aceea cu Asociatia surdomutilor, sa auda si el.

Femeia se ridica si lua de pe biblioteca un ziar dintr-un teanc.

Îl rasfoi si citi:

- "Zilele acestea la Bucuresti Asociatia surdo-mutilor din România a tinut sedinta plenara în care s-a hotarât cu majoritate de voturi excluderea membrilor evrei".

- Cum?! am întrebat.

Auzisem bine, dar voiam sa mai aud o data. Femeia citi din nou stirea. Am izbucnit într-un râs înalt. stiam cum vorbesc surdo-mutii, au alfabetul lor, cu degetele... Deci au tinut sedinta plenara, au luat "cuvântul" si... si iar am izbucnit în râs.

- Esti baiat vesel, zise Pavel, nici contrariat, dar nici molipsit de reactia mea. Nu m-as mira sa apara si dintre noi niste betivi care sa ceara acelasi lucru.

- Ce betivi? am zis fara sa reusesc sa-mi potolesc râsul.

- Avem destui betivi!

- Aici?!

- Da, aici.

N-am mai întârziat mult. Mi-am dat seama ca starea mea de spirit, cu râsul acela care nu înceta (cât ma gândeam si contemplant în minte ridicola stire, cât izbucneam în hohote) s-ar putea sa-l jigneasca pe omul din fata mea...

Dimpotriva, Swift nu m-a turburat si nu m-a nelinistit deloc postura în care punea el animalul numit Yahoo. Recunosteam omul în prada pornirilor lui obscure, inferior, evident, puritatii unui cal. Cunosteam caii. Eram trimis cu ei sa-i pasc si ne confundam în intentii: "Voi pasteti, eu citesc. Nu intrati în porumb ca va bat." si îi bateam când, atrasi de stiuleti, paraseau miristea si jefuiau porumbul. Dar se supuneau, reveneau la iarba cuminti, iar eu îmi vedeam de citit. Seara îi despiedicam si îi legam cu capestrele. Ma urcam pe spinarea celui din stânga, nu complet, nu-l încălecam, dadeam piciorul într-o parte si plecam. De ce n-o luau razna? Totusi, câteodata se speriau, ciuleau urechile, bateau din picioare cuprinsi de panica si sforaiau, gata s-o ia la goana bezmetica si atunci copilul de pe spinarea lor, ca o zeitata protectoare si suverana, tragea de capastru si îi striga pe nume: "Zamfir, Frunza, stai!" si îi rasuceam pe loc si îi bateam cu palma pe ceafa. Nici n-aveam în mâna un bici. Ridicau capetele, panica îi parasea si ramâneau cuminti în amurgul misterios si tacut al câmpiei care se pare ca îi nelinistise. "Acasa!" sopteam si le îndreptam gâturile lor frumoase înapoi, spre satul care, poate, le zburase o clipa din minte. Trageau singuri la fântâna, intrau singuri în grajd îndata ce descalecam în curte. Da, erau puri, fiindca erau castrati. Armasarul alerga prin curte nechezând, izbea cu picioarele, nu puteai sa-l încăleci, te trântea, rupea gardurile, musca... era superb, dar era smintit, ca si omul... Iapa însasi nu era nici ea de stapânit pâna nu era data la armasar. Daca animalul numit de Swift Yahoo ar fi patit si el la fel, adica daca ar fi fost castrat, ar fi ajuns si el docil, pur, neturburat de stari salbatice, irrationale... Era ceva cu Swift, aspira spre puritate si i-am citit si fratelui meu Nila acel paragraf în care biograful relatea stupoarea melancolica a acestui englez când a

surprins-o pe iubita lui într-o anumita postură: Lelia... Lelia... Lelia se... Nila a surâs și l-a înjurat blând pe Swift zicând ca ei și ce dacă Lelia aceea se... Ce-ar fi vrut, adică? vroia să spună Nila. Ar fi trebuit Lelia să nu mai manânce și atunci nici nu s-ar mai fi... Dar atunci... hm... cum adică... ar mai fi trait...

Turmentarea marilor spirite îmi dădea o stare intensă de jubilație: cu o acuitate având de partea mea începutul vieții, nu mă speria nebunul lui Gogol, și contrariu a ceea ce îmi spusese orbul, râdeam de Dobcinski și Bobcinski, de Manilov și de Sobakievici... Rămâneam pierdut ceasuri întregi cu coatele sub ceață, în mica odaie a lui Nila, de la mansarda, stăpânit de admirație pentru marele Gogol, ale cărui rataciri nu mă interesau și nu vroiam să le cunosc și dorind să scriu ca el, să surprind și eu, asemeni lui, spectacolul vieții, care poate stârni în noi acel sentiment de salvare, de eliberare, de libertate a gândului, de triumf asupra a ceea ce e diform și grotesc... Imaginatia lui Swift îmi era străină, a lui Gogol apropiată, familiară... Desigur, n-ara înțeles decât mai târziu de ce Gulliver, în țara piticilor, se poartă atât de blând cu acei omuleți cât un deget, când ar fi fost atât de ușor să-i distrugă pe toți... în loc de asta s-a lasat dat în judecată, s-a nelinistit de intrigile de la curte ale unor viețuți pe care, ca să poată vorbi cu ele, le lua în palma și le ținea aproape de gură. Simteam vag superioritatea lui în spirit, era un om care nu vroia să abuzeze de puterea lui, deși ar fi putut fi scos din sarite de faptul că stingând incendiul palatului regal cu propria-i sursă organică de lichid, a fost acuzat de lezmajestate. Era blând și drept, și-a apărut cauza folosind conștiința sa de om și nu forța...

Fără să le înțelegem nici bine nici total, marile opere ne răspund, în pragul formării idealurilor, la o întrebare pe care încă nu ne-o punem, dar care se insinuează: ce este un om? Ce este o conștiință? Cunoașterea de sine, reacția la pierderea libertății civice și interioare, a libertății de gândire, socul brutal al vieții, cum putem deveni, din întâmplare sau din absența unei opoziții morale jucăria și apoi victima împrăjurilor, toate acestea apar mai târziu. La optsprezece ani mă îmbăta iluzia libertății mele absolute și surâdeam de blândetea și puritatea lui Gulliver; nu-l înțelegeam bine! Să câștigi de partea ta oameni pe care ai fi putut să-i strivesti, fiind niște ticalosi, mi se părea desigur ușor de făcut când ești un urias conștient de forța ta, dar când adversarii sunt egali în putere, încearcă deci... Nu-i câștigi niciodată, încearcă să rămâi prieten cu un ticalos. Cu câți n-o făcusem (firește fără să știu ce zace în ei) și...

Plecând în armată lasasem celui mai bun prieten al meu tot ceea ce aveam, haine, cărți, manuscrise, fotografii, scrisori... Petrecusem împreună prin cafenele acele ore de credință comună în destinul nostru literar, când se spune tot și nimic, într-o euforie întetită de pahar, pe care el cerea mereu să fie din nou umplut. Miron Paraschivescu, care ne ajutase să debutăm, spunea despre el că "are geniu" și făcea din mână în aer elipse largi însoțite de înjurături de admirație, adică unul ca el nu mai există și se îneca de entuziasm spunând aceste cuvinte... Povestirile lui erau cetoase, viziuni de vis, adesea de cosmar, cu roboți care prind viața șiucid pe creatorii lor... Frankensteini vazuti la cinema, sau oameni invizibili care terorizau pe dușmanii lor... Țineam la el, avea un umor pe care îl exprima și prin tresăriri, gesturi spontane și grotesti, reluări bruste de conversație după momente de depresiune pe care le alunga cu un râs disprețuitor adresat soartei. Cum? Noi? Eram tineri! Soarta duca-se dracului! Să bem! Era singurul fecior al mamei sale vaduve care avea grija de el și trăiau într-un cartier sarac, dar cu o casută a lor cu grădiniță idilică.

În '44, după 23 August, m-am dus la el. "Da-mi, i-am spus, ceea ce ti-am încredințat... Hainele, manuscrisele..." "Nu le mai am", zice. "Dar unde sunt?" "A căzut o bombă pe ele!" "Ce

bomba, zic, unde, vad ca aici nu e nici o groapa, casa e în picioare". "Nu, 'ca nu le-am tinut aici, le-am dus în alta parte". "De ce?" "Ca sa nu cada o bomba pe ele". "si a cazut..." "Da, le-a facut praf..."

Eram si indignat si trist ca pierdusem acele lucruri. Bineînțeles ca vânduse tot ceea ce îl rugasem sa-mi pastreze, altii mi-au spus, sugerându-mi ca a facut-o ca sa aiba ce bea. Deci, mi-am zis, va sa zica asta era... L-am reîntâlnit dupa câteva zile la o manifestatie, striga sa plece guvernul si arata prins de clocot interior. "Hai si tu cu noi, zice, treci în rând..." "Hainele, zic, nu conteaza, desi vezi în ce sunt îmbracat (purta o scârboasa uniforma gri în care mi se daduse drumul într-o permisie) dar celelalte, manuscrisele (cartile le-ai vândut precis si pe ele), ce-ti trebuiesc manuscrisele. Da-mi-le!" "Ți-am spus, a urlat el absent si nepasator, au ars toate..." si a continuat sa strige. Am ramas pe trotuar...

Nu trebuie sa fie mari socurile pe care le primim de la un prieten, de la altii ramânem nepasatori chiar daca sunt infamii menite sa ne culce la pamânt; nu ne culca!, însa cele primite de la un prieten lovesc un seismograf mai adânc, pe care cu greu îl repunem în stare de echilibru. L-am vazut din nou si i-am spus: "Mitica, nu conteaza ce mi-ai facut, manuscrisele nu tineam la ele, spune-mi mai bine ce mai faci tu?"

Lipsisem doi ani, nu mai stiam nimic din viata literara si mai ales nu mai stiam ce scrisese el în acest timp... încercam sa reiau prietenia cu el cu speranta ca o sinceritate revelatoare din partea lui putea usor sa stearga ceea ce îmi facuse, chiar si o simpla marturisire ca îi fusese greu si de aceea... "Ce sa fac, bine", mi-a raspuns însa el cu ceva spart în glas, rece si agresiv... si a ramas mut si strain.

Totusi n-am rupt cu el. Cine stie, mi-am zis, poate mai târziu, când o sa publice o carte... Suntem scriitori... Ne împacam noi... A ajuns reporter efemer, ne-am revazut dupa un esec al meu, în '50 si mi-a spus cuvinte otravite, ca si cei trei scriitori pe care vrusesem sa-i vad dupa debut... Ca si ei, îmi prevedea, cu satisfactie, un viitor în care... pe marginea unui sant... Mi se dorea deci acest sant si de catre el, cu care petrecusem ore de... cu toate ca nu-i facusem nici un bine ca sa se adevereasca spusele lui Dostoievski ca din pricina asta ma ura. Cât despre vreun rau cu atât mai putin... N-am mai auzit de el dupa aceasta întâlnire...

În copilarie eram prieten nedespartit cu un tiz, mergeam împreuna cu caii pe la loturi. Alteori ne înțelegeam ca dimineata sa am eu grija si de-ai lui iar el sa aiba dupa masa. si într-o zi când vin pe miriste sa-l schimb îl gasesc plecat, nu ma asteptase, iar caii erau pe miristea altuia. Pâna sa-mi dau eu bine seama de ce se întâmpla (erau mai multi baieti adunati) vad ca se apropie de noi un individ negru la fata si îmi zice: "Ma, asta al lui Calarasi, de ce pastii, ma, caii pe lotul meu?!" si pâna sa-i dau eu un raspuns (sunt oameni care nu asteapta un raspuns) îl vad ca ridica ciomagul si îmi trage doua lovituri cumplite în cap. M-am sprijinit cu mâna, dar m-a doborât. O ura naprasnica am simtit ca îmi îngheata inima împotriva aceluia ins negru la fata, care, înainte de a lovi, nu vrusese sa asculte raspunsul meu, de ce se aflau caii acolo unde nu eu îi dusesem. A plecat înjurându-ma si a gonit singur caii, fiindca eu nu ma mai puteam misca de jos. Totusi pe el l-am uitat imediat, gândul meu era la alde tizu-meu... Ce se întâmplase? Seara, în timp ce îi lasam caii sa intre în curte, l-am întrebat: "Marine, de ce p... ma-ti ai lasat tu caii pe miristea aluia si ai plecat?"

În loc sa-mi spuna ceva care sa-l scoata din cauza (si putea sa spuna orice, de pilda ca l-a chemat tat-sau acasa sau cine stie ce altceva si ca nu el îi dusesese acolo, zau, sa-l... în... pe ma-sa care minte, ceea ce m-ar fi multumit) îl vad ca rânjeste si îmi întoarce spatele. N-am înțeles

decât mai târziu, de la alții. Dinadins o facuse, stia ca insul acela cu miristea era un om negru nu numai la chip, ci și la suflet și dusesse caii pe miristea lui tocmai ca acela să mă prindă și de aceea plecase dinainte. La o vârstă așa mică (să fi avut amândoi treisprezece sau paisprezece ani) se putuse naste în mintea lui... tocmai împotriva unui prieten cu care... coceam porumb împreună, vorbeam de fete... eu îl iscaleam pe brat cu creion ros-albastru... el mă lauda, ca dacă ar ști atâta carte câta știu eu, alde tat-sau... l-ar da încolo în școli...

Cu asta am rupt-o de-atunci, parasind satul pe el l-am sters din memorie ca și pe alții care îi semanau și despre care mi se povesteau istorisiri la fel de ticaloase, fiind înșă oameni mari. Sora mea îi cunostea bine și râdea de ei totți, cum râdea tata, ca de o mare comedie. Am auzit ca Marin asta s-a însurat ca orice taran, a făcut copii, copiii lui au făcut și ei copii, acum e bunic și ceea ce mi s-a parut și mai tâmpit, are și televizor...

Hotarât Swift era un naiv cu Gulliver al său în țara piticilor... Dar era frumos..., O carte pentru copii, gândeam, să-i distreze și să le surprindă imaginația... Nu banuiam ca mai târziu, recitind-o, aveam să gasesc în ea adâncimea unui cuget care nu se gândise deloc la copii când o scrisese...

Într-o zi frati-meu Nila îmi spuse în timp ce ne pregăteam de culcare (eram numai noi doi, sotia lui, însărcinată, o trimisese la țară să nască; aici cine s-o ajute? în timp ce acolo erau moase și rude care se pricepeau):

- Du-te și tu pe la Ilie!... Al naibii, nu știu ce-a făcut!

N-aveam nici un chef! Nu-mi mai placea de el. Era cel mai mare dintre cei trei copii cu care venise tata de la prima lui muiere. După ce lucrase un timp la U.C.B. stârnind disprețul nostru al tuturor (la U.C.B. adică Uzinele Comunale București), fusese maturator de stradă, intrase la S.T.B., Societatea Tramvaie București, unde se calificase sudor autogen. Ar fi trebuit, după această victorie, să fie multumit și să se împace cu familia. N-as fi putut zice ca se purta urât cu mine, dar nici bine nu se purta, ceva turbure îi apărea în ochi când îmi vorbea, ca, îmi spunea el cu scepticism agasat, ce cred eu ca o să ajung dacă sunt la școală? și asta, ca și alții, din sat și mai târziu din București, vedeau pentru mine cu ochii minții un sfârșit lamentabil. Era o dorință a lor obscură, dintr-o aversiune inexplicabilă? Ceva din mine nu le inspirasimpatia? Ceva subteran, fără nume, de care eu nu stiam, o lua înaintea dorinței mele de apropiere prin simpla mea prezență, și năsterea pofta să ajung rau, să sfârșesc "pe sub poduri" cum îmi spusese acest frate când îl vizitasem pentru prima oară în acea toamnă? "Sunt elev", îmi spusese. "Ei și ce dacă ești elev? Câți bacaloriați n-am văzut eu cu târnul în mână?" El scapase de acest târn, era mândru și acum îi intrase în cap ideea funestă, care avea să-i scurteze viața la cincizeci de ani, să-și facă o casă în București "să le arate el lor"... Cine erau acei Jormx înțelegeam.

Un singur lucru mă împiedica să-l urasc și eu: fata cu care traia. Era o Florica frumoasă, care îl iubea, mică de statură, cu ochii limpezi, subțirică și cu trasături neobisnuit de delicate. Era fata în casa unde vă vizitasem, în odaia ei, unde traiau împreună).

- Da ce-a făcut? îl întreb eu pe Nila, nu prea curios, cu gândul să nu mă duc.

Nila parca nici nu mă auzi. Somnolent și cu un aer pierdut, copleșit de gânduri, uita să-mi răspundă.

- Ce-a făcut, mă, Nila?

- Ei, ce să facă, spuse el deodată îmblânzit.

Înțelesei. Ilie era frati-sau, nu facuse nimic, îl ierta. Totuși ceva se întâmplase.

- ...S-a mutat, murmură el în prada unor gânduri care nu se exprimau.

- Da? zic. si?

El dadu din cap cu ceva în el care se îndoia: facuse sau nu facuse bine Ilie ca se mutase? Da, pare el sa spuna, oamenii se mai muta...

si îsi lua din cap sapca lui pe care scria portar, o puse pe masa cu miscari încetinite si începu sa se dezbrace.

A doua zi facui un pachet din cartile pe care le citisem si plecai la anticar sa le schimb (plateam numai cititul, anticarul îmi dadea banii de garantie înapoi si din ei luam altele). În hol Nila statea maret în spatele biroului sau de portar. Îmi dadu sa manânc un sandvici cu sunca si o sticla de bere. Câstiga bine Nila pentru serviciile lui aduse locatarilor, dar nu stiam de ce avea mereu acel aer împovarat. Nu era trist (fiindca la un pahar avea un surâs de încântare fermecator si fruntea lui lata si încretita de o linistita nedumerire se descretea în sfârșit) dar lupta parca mereu cu gânduri care nu capatau glas. Ducea o lupta cu sine sau cu ceva? Nimeni nu stia, fiindca stârnit de frati-sau nu se dezvaluia, chiar daca acela îi spunea lucruri muscatoare, de pilda în legatura cu nevasta-sa, careia îi cam placea sa bea si nici prea vrednica nu era, sau în legatura cu viitorul lui, nu prea sigur, dupa parerea lui frati-sau. Dar si în Nila zacea un ins care stia sa devina muscator. "Taci ca ai ajuns tu mare, mormaia el, ai taiat Bucurestiul pe din doua".

Erau vorbele tatalui nostru, de o ironie pe care Ilie o suportase greu cât statuse acasa. "Ilie al meu, spunea el oamenilor, a taiat Bucurestiul pe din doua: jumătate e al lui". Ce sa raspunzi la asta? Nimic!

- Vezi, zise Nila, ca sta acuma în Colentina, pe strada... lai tramvaiul... Te dai jos la cap, unde întoarce. Tu mai ai bani?

I-am raspuns ca nu prea mai aveam si mi-a întins câteva sute. În timp ce înapoiam cartile anticarului mi-am dat seama ca totusi se întâmplase ceva cu frati-meu Ilie si n-am mai luat alte carti, hotarât sa ma duc si sa vad.

Am gasit greu strada, daca strada se putea numi, câteva case razlete la jumătate de ora de mers pe jos de la capatul tramvaiului 1. Am intrat în curte unde o tiganca groasa si urâta scutura ceva si am întrebat daca acolo statea Ilie Calarasu.

- Aicea sta, îmi raspunse femeia cu o voce izbitor de mikroasa, fata de urâtenia balaoachesa a chipului ei. E la servicii, dar trebuie sa pice. Tu cine esti?

I-am raspuns ca sunt fratele lui.

- A, trebuie sa fii Marin, zise.

De ce trebuia sa fii chiar acel Marin? De unde dracu stia?

- Hai în casa, zise.

- Da tu, zic, cine esti?

- Sunt muierea lui!

M-am posomorât. Va sa zica asta era. Ilie se despartise de Florica si luase tiganca asta. Am avut o ezitare. Sa mai intru sau sa plec?

- Intra, zise ea, ca Ilie trebuie sa vie si el acuma. Saptamâna asta lucreaza noaptea, de la unsprezece la sapte, dar dupa ce iese din schimb se mai duce si el cu altii sa-si dreaga gâtul în vreo bodega. Muncitorul, adauga ea, ce placere sa aiba si el dupa ce iese de la munca? Sa stea la un pahar cu altii, mai vorbesc si ei de-ale lor...

Am intrat. Urâta femeie nu era si naroadă, dimpotriva, o mare stiinta a vietii se ghicea din spusele ei. Era domoala, odihnitoare, iar mierea în care îsi învaluia cuvintele atragea.

- Ce sa-ti dau eu tie? ma întreba ea dupa ce intrai în odaie. O cafea, o dulceata?

- si una si alta, îi raspunsei.

Odaia avea pamânt pe jos, dar era curata, cu calendar în perete si nelipsitele fotografii. Se duse în odaia de la intrare, care era bucatarie si îmi pregati, la lampa cu gaz, o cafea. De-acolo îmi vorbea. Ce mai face tata (adica taica-meu!) dar surorile, ce mai zice Nila... Ne stia pe toti ca si când am fi fost rude de ani de zile. La cafea se aseza pe pat lângă mine cu niste carti în mâna si îmi sopti:

-Sa-ti ghicesc...

O lasai sa-mi ghiceasca. Ca, începu ea sa-mi spuna toate acele lucruri care te întrebai de unde dracu le stia o ghicitoare, (fiindca erau adevarate) mie nu mai mi-era gândul la scoala, as vrea sa plec, dar o sa mai stau totusi un timp... O dama de toba îmi purta gândul, un crai de... Un drum cu un dar de bani... Aiurea, care drum si de unde bani? O întrerupsei:

- De când te cunosti tu cu nenea?

- Pai de prin primavara!

Nu aveam, pe atunci, grija de a nu vorbi cu oamenii despre lucruri care constituiau secretul existentei lor. Ma interesa acel secret si vroiam ca pe un drept al meu, sa-l aflu. Poate de aceea îmi doreau unii sa ajung rau?

- si i-a placut lui de tine?! am întrebat-o si am izbucnit în râs.

Dar tiganca a zâmbit si ea, deloc turburata.

- I-a placut, Marine, mi-a raspuns senina. De ce sa nu-i placa? Sunt muiere tânara si stiu sa am grija de-un barbat. De Ilie trebuie sa ai grija. Asa e el.

Asa deci. Ce vroia sa spuna?

- Florica l-a lasat, sau a lasat-o el pe ea?

- El a lasat-o!

-De ce?

- Pai de unde sa stiu eu? Crezi ca stiu?

Îmi raspundea cu blândete. Ar fi putut s-o ponegreasca pe cealalta. Oricum, parasind-o pe Florica, nenea o fi ponegrit-o fara doar si poate, îl cunosteam bine si gândeam ca în orice caz n-a lasat-o el degeaba. Țiganca stia, dar spre deosebire de altele din rasa ei, nu-i mergea gura la rele.

- si bordeiul asta, zic, platiti chirie...

- Platim.

- si tu lucrezi undeva?

- Lucrez! Sunt muncitoare la o fabrica de mobila. Saptamâna asta sunt dupa masa.

- Ai frati, surori?...

- Am o gramada.

În clipa aceea auziram o tuse afara. Muierea îmi sopti cu nespusa duiosie, aproape umilinta:

- E Ilie.

Într-adevar, el era. Intra si nu se mira ca ma gasea acolo. Ma întreba posomorât ce mai face Nila. si îmi spuse ceva neplacut. Ca daca era închisa scoala, de ce nu ma duceam acasa? Îi înțelesei gândul, ca adica stateam pe capul lui frati-sau. Mi-l confirma el însusi.

- Crezi ca Nila e bancher?

- O sa-i dau eu, odata, banii îndarat, îi raspunsei dezvaluindu-mi un gând pe care îl aveam, sa nu uit, adica, vreodata, binele pe care Nila mi-l facuse.

Fuma cu sete, nu mai zise nimic, ceru de mâncare si spuse ca vrea sa se culce.

- Legionarii tai, spuse deodata privind-ma tinta, l-au omorât pe Iorga. Nici trei luni nu le dau si se duc dracului. Asa ca vezi, mai adauga, ca un avertisment pentru mine.

Uitai ca legionarii erau "ai mei", uluit de stire. îl întrebai:

- Când l-au omorât?

- L-au omorât, raspunse el sec, aruncând tigarea si scuipând peste ea.

Cu asta nu puteai vorbi. Ma ridicai si plecai.

La primul chiosc cumparai un ziar, îl rasfoii chiar acolo, dar nu se gasea în el nici o stire despre Iorga. E adevarat, îl întrebai pe omul de la chiosc, ca Nicolae Iorga a fost omorât? Omul confirma, auzise si el, dar adauga ca în ziare nu aparuse nimic, sau îi scapase lui. Când se petrecuse?... Dadu din umeri. Zilele astea. Ma îndepartai.

Nu stiam despre Iorga cu mult mai mult decât tatal meu: ca era un mare carturar. Dar nu citisem mult din vasta lui opera în afara de Istoria românilor, iar în O viata de om, asa cum a fost cautasem elementul senzational, cum promitea titlul si nu gasisem nimic deosebit. Îmi dadeam seama ca nu trebuie sa fie un roman, dar oricum, câte nu se întâmpla într-o viata de om mai ales asa cum a fost. Rousseau, care ni se recomandase la cursuri pentru Emile ca viitori dascali, în Confessions își povestea într-adevar viata dans toute verite, sporindu-ne nemasurat ochiul mirarii pentru sinceritatea totala pe care autorul o promitea si nu se trada. Mai târziu aveam sa aflu ca autorul român se teme sa fie sincer pâna la capat; daca se va zice: i-auzi, a furat, a înșelat, a fost viclean, a facut scoala de jandarmi, a primit oua, gaini... avem alta fire, ne place sa râdem de natura umana, e marea noastra distractie. Atât ar trebui, sa încerce cineva sa exploreze sufletul sub ochii tuturor, am avea de ce râde... Pentru ca, sa reflectam, ce-ar fi sa vina un ins corupt, sa faca marturisiri? Un tap basinos, o purcea sifilitica? El trebuie sa ne arate ca e cult, are acest complex, murdariile propriului suflet le varsa în capul contemporanilor. Bineînțeles ca tot nu scapa, vine unul care tot îi schiteaza adevarata biografie. Când, un an mai târziu, avea sa apara Istoria literaturii române, de G. Calinescu, aveam într-adevar sa fiu uluit. Nu numai opera, ci si viata autorului român avea sa apara în scurte portrete geniale, unele nedrepte, era adevarat, altele sarjate, dar cât de necesare pentru cititorul tânar fascinat de viata adevarata a unui scriitor. Nu cum si le doreaautorul (care își ferise opera cu îndârjire, cu referiri aureolate, sau cu tot atât de vagi amintiri menite sa-i confere o lumina care nu era nici macar o aspiratie), ci aruncând fulgere de lumina revelatoare, si nu calauzit de dorinta de a scandaliza, ci de a surprinde contradictia dintre viata si opera, pentru a o descifra mai bine cititorului pe cea din urma, si mai ales pentru a oferi o viziune totala.

Despre Iorga aflam prea putine din marturia sa. Aveau însa altii grija s-o faca oral. Auzisem ca în timpul cât fusese el odata prim-ministru nu platise lefurile functionarilor statului trei luni de zile. Învatatorii din sat îl înjurau si povesteau ca o delegatie de profesori din Bucuresti se dusesese cu o jalba dupa el, la mare. "Domnule prim-ministru, daca nu ne platiti salariile, îi spusese ei, nu ne ramâne decât sa ne spânzuram!" Carturarul tacuse câteva clipe, reflectând, apoi avusese un gest: "De ce, le raspunsese el, sa va spânzurati? Mai bine aruncati-va în mare!" Erau, fara îndoiala, cuvinte nascocite de dusmanii lui, caci nu ducea lipsa, îi avea, numerosi si necrutatori, si în politica si în cultura. Cei mai orbiti erau legionarii, care credeau ca el era vinovat de moartea Capitanului lor. O spuneau si cei din sat, cei mici, cu luciri de ura fanatica în priviri. "De ce nu fugise din tara imediat dupa 6 septembrie? ma întrebam. Protectorul sau, Carol al II-lea, fusese detronat, la ce se mai putea astepta?" Nu înțelegeam.... stiam, din istorie, cum domnitori sau sefi de osti, în loc sa se pazeasca, mergeau drept spre cursele pe care li le

întindeau dusmanii lor, cum erau prinsi si calaul le taia capetele. Ma opream din citit, prins de nedumerire. În lupta trebuie sa te aperi, sa-ti cunosti adversarii, sau sa nu ti-i faci, sa nu intri în acea lupta daca nu esti înzestrat cu inteligenta necesara pentru a dibui firele comploturilor si rasturnarilor. Marele Mihai parasise Muntenia si se aliase cu un oarecare Basta. Ucigasii îl gasisera singur în cortul lui, nepazit, departe de tabara sa, care trebuia sa-l apere. Îl crezuse prieten, pe acel Basta? si Brâncoveanu? De ce se dusesse el la Istanbul când stia ce joc dublu facuse?...

De ce intrase Iorga în politica, un carturar, când stia care erau moravurile partidelor politice din timpul sau? Venise el cu un partid mai bun? Nu venise. De ce nu-si vazuse de cartile lui? Era putin lucru sa scrii carti? Rousseau, Voltaire, Diderot, Montesquieu fusesera mai puternici decât regii, scriind carti. Nu ei îi inspirasera pe Robespierre si Danton, revolutionarii care aveau sa schimbe destinul Frantei? Era adevarat ca nici scrierea cartilor nu era o îndeletnicire pasnica, fara riscul de a fi exilat, urmarit, închis. În Rousseau se aruncase cu pietre, unele din cartile lui interzise si i se pregatea une lettre de cachet. Dar de atunci moravurile societatilor evoluasera. Asa credeam... stiam ca marele carturar iubise neamul românesc, dar iata cum altii, care si ei ziceau ca iubesc neamul românesc, îl omorâsera...

În aceeasi zi am cautat-o pe Florica. A iesit o doamna care mi-a spus ca nu mai e la ei de câteva saptamâni. Am întrebat-o daca nu stie cumva unde e.

- Nu stiu unde e, dar mi-a spus ca o sa lucreze la Filatura româneasca de bumbac. Caut-o acolo...

Am gasit usor Filatura, dar când portarul m-a întrebat, Florica si mai cum, mi-am dat seama ca nu-i stiam numele de familie. M-am hotarât sa astept ora trei. Daca lucra dimineata avea sa iasa, daca lucra în schimbul doi, avea sa vina, mi-a explicat portarul. Nu mi-am dat seama nici când s-a făcut ora trei, nici când a venit. M-am pomenit apucat de brat. I-am vazut chipul îngrijorat:

- Ce e cu tine, zise. Nu mai traiesc cu Ilie. S-a întâmplat ceva?

- Nu s-a întâmplat nimic, i-am raspuns eu ferm, întelegând într-o clipa ca își închipuia ca m-o fi trimis frati-meu.

A înteles si ea în aceeasi clipa din glasul meu ca nu eram mesagerul unei împacari, pe care poate o dorea, ci venisem... Ei, de ce venisem?

- Ai fost si ai vazut-o? zise ea intuind ca stiam eu ceva, nu venisem de-a surda.

- Da, am fost chiar azi.

- Cine e?

- O tiganca, zic.

- si pentru o tiganca, Marine?

Pusese întrebarea ei spontan si cu un patetism simplu, ca si când era pentru ea un adevar de nezdruncinat ca o tiganca nu putea lua decât tot un tigan... si iata, tocmai ea fusese schimbata astfel... Dumnezeu i-a făcut pe oameni diferiti, de ce sa se amestece între ei?

Valul de fete si muieri care intrau si ieseau din schimb se subtiase. Ne îndreptaram spre statia de tramvai. Nu mai arata atât de frumoasa Florica. Loviti, oamenii se întuneca, ceva strain pune stapânire pe ei, le spulbera frumusetea privirii, le ia surâsul, le chirceste sufletul si le desfigureaza chipul. As fi vrut s-o vad ca arata ca înainte si i-am raspuns:

- si ce daca e tiganca? Parca daca ar fi fost o printesa ti-ar fi parut mai bine?

Ne-am urcat în tramvai și ne-am așezat. O tristete gravă, care îi mai armoniza chipul ei pe care îl stiam frumos, se asternuse peste trasaturi. Era îmbracată sarac, într-un palton vechi, dar cu ghete curate în picioare. Nu înțelegeam. Astfel de suferințe erau departe de mine. De ce să parasești, mă întrebam, starea anterioară? Glasul era vesel, jocul privirii atât de atrăgător... Chiar atât de mult putem depinde de altul? Chiar atât de... Banuiam că sufletul nostru nu e înconjurat de ziduri de netrecut, ca alții, perfizi și puternici, ne puteau surprinde și sări peste el și să producă în noi ravagii, dar pe urmă îi gonesti de-acolo și redevii stăpân. Asta când n-o dorești, în conflictele noastre cu alții, dar de bună voie să lași pe cineva să intre fără să știi cine e? Frate-meu nu-și ascundea firea vindicativă, lipsa de respect pentru orice fel de oameni... Pentru el nimeni nu era bun. Nu iubea pe nimeni, nici măcar pe sine, mersul său legănat se armoniza cu grimasa chipului, vesnic iritat și nemulțumit. Clipe senine petrecuse doar la țară, dar scurte, când fuma rânjind și îi spunea câte unei tinere și frumoase muieri: "... bine fă, Marito, te maritai și nu mă puseși și eu o dată pe tine". "De, Ilie, dacă te puneai pe altele, ce să-ți faci?" Avea un cinism degajat și parca asculta și el adesea un cântec în el, al tinereții în floare, când se credea, poate, nemuritor. Acum, deși nu trecuse mult de treizeci de ani, pentru mine era bătrân.

- și ce faci tu la Filatura? Cum te-ai angajat?

- Am citit în ziar: angajam fete cu șapte clase primare. Ce stau eu, mi-am zis, la stăpân... Fiindcă de la început am vrut să intru într-o fabrică, dar el m-a bagat la stăpân, era șeful lui de la S.T.B., un inginer.

- Când ai venit tu în București?

stiam că venise de la țară, dar nu stiam de când și când îl cunoscuse pe frate-meu. Mi-a răspuns că pe primăvara și că tot atunci îl cunoscuse și pe el, dar că nu traiau de mult împreună.

- Bine că nu m-a lasat însărcinată. Ramâneam cu copilul în brațe.

- Pai vezi? zic.

- Ce să vad!

- Ca ai noroc... Zic, tu ai pe cineva pe-aici, vreo rudă...

- N-ampe nimeni.

- și acum unde stai?

Statea prin apropiere de Filatura, pe Pantelimon. Ne daduram jos, opriram la o brutărie de unde ea cumpăra o franzelă, pe urmă intraram într-o curte. În odaia ei intrai direct de pe pământ. Proprietarul stătea în fața într-o casă adevărată, iar de-a lungul curții întinse, făcuse aceste camarute de închiriat. Singurul geam era cel al ușii. Soba n-avea, dar avea o plită, sub care aprinse focul cu lemne și aerul se mai dezmoartă. Scoase dintr-un mic dulap salam, sparse câteva ouă într-o tigaie și ne așezaram la mica masă de lângă plită și mâncaram. Avea și cafea.

- După ce mă califică mă mut din odaia asta.

- Merge greu cu calificarea?

- Nu, dar leafa mai bună nu-mi da decât după trei luni. Nu e grea calificarea, mașinile merg singure, dar sunt supravegheate până mi se dau mâinile... trebuie să scoti în viteză fusele, să legi repede firul când se rupe. Am avut noroc cu o mașinistă care s-a dus la inginer și i-a spus: "De ce să mă așezi în fața asta pe jos degeaba, când te uiti la ea și vezi că îți merge mintea, n-are nevoie să stea atâtă vreme până se învătă cu mașinile". Fiindcă așa era obiceiul acolo, câteva luni să maturi atelierul... Mi-a dat un halat alb, mi-a spus să viu îngrijită la lucru, să fiu curată și pieptanată... În trei zile a început să mă lase singură, dar se cam supăra: "De ce nu ești atentă,

n-ai vazut ca s-a oprit un fus?" Nu vedeam... fusele se învârtesc de-ti iau ochii, ai zice ca nici nu merg. si atunci cum sa-ti dai seama ca unul s-a oprit? Trebuie sa te uiti bine!

- si pe Ilie unde l-ai cunoscut?

- La S.T.B... Ma dusesem tot asa, dupa ziar, sa intru functionara la registratura. Dar mi-au spus ca nu ma pot angaja, trebuia sa am patru clase de liceu. La iesire am stat si eu pe la poarta... Ce sa fac, ziceam, unde sa ma duc... Acasa suntem sase frati pe sase pogoane de pamânt, nu pot sa ma întorc... si atunci l-am vazut pe el, mergea agale, stii cum calca el, asa în dorul lelii si cu capul sus, ai fi zis ca e mare sef acolo. "Nu stiti, zic, unde pot sa lucrez si eu?" "De unde esti, fa?" zice. Era sa ma supar si sa plec, dar zic, stai Florico, asta o fi si el de pe la tara, de-aia vorbeste asa, si pe urma tie îti mai arde ca-ti zice fa? I-am spus de unde sunt si am plecat amândoi. Am intrat într-un birt si am mâncat ciorba împreuna. Pe urma el a cerut si o sticla de vin. Nu vorbea nimic, dar dupa vin s-a deschis la fata si mi-a spus ca o sa vorbeasca el cu inginerul, poate îmi gaseste ceva... "Unde stai?" zice. I-am spus ca dorm pe jos la cineva de la noi, din sat, ca nu e loc, au si ei o odaie cu trei copii. Lucreaza la Depozitul sanitar, încarca, descarca... "Gasim noi", zice. Mi-a placut de el ca nu palavragea... Sta, asa, pe gânduri si bea tutun, îi placea sa-si rasuceasca încet foita si sa trosneasca tabachera. Ma asteptam sa ma cheme la el, cum auzisem ca se întâmpla si stiam ca trebuie sa ma feresc. Nu m-a chemat, m-a dus la Obor, sa-mi arate tiribombele si am intrat si într-o baraca, cu unul care ridica o muiere în aer fara sa se atinga de ea, cu o nua în mâna... Am stat pâna pe seara, am baut tuica fiarta si am mâncat mititei. Ne-am si pozat... Cum sa-ti spun, mi-a placut de el, era potolit, un om serios... Ne-am despartit si mi-a spus sa vii poimâine, tot asa, la poarta si sa-l astept. Am venit si mi-a spus ca a vorbit cu inginerul, ca sa ma duc la el fata în casa pâna una alta, sa nu mai dorm pe jos... M-am gândit. Aveadreptate. Pâna gasesc ceva mai bun, ce rost are sa dorm pe jos si sa manânc mâncarea altuia, si-ala sarac. Inginerul a fost multumit ca stiam sa spal si sa calc, ca voi, zicea, fetele astea de la tara, sunteti bune la toate, dar nu stiti sa calcati o camasa. Asa si era, dar eu am un frate mai mic la liceu, foarte boieros, învata bine, are bursa, si când venea în vacante, vroia sa aiba camasile albe ca o colilie si bine calcate, ca se ducea si el cu domnisoarele sa se plimbe... împrumutam masina de calcat de la un croitor vecin cu noi si nu ma lasam pâna nu-i faceam gulerul teapan, fara nici o dunga... si într-o zi vine Ilie pe la mine si-mi spune: "Fa, zice, tu esti fata mare?" "Nu sunt, Ilie, da' ce-ti veni?" "Ai vreun baiat pe-acolo prin sat care te-asteapta?" "N-am nici un baiat!" "Hai sa ne luam!" zice. "Cum sa ne luam, zic, asa fara forme?" "Facem noi si formele." Am stat si m-am gândit. De doua luni de când ne cunosteam, tot bine se purta, venea si ma lua când eram libera, se îmbraca îngrijit, cu cravata frumoasa la gât, cu un fular de matase... Ne întâlneam cu Nila... îmi dadeam seama, suntem tarani, nu mahalagii... N-avea nici el pe nimeni, îmi spusese odata Nila ca nu era încurcat... Nila tine la mine si credea ca ne-am si luat, îi pare bine de Ilie, uite ba, al nâbii, zicea, gasi si el o fata tinerica si frumoasa. Parca îi pare rau. A lui nu era nici prea tinerica si nici frumoasa, am gasit-o odata acasa, cu claua de par netesalata... Dormea, era beata tun, nici n-am putut s-o trezesc. Era o minune, Nila clatina din cap si l-am descusut. Ca înainte de mine Ilie nu arata asa. Bea, înjura pe aia din sat (n-a vrut sa-mi spuna pe cine), avea o otrava în el, si pe el, pe Nila îl lua peste picior... acum... hm!... Al nâbii, stii cum zice Nila si râdea si el blând, se dadea pe spate si zicea: "Beti, ba! Hai ba sa bem!" Ce sa înțeleg eu? Ca Ilie nu mai înjura pe nimeni, ca bea cu masura, ca îi placea sa stea cu mine... O fi! mi-am zis. Omul singur... Era la noi unul în sat pe care nu vrea sa-l ia nimeni, nu stiu de ce; nu numai o fata, dar si un flacau poate sa ramâna

neînsurat... Am stat și m-am gândit. De ce nu se însurase ei până atunci? De ce? Cine stie de ce, o fi așteptat și el să-și facă un rost... și-l facuse! și în seara aia când mi-a spus să ne luăm, bine, i-am spus, ne luăm, ești om mare, știi ce faci, am încredere în tine... Dimineata i-am tăcut un ceai, a plecat la servici și seara s-a întors. Îmi spunea din ziua-aia nevestica.

Florica se opri și dadu din umeri. Asupra acelor amintiri se da martora pe sine că totul a pornit de la el și nu de la ea.

- Crezi că am pomenit eu de casa, Marine? A început să-mi spună că noi trebuie să facem o casă în București, și eu să nu mai lucrez nicaieri, să ne-o zidim noi singuri, cu mâinile noastre, dar că trebuie să ne cumpărăm întâi un loc, să strângem bani... Cum să nu! Facem, Ilie, orice fată vrea casa ei, aia nu e viața să plătești mereu chirie. Nici nu știi cum a trecut vara. și pe toamna așa îl vad că începe să vie acasă posomorât. Nu mai zicea nimic de casă, iar de forme parca uitase ce zisese. Era separat, parca cine știe ce i-as fi făcut. M-am separat și eu. Nu vrei să te însori, treaba ta, dar nu da vina pe mine. Nu i-am spus nimic, am așteptat. Cine știe ce-o fi, îi trece lui. și acum două săptămâni îl vad că își ia hainele, își face geamantanul și cu mine în casă pleacă fără să-mi spună și el o vorbă. Florico, mie nu mai îmi place de tine, am găsit alta, mă duc...

- și parca dacă ti-ar fi spus era mai bine? am zis eu.

- Da ce, suntem câini? zise ea indignată.

- Adică la ce îți folosea tie să-ți spună? Să te vada plângând?

- Eu să plâng?! zise ea cu o mândrie neașteptată. Dar traiești cu cineva, îi spui c-o iei, ca vrei să-ți faci casă... De ce îi mai spui? Mai bine taci!

- Da ce s-a întâmplat cu el? zic. I-ai făcut ceva?

- Nu i-am făcut nimic!

- Țiganca nu te-a vorbit de rău, dar mi-a spus că ea știe să aibă grija de-un barbat. Ca așa e Ilie, trebuie să ai grija de el.

- Eu n-am avut grija?

- Eu știu? Așa i s-o fi parut lui. Florica ramase tăcută.

- Nu l-am gădilat la talpi, spuse ea deodată, sarcastică, și frumusețea pe care i-o cunosteam străluci intens pe chipul ei. Țineam la el, dar așteptam să facă pasul. De ce nu-l făcea?

- Țiganca e foarte mieroasă, zisei și izbucnii în râs.

Dar ea avea lacrimi în ochi și ramasei și eu tăcut. Într-un târziu o întrebai:

- și tu ce ai acum?

- .. Am plecat din sat tot din pricina unui natarau zise ea deodată. Ca te iau azi, ca te iau mâine, dar tact-tau, zice, nu poate să-ți dea două pogoane de pământ? De unde să-mi dea?

și nu mai zise nimic. Iar eu înțelesei: când erai așa ca mine, când nu te înselase nimeni, puteai să râzi. Dar ea fusese înșelată de două ori.

- Cel mai bine, zisei eu, e să nu te lași înșelat.

- și cum să traiești? tresari ea.

- Poti să traiești și singur.

Da, dar fata asta era stapânita de un gând: un barbat al ei, o casă... Cum să i-l smulgi? și dacă ar fi fost urâta sau o neroada, ai mai fi putut zice că asta e soarta neroadelor și a urâtelor, să rămâna singure.

- Parcă ai fi o baba, îi spusei râzând din nou. Ai să te califici și o să-ți găsești tu un baiat cu care să te înțelegi.

- Dar cum, zise ea, chiar cu o tiganca?!

- Ei, asta e acuma, hohotii eu. Asta te doare pe tine! Daca o sa-ti spun ca e grasa si urâta, te pomenesti ca nu mai dormi trei zile...

Izbucni si ea în râs.

- Chiar asa, grasa si urâta? Eu credeam ca trebuie sa fie una de-alea ochioase si afurisite...

- Nu e!

- Bietul Ilie! exclama ea atunci nedumerita, dar senina. Mai rau o sa fie daca o sa-i para rau, fiindca eu cu el nu mai ma împac.

- Fii fara grija, n-o sa-i para rau. Daca vrei sa stii, spusei eu îmbatat deodata de propria-mi stiinta despre viata, pe care nu înțelegeam de unde o aveam, Ilie te-a iubit sincer, cât a putut si el, pe urma n-a mai putut si a plecat. Pe tiganca aia nu trebuie s-o iubeasca. Tu esti de vina! Acum ai înțeles? Nu înțelegea.

- Marine, ce spui tu n-are nici un rost... Ilie tineam la mine si eu nu pot sa înțeleg ce l-a apucat de-a fugit...

Nu mai puteam însa nici eu sa-i repet ceea ce îi spuseseam. Gândul trecuse prin capul meu ca un fulger, ea nu-l prinsese si îmi zburase si mie din minte. Am ramas amândoi tacuti si nedumeriti.

- Zici ca eu sunt de vina, relua ea într-o târziu. De ce?

Pai aici era! Nu mai stiam nici eu de ce. Se purtase bine cu el, îl iubise, avusese încredere. Dar daca ar fi facut totul pe dos, sa nu-l fi primit în odaia ei, sa-i fi râs în nas, sa nu fi dat doi bani pe promisiunile lui... Cine stie? Poate ar fi fugit de la început (si atunci n-ar mai fi fost înșelata) dar poate s-ar fi prins de ea prin acest joc pe care unele fete îl au din nastere, sau îl învata de nevoie, dupa prima dezamagire, si ar fi iubit-o toata viata. Nu stiam însa pe atunci ca asta e, la o fata, o arma fara gres, mai puternica decât sinceritatea totala si încrederea. Încât am tacut mai departe stingherit.

Ea relua încapatâta:

- Zici ca n-a mai putut sa ma iubeasca. Dar la început cum a putut? Era om în toata firea.

- Sa nu crezi, îi raspunsei, ca i-a facut tiganca farmece.

- Nu cred în farmece. Dar atunci de ce s-a dus la ea?... Unde Dumnezeu o fi gasit-o, ca am stat aproape tot timpul împreuna...

- si tie nu ti-e frig aici? schimbai eu vorba.

- Nu mi-e frig, ma bag sub patura.

Ma ridicai sa plec. Dar ramasesem cu sentimentul ca îi adâncisem o îndoiala, faptul ca ea ar fi vinovata. si ideea care ma fulgerase îmi reveni pe neasteptate:

- Esti vinovata ca nu ti-ai dat seama de un lucru simplu: frati-meu nu era de tine.

- Cum sa-mi dau seama? Ți-am povestit, îmi placea, se purta bine.

- Îți placea, se purta bine, râsei eu. Uite ca nu s-a purtat bine!

Asta era, dovada, se purtase bine un timp. Tacuram iarasi. Se gândea, pareea sa înțeleaga. Îmi îmbracai paltonul. Îmi puse mâna pe brat.

- Am banuit eu, zise, ca e asa cum spui tu, dar credeam ca... Nu stiam...

Nu stia ce? Ca rivala ei era groasa si urâta? o întrebai. Ea râse, apoi adauga ca îi pareea rau de el. Ma asezai pe scaun cu paltonul pe mine. De pe atunci îmi placea sa ma despart bine de cineva, sa nu turbur un om si apoi sa-l parasesc.

- Da, zic, si mie îmi pare rau, dar nu mai e nimic de facut. Nila avea dreptate când dadea din cap ca era o mare minune ce se întâmpla cu Ilie. Sigur, ne pare rau ca minunea asta se termina. si lui îi pare rau, nu înțelegeam, când mi-a spus sa ma duc pe la el, de ce arata asa de... cum sa-ti spun... parca era un bou care trage la apa si tarantul, în loc sa-l lase, îl înjura si da cu ciomagul în el. I-ar fi placut si lui sa aiba o cumnata ca tine, asa frumoasa. Dar ce sa-i faci daca nenea a tras în alta parte. Acuma totul s-a stricat. Nu e vina ta.

- Bine, Marine! Tu cum stai cu scoala?

- Merge! E în reparatie din pricina cutremurului. Stau la Nila.

- Bine...

Deci era bine! Puteam sa ma duc.

M-a condus pâna la tramvai, m-am urcat si i-am facut un semn nedefinit cu mâna, adica n-o sa ne mai vedem... sau poate... cine stie... la revedere... Dar nu era bine deloc. Urmarind-o cu ochii prin geam am vazut cum, ramasa singura în statie, deodata o spaima brusca i-a acoperit chipul. Nu se mai gândea la mine, mi-am dat seama, dar ramasese cu ea însasi si cu o întrebare, pe care nu reusisem sa i-o alung si nici s-o lamuresc; de ce fusese parasita? Zadarnic îmi povestise, degeaba încercasem sa-i explic... Am vrut sa ma dau jos la statia urmatoare, dar simteam ca nici resursele mele nu erau mari. Ce puteam sa-i-mai spun? Abia multi ani mai târziu aveam sa înțeleg ca singuratatea celor parasiti nu e chinuitoare din iubire, ci din pricina chiar a acelei singuratati. si ca e bun în acele ore grele oricine e alaturi de noi si ca atunci se fac si cele mai mari greseli: nu suporti acest gol care se face în suflet si nu alegi pe cel care vine sa-l umple. Am cautat-o pe Florica nu mult timp dupa aceasta întâlnire si am gasit-o cu un ins pipernicit, de-acolo de la Filatura. Mi-am dat seama repede ca între ei nu era dragoste, ci unire între doi nefericiti. Adica ea era nefericita si el prapaditul care se agatase de ea si fusese acceptat. Era atât de pricajit la minte, nu numai la trup (fiindca adesea un trup firav ascunde o imensa vointa), încât tot timpul cât am stat eu de vorba cu ea, el n-a scos un cuvânt, desi parea sa aiba treizeci de ani, era, adica, un barbat format, iar în meserie era electrician, deci ceva tot stia. Pe lângă el frati-meu Ilie, cu gama lui de ura nedefinita împotriva satului pe care îl parasise, de ranchiuna nedomolita împotriva tatalui si a mamei vitrege, de ambitie sa le arate el lor de, ce e în stare, de faptul ca stia cine e Iorga si legionarii (carora nu le dadea nici trei luni: nu le dadea, înseamna ca îi judeca), era o puternica personalitate. Numai Florica avea în ochi o stralucire de mândrie care însa nu-mi placea. De ce ar fi fost ea asa de mândra? Individul de lângă ea nici macar nu arata acea supunere fata de o fata care îi era superioara, supunere, sa zicem, de câine, dar care își iubeste stapânul. Era tern, insignifiant, tacut fara sa ascunda un gând, o intentie si nici macar nu parea calauzit de un instinct oarecare: va trai cu aceasta fata, va întemeia o familie, va fi un sprijin pentru ea si copiii care vor urma... Dimpotriva, fara sa para neajutorat, nu inspira totusi siguranta ca nu va fi pentru ea o povara. În natura însa sunt ierburi pe care nu le mânca nici oamenii, nici animalele, nici pasarile. Au un singur merit: cresc din pamânt, fixeaza tarâna sa n-o ia ploile. Individul asta semana parca cu o astfel de iarba: o fixa pe Florica de viata, sa n-o ia apele, de care însa, credeam eu, n-ar fi trebuit sa se teama...

În duminica urmatoare mi-am adus aminte ca Gheorghe al lui Costica brutarul ma invitase la el acasa, dar uitasem sa ma duc din pricina cartilor. Nu-i nimic, mi-am spus, ma duc în duminica asta.

Strada Tutunari nu era usor de gasit, n-o cunostea nimeni, dar pâna la urma am dat de ea. Gheorghe însa nu era acasa. Sotia lui, o tânara doamna cu par bogat, dar cu un nas proeminent,

m-a invitat în casa (aveau o odaie într-o curte frumoasa, cu pomi, cu asfalt pe alee si pompa de apa) si mi-a spus ca ma asteptasera duminica trecuta.

- Acum nu e acasa, vino si dumneata duminica viitoare, zise ea rece.

Nu-mi placea, daca vroiam sa vad pe cineva, sa nu-l vad. Multi ani, în Bucuresti, ma duceam si neanuntat. Nici la noi acasa nu se anunta nimeni, vedeai cum omul, în mod firesc, intra în curte si mama abia avea timp sa ascunda o cârpa, sa traga o patura, iar daca nu era dat cu matura în casa surorile erau dupa aceea bruftuluite de mama ca sunt mele (un cuvânt folosit numai la noi în familie... se referea la istetimea unei fete, grija ei de locul în care traieste... "ia, melo, striga ea, tu nu vezi ca sticla aia de lampa e nestearsa?").

- Unde e plecat, doamna? am întrebat-o eu cu un glas brutal. Cum si-a permis, când stia ca trebuie sa vin eu? N-am venit duminica trecuta! Ei si? Unde dracu s-a dus?

- Mi-a spus ca se duce pe la Megherel.

- Cine e asta, Megherel?

- E tot unul de pe la voi din sat, mi-a raspuns femeia cu un respect îndoielnic pentru noi toti care veneam de-acolo. E sofer si el, du-te, daca vrei sa-i vezi.

- Pe ce strada, doamna?

- De unde sa stiu eu pe ce strada?

stia, dar nu vroia sa-mi spuna. Eu eram de vina. Îi vazusem poate nasul si ceva de pe expresia chipului meu îi spunea ca nici mie nu-mi placea un asemenea nas? si atunci m-am hotarât sa nu plec, vroiam negresit sa-l vad pe Gheorghe, m-am asezat mai bine pe scaun.

- Spune-i, zise ea, observând ca nu ma lasam dus, sa se întoarca repede acasa.

- Pai cum, i-am raspuns, se poate? Unde tot umbla?

- E departe, în Parcul Domenii, pe strada Aviator Popisteanu 14. Sta la mansarda. Ajungi acolo cu tramvaiul 19.

Cine era Megherel asta? I-am gasit pe amândoi întunecati, trasi la fata, straini unul de altul, tacuti în fata unor pahare golite. Mansarda nu era terminata, casa era noua, am bâjbâit pâna sa-i gasesc printre frânghii, praguri false, ciment proaspat, usi netencuite...

- Ba, ce faceti voi aicea? am strigat eu dupa ce am dibuit usa si am intrat.

S-au uitat la mine cu o dusmanie care nu-mi era necunoscuta. Brustele mele aparitii de acest fel nu placeau nimanui. M-am asezat la masa fara sa fiu invitat si i-am spus lui Gheorghe.

- Doamna te asteapta acasa foarte suparata.

El a tresarit întelegând ca trecusem pe la el si nu-l gasisem; aparitia mea parea mai fireasca.

- Marine, zice, bea si tu un pahar de vin.

Sa beau un pahar cu vin... Era ca o promisiune. Dupa ce aveam sa-l beau puteam fi egal cu ei, altfel nu... L-am baut si m-am uitat tinta la Megherel. Era un ins cu falci puternice, care faceau din chipul lui ceva patrat. Privirea îi era dominatoare, dar turbure, frizura neagra, înalta, umerii lati, gâtul vânjos. Purta un costum bej care statea pe el ca pe-un cal, nu se mula, se strâmba din coate si la revere. Îi cunosteam pe zbanghiii astia, erau din alta lume decât a noastra, cum ma vedeau, nu stiu de ce, ma amenintau: "Ba, al lui Patac!" Nu spuneau mai mult, dar destul sa simt o ura ucigasa împotriva lor, cuvintele, al lui Patac, erau nascocite de ei, Patac fiind tatal meu. De ce Patac? La Bucuresti aveam sa descopar o firma "La Patac", deci era un nume ca oricare altul, dar poate sa ti se spuna oricum, depinde cu ce încarcatura. Era adevarat, Cocosila îi spunea si el tatalui meu, adesea, Patanghele, si nu întelegeam de ce tata sta de vorba

cu el si pareea ca nu aude porecla. Treaca mearga Patanghel, i se spunea cu prietenie, dar astia spuneau Patac cu ura si ceva salbatic, ca si când viata ar fi fost numai a lor si noi, tata si copiii lui, sa nu mai fim... De astfel de uri nimicitoare m-am degajat usor în Bucuresti, orasul e mare si nu esti obligat sa-l întâlnești pe cel care nu poate trai fiindca tu existi, la fântâna, la vie, pe miriste sau pe ulitele satului. E drept ca avantajul în sat e ca îl poti vedea murind înaintea ta în timp ce într-un mare oras se interneaza într-un spital si în zilele urmatoare e dus repede cu camionul spre un cimitir abstract si nu-i vezi cortegiul, sa-ti amintesti ca si tu poti s-o patesti ca si el si sa-l poti ierta. Spre saizeci de ani Zaharia Stancu înghitea tot felul de mârsavii si îl întrebam de ce nu rupe cu cei care îi otraveau batrânetea. "Nu pot sa rup, îmi raspundea, da, nu pot, ce sa fac..." "Dar de ce nu? Ce va împiedica?" "Fiindca nu mai am timp sa ma mai împac" mi-a raspuns el. stia deci ca ura celor mai tineri are o durata lunga si batrânetea îl silea sa depuna armele.

La nouasprezece ani însa, câti aveam eu atunci, nu-mi pasa daca n-o sa ma mai împac niciodata cu de-alde Megherel, cu atât mai mult cu cât soarta noastra nu era aceeași.

si îl vedeam acum, nu fara o satisfactie secreta, pe acest atotputernic pitit în acel pod, departe de caii lui pe care îi calarea trecând ca o vijelie pe uliti, sperind-o pe mama, adesea cu capul plin de sânge dupa cine stie ce încaierare pentru un razor pe care plugul vecinilor îl muscase, sau dupa o bataie cu socrii care nu dadusera fetei nu stiu ce vita promisa. Nu mai era mai-marele satului.

- Tu esti baiatul lui nea Tudor Calarasi? îl aud ca ma întreaba. Parca avea o nostalgie în glas. Deci nu eram al lui Patac...

- Ce mai face Ilie?

Ilie, nu Nila. I-am raspuns ca își vede de treaba. M-am mirat, zicându-i ca nu-l cunosc. Pe unde statea în Silistea? Prin Catelesti... Ma stia de când eram la scoala, am fost coleg cu frati-sau. Nu-mi aduceam aminte de nici unul pe care sa-l fi chemat Megherel. Cum sa nu, mi-a raspuns el. Megherel Constantin... O fi ramas repetent în clasa întâia, i-am raspuns cu neîncredere în dorinta lui de apropiere, nu, a zis el, pe-a doua... L-am înjurat în gând si pe el si pe frati-sau si m-am ridicat.

- Gheorghe, mergi, sau mai stai?

- Nu, nu, merg, mi-a raspuns el, am plecat, ma, Megherel, nevasta-mea e bortoasa si are draci. Daca stau acasa zice ca stau pe capul ei, ca ma tin de fustele ei, daca plec, ca umblu fara capatâi si o las singura... Cu chestia aia n-ai nici o grija... Ai executat un ordin...

- Taci din gura, zice Megherel pamântiu.

Înteleasei ca era un secret al lor si nu ma mirai. Ca si în sat, asta nu putea trai nici aici decât vârât în taine întunecoase...

Afara o luaram pe jos; Gheorghe simtea nevoia de miscare. Mergea repede...

- Mi-e prieten, zise el, vindeam braga în Bucuresti, m-a ajutat sa ma fac sofer ca el si sa intru în Legiune.

Neatent, raspunsei printr-o înjuratura, trimitându-l pe Megherel la origine, pe el si tot neamul lor din Catelesti.

- De ce? zise Gheorghe mâhnit, e un baiat bun, ti-a facut ceva?

- N-a avut ocazia, îi raspunsei.

- Nu, pe mine m-a ajutat...

Dar Gheorghe, el însusi, arata încordat, nelinistit... Se uita în jur:

- Hai sa bem undeva o bere.

Am intrat într-o bodega si Gheorghe a comandat doua halbe. Mie mi-era foame si am cerut berarului ceva de mâncare. Ne-a adus mezeluri care mi-au dilatat narile, mustar si franzela pufoasa.

- Ma, zice, tie ti-e foame...

- Cum sa nu-mi fie, venisem la tine la masa si n-am mâncat nimic...

- Te-am asteptat duminica trecuta... Adusese nevasta-mea baclavale de la cofetarie...

- Bine ca le-ati mâncat singuri...

Cunosteam baclavalele. Cu putinii bani pe care mi-i dadea Nila mâneam si eu câte una si îmi placea atât de mult încât pâna seara îmi ajungea doar atât. Berea parca l-a trezit pe Gheorghe din încordarea lui. si-a adus aminte... mi-a sosit:

- Ce-ai facut atunci?

- Când atunci?

- Când am fost la sediu.

Am dat din umeri si am uitat sa-i raspund. Mi-era foame, întrebarea mi-a trecut pe lângă ureche fara s-o înțeleg bine.

- A, zic, da, la sediu... Ce credeai c-o sa fac?...

- Da, zice, nu e de tine, vezi-ti de scoala...

Ce era cu Gheorghe? M-am prefacut neatent, dar mi-era frica sa nu taca.

- Mai luam câte-o halba? l-am întrebat si el a făcut semn cu mâna.

La a doua halba, dupa vinul pe care îl bause mai înainte, Gheorghe a început sa-mi soptasca... Sa nu spun la nimeni... a fost chemat într-o noapte la Prefectura, mai multe masini s-au dus la Jilava si au omorât oameni... Gheorghe se uita în jur, iar eu ma dadui instinctiv înapoi. Gheorghe omorâse oameni?

- Nu, îmi raspunse, Megherel. Da nu el, aia din masina... Megherel n-a stiut nimic...

Deci de Megherel era vorba. Dar nu era clar, fusese si Gheorghe cu el?

- Ieri mi-a dat telefon la servici, ca vrea sa-mi spuna ceva. N-a vrut sa-mi spuna. Zic, ce e, ma, Megherel, de ce m-ai chemat? L-am întrebat azi, înainte sa vii tu. "Mai frate, zice, nu pot sa dorm, ieri, când ti-am telefonat, era sa intru cu masina într-un stâlp." "De ce, ma, Megherel?" "Nu pot sa spun, zice, e secret, daca se afla ca am spus, s-a zis cu mine." "Atunci de ce dracu m-ai chemat?" "Sa stai cu mine, zice, mi-e urât." "Bine, stau." A scos o sticla de vin si dupa ce am baut-o îl aud ca zice: "Ce-ar fi sa ma întorc acasa?" "Întoarce-te! dar e pacat, aici ai leafa, o meserie..." "Asta nu e meserie, zice, în fiecare noapte ma întorc acasa la miezul noptii si dimineata la opt trebuie sa fiu la Prefectura. În alta parte sa ma angajez sofer nu se mai poate, nu-mi da drumul... si nici nu-mi spune, când îi duc undeva, unde îi duc... într-o noapte..."

si Gheorghe se opri din povestit si mai ceru un rând de halbe... Ca într-o noapte, relua el apoi, vârându-si capul în halba mea... dar, Marine, sa nu spui la nimeni, ne omoara pe toti... razbunarea legionara... si aici Gheorghe, pronuntând aceste cuvinte magice, deodata tacu si se holba la mine:

- Ți-am spus ceva?

- Nu, zic, n-am înțeles... Unde zici ca s-a dus Megherel în noaptea-aia?

Dar auzisem bine, însa el clatina din cap ca si când ar fi vrut astfel sa-l limpezeasca. Nu mai vru sa continue. Mai spuse doar atât:

- ... si acuma nu doarme de-o saptamâna... Bea, dar nu se îmbata... A auzit si el... generalul a dat ordin sa fie prinsi toti...

- Care general? zic.

- Conducatorul statului.

Nu-mi era prea clar: pe cine omorâse? si nu înțelegeam nici nelinistea lui Gheorghe.

- Bine, nu vrei sa-mi spui, dar tie ce-ti pasa? zic. Tu n-ai facut nimic... sau ai facut?

Nu facuse, dar îmi reamintii, lucra si el acolo, putea si el sa fie chemat într-o zi... Nu transportase el arme si munitie la sediu?... si cine stie ce mai putea fi pus sa faca... Dar eram mirat. Nu erau la putere?

- Sunteti la putere, Gheorghe, zic, de ce îi e frica lui Megherel?

Nu mi-a raspuns. Am mai baut halbe si nu mai stiam ce vorbim. Beraria era plina de oameni, glasurile noastre se pierdeau în galagia din bodega. Berea curgea în spume pe tejpghea... Gheorghe dadea din mâini, își arata pieptul cu degetul, mi-l arata pe-al meu... ca el i-a zis... e regele... si regele a îmbracat camasa verde... Domnul general... ofiterii... dar n-a înțeles? Era secret? De ce secret?... Prigonitorii... Ionel Mota si-a dat viata ca un martir... Au vrut sa-i dea si lui un pistol... Camarade, zice, o sa ai nevoie...

Ce sa faca cu el? În cine sa traga?... Legiunea... Capitanul ... Echipa mortii...

Era beat. Am iesit amândoi pe seara împleticindu-ne si nu mai stiu unde si cum ne-am despartit. Acasa, Nila, când m-a vazut, a rânjit. Mi-a desfacut patul.

- Culca-te naibii si dormi, mi-a spus el cu blândete. Te-ai îmbatat si tu...

Am adormit cu un vag, dar treaz semn de întrebare ratacind printre gândurile mele turburi. stiam de ce vrusesem sa-l vad pe Gheorghe, îl vazusem, dar gândul îmi fugea ca o sopârla, ma apropiam, a da, si apoi un val de ameteala ma rostogolea în pat... Ce vroiam sa-l întreb?... Mi-era rau, camera se învârtea cu mine...

Vazându-ma ca tineam cartea prea aproape de ochi, Nila ma întreaba la un moment dat de ce naibii nu-mi puneam o pereche de ochelari. Ca el ma stia de mic ca nu vad bine, când ma trimitea sa-i aduc un lant, ca lantul era la picioarele mele si eu ma chioram la el si nu-l vedeam. Ce-ar fi? mi-am zis. si într-o dupa masa am ramas minute lungi în fata unei vitrine de pe strada Doamnei, pe care scria amicii orbilor. Eu pâna atunci nu fusesem la un cinematograf... O sa-i pun si eu numai atunci, mi-am zis, încolo nu simteam ca am nevoie, uitând ca si în clasa adormeam în timpul orelor de matematici si chimie din pricina ca tabla la care profesorul facea demonstratie ramânea în fata mea neagra.

Am intrat înauntru. O lumina vie, odihnitoare învaluia un domn si o doamna îmbracati în halate albe. Femeia mi se parea ca de obicei frumoasa, când nimic de pe chipul ei nu ma izbea, un nas strâmb, o gura prea mare sau zbârcituri pe obraz, ca sa înțeleg ca era batrâna. Am fost întrebat ce doresc si la raspunsul meu ca vreau ochelari am fost invitat sa iau loc pe un scaun într-o odaita întunecoasa de alaturi.

- Reteta aveti? m-a întrebat doamna.

- Nu.

- Nu-i nimic. Ce vi se întâmpla?

- Nu vad la tabla, i-am raspuns.

- Sunteti elev sau student?

- Sunt elev...
- si de când nu vedeti la tabla?
- Demult.
- Cât de demult?
- Cred ca din copilarie.
- si de ce nu ti-ai pus pâna acuma? Am dat din umeri.
- Sigur, zice, si acum miopia a crescut. Daca puneai de mic, se corecta foarte bine... Ia sa vedem...

si a aprins o lumina în fund, unde era o tabla cu litere ale alfabetului. Nu le vedeam decât pe cele mari, din primele rânduri. A tras scaunul lângă genunchii mei si mi-a spus sa ma uit într-o parte, mi-a aratat cu mâna pe-alaturi de umerii ei. A început sa mi se uite în ochi cu o luminita mica si intensa, întâi de departe si apoi foarte aproape, îi auzeam respiratia usoara.

- Hm, zice, nu e grav, n-ai leziuni, dar miopia e crescuta, e spre patru. Poate sa creasca si pâna la doisprezece... N-ai avut pe nimeni în familie sa-ti spuna? Sau esti orfan?

-Nu sunt orfan!

Auzi, orfan... Parca alta treaba n-avea tata sau ceilalti din familie decât sa se ocupe de ochii mei. Traiesti cum esti, daca esti schiop, schiop ramâi, chior ti se spune chiorul si cu asta s-a terminat. Era unul care se automutilase în timpul razboiului, tragându-si un glont în palma, palma se infectase si i se taiase mâna: i se spunea Ciungul. Toti ceilalti primisera pamânt, lui nu i se daduse. Cu mâna ailalta însa care îi ramasese ne batea cu maciuca pe câmp când ne prindea ca furam pepeni de pe lotul altora: era pândar. Lumea nu se nastea întreaga, unii faceau copii cu bale la gura, nu cresteau, dar nici nu mureau, altii cocosati... Bâzdoveica avea o fata care ai fi zis ca e întreaga (era si frumoasa), statea toata ziua pe gard la drum si vorbea si râdea singura. Era necontentit vesela si spunea tot ce se întâmpla la ei în curte sau pe drum: tot ce vedea, ca o oglinda vie a miscarii vietii din jurul ei. Tata da de mâncare la cai... ha-ha...! Nea Ilie a iesit din curte. Uite-l si pe nea Achim, unde s-o fi ducând?... Țata Marito, te duci la apa? He, he... De ce n-o trimiti pe Leana? Fa Gherghino, ce-ai în cosnita?... He, he, struguri... Nea Gheorghe s-a suparat, l-a batut ta-sau ca la prins cu tigarea în gura...

Unul, Ilie Cârçâdat, era cersetor, singurul din sat, afara de milogi, care veneau din lume în carutele lor cu coviltir (unde aveau copii schilozi) si ale caror vaiete se auzeau de departe, te treceau fiorii: "Maica, fie-ti mila si îndurare..." Cârçâdat asta mânca toata ziua (fiindca asta i se dadea, de mâncare) si uneori se scapa pe el. Dar nu-i era nimanui rusine, ieseza câte-o muiere, îl baga în curte, îl dezbraca si îl spala. Ce vina avea el saracul, ca era slabanog, spunea ea, si îl lasa sa doarma în batatura pe troscot. Mai târziu am auzit si citit ca poporul e vânjos, sanatos. E cine e, dar câti strâmbi nu vedeam eu trecând pe drum, soldii, fete cu picioarele cât niste putinee, muti frumosi, de care abuzau vaduvele, insi cu tot felul de gâlme la gât... Mama zicea ca sunt "pacate de la noua neamuri" care loveau muierea care îi nastea. Eu însumi eram astfel marcat, o matusa, sora mai mica a mamei, se uita asa ca mine la lucruri fara sa le vada.

Dintr-un clasor cu lentile doamna lua ceva si vâră într-o rama de metal pe care mi-o pusese pe nas. Ce, vad?... Mai bine, i-am raspuns. Dar acum? si mai bine. Dar asa? Poti citi ultimele rânduri? Lumina tâsnea în ochii mei cu o putere minutioasa extraordinara, vedeam acum chipul doamnei care îmi surâdea cu niste dinti de o albeata nefireasca, un ins care tocmai intra si îi vedeam bine nasul, caciula, fularul si chipul, nu doar ca silueta, ci cu tot ce avea el, pâna si sireturile de la pantofi.

- Sunt prea puternici pentru început, zise doamna, îți dau cu o dioptrie mai puțin, trebuie să ai citiști, să-ți poată să te obosească.

Avea o voce cristalină, dar cu un timbru afectuos și mâini neverosimil de frumoase, parcă nu mai văzusem niciodată astfel de mâini... Chiar nu mai văzusem... Le țineam minte pe ale mamei, ca niște crengi, le puneă adesea lângă ale mele, să vadă cum sunt, câți ani trecuseră peste ele, câte secerisuri, câte veri în care le băga în urzici să le toace cu satârul, să dea la rate... Creștea câte-o sută, lua pe ele o sută de poli, ca să cumpere o sută de metri de pânză... I se chirciseră, erau crapate, urzicate de hrănirea iarba, arse de focul de paie pe care îl vâra mereu sub caldare, de săpunul cu sodă puternică cu care ne spăla camasile... Era senină și resemnată văzând diferența dintre mâinile noastre, ale mele tinere, albe și îngrijite (fiindcă după ce intrasem la școală, furcă, săpa, secerea, baligarul, țesala nu le mai atingeam), ale ei batătorite și având culoarea pământului, cu noduri tari ca lemnul în podul palmei și cu pielea încrêțită. "Uite, maică, zicea, nici nu pot să le mai întind bine"... și încerca să le întindă. Avea mijlociul chiar zgârcit, se întepase într-o furcă, se obrintise și o vară întreaga îi cursese din tot degetul puoi. Iarna suferea de el, îi îngheta... Mi-acoperea pe ale mele cu un gest reținut, vrând parcă să spună că nu în zădar muncise dacă eu o să am o soartă mai bună. și își amintea: "... părintele Alexandru are mâini ca ale tale..." și gândul îi zbură la biserică și chipul îi se lumina... "De ce nu te duci și tu, maică, la biserică?" Era blândă și tolerantă cu mine, poate-poate o să mă convingă să nu uit în viață că biserică îi potolise ei toate neliniștile și îi ridicase sufletul din întunericul în care trăsese când ne făcuse pe noi. Dacă să-ți fii dus de tânăra, spunea ea, multe suferințe ar fi ocolit-o... "Te duci, maică?" "Nu mă duc!" îi răspundeam scurt și cu o tandrețe încărcată de veselie. "De ce?" "N-am timp!" Mintea îmi era aiurea, răspunsul era al tatalui, cu lipsa timpului. În realitate nu făceam nimic, îl pierdeam, acel timp; era un sentiment divin, n-aveam ce căuta la biserică să-l găsească...

și acum mă uitam la mâinile acelei doamne care îmi lua distanța dintre pupile și scria cifre pe hârtie pentru laborator, să-mi facă ochelarii. Le-am simțit și parfumul și m-am îndrăgostit de ea pe loc, iesind de acolo foarte turburat...

Afara însă mi-am revenit și am înțeles. Pe geam scria amicii orbilor. Nu numai că te ajutau să vezi mai bine cu lentilele lor, dar îți erau și prieteni. Ce loc minunat! "De ce, mă întrebam, n-ar fi peste tot, unde existam și ne ducem, aceeași prietenie, același calm, aceeași căldură umană liniștită și afectuoasă? Inima omului e largă, de ce unii și-o poartă strâmtă și plină de ură?"

De ce unii vor să-i omoare pe alții? Cine face timpurile? Oamenii sau altcineva străin de ei? și acel cineva străin, dacă există, nu poate fi gonit?... De ce a fugit frate-meu Ilie de Florica?... Dar Megherel? De ce și-a lasat el căii lui cu care alerga liber pe câmpie și a venit aici să duca pe alții cu mașina, fără să-l întrebe dacă... Nu mai aveam nici o ură contra lui Megherel, poate că în sat, îmi ziceam, el nu făcea parte dintre cei care ar fi vrut ca noi să nu mai trăim, de bine n-a plecat el de acolo, înseamnă că ai lui erau săraci... și dacă a ajuns șofer la București de ce s-a făcut el legionar? Da, de ce, ce l-o fi atras...

și atunci mi-am adus aminte de ce vrusesem eu negresit să-l vad pe Gheorghe al lui Costică brutarul în duminică aceea. Da, asta era, să-l întreb că pe un vechi prieten de ce s-a înscris el în Legiune? Să-mi spună cu gura lui! Era un secret care îmi scapase, acest răspuns pe care mi l-ar fi dat, fiindcă degeaba nu s-a dus el acolo, ceva i-a plăcut, ceva l-a îndemnat...

Pe urma mi-am amintit ca el, fara sa-l întreb, îmi daduse un soi de raspuns: Megherel îl ajutase. Da, se luase dupa el, asta era, dar atunci care era secretul astuilalt, initiatorul, al lui Megherel?...

O sa aflu eu... În ceasurile acelea gândul mi-a revenit la doamna de la "amicii orbilor" si deodata m-a trasnit parca o revelatie. Asa era, îmi placuse, dar eu ei? si m-am zarit într-o oglinda a unei vitrine si m-am oprit. Slab, osos, rau îmbracat... haine labartate, negre, tesute în casa, cusute de Ianga cu nasturi putini. Palton de aba, parca eram popa... Aratam mai batrân decât eram cu zece ani si în clipa aceea m-am si simtit astfel, cu regretul ca nu i-am trait, acei zece ani... Acum înțelegeam de ce un idiot din clasa îmi spunea calugare... Nici o speranta, mi-am zis, sa-i plac acelei doamne... Ei si? Am dat din umeri cu nepasare. Bine ca îmi place ea mie...

Am revenit dupa câteva zile si mi-am luat ochelarii.

- Or sa te jeneze câtva timp, mi-a spus ea, si s-ar putea sa te doara putin si capul. Dar sa nu-i mai scoti. Trebuie sa-i porti de-aici înainte toata viata, altfel îti creste miopia si o sa ai mari necazuri. Dupa un an, asa, vii iar pe-aici la control.

Dupa un an! Va sa zica pâna atunci nu puteam s-o mai vad! Ca orice femeie frumoasa (fiindca era, desi acum, cu ochelarii, îi vedeam bine rujul care o cam îmbatrânea si ridurile de la coada ochilor) ea a surâs observându-mi, desigur, lipsa de graba (platisem si trebuia sa plec) si mi-a luat ochelarii si a început sa-i treaca printr-o flacara de spirtiera. Nu se grabea. Îi îndoia tare la brate si mie mi-era frica sa nu-i rupa. Colegul ei se ocupa de un alt client.

- Acuma e mai comod, încearca-i...

Nu-mi dadeam seama. A tras un sertar si mi-a întins o cutie în care sa-i pun seara, zice, "sa nu-i spargi din greseala". Pe urma m-a parasit; a disparut în biroul unde își apropiase atât de mult fata de-a mea, sa mi se uite cu instrumentul acela în ochi.

Am iesit afara si am vazut lumea asa cum era. Mi se parea ca nu mai gândesc, ca nu mai pot sa fiu atent la mine însumi, violentat cum eram de imagini si culori orbitoare. Nu-mi placea... Parca eram separat de mine însumi. Oamenii, strazile, reclamele, pe care acum le citeam de departe, ma sileau sa le vad împotriva vointei mele, golindu-ma de ceea ce stiam ca sunt, singur eu si restul o foiala prin care treceam nepasator. Videam chipuri batrâne, babe pe care pâna atunci nu le observam, expresia grabei la unii, picioarele fetelor, murdaria de pe trotuare. Videam numerele tramvaielor (mare minune), pâna atunci trebuia sa întreb ca si când n-as fi stiut sa citesc: "ce tramvai e ala care vine?", adâncimea bulevardelor, cerul limpede si înalt, de un albastru metalic, numerele strazilor...

Nila a făcut asa hî, când m-a vazut, adica asa, ca pentru sine, sa nu te superi ca rânjeste de tine, e si el vesel din când în când... M-a întrebat daca acum vad mai bine. Vad perfect, i-am raspuns si i-am multumit pentru bani, altfel, am adaugat, în nadejdea tatei puteam sa stau asa mult si bine...

Atunci m-am dus la primul film. Neverosimil! Felii de viata din lumea reala, insi fotografiati stând îndelung de vorba, deschizând si închizând usi, femei frumoase cucerite si apoi parasite, pistoale care doborau cu adevarat oameni, care mureau fara regretul nimanui, adica al nostru, al spectatorilor, fiindca savârsisera nu se stie ce mârșavii. Am iesit împleticindu-ma si m-am plimbat mult pâna sa-mi revin. Pe atunci nu exista orar si nici înghesuiala, sali arhipline, dupa ce filmul se termina puteai sa ramâi si sa-l mai vezi o data. Ma apucau uneori ore târzii, fiindca rula si dupa miezul noptii. Am uitat multa vreme de carti si când am revenit la ele, anticarul a exclamat:

- Ce e cu dumneata? Am crezut ca te-ai dus la altul. Nu s-a mirat de ochelarii mei, m-a recunoscut de îndata.

- Ți-am gasit, zice, Dostoievski, Casa mortilor, stilizata de domnul Arghezi, Fratii Karamazov, una mica dar geniala, Visul unui om ridicul, una tot mica, dar la fel de geniala, Iubire tragica, un roman capital, Crima si pedeapsa si Idiotul. Ba nu, mai am ceva, îi spune Nebunul. Traducerea e execrabila, am citit-o si eu, Eternul sot si Jucatorul. si mai am ceva în frantuzeste: La voix souterraine. Ți le-am împachetat, le-am pus deoparte, n-am vrut sa le vând fiindca mi-ai spus ca te intereseaza. Sa stii ca Fratii Karamazov e masacrata, editorul român taie cu nerusinare, mai ales analiza psihologica, pastreaza doar firul principal al actiunii. Daca vrei, îți caut o versiune franceza, dar si astia taie ca în brânza. Un client a vrut s-o cumpere si mi-a spus ca el stie ruseste, a avut-o în original si a pierdut-o si ca s-a taiat din ea ce era mai bun... Cum vrei!

I-am spus ca oricum o fi ramas ceva, si mi-am luat pachetul si m-am întors acasa nerabdator. Sa vedem, îmi spuneam, de ce zicea orbul ca nu trebuie sa-l citesc pe Dostoievski? Poate din pricina celei care se intitula Nebunul? Tocmai de-aia am s-o citesc! si am început cu aceasta carte.

Dupa însemnarile unui nebun, ale lui Gogol, domnul Goliadkin mi s-a parut putin interesant. Faptul ca se vedea pe sine în altul, un alt Goliadkin care i-o lua totdeauna înainte într-o postura amenintatoare, realizând ceea ce el doar gândea, un dusman al sau, nu ma impresiona câtusi de putin. Sa citesti însa scrisorile unei catele, asta da nebun, mai ales ca un surâs sarcastic aparea dincolo de pagini... Dar aici totul era posomorât si cenusiu, iar domnul Goliadkin n-avea nici un haz. Întâi ca nu cunoscusem niciodata un nebun adevarat, ci doar un fel de Don Quijote care se scrântise din dragoste, cutreiera, pe un fel de Rosinanta din Silistea, câmpurile si padurile, alergând dupa fantoma iubirii lui. Îl chema Chiran... Tema dedublării constiintei umane, pe care aveam s-o descopar mai târziu la Dostoievski, îmi scapa. Domnul Goliadkin nu m-a speriat deloc, cum crezuse orbul.

Am citit totul însa cu rasuflarea taiata. Coincidenta gândirii, care atragea un personaj de altul mi se parea halucinanta. Un om se afla în Siberia, un altul se gândea la el la Petersburg si în toiul gândirii lui febrile cineva batea în usa. Omul deschidea si în fata lui se gasea, cine? Chiar individul din Siberia. Cineva era obsedat de un necunoscut pe care îl zarea mereu prin multime, într-o buna zi iarasi cineva batea la usa. Cine era? Chiar acel necunoscut... Un altul ucidea o batrâna cu un topor, dupa un plan minutios, ca sa înfaptuiasca ceva mare, ca si Napoleon, pe care nimeni nu-l acuzase de crime, desi savârsise atâtea... Dimpotriva, fusese aclamat... Credeam ca dupa crima va urma înfaptuirea aceluia ceva mare, eroul însa e prins de spaima si remuscari si cade în mod inexorabil în plasa unui Porfir Petrovici formidabil, care avea sa-l lase liber pâna ce își va dezvalui singur crima, în genunchi, în piata publica. Nu prea era pe gustul meu. Cât despre Svidrigailov, n-am înteles de ce se sinucide, începuse sa-mi placa si m-au surprins cosmarurile lui. Se pare ca violase o fetita... În schimb Feodor Pavlovici Karamazov mi s-a parut mai apropiat si desfrâul lui de care îl acuzau multi si însusi Dostoievski, nu mi s-a parut deloc odios. Aveam simpatie pentru el, era plin de viata. (Tot asa am fost mirat ca maleficul personaj feminin din Cei trei muschetari era considerat cu naivitate de autor drept un personaj care trebuia marcat pe umar cu fierul rosu; dimpotriva, mie mi-a placut cel mai mult, în timp ce nesaratii d'Artagnan si ceilalti m-au plictisit, cum m-a plictisit si purul Aliosa Karamazov.) Cât despre "patimile", "zbuçiumul sufletesc" al lui Dimitrie, întâi ca

nu am simțit în comportarea lui cine știe ce patimi; faptul că era pornit împotriva tatălui său, că nu-i dădea niste ruble, mi se părea cât se poate de firesc... N-am înțeles de ce Ivan vroise să-și omoare tatăl prin Smerdiacov și nici de ce Smerdiacov accepta sugestia... Cele trei mii de ruble puteau justifica un paricid? Căci Feodor Pavlovici Karamazov era tatăl său, conceput cu o neroadă a orasului, într-o gradină, după o seară de betie. De ce înnebunea Ivan? Ca sugerase "ideea" uciderii tatălui? Dar de ce să-l ucidă? Nebunia îl făcuse să-și încolțească gândul, sau gândul, după înfaptuirea lui, îi stârnise nebunia? Poemul lui cu Marele Inchizitor, ca și conversațiile lui cu diavolul erau tulburătoare, ceva asemanător nu mai citisem, totuși mi-ar fi plăcut ca Ivan să fie sanatos și să nu fi dorit moartea tatălui său. Un astfel de om cu o astfel de gândire profundă, să fie marcaj pentru totdeauna de nebunie? Căci cartea așa se termină: "Ivan era mereu nebun..." Cartea era însă sumară, aveam să descopăr mai târziu cât de mult fusese schilodită în acea traducere, că de altfel tot ce citisem în această primă întâlnire a mea cu Dostoievski. Ceva misterios însă mi se sugera și asta era nou pentru mine. Mizerabilii pe care îi citisem în ultima mea vacanță la țară (ma trimisese după această carte, undeva într-o comună la treizeci de kilometri de Miroși, soția falsului librar, călătorie miraculoasă pe care am făcut-o pe jos, străbatând satele ca un pelerin) era o traducere completă și îmi domina toate lecturile mele de atunci. Carte puternică, cu un suflu grandios pe care recitind-o mai târziu mi-a reîmprăpat sentimentul de sublim care o cutreiera de la un capăt la altul.

Era să împachetez și să duc anticarului cartile înapoi, când mi-am dat seama că ocolisem și uitasem de *La voix souterraine*. Am deschis-o și am dat peste primele propoziții: *Je suis malade... Je suis méchant...* Era un text accesibil și am început să-o citesc. Cum nu eram încă obișnuit să citesc cărți atât de rele, după ce am terminat-o mi s-a făcut greață. M-am dus la baie și am vomitat. Și atunci mi-am adus aminte de spusele orbului. Ce carte întunecată, în însăși intimitatea ei, ce sobolan acest ins pe care îl urmărisem cu speranța unei redresări, a unei raze de lumină, până spre sfârșit. Tot credeam că până la urmă se va îndrăgosti de fata aceea în care trezise demnitatea, pe care o îngrozise descriindu-i mlastina în care traia și moartea care nu-i aducea nici o speranță ci sfârșitul în aceeași mocirlă, în pamântul clisos, pe o ploaie umedă, de nimeni petrecută la mormânt, de nimeni iubită. Da, el o va salva, o va ridica... Nu-i trebuia pentru asta decât să-și urmeze sentimentul care îl stapânea, el însuși fiind singur și nefericit... Ca să aflui apoi, când ea vine la el, că totul fusese un joc, o înscenare a unui ticalos, ticalosie de care era conștient, era propria sa natură... Da, dar nu a sa propriu-zis... A omului în general. Un deget îl arată: *ecce homo!* și autorul în spate: eu însumi sunt la fel. Și când am citit fraza finală, că trebuie să renunțăm la dictonul pe care Socrate îl citise pe frontispiciul oracolului de la Delfi, *Cunoaște-te pe tine însuți*, fiindcă dacă o vom face vom descoperi în noi înșine un mizerabil, am simțit că Dostoievski însuși se prabusea în sine făcând această descoperire, și m-am simțit rău câteva zile. E drept că fusesem avertizat: mica broșură, *Visul unui om ridicol*, cu acea planetă imaginară de oameni fericiți pe care îi strica un ins venit de pe planeta noastră, conținea ceva asemanător, dar autorul parca știa că acest om ridicol, în pragul sinuciderii, cunoscuse și el odată astfel de oameni fericiți, deci ei existau și numai el, eroul, era disperat, nu și autorul... Aici însă scriitorul patrundea atât de adânc în el însuși încât, revenind la suprafață, ne transmitea acest mesaj infam, că o profecție de care noi, oamenii, nu mai puteam să nu mai ținem seama de aici înainte. Avea în *Idiotul* un fel de sfânt, dar sfântul era chiar idiot, după ce ne făcuse atâta vreme să credem că nu era... Mi se întâmplă pentru prima oară să citesc o carte și să prind aversiune pentru autorul ei. Multi ani mai târziu, recitind această povestire, am rezistat

mai bine, fiindca celelalte opere, de asta data în bune traduceri, o copleseau. Am înțeles ca Dostoievski avea el însuși o aversiune nepotolită împotriva trufiei umane, generatoare de atâtea josnicii pe care le acoperea cu ideea orgolioasă ca am fi înalțatori, plini de virtute, expresia divinității și perfecțiunii pe pământ și ca el vroia să-i pună în genunchi pe acești ticalosi, și să-i umilească, umilinta fiind primul pas spre mântuire.

Pentru mine însă vechiul dicton grec se restabilește. După câteva zile uitam groaznică profetie, fiindca aveam în minte Dialogurile și pe Descartes, care îmi sădiseră mai dinainte ideea ca prin gândire putem descoperi noi lumina. Nu umilinta, ci flacăra cugetării ne poate înalta...

Când spiritul sta prea mult fixat asupra unei singure idei, intensitatea lui slabeste. Aceste amintiri, acute în primele săptămâni de la venirea mea la Sinaia, au început să se estompeze fără să întrezăresc un răspuns la întrebarea ce să scriu. Am petrecut un revelion de care nu vreau să-mi amintesc, cum spune Cervantes despre un anumit sat din Mancha, și m-am reîntors la Sinaia împins de ora mea care simteam că sunase. Dar fără să știu spre ce anume aventura eram împins. Aveam să scriu sau nu? Nu puteam sta acolo la infinit. Editura de stat, prin Silviu Iosifescu, îmi daduse un avans de 10.000 lei, dar după aceea cum aveam să mai câștig un ban dacă repetam esecul de la Balcești?

Am simțit totuși că trebuie să mă relaxez, mai ales că Furnica se umpluse de scriitori și artiști. Venise Geo Dumitrescu, pianistul Mândru Katz, Valentin Gheorghiu, Alfred Mendelsohn (fără Bartholdy, cum îi spunea Alexandru Jar rânjind, dar care îi scrisese totuși un scenariu de balet Harap alb, despre a cărui muzică proaspătul meu prieten Paul Georgescu avea să-i spună la premiera compozitorului că e "ca la noi la Tel-Aviv", provocându-i aceuia o reacție de isterie. Ne cânta în fiecare seară bucati din acea muzică pe care tocmai o compunea, nu era "ca la noi la Tel-Aviv" ci de prin Maramures, cu sacadări din Haciaurian, dar pe vremea aceea Paul Georgescu avea geniul formularilor caustice, adesea gratuite, dar totdeauna memorabile și care îi aduceau mulți dușmani. În atmosfera aceea însă de atunci entuziasmul începea să înflorească și Paul Georgescu vedea în unii ceva suspect, incredibil, și nu-i cruta. Nu-i pasa încă pe vremea aceea de dușmani, era tânăr, cui îi pasa, în tinerețe, de acumularile neiertătoare care se strâng în urma noastră?

Am făcut cunoștință cu o doamnă crishnamurtista, cu care m-am plimbat pe aleile înzăpezite... Krishnamurti mă turburase și pe mine prin anii '42, cu critica pe care o făcea el conștiinței umane vesnic condiționată de obiceiul individului de a-și face din credințe, prejudecăți, idealuri, frică, ziduri împotriva curgerii ei libere, curgere care l-ar pune în armonie cu neîncetata schimbare a lumii și l-ar face fericit dacă el ar fi conștient și nu s-ar lăsa ispitit de tot felul de doctrine și sisteme filosofice care îl subjuga. Simplitatea acestui indian care fusese un copil minune și unii credeau, auzindu-l la maturitate, împlinit și fascinant prin promisiunea pe care o făcea ascultătorilor, că pot deveni liberi și cunoaște extazul, că ar fi nu un nou Mesia, ci chiar Cristos reînviat, un Cristos modern, care făcuse pe deplin experiența actuală a omului! "De ce vrei Dumnezeu ca eu să fiu Cristos? îl întreba el pe ascultătorul naiv, care își exprimase această credință (adunările aveau loc în tabere speciale, în Olanda și în alte părți unde el vorbea zilnic și după aceea răspundea la întrebări). Dumnezeu vrei ca eu să fiu Cristos, că să mă poți urma, așa te-ai învățat, să urmezi totdeauna pe cineva. și ce poate să-ți iasă? O nouă credință, o nouă condiționare, în timp ce Dumnezeu vei rămâne neschimbat, cu aceleași mâini, aceleași insecuritate, aceleași teama de ziua de mâine". "Dar ce să facem? întreba atunci altul. Așa

suntem!" "Iar eu va spun ca toate acestea se pot schimba prin gândire, dar nu o gândire în care dumneata stai confortabil sau chinuit de loviturile vietii..."

si formidabila iluzie continua, omul nefiind totusi un iluzionist, un guru cum erau si sunt si acum destui, ci un iluminat lucid, cunoscator admirabil al naturii umane si al moravurilor lumii în care traia. Nu-i cruta pe ascultatori. "Sunteti bogati, le zicea, aveti un cont în banca, terenuri si actiuni, case si uzine si totusi nu sunteti multumiti, simtiti vidul vietii, temerea obscura ca asta nu e totul, ca esenta vietii va scapa. Ce este de facut? Un nou razboi ne ameninta si sunteti dezarmati împotriva lui, neputinciosi..."

Era chiar razboi când îl citeam si profetia fusese facuta cu zece ani înainte. O admiratoare a lui îmi daduse cartile, doamna Sorana Țopa, actrita la Teatrul National. I se jucase o piesa, Calatorie în întuneric si scrisesem despre ea într-o gazeta o cronica neîndemânatica si confuza; piesa îmi placuse, dar mesajul ei, caci avea unul, ma enervase. Printr-o a treia persoana îi fusesem prezentat. Nu ideile sunt interesante, gândeam eu pe atunci în mod instinctiv, ci oamenii care le poarta. Depinde de om. Krishnamurti asta e interesant ca om, i-am spus dupa ce i-am înapoiat cartile, restul pentru mine conteaza mai putin. Da, ar fi bine ca mintea omului sa fie libera de conditionari, dar poate fi? Domnul Krishnamurti din ce traieste, fiindca stiu ca în India mor oamenii pe strada de foame... "N-are importanta", mi-a raspuns ea cu un patetism care nu era profesional, influenta teatrului, ci al gândirii ei intime. "În lupta pentru pâine, oamenii n-au pâine". "Ba mi se pare ca au mai putina pâine tocmai indienii, care nu prea lupta pentru ea, gândesc cam asa ca iluminatul lor compatriot... Gândire libera, extaz, dar ce dai la copii sa manânce? Repet, cine îi da lui Krishnamurti bani?" "N-are nevoie, nevoile lui sunt simple, sapa o gradina, îngrijeste un pom..." "E însurat?" zic. "Nu..." "Sa se însoare, zic, sa faca sase copii ca tata si atunci sa vedem cum se împaca cu nevasta, cu copiii. Nu e vorba numai de mâncare, ci de o relatie fundamentala a omului care e sursa celor mai violente conflicte... Barbatul si femeia... Adam si Eva... Ce-au facut ei în Paradis?" "Femeia a fost ispitita, mi-a raspuns ea. Ispita a fost sarpele, care a gasit oameni inocenti. Dar noi nu suntem inocenti..." "Ba putem fi." "E adevarat, dar, dragul meu, odata inocenta pierduta omul nu mai are nici o scuza, el trebuie sa lupte si sa-si recapete puritatea." "Fecioara odata intrata în ciclul ei biologic, i-am raspuns, nu se mai poate sustrage: ea trebuie sa nasca si nasterea asta nu e în Paradis, ci alaturi de un sot care... Repet, sa ia domnul Krishnamurti o nevasta frumoasa ca si el, pe care s-o iubeasca, sa vedem ce face nevasta cu aceasta iubire, sa ne vorbeasca pe urma, ca Shakespeare, de tradare, gelozie, înselaciune, de îndoiala care ca un vierme ne roade sufletul... e al nostru acel vierme, din noi însine, nu vine din afara..." "Ba vine, a strigat actrita ridicând o mâna în sus, îndoiala si cumplita gelozie e legata de iubire, asa cum o înțelege omul astazi, ca posesiune, si nu ca o infinita daruire de sine..."

Frumos, gândeam apoi singur, cum sa nu, hm, daruire, dar în aceasta daruire omul se îmbata de cel caruia i se daruieste si uneori aceasta betie dureaza câtva timp, pâna vine catastrofa... si când vine, când cel caruia i te daruiesti surâde altcuiva, da, cu acel surâs divin care ti-a furat sufletul, ce poti sa mai faci, cum sa-ti iei sufletul înapoi, ce faci cu hotul sau hoata careia putin îi mai pasa de daruirea ta!?

Reveneam cu intentia s-o ironizez pe uimitoarea actrita si ea ma asculta cum râd cu nepasare, orgolios... O vedeam cum își schimba coloratura glasului, timbrul devenea confesiv si coborât, gândirea inspirata... Nimic teatral, totul era adevarat, traise ea însasi tot ceea ce îi spuneam... si îmi povestea... Iubire, glorie... Paris... Le traise... Totul avusese... Pâna într-o zi

când îl auzise pe Krishnagi (asa îl mângâia ea) vorbind și înțelese ca totul fusese o vana amagire, iubirea nu era pentru celalalt, ci pentru sine, gloria un fum care se risipea în strada odata cu aplauzele la scena deschisa... o imensa vanitate, aceasta glorie care îți sadea în suflet dorinta sa ai si mai multe si frica obscura ca toate acestea se vor sfârși într-o zi, si tineretea si iluziile... Da, fusese si ea într-o astfel de tabara la Omnen, în Olanda... si înțelese... "Exista pentru om scapare, dragul meu, în orice conditii l-ar pune viata... Lasitatea nu e o scuza... Când m-am luptat cu colega mea mai tânara, sa aiba în rolul din Calatorie revelatia lasitatii. Ea îi spunea amantului (si aici imita deodata vocea lipsita de haz a acelei tinere actrite care nu stia ce spune): lasule, esti un las! Parca ar fi spus un text fara încarcatura, cum spun copiii, prostule, esti un prost. (si aici ea deodata schimba tonul.) Lasule! cuvânt care i-a venit în minte rapid, dar odata pronuntat, are revelatia (cu vocea dramatica a certitudinii care o zguduia)... Esti un las! Da, dragul meu, ai dreptate, lasitatea face din noi niste viermi, cum spune Hamlet, dar Tolstoi ne arata în Parintele Serghie ca putem si în cautarea noastra si gasim, daca nu în noi, la altii, si asta poate sa fie pentru noi un soc, un impuls salvator, inocenta pierduta..."

Pe acest teren al creatiei artistice o înțelegeam mult mai bine. O mare opera ne poate zgudui mai mult decât discursurile lui Krishnamurti, dar nu-i spuneam, adica, brutal, ca un mare scriitor e totdeauna pentru mine superior unui iluminat fara opera. Cristos a înțeles acest lucru si din iluminarea lui au iesit nemuritoarele parabole... Sunt opera lui, care, împreuna cu rastignirea, n-a creat numai o religie, ci un permanent cutremur în constiinta omenirii, făcând viu si tragic sentimentul culpabilitatii noastre. Îmi aparam pozitia elastic, reflectând apoi în singuratate la dizertatiile indianului daca într-adevar el cunostea extazul de care vorbea... Un extaz perpetuu era oare posibil? ma întrebam. Însusi Cristos s-a înfuriat odata si a gonit negustorii din templu cu frânghia si îndoiala i-a vizitat sufletul pe cruce. Desele referiri; ale evanghelistilor ca "fiul omului" stiuse de totdeauna ca va fi rastignit erau în acest strigat al lui infirmate. Nu stiuse, nu avea de unde, tradarea lui Iuda, judecata, calvarul, totul fusese o surpriza care îi pricinuisse o imensa suferinta. Astfel, noi însine, în plin extaz, care ne stapâneste adesea sufletul, ne trezim loviti, înjurati, tradati si în noi se naste revolta, dorinta daca nu de razbunare ucigatoare, cel puțin mobilizarea rapida a fortelor pentru a para noi infamii care, într-o lume data si nu ideala, ne-ar murdari cu noroi, ne-ar ameninta chiar existenta în datele ei naturale, munca unde câstigam o pâine, reputatia printre oamenii de buna credinta. si apoi marile turburari sociale care ne duc cu ele, cu forta cataclismelor naturale, precum seceta, cutremurul, inundatiile? În curând aveam sa plec militar si chiar sa mor, sau sa ramân schilod în razboiul care bântuia ca o molima înfricosatoare. Ma puteam opune? O omenire în extaz, era ea posibila? Omenirea e ca un ocean strabatut vesnic de curenti puternici si contrarii si din când în când de uragane... Totusi indianul rezista în reflectiile mele. Era rau mesajul sau? Cum putea fi? si ma întorceam la noua mea prietena unde gaseam adesea si pe altii, tinere actrite, pictori, scriitori. Discutiile însa între adeptii convinsi nu erau prea interesante... Mimau înțelegerea, unii erau ridiculi... însa doamna Sorana Țopa tinea la ei...

Doamna de la Sinaia facea parte din aceasta ultima categorie, care mima înțelegerea, parca avea prune în gura si plimbarea noastra pe aleile înzapezite cu încercarea de a reedita pe cont propriu atmosfera vizitelor mele la doamna Sorana Țopa, a cazut în balta desi ideile erau aceleasi. Mi se confirma vechea mea convingere, ca nu ideile în sine sunt interesante, ci oamenii care le poarta si le traiesc.

Am început să jucăm popice undeva la Peles și să întârziem la Verbancu, la un pahar de tuica. Jar îmi spunea confidential despre unul sau altul ca sufletul cutaruia e o închisoare, făcându-mă curios. De ce? îl întrebam. Cum de ce? Îl cunostea el, sufletul lui e o ocna... "Bine, gândeam, asta ai mai spus-o, dar de ce?" N-avea fapte, sau nu vroia să mi le dezvăluie? Camilar se plimba maret pe alee și ne arata cu mâna în departare... Dacă noi vedem cum respira muntii, ne întreba. Vedeam, ei și? într-adevăr norii învaluiu în miscarea lor lantul de munti care se desfășurau spectaculos și îi puteai contempla cât vroiai de acolo de pe dealul Furnica. N-aveam însă nici fiorul cosmic, nici geologic, mie îmi placea câmpia, pe care adesea o visam...

Jar avea un admirator, pe J. Popper, care veni într-o duminică în vizită și începu să tune și să fulgere la masa împotriva lui Camilar, care lipsea. Îi disprețuiam. După ce scrisese despre debutul meu două cronici rele, una în Flacăra și alta în România liberă sub pseudonim, m-am dus la redacție să-l cunosc. Era ragusit, dar totuși striga la mine, așa ragusit cum era, ca știu eu de ce era el așa de ragusit? Nu, i-am spus. Păi pentru că el nu sta, ca mine în București, a reluat el, chiar atunci se întorcea de la Agnita-Botorca, unde se șapă un tunel, un fapt istoric incomparabil și nu povestiri cu oameni care omoară cai sau fug prin ceața besmetici (astea erau povestirile mele!) și, uite (și a deschis gura și mi-a arătat omusorul), am strigat cu entuziasm sincer, acolo e arta, menirea ei, de ce nu te-ai dus și dumneata, era loc în camion... "De pe aceste poziții, și-a continuat el strigătele într-adevăr ragusite (cât despre entuziasmul sincer eram mai puțin convins, nu mi se transmitea deloc), de pe aceste realități, vedem noi arta (îți placea să spună noi și nu eu, ca să arate că nu e singur), nu după idealul burghez al zugrăvirii impasibile a ceea ce are turbure omul..." Multi ani mai târziu, după ce trecuse prin alte aventuri sinuoase, l-am văzut într-o zi la Talcioac, vindea nu știu ce, rufărie intimă, pe care o primise nu știu de unde... Ținea în mâini delicatele marfuri femeiești și e drept că nu mai striga, dar vroia să fie elocvent, de aceea l-am și zarit... "și altceva, zic, nu mai ai nimic de vânzare, domnule Popper?" "Nu, mi-a răspuns el cu o hotărâre nezdruncinată, prefăcându-se că nu mă cunoaște, numai textile!" Era perfect! Nu l-am mai disprețuit. Mi-am adus aminte de reflecțiile eroului din Jucătorul de Dostoievski. Dacă nu sunt și alte lucruri de pret pe care le poate face un om... "Oui, le commerce! Pourquoi pas?"

La Sinaia însă am avut banuiala că pe Jar îl gădila acest om, el care, cu o voce misterioasă, promitea dezvăluiri infernale despre alții. Despre Popper nu spunea însă nimic. E drept că rânjea când îi asculta elogiile, dar îi placeau...

Ne-a vizitat atunci Alfredo Varela, scriitor latino-american, care ne-a povestit despre miturile din țara sa... Le culte de Pachamamma... și alte legende care traiau în sufletul lui... uitându-se cu simpatie la noi, când la unul, când la altul. Un barbat frumos, de vârsta mea, poate cu doi-trei ani mai bătrân (la cei douăzeci și șase ai mei asta nu era puțin), vorbea o franceză clară, puțin întreruptă de optimismul care îl stapânea și ni se transmitea, căutând comuniune de idei, care la el în țară nu erau prea limpezi, o țară aspră, în care revoluționarii abia iesiseră pe scena politică. Venise la noi în căutarea acestor idei, acestei comuniuni și era bucuros că și când le-ar fi găsit...

Curând am aflat că la întoarcerea în țară a fost arestat și închis. S-au scris atunci la noi despre el articole de protest în credința pe care o aveam că asta îl putea ajuta... Nu știu cât a stat în închisoare și nu știu dacă iesind a scris ceva, dacă Le culte de Pachamamma l-a inspirat și i-a încoronat suferințele.

O vizita ne-a facut si Jorge Amado, tot de pe-acolo, însoțit de Corin Grossu, fost redactor la "Revista Fundatiilor" dupa razboi, si care încercase sa ma publice. Povestirea pe care i-o dadusem însa nu era realizata. I-am dat un fragment de roman care a aparut, cu Achim Moromete erou, într-o situatie dostoevskiana. Acel fragment nici nu-l mai stiu, dar atunci l-am scris cu pasiune si am primit si ceva bani pentru el... Bietul Corin Grossu, de la "Fundatii", n-am mai stiut ce-a ajuns, ultima oara când l-am vazut la el acasa, chiar în acel an pe primavara, cu Paul Georgescu, era vesel, mâncase, ne spunea, în ziua aceea un ou si era surprins si încântat ca "n-a avut nimic". Am baut cafea (bea multa, pe lângă ficat suferea de hipotensiune grava) si ne-a aratat patul în care dormea, ceva strâmt, dur, lipit de perete, din care totusi i se întâmpla sa cada....

Am vizitat împreuna Doftana. Jorge Amado nu scotea un cuvânt, în schimb sotia lui, o fetita, palavragea tot timpul, încercând sa prinda cuvinte românești. Am citit apoi o carte a lui, descriptiva si putin comunicativa ca si el, un fel de reportaj despre felul cum se culeg arborii de cacao, în noroi, si cum se întemeiaza marile orase din munca indienilor, exploatati salbatic de marii latifundiari, exportatori ai aceluia pretios fruct... .

Astfel, între popice, vizite, Verbancu (unde totusi nu beam, experienta aceasta o facusem odata la douazeci de ani, cu Dimitrie Stelaru, Petru Solomon si genialul Mitica, de care am vorbit, si am iesit cu bine; bautura, în mod inexplicabil, nu mai mi-a placut, dar îmi placea sa stau cu altii care beau, fara sa-i jenez, eram la fel de vesel ca si ei), între plimbări cu Jar si discutii nesfârșite despre altii, am uitat de mine o vreme...

În acele zile a sosit în statiune Nicolae Moraru. Era un sef mare, secretar general la ministerul pe la care trecusem si eu trei luni (ulterior am aflat ca nu mai era, fusese numit redactor sef al Vietii românești). Acest om începu sa ne invite la el pe rând. si m-a invitat si pe mine...

Venise în vacanta cu copiii si avea un apartament într-o vila pe coasta, pe celalalt drum al Furnicii, care urca spre Pelisor. I-am întrebat pe ceilalti ce discutasera cu el; mi-au dat raspunsuri vagi. Îl auzisem pe Nicolae Moraru vorbind o singura data, la o mare adunare a U.S.A.S.Z.-ului (Uniunea de scriitori, artisti si ziaristi formata prin '46 sau '47). Nu mai aveam în minte ceea ce spusese, dar vorbise mult, aproape doua ore, în orice caz despre angajarea artistului, care nu poate ramâne indiferent fata de evenimentele timpului sau, ca si când asta ar fi fost posibil pentru un adevarat artist. Avea vointa de a dovedi, cum spune Malraux si l-am ascultat pâna la sfârșit, fara sa ramân cu mare lucru, ci doar cu o banuiala, ca existau scriitori si artisti care nu vroiau sa participe la evenimentele timpului lor. Ei si? Puteau fi convinsi? si mai întâi care evenimente?

Stapânit de curiozitate am sunat la usa vilei lui si m-a primit în hol, îmbracat într-o flanela. M-a invitat sa iau loc într-un fotoliu, iar el a început sa se plimbe când încolo, când încoace, de la un perete la celalalt al încăperii. Era un om putin înalt, subtire de talie, cu sprâncene accentuate, slab fara sa fie tras, putin batrânicios pentru mine, reflexiv cum arata si se plimba domol cu mâinile la spate. Focul ardea în soba, era liniste mare si el continua plimbarea sa monotona, gânditor.

- Te-am invitat, zice, ca ne cunoastem... Scuză-ma ca ma plimb... E un obicei din închisoare, când stateam singur în celula.

Vorbea aproape în soapta si avea un puternic accent parca rusesc, desi stiam ca rus nu era.

- Presupun, relua el, ca ai venit aici sa scrii... Sper ca nu-ti pun o întrebare jenanta daca te întreb, ce scrii?!

Ce sa-i raspund? si îndata mi-a venit în minte romanul scris la Balcesti. Ce subiect avea? Da, un batrân taran, în conflict cu niste fii ciudati... Karamazov, Feodor Pavlovici, Mitia, Grusenka... Achim Moromete...

- Scriu la un roman...

- Interesant! zise cu o voce cântata, vazând ca m-am oprit. si unde se petrece actiunea?

- Într-un sat...

- În ce epoca?

- În zilele noastre.

- Foarte interesant, repeta el. Dar permite-mi sa te întreb: de ce scrii?

Tacere. De ce scriam? Fiindca eram scriitor, de ce altceva? De ce eram scriitor? Fiindca de la Homer încoace exista oameni care simt nevoia sa povesteasca altora faptele oamenilor si fiindca s-a observat ca exista oameni pasionati sa le asculte.

- Când citesti o carte care îti place, i-am raspuns, gasesti în ea si raspunsul de ce a fost scrisa. Dumnea- voastra de ce va place sa cititi?

- Ai dreptate, raspunse el dupa o clipa de reflexie. Totusi, ceva te determina sa te asezi în fata hârtiei si sa scrii. Urmaresti un scop?

- Bineînteles!

- La romanul la care Tucrezi ce scop te-a determinat? Ce vrei sa ne spui?... Nu-mi spune subiectul, înțeleg ca e dificil, din moment ce cartea nu e terminata, dar ideea generala, scopul final, ti-e clar?

Nu mi-era clar, de aceea si esuasem. Am tacut iar. El se opri la soba, îi deschise mica usa si vârî în ea câteva lemne. Apoi își relua plimbarea.

- Un scriitor are, vrând nevrând, o conceptie despre lume. Te-ai gândit la acest lucru?

Nu ma gândisem. Daca e vrând nevrând, de ce sa-mi sparg capul? mi-am spus eu în clipa aceea.

- E cumva mai bine daca o are vrând? l-am întrebat fara ironie.

- Desigur!

- Din moment ce conceptia se exprima oricum, care e deosebirea? Scopul e realizat.

- Da, dar scriitorul poate exprima si o conceptie gresita despre lume. În ultima analiza scriitor mare e numai acela care exprima o conceptie înaintata si aceasta conceptie superioara se poate câstiga.

Deci cei care n-o câstigau erau mai mici. Cine erau acestia? Omul însa îmi vroia binele, vroia apropiere si nu era politicos sa-i pun aceasta întrebare dificila la care stiam ca nu poate raspunde. Ce conceptie înaintata despre lume au avut Gogol, Dostoievski, Tolstoi, Caragiale, Sadoveanu, Balzac (de care Marx facuse atâta caz!), Shakespeare? Ei, care era conceptia înaintata despre lume a marelui Will? A scris piese de un optimism feeric ca Visul unei nopti de vara sau Noaptea regilor, dar a scris si tragedii, unele pline de maretie ca Hamlet, dar altele întunecate, ca Macbeth sau Othello.

- Ce înțelegeti prin conceptie înaintata?

Indirect îi sugeram sa-si exemplifice teza. Dar el nu se grabi sa-mi raspunda. Se posomorâse.

- Spune, te rog, ai citit clasicii marxism-leninismului? Discutia va fi cu atât mai edificatoare cu cât ne vom clarifica pozițiile. Arta e ideologie și dacă ești de acord cu acest punct de vedere, putem mai ușor să discutăm despre modul specific cu care arta exprimă o concepție despre lume.

Citiseam clasicii marxism-leninismului și îmi plăcuse extraordinara lor verva polemică. Cea despre renegatul Kautsky mă încântase, deși prin citatele date de Lenin înțelegeam că nici acel Kautsky nu era de ici de colo. Mi-ar fi plăcut să-l citesc și pe el, dar n-aveam de unde. Luptele de clasă din Franța și 18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte de Marx aveau un stil de înaltă tinută, iar Stângismul, boala copilariei comunismului de Lenin mi se păruse de mare actualitate. Capitalul însă mă depășea, am fost repede convins despre teoria plusvalorii, dar în Salar, pret, profit mi s-a părut de la sine înțeles că există o lege care stă la baza producției capitaliste. Cum să produci dacă nu-ți iese un ce profit? N-ar avea nici un haz. Facusem și eu o experiență oarecare prin '47. Un prieten îmi adusese acasă cinci saci cu mese de farmacie și mă rugase să-i tin la mine câteva zile până îi vinde. Zilele trecuseră însă și el nu mai venise după acei saci. Trecuseră apoi săptămâni, luni. L-am căutat acasă să vină să și-i ia. Disparuse. Atunci m-am hotărât să-i vând eu, și dacă el se întoarce să-i dau banii pastrând bineînțeleș și pentru mine un profit. M-am dus la o farmacie să întreb cât costă o mesă. M-am întors acasă, am numărat mesele dintr-un sac și am ajuns la concluzia că în total cei cinci saci valorează cam douăzeci și cinci de milioane, salariul meu lunar de la Societatea Scriitorilor Români fiind cam trei milioane. M-am dus la Miron Paraschivescu și l-am întrebat cui le-as putea vinde... "Îți spun, zice poetul după puțină gândire, dar adaugă el înabusindu-se de râs, îmi dai și mie douăzeci la sută". "Cam mult, Miroane!, i-am replicat. "Atunci nu-ți spun", zice... Cum însă vroiam să mă debarasez repede de acei saci, nu m-am mai tocmit și în aceeași zi i-am vândut unui medic, scriitor și el, un înș cu un cap ca de crap, prieten cu Miron. Nici acela nu s-a tocmit, m-am dus la el cu un taxi, soferul m-a ajutat să-i urc în apartamentul cumparatorului, care mi-a cerut să semnez o chitanță, fără să specific natura banilor, mi-a numărat suma, i-am dat lui Miron doar trei milioane în loc de cinci pretextând că mesele nu erau ale mele și că nu-mi rămânea nici mie mai mult, el a râs iar parca înecându-se, exclamând "m-ai atins!" și astfel m-am pomenit cu un profit care mi-a produs o extremă încântare, cu atât mai mult cu cât pe acel prieten nu l-am mai văzut niciodată de atunci. Legea eternă a comerțului!... E posibil comerțul fără profit? Hm! Când tatăl meu se întorcea de la munte și ne povestea cât de bucuroși erau mocanii că li se aducea porumb, ce puteam să cred când îl vedeam și pe el cât de bucuros era când varsa polii galbeni în pat, profitul lui obținut în urma acelui drum? Bineînțeleș că nu faceam confuzie între munca salariată, profitul capitalistului care provenea din exploatarea muncii și comerțul propriu-zis, adică această vesnică circulație a marfurilor, veche cât și omul, bazată pe cerere și ofertă și nici între comerțul cinstit și specula. Cât despre literatură, faptul că Marx aflase de la Balzac mai multe despre economie decât de la toți economistii luați la un loc, mi se părea că e cu atât mai bine pentru Balzac, al cărui legitimism desigur că nu-i plăcuse lui Marx sau Engels, după cum nici lui Lenin nu-i plăcuse în Tostoi "mosierul scrântit întru Cristos". Dar era Lev Nikolaevici o "oglină a revoluției ruse"? Era! Perfect!

Surâdeam în sinea mea. Știam că aceste gânduri erau copilărești (în mod curios la nouăsprezece ani eram mai grav), tinerețea ne dă adesea această stare de spirit de jubilație nemotivată și puțin profundă, până n-o patim (și ulterior aveam s-o patesc, nu atât de rău ca

altii, numai întâmplarea m-a ferit, totusi am fost declarat la un moment dat, ca as fi în mod dialectic, adica fara voia mea, "dusman al republicii populare române"; asemenea calificativ nu era o gluma, am fost probabil salvat de acel "fara voia mea"). Am observat la timp ca omul care se plimba prin odaie nu avea surâs. El statuse la puscarie pentru ideile lui, ceva dramatic se produsese în timp ce eu eram copil, nu stiam înca de ce si vroiam sa aflu. si Paul Georgescu statuse, dar de câte ori îl întrebam, pastra o tacere.

- Puneti prea multe sarcini pe spinarea artei, i-am spus totusi. Daca artistul simte alte greutati decât cele pe care si le pune singur, da îndarat nelinistit...

- De ce? a tresarit el.

- Eu stiu de ce? Nu pot sa va spun de ce. Artistul trebuie sa fie liber, sa descopere lumea singur.

- E orgoliul artistului, dar el stie bine pe cine citeste; ce afla si ce-l influenteaza.

- si ce daca stie? Citeste ce-i place, îl influenteaza cine i se potriveste.

- Interesant!

Era o reflectie calma, nu prea sigura, dar parca amenintatoare. Nu mi-a placut. Eu ma dezvaluisem, el nu. si totusi ceea ce gândea el ma interesa. De ce statuse în închisoare? Ce se întâmplase? Nici proaspatul meu prieten nu-mi povestea, dar acest sef de ce ar fi facut-o? Da, dar atunci cum puteam sa ne cunoastem?

- Nu mi-ai raspuns la întrebarea daca ai citit clasicii marxism-leninismului ...

- Nu i-am citit, i-am raspuns eu curios sa-l aud ce zice în acest caz.

- Foarte rau! Daca i-ai fi citit ai fi aflat ca Lenin spune: "jos cu artistii supraoameni".

- Are dreptate, zic, dar exista asemenea artisti?

- Desigur!

- Dati-mi si mie un exemplu.

- În conceptia sa artistul burghez se considera supraom, în sensul ca se crede liber si nu vrea sa serveasca nici o cauza! În realitate serveste burghezia care tocmai asta doreste, ca el sa nu serveasca nici o cauza. La astfel de artist se refera Lenin.

"Fara exemple, am gândit eu, n-o sa aflu niciodata care sunt acei artisti supraoameni." Sugestia însa mi se facuse: mie îmi placea sa fiu un astfel de artist supraom. Nu formulasem eu erezia: artistul trebuie sa fie liber, sa descopere lumea singur!

- Ai citit nuvela S-a spart satul de Gheorghe Cristea? relua el parca absorbit de adânci gânduri.

-Am citit-o.

- si ce parere ai?

- E o tâmpenie.

- De ce?

- Fiindca ne propune delatiunea în relatiile dintre oameni. Sa ne demascam rudele, parintii.

- Ai scapat esentialul, reflecta el parca uluit, dar stapân pe sine, îngaduator, rابدator sa explice. Satul nu mai e ce-a fost înainte. Țaranii saraci devin tot mai mult o forta revolutionara si în acest sens într-adevar satul s-a spart. Autorul a vazut acest lucru just si foarte important pentru noi, ca taranimea nu mai e si nici n-a fost vreodata o clasa omogena. De acest adevar va trebui sa tii seama si dumneata, sa te duci pe la tara si sa vezi fortele în lupta.

Începeam sa ma plictisesc. Fusesem pe la tara si nu vazusem nici un fel de forte în lupta. Auzisem, adica mi se povestise despre unul, un baiat de vârsta mea, care tinuse un discurs în

fata oamenilor, îi amenintase sa dea un fel de cote ca sa fie ajutati cei loviti de seceta din Moldova si ca daca n-or sa dea, or sa vada ei. Fusesse cât pe-aci sa fie batut. Chiar si tat-sau îl înjura, încolo se schimbau mereu presedintii, în acest sens exista într-adevar o framântare în sat, erau numiti tot felul de fosti vacari, prapaditi scosi din umilinta lor de odinioara, care își pierdusera loturile din puturosenie si care numiti presedinti își dadeau în petic, se legau nu de cei bogati, ci tot de cei de treaba, cu care aveau ei vechi rafuieli. Erau dati imediat jos si se cautau altii. Desigur, era o framântare sociala. Dar eu nu vroiam sa scriu un roman social, mi se parea plicticos un astfel de gen. Când am vrut sa citesc ceva de Zola în acest sens, am vazut ca editorul, prevenitor, scrisese sub titlu roman social, si nu l-am citit. Ce fel de roman vroiam totusi sa scriu? Asta era, ca nu stiam si nici nu credeam ca te poti aseza în fata hârtiei si sa-i spui: vreau sa scriu un roman asa si pe dincolo", si sa-l si scrii si sa mai fie si bun. Impasul în care ma aflam era însa cert si de aceea am devenit atent cu omul din fata mea. Era clar, vroia sa ma ajute, încât am tacut mai departe, sa-l aud ce spune.

Dar el, mohorât, tacea si el. Am înteles ca asta era tot si ca trebuia sa plec. M-am ridicat. Mi-a întins mâna si am iesit. Nu comunicasem, dar nu eram suparati unul pe altul. Cel putin asa credeam. Era o neînțelegere linistita.

Seara, târziu, dupa miezul noptii, am fost trezit din somn de câini. Era o harmalaie în curtea vilei. Ma scoteau din sarite câinii, mai ales o catea pe care o hraneau toti, se îngrasase si toata ziua latra trecând de la o vila la alta... Heam, heam, heam... Radu Boureanu era foarte grijuliu cu ea, îi dadea oase, o mângâia... Aruncam în ei cu pietroaie... Mirosind milosii în jurul vilei-cantina, venisera cu duiumul, flocosi si poltroni, nu fugeau când îi goneam, stiau ca altii îi protejeaza. Se uitau urât la mine, ce-ai domnule cu ei?... Ca nu iubesc animalele... îmi aminteam animalele... Bisisica... câinii la noi în curte nu-i rânzâia nimeni, nu-i îndopa sa hamaie la fereastra fara nici un rost, se duceau dracului la paie si se încolaceau acolo pâna dimineata... Ăstia latrau toata noaptea pe toate tonurile si de la toate distantele, când credeai ca a tacut unul, începea celalalt... Am iesit afara cu un alpenstoc în mâna, pe care îl cumparasem din oras sa urc cu el la cota 1400 si am început sa-i pocnesc. Erau îndârjiti, clantaneau la mine, dar eu eram si mai îndârjit, trosc, buf, în dreapta si în stânga, pâna s-au împrastiat sarind gardurile si aratându-mi cozile stufoase... M-am întors si am adormit satisfacut...

A doua zi, dimineata am vazut, mirat, cum zapada din curte era plina de sânge si floace si Borisca, îngrijitoarea vilei, mi-a spus ca azi noapte au venit lupii în curte si au mâncat cateaua aia grasa.

- Care lupi? am întrebat-o.

- Lupii, zice, azi noapte pe la ora unu, i-am vazut eu prin geam, de la demisol, si m-a luat frica...

M-a apucat si pe mine o clipa când am auzit-o, te pomenesti, mi-am spus, ca aia pe care i-am gonit eu cu alpenstocul erau lupi... clantanitul lor... cozile stufoase... Duca-se dracului, bine ca au mâncat cateaua, am scapat de ea...

Am povestit la masa, rânjind de satisfactie, întâmplarea din timpul noptii. Bineînteles ca nu m-a crezut nimeni, dar, le-am spus, unde e cateaua, ei!? Unde e? si râdeam în hohote...

Întâmplarea cu lupii m-a distrat colosal. "Acum trebuie sa scrii, mi-am spus, te-ai distrat destul, pune mâna si scrie..." Simteam ca faptul era iminent si m-am asezat la masa pe care o parasisem atâtea zile. Am stat câteva ore nemiscat, asteptând cu stiloul în mâna. Ce sa scriu?... si gândul mi se întorcea înapoi cu forte proaspete. Ma simteam minunat pe scaunul meu, în fata

peisajului de vis de afara. Am lasat tocul jos înveselit de o amintire. "Ca sa fii romancier, trebuie sa ai oase tari, îmi spusese odata Miron Paraschivescu. Pe tine nu te dor oasele când stai la masa?" "Nu, i-am spus, de ce sa ma doara?" "Eu am oasele subtiri, nu pot sa stau mult, vezi, de-aia n-o sa fiu eu niciodata romancier..."

... De sarbatori Nila a plecat la tara la nevasta-sa, asa s-a înteles cu domnul Algiu, proprietarul blocului si mi-a spus sa ma duc si eu acasa... Oricum, de Craciun,... manânc si eu din porcul taiat, sorici, caltabosi, cârnati... Avea dreptate. Dar acasa am cazut rau. În anul acela tata nu crescuse nici un porc, m-am înfuriat si am plecat. Cum adica, nu putuse sa cumpere si el din primavara un purcel, care, stiam bine, crestea din nimic? Totusi la plecare mi-a dat o mie cinci sute de lei, sa-i dau si eu acolo, adica la scoala, sa nu pierd anul. Despartire rece, familia toata suparata pe el, dar si pe mine, de ce venisem? si acei bani, de ce mi-i mai daduse?

M-am întors la Bucuresti. Unde sa ma duc eu de revelion m-am întrebat? La Ilie n-aveam nici un chef, pentru Gheorghe al lui Costica brutarul, dupa berea aceea, pierdusem orice interes... Aveam s-o vad iar pe nasoasa de nevasta-sa, care ne-ar fi împiedicat sa stam de vorba si chiar ca m-as fi plictisit... si atunci mi-a venit în minte Dobrinescu, seful clasei, protejatul directorului, cel cu bursa de orfan de la minister. Era cu un an mai mic decât mine, si el facuse sapte clase primare; eram pe jumătate prieteni, la despartire îmi spusese, auzind ca o sa ramân în Bucuresti, sa ma duc pe la el, îmi daduse adresa, undeva în Damaroiaia.

Am luat tramvaiul 6 si am ratacit mult pâna am gasit adresa. Principiul tatalui meu, pe care mi-l spusese când ne despartisem, ("Marine, în Bucuresti, daca nu stii ceva: întrebi, domnule!") si cu care ma descurcasem bine pâna atunci, în aceasta Damaroiaie n-a mai fost eficace. Ori toata lumea se tâmpise în ziua aceea, ori strada nu exista. Pe cine întrebam, da din umeri unii nici macar nu-mi raspundeau, ca si când ar fi fost surzi. Dobrinescu îmi spusese numai statia de coborâre, dar a câta la dreapta sau la stânga, uitase sa-mi precizeze. Era sa renunt, când am dat peste un pusti, un vagabond cu genunchii goi pe vremea aceea rece; m-a dus foarte sigur pe strada pe care o cautam. Era departe de statie si în afara bulevardului principal, spre câmpie, doar cu câteva case, plina de gropi, hârtoape...

- Na, ma, si tie, i-am zis baiatului, si i-am dat niste maruntis. Dobrinescu era acasa si în mod bizar singur. Nu era o casa, ci un fel de darapanatura, cu o singura odaie. în odaie, frig ca afara.

- Ce dracu faci tu aici? l-am întrebat.

Statea în pat si citea, învelit într-o plapuma dubioasa, sordida ca si încaperea. Mi-a facut cu ochiul si vesel nevoie mare de vederea mea, a râs. Era ticul lui, nu era prea vorbaret, dar era elocvent, făcea cu ochiul si da din cap ca sa-ti sugereze ca situatia era asa cum o vedeai si el era constient de acest lucru. Puteai sa crezi astfel, ca sesiza orice subtilitate. Daca a citit cartea cutare? Evident! Ce parere avea despre ea? Îti facea cu ochiul, adica buna carte, hoata, ai vazut? Alteori, misterios, dupa teze, celor nelinistiti, care îl întrebau cum rezolvase el, tot asa le facea cu ochiul... si își însotea ticul de un râs care parca le spunea: stiu ca sunteti prosti, dar nu va dispretuiesc, sunt baiat bun.

S-a dat jos din pat si într-un minut am iesit afara. Mergea agale, era vag adus de spate, si calca asezat, cu pas mare. Nu l-am întrebat a cui era casa aceea prapadita în care îl gaseam si nici el nu mi-a spus. Avea aerul ca ma duce undeva. L-am întrebat ce se aude cu scoala noastra. A facut un gest, adica, ehe, mai e mult...

- Nu începem dupa sarbatori?

- La întâi februarie... si a schitat un surâs:

- Avem ce sta, zice, bine pentru cleiosi!... Ți-ai pus ochelari, zice, trebuia sa ti-i pui mai de mult.

- De ce?

- Credeai ca nu vede toata lumea cum dormi la chimie? O sa ramâi corigent si n-o sa poti sa-ti iei capacitatea.

- Nu numai la chimie dorm, ci si la geologie, i-am raspuns. Domnul Petricu are un glas care te vrajeste, n-ai zice ca vorbeste despre roci, ci îti povesteste un basm fantastic. N-ai vazut, am adaugat, i se usuca si lui limba în gura si o scoate afara s-o umezeasca...

- E un profesor extraordinar! si chiar e fantastic ce spune el, rocile astea, cum s-au format ele...

si aici Dobrinescu se uita la mine, îmi facu cu ochiul. Nu stii, parca îmi spune, e interesant, dincolo de obligatia de a învăta o materie. Am tacut. Nu sesizasem ce era pasionant în formarea rocilor si simteam vaga superioritate a colegului meu, ca elev atent la cursuri, asupra mea care trebuia sa fac un efort suprem ca sa le urmaresc. Nu era un tocilar, ne întrebam toti când învăta, fiindca la meditatie îl vedeai stând mereu când în banca unuia, când în a altuia.

- E istoria pamântului, zise el. Eu totdeauna am crezut ca o piatra e o piatra oarecare, continua el. Ei, piatra aia! exclama el si îmi facu de trei ori cu ochiul.

- Ei, zic, ce poate sa fie o piatra!?

Dadu din cap în toate partile în ritmul pasilor lui largi si nu-mi raspunse.

- Dar tu stai prost si la Iordache, zise el cu un glas din care reiesea ca era mare nazdravenie cu mine. Tu care stii mai multa literatura decât toti din scoala. De ce ti-a dat trei la teza?

Iordache se mai numea si Vladimir Streinu. Publicase poezii si facea si critica literara prin reviste. Am râs când am auzit ca îl cheama Iordache, dar iscaleste altfel. De ce? Pe Racine îl chema Radacina, pe Corneille Cioara, La Fontaine Fântâna, Boileau Beapa. Nume frumoase. Iordache ce cusur avea? si de ce Streinu? De cine se simtea strein? Ma pomenisem si eu cu un trei fara sa înteleg de ce chiar trei. L-am întreat în clasa, cu teza în mâna, care era plina de creion rosu la fiecare virgula pe care o pusesem în compozitia mea, eterna compozitie libera pe care o dau la teze profesorii de limba româna.

"Dumneata... dumneata... mi-a raspuns el clar si afectat (afectare cu care se plimba si printre rânduri, cu raglanul pe el si se uita la noi fara sa ne vada), dumneata nu stii sa pui virgulele..." "Virgulele sunt gesticulatia gândirii, i-am raspuns, stim asta de la Caragiale si într-o compozitie libera le pun unde cred eu ca e necesar..." "Iar eu, ca dascal al dumatiale, te previn ca le pui gresit din punct de vedere gramatical!" mi-a raspuns el cu un dispret la fel de afectat ca si întreaga lui persoana. Am tacut si eu dispretuitor si nici macar n-am vrut sa-mi revad teza si sa ma conving daca el sau eu aveam dreptate. Pastram în amintire nestearsa pretuirea profesorului meu de româna Iustin Salantiu, din Cristur-Odorhei, care îmi daduse totdeauna zece, atât la astfel de teme libere cât si la gramatica.

Între timp iesisem cu Dobrinescu pe bulevard. Începuse sa se înnopteze. Pasii lui largi erau nesovaitori.

- Unde mergem? l-am întreat. Mi-a facut un semn cu mâna: undeva!

- Domnul Iordache, zic, daca mai îmi da si de-aici înainte trei...

- Ei, da, ce puteam sa-i fac? Dobrinescu era atent la altceva, îmi arata cu mâna:

- Vezi ce e acolo?

Era o casa plina de lume, în strada si în curte. Vedeam acum bine de la distanta. Batrâni, copiii cu capul gol, femei fara vârsta... Ne apropiaram si trecuram de acea curte.

- Legionarii, zise Dobrinescu, dau de mâncare la saraci... Ți-arat si Casa verde, daca vrei, mai adauga el.

Mi-a aratat-o, dar în ceata serii nu mi-am putut da seama daca era verde sau nu. Colegul meu îmi explica: fusese construita înainte de legionari, cu mâinile lor. În sfârșit îl vazui ca se abate din drum si se urca în tramva- iul 6, înapoi spre oras. L-am urmat. Nu mi-a spus nici acum unde mergem, avea în el sentimentul de sef (nu era el sef al clasei?) si sefii nu se simt obligati sa spuna ce-au în gând, trebuie sa-i urmezi si o sa vezi tu unde te duc.

Pâna la capul liniei n-am mai vorbit. Acolo ne-am dat jos si am iesit pe Brezoianu. În dreptul unei cladiri Dobrinescu se opri si îmi facu semn cu capul: intraram înauntru. Totusi citii afara o placa pe care scria: Cantina refugiatilor ardeleni. Intraram într-o sala mare si într-adevar vazui oameni multi la mese, mâncând. "Ce cauta Dobrinescu aici?" m-am mirat. La intrare, în stânga, lângă perete, o lada cu pâine, lângă lada o masa la care statea un domn, iar în stânga lui o marmita uriasa cu mâncare. Înaintea noastra erau altii care intrasera ca si noi, domnul le dadea câte o jumătate de pâine neagra, un castron, iar o femeie în halat alb de lângă marmita le turna în el ciorba cu polonicul. Dobrinescu îi sopti ceva omului de la masa. El nu auzise nimic, dar dadu din cap si lua din lada pâine si ne-o întinse în timp ce femeia ne umplea castroanele mi se facuse rusine. Ce cautam noi acolo, sa mâncam aceasta pâine neagra a refugiatilor ardeleni? Aveam bani la mine, as fi putut... Dar era prea târziu, Dobrinescu o si luase înainte si se asezase la masa. Mi-am spus ca poate el e refugiat ardelean (de fapt nu stiam de unde e, crezusem ca e bucurestean) si n-am vrut sa-l jignesc, m-am asezat si eu în fata lui si am început sa mâncam. Era varza cu carne, o portie mare, iar pâinea, desi neagra, era proaspata.

- Tu esti refugiat ardelean? l-am întrebat totusi. Mi-a facut cu ochiul, cu un surâs senin: nu era, ei si? Era orfan, el unde sa manânce? În fond cineva trebuia sa aiba grija si de el, poate chiar statul, adica cei care se ocupau de orfani, îl îndrumasera aici. M-am uitat în jur. Erau numai barbati, aproape toti tineri, adica n-am vazut nici un mos printre ei. Erau bine îmbracati, dar tacuti, absorbiti de clipa de fata, grea pentru ei, cu gândul poate mereu înapoi, acolo unde lasasera casa parinteasca, cu parintii poate batrâni, care nu putusera suporta un refugiu. Aveam sa aflu mai târziu ca era chiar asa, cei mai multi plecasera tinerii, cei fara familii proprii, care puteau s-o ia de la cap mai usor si bineînțeles cei care, din multe pricini, se simteau amenintati sau iubitori înfocati ai Ardealului lor pe care nu suportau sa-l vada sfârțecat.

si deodata unul dintre ei se ridica de la masa lui, se aseza la a noastra si îmi sopti numele. Mi se întâmpla acest lucru des, eu sa nu vad pe cineva pe care îl cunosteam, dar sa fiu apucat de brat, oprit si sa recunosc un vechi prieten sau pe cineva în amintirea caruia staruiam eu mai mult decât el într-a mea. M-am uitat tinta la el si a surâs cu chipul inundat de bucurie intensa.

- Codrine, am strigat.

L-am recunoscut dupa aceasta expresie a chipului sau în care bucuria de a trai nu era umbrita decât la lectii, acolo la Cristur-Odorhei, unde mi-era coleg de banca, si când era ridicat în picioare de profesor si pus sa raspunda. Era pierdut, stia ca nimeni nu mai poate sa-i vie în ajutor, cum se întâmpla la teze, când îi strecuram repede pe sub banca raspunsul si se salva cu un vesnic sase. Ce era ciudat însa si se mirau si unii profesori de el era faptul ca atunci când stia, raspunsurile lui erau scaparatoare: "De ce nu înveti Codrine, îl întrebau, de ce esti lenes? Uite, acum stii, unde-ti umbla mintea la meditatiei?" Unde sa-i umble? De la o banca la alta,

stârnind râsete pe unde trecea. Ce le povestea? Avea un puternic accent ardelenesc, și în limbaj un argou de la el din sat, care noua, regatienilor, ne stârnea o vesnică încântare, mai ales când taceam schimb de înjurături: el râdea de-ale noastre, neînțelegându-le încarcatura, noi de-ale lui, tot așa, fiindcă ne scapa semnificatia. Calca-te-ar vaca neagra! Sau, bolândule! Ei și?! Mare lucru să te calce o vaca, fie ea și neagra... Cât despre "bolând" putea să-mi spună mult și bine, dădeam din umeri. Iar când eu, furios, îi spuneam: f... în... pe ma-ta!, îi sticleau ochii de veselie, nu înțelegea nimic, adică să-l eu pe el, pricepea și îl amuza, dar a doua parte a înjurăturii, mă-să adică, ce rol mai avea? După un timp deveni curios de lecturile mele și îi povestii ca ei, ardelenii, dăduseră mari scriitori. Îi cunostea? Nici pomeneala, dar curând începu să-i citească, să-si dea și el seama de ce stateam eu cu astfel de cărți în loc să ies duminicile în oraș cum faceau toți și să mă laud pe urma că am făcut cunostința cutarei fete... Literatura îi plăcu, dar fără să-l pasioneze, nu-i schimba firea, tot Codrin era, și sunau neverosimil în limbajul lui nume de scriitori, amănunte din biografia lor, chiar idei despre opere și cărți. Am întâlnit și mai târziu acest fenomen, care e caracteristic pentru unii cititori, acela de a lua fictiunea drept fapt real, cum o lua Codrin, și la persoane culte și mature, care nu rețineau de pilda adevărată drama să zicem a lui Ivan Ilici, ci faptul că nu se știa de ce murise, ce avusese el adică, de fapt, acolo în dreapta, lucrul acela pe care nici doctorii nu-l știau. Cât despre rest, hm! S-a îmbolnavit omul și a murit... Asta o să ni se întâmple la toți și nu scrie nicaieri că o să-o patim chiar ca Ivan Ilici.

Am pus mâna pe umarul lui și l-am zgâlțâit de bucuria revederii.

- Codrine, ce faci tu aici?

- Bine, tu ce faci?

În ultimul an, 39, îmi petrecusem vacanța de Craciun la el. Scrisese acasă din timp și părinții lui îi răspuseseră că da, mă puteau primi, dacă eram așa de sărac și n-aveam bani de tren să mă duc acasă. Cum să nu, bucuroși, dacă era vorba de colegul lui de bancă și, care îl ajuta la lectii. Taică-său a venit cu sania și ne-a luat și am mers o zi întreaga până am ajuns în satul lui. Ce călătorie! Sate de mocani, pe care îi cunosteam din drumul la Câmpu-Lung, dar și de secui, cum îmi spunea Codrin, pentru care aveam simpatie, nu înțelesesem de ce Mihai Viteazul pusese să li se taie capetele celor trei omorători secuici ai lui Bathory, și de ce domnitorul nostru fusese atât de cutremurat când își văzuse dusmanul ucis: saracul popa! Cavalerismul acesta avea să-l coste viața. Faceau istorie între ei, el, Bathory, Rudolf, Basta și nu le plăcea când alții, nu de dragul unei recompense, veneau și aduceau capul dusmanului pe tîpsie!... De ce? Se gândeau cumva că puteau avea aceeași soartă dacă lasau frâu liber populațiilor lipite de pământ cu tendințele lui obscure? Saracul popa! De ce sarac? Adică cum, de ce trebuia să-i fie mila de el? Din contra, eu i-as fi rasplatit pe acei secuici, care știau ei ce făcuseră, și nu să dau ordin să fie... Hop! Sania se opri și urma o foială. Am intrat în casa, am ajuns...

Codrin avea o soră de o frumusețe deosebită, fata balaie, cu parul galben... De revelion o răsucea un flacau în învârtite ametitoare... Statea parca pe loc și ai fi zis că doar ea juca. Fustele ei zburau în aer, picioarele acestei cosânzene i se dezveleau până sus. Până la revelion am crezut că e inocentă, de vârsta mea, și că și ea se îndrăgostise de mine, fiindcă îmi spunea "domnisorule" și avea grija să nu mă simt printre streini, îmi făcea patul, îmi puneă mâncare în farfurie... Ca să-o vad la joc, luată de acel flacau cu cizme bine lustruite peste cioarecii lui strânsi pe pulpe, (mă întrebam cum dracu îi tragea pe picioare) mândru, cum să nu, blond ca și ea, cu tundra sură, ce să mai vorbim. Se ținea de el rapita, pierdută în vârtejul dansului, prea strâns lipită de el și cu o expresie de beatitudine pe chipul ei feciorelnic. "Se marita cu el, e cel mai

bogat din sat", mi-a soptit Codrin în seara aceea ca si când ar fi ghicit ce simteam si sa-mi iau, deci, gândul de la ea. "Cum, am zis, asa mica?" "Asa!" Când viata îi statea înaintea ca un vis, ea înca de la saispzezece ani, sa înceapa sa traiasca si sa spulbere minunea, tineretea ei de fata! Barbat, pe urma copii si gata, asta era totul?

Codrin era înalt si mi se parea ca în cele sase luni de când ne despartisem chipul lui de ardelean spelb își pierduse trasaturile de adolescent; arata acum ca un flacau hotarât, cu privirea stabila (nu-i mai jucau ochii ca înainte) si nici nu mai arata asa gras la fata, cu obrazii prea albi si care îi cam înghesuiau nasul mic, dându-i acea expresie de veselie nemotivata, dar care era si contagioasa: stârnea simpatie... I-am spus lui Dobrinescu:

- Un normalist din Cristur, faceti cunostinta... si tu, am continuat eu apoi, Codrine, ai plecat singur sau cu parinti cu tot?

- Nu, am plecat toti, parintii sunt la Brasov.

- si sora ta, ce face?

- Ea a ramas.

- S-a maritat, atunci, cu baiatu-ala?

- Da, s-a maritat, au ramas în casa noastra.

- si voi de ce ati plecat?

Codrin își puse coatele pe masa si ma privi tinta câteva clipe lungi. Privirea îi sticlea, ai fi zis ca își frâna cu greu o veselie, bucuria aceea a lui de a trai care în fata mea îl stapânea ca mai înainte. si astfel, în aceasta stare de spirit, îmi spuse ca înainte de primul razboi bunicul lui, preot în sat, a patit ceva... au intrat în ograda lui unguri calari, au pus mâna pe el, au tras butucul de taiat lemne în mijlocul bataturii, l-au pus cu gâtul pe el si (si aici Codrin scoase un scurt suierat) i-au taiat gâtul cu securea. Tata era de fata.

Codrin tacu, dar nu vazui nici o tresarire pe chipul sau alb.

- si din pricina asta ati fugit? am zis eu.

- Nu!

- Atunci de ce?

- Dupa razboi tata era sanitar în mai multe sate de prin preajma. si într-o zi a vazut pe unul din aia calari care îl tinusera pe bunicul cu capul pe butuc. S-a întors în sat, a vorbit cu alti oameni si l-au pândit pe-ala când se întorcea cu caruta de la oras. L-au dat jos, l-au legat si au trecut cu caruta de doua ori peste el.

- Dar ce-au avut aia calari cu bunicul?

- Ce-au avut? I-au cerut sa vorbeasca ungureste în biserica si la scoala. si el n-a vrut.

Iarasi s-a lasat o tacere. În acest timp ultimii refugiati treceau prin fata acelui domn, își luau pâinea si ciorba si se asezau pe la mese. Sala se golise. Nu stiam nimic despre aceste realitati crunte ale trecutului Transilvaniei. Citisem Mara de Slavici, si alte povestiri si nu mi-aminteam de nimic asemanator. Martiriul lui Horia, Closca si Crisan era legat în mintea mea de revolta lor esuata, dar un simplu preot de sat... Un preot avea si Rebreanu în Ion, pe Belciug, caruia i se ceruse de catre inspector sa predea în scoala limba maghiara, dar refuzase, si nu patise nimic.

- Codrine, zic, marturia lui Rebreanu, în Ion, e ca relatiile dintre români si maghiari erau destul de pasnice. Herdelea cel tânar vorbea bine ungureste, iar taica-sau, care era dascal în sat, alearga la un moment dat în toate partile si face propaganda electorala în favoarea deputatului maghiar. Nu mai spun ca la petrecerea care urmeaza dupa alegeri, un padurar ungur (parca asa stiu, ca era padurar) striga ridicând paharul: traiasca românii.

- Asa e la Rebreanu, raspunde Codrin. În realitate a fost altfel.
- Bine, zic, dar nu tii minte ca la Cristur aveam doi unguri colegi gemeni Ugon Ferenc si Ugon Francisc si în celelalte clase tot asa si ne înțelegeam bine?

- Asa este, zise Codrin. În armata tata ne povestea ca la examenul de sergenti era printre ei si un ungar si ofiterul, când s-a dat proba scrisa, s-a oprit si s-a uitat sa vada ce scrie ala si i-a spus, dupa ce a citit, batându-l pe umar: "Boanghin ai fost, boanghin ai ramas". Dar tot l-au facut sergent, fiindca nu stia el bine limba noastra, dar era ostas în armata româna, prieten cu tata, cu toate ca tata nu uita ce i se întâmplase bunicului... Rebreanu stia si el perfect ungreste, fusese ofiter în imperiu, ca si frati-sau, care a fost spânzurat... Nu uita ca Apostol Bologna se angajeaza voluntar si abia pe frontul românesc își aduce aminte ca e pus sa traga în fratii sai.

- Ce vrei sa spui, Codrine?

Dobrinescu ne asculta, curios. Codrin surâse si o lumina bizara aparui, involuntar, pe chipul sau. Ar fi vrut sa-mi raspunda, dar nu mai putea. Nici el nu stia ce vruse sa spuna. Desigur, ca toate acestea ar fi trebuit sa înceteze? Ca daca ar fi fost dupa noi, cei mai tineri, chiar asa s-ar fi si întâmplat? Dar iata, trebuiera sa fuga, era limpede, omorurile nu se uitau si acum, când Ardealul era ciopârțit, putea fi ciopârțit si taica-sau.

- Vreau sa spun, zise Codrin, ca totusi Rebreanu s-a întors la patria muma, dar ca, daca imperiul nu s-ar fi prabusit... Cine stie? Ar fi ramas ofiter la Budapesta si ar fi ajuns chiar sa faca literatura în ungreste, el, român... Marturia lui, în care tu te încrezi... am aflat acum ca toti românii sunt siliti sa adopte nume ungesti...

Revenea la realitatile lui crunte.

- Nu putem face nici o presupunere despre soarta cuiva, i-am raspuns. Dovada ca frati-sau, un om mult mai slab, a preferat spânzuratoarea... Iar marturia lui din Ion pledeaza pentru înțelegere...

- Da, stiu, e frumos, dar... Codrin se poticni.

- Vreau sa spun, relua el, ca Ardealul e al nostru. si ca e presarat de martiri, de care voi, regatienii, nu stiti nimic.

- Aflam de la voi, i-am raspuns. Povestiti-ne!

- Asta si facem! Tata, la Brasov, s-a dus la un ziar si a scris.

- Bine, Codrine si tu ce faci în Bucuresti?

- Sunt pedagog într-un internat.

Nu l-am întrebat unde. stiam ca îl puteam gasi acolo seara la cantina... Ne-am despartit, ne-am spus la revedere si am plecat. Am revenit, câteva zile mai târziu, sa-l revad, dar nici atunci si nici în zilele urmatoare n-am dat de el. Plecase la Brasov, dupa taica-sau? Sau câstiga destul de bine si renuntase la cantina? Îmi aminteam, atunci la Sinaia, ca anul trecut daduse el de adresa mea si primisem o scrisoare sa vii sa-l vizitez la Cristur, unde era învatator. M-am dus, prins de nostalgie, sa revad orasul în care petrecusem doi ani din viata mea. M-a primit într-o casa nu prea grozava pentru un învatator, un fel de coliba la marginea orasului plina în interior de icoane pe sticla ca un paraclis si singur cuc; neînșurat, am înteles. M-a lasat singur câtva timp, scuzându-se, spunându-mi ca se întoarce repede si m-a gasit amortit pe pat, cu gândurile împrastiate, între somn si veghe. Venise înșotit de cinci-sase insi si am înteles ca era un eveniment sosirea mea acolo. A început sa se agite, sa aduca sandviciuri si sticle de pe undeva din curte, am început sa mâncam si sa bem si încetul cu încetul m-am pomenit luat la întrebări... Ce era la Bucuresti, ce se întâmpla? Ce sa se întâmple, le-am raspuns, nimic deosebit... Cum nimic,

când a cazut Patrascanu, care a spus la Cluj ca... L-au arestat, ce i-au facut? Nu stiam... si au început, pe soptite, destainuirile... Ca aici unii unguri se purtau ca si când nu Ardealul s-ar fi întors în granitele lui firesti, ci dimpotriva. Ca aproape nu se putea vorbi româneste în restaurante, în magazine, la pâine, la posta... Ca tatal lui, al lui Codrin, era arestat pentru activitatea lui din timpul razboiului, de la Brasov, acuzat de sovoinism, el care militase doar pentru alipirea Ardealului si nimic altceva. "Sunt evenimente nefiresti, le-am raspuns. Nu pot sa cred ca, daca sunt adevarate toate acestea, vor dura." Aveam o îndoiala: cum sa fie arestat un om care dorise întoarcerea acelei parti din Ardeal la patria-muma? Nu puteam sa cred, totusi, de ce mi-ar fi spus ei un lucru care nu era adevarat? În acelasi timp simteam ca ma sufoc, sentimentele lor ma apasau, nu stiam ce sa le raspund si în plus ma enerva acel du-te vino al lui Codrin undeva în curte. "Unde se tot duce?" i-am întrebat pe ceilalti. Unul din ei mi-a raspuns. într-o alta odaie era nevasta-sa. De-acolo adusese tot ceea ce pusese pe masa. "si de ce nu vine si ea încoace?!" am spus eu nedumerit. "E ungueroaica, mi s-a raspuns, si nu vrea ca ea sa auda tot ce discutam noi!", "Dar stie ce se discuta?" "Bineîntelea ca stie, adica banuieste." "si traieste mai departe cu Codrin?" "Traieste, e însarcinata, or sa aiba si un copil." "si ce limba vorbesc ei împreuna?" "Româneste!" "si, tatal arestat stie?" Nu mai mi-au raspuns. "si ce sa înțeleg eu din asta?" am întrebat mai departe, iritat. Nu mai stiam ce sa spun, am plecat seara si Codrin n-a zis nimic, nici eu nu i-am pomenit ca stiam cu cine e însurat si nici el n-a insistat sa mai ramân. Pe enigma acelei vizite, gândul îmi staruia la Sinaia: Ce-o mai fi facând Codrin? O li scapat taica-sau? I-o fi nascut nevasta? Ce limba avea sa vorbeasca noul nascut?...

... De la cantina refugiatilor ardeleni l-am urmat la iesire pe Dobrinescu. Fara sovaire, ma ducea iar undeva. Nu, nicaieri, înapoi la tramvaiul 6. Iar la coborâre, în Damaroiaia, nici o surpriza: la el acasa. Zic:

- Hai sa luam si noi un chil de vin, e revelionul, sa ciocnim si noi un pahar...
- Cum sa nu, zice, dar eu n-am un leu.
- Am eu, i-am raspuns.

si am intrat într-un magazin de vinuri, am cumparat o sticla si am ajuns în darapanata lui odaie.

Numai ca pe mine m-a apucat deodata frigul si au început, cu paltonul pe mine, sa-mi clantane dintii. Afara era mai cald decât acolo. I-am spus ca nu pot sa stau, sa mergem la mine, unde e calorifer, sunt singur, poate sa doarma la caldura, de ce sa stam acolo sa înghetam?

- Nu înghetam, zice, fac eu cald... Dar cu ce? N-avea un lemn...
- N-are rost, hai la mine, i-am spus.
- Nu, de ce, stam aici, e bine aici, ne bagam sub plapuma.
- Nu ma bag în nici o plapuma.

Dârdâiam. Preocupat, vesel, încapatânat, facându-mi cu ochiul, a iesit afara si s-a întors cu niste surcele.

- Punem dulapul pe foc, zice.
- Care dulap?

Ma uit si vad la lumina chioara a lampii într-adevar un dulap cenusiu, destul de mare, asezat într-un colt.

- De ce sa strici dulapul? zic, hai la mine.

Nici nu m-auzea. A pus mâna pe-un topot si s-a apucat de treaba. Dulapul sfârtecat facea un zgomot groaznic. Dobrinescu era din ce în ce mai vesel. În curând focul începu sa arda trosnind

în soba și odaia se încălzi. Ma dezbracai de palton. Râdeam amândoi. Destuparam sticla vârand dopul înăuntru și ciocniram, el cu o ceasca, eu cu singurul pahar pe care îl avea.

- Nici eu nu mai stau la școala după ce îmi iau capacitatea, îl aud ca zice.

Deci nici el? Nu spuseseș nimanui ca acel an era pentru mine ultimul. Dar gândurile se ghicesc. Indolenta mea în clasă, ce putea să însemne decât ca gândurile îmi zburau în alta parte?

- și ce-ai să te faci? îl întreb.

- Vad eu, zice.

Ne-am urât noroc, succes... și am baut din nou, însetați de gustul vinului și surprinși de ameteala care ni se și urcase la cap și ne licarea în priviri.

- Hai să fugim, zise el pe neașteptate.

și în clipa următoare își îndulci gândul, făcându-mi cu ochiul, adică fugim, ce! Cine ne oprește, nu suntem noi mari, nu știm noi destula carte, nu suntem liberi? Ma apuca râsul. El, cumintele Dobrinescu, seful clasei, cu bursa încă patru ani, iese sigur învâțator... Ce-l apucase?

- Fugim în țări străine, relua el cu o sticlire stranie în ochi, dar cu un glas domol, gospodăresc. Pâs, pâs, și...

și arata cu mâna în departările închipuirii. Țelul prea sigur al vieții sale nu-i mai placea, banuia, intuia poate ca destinul meu avea să fie mai aventuros și mă invidia? Râsul meu triumfător i-o confirma, se daduse de gol, dar era alături de mine, nu avea în firea lui nimic obtuz sau ranchiunos.

- Bine, zic, hai să fugim!

- Clar!... Ne facem marinari. Sau mergem pe jos, ca Mihai Tican Rumano... Dar pe apă e mult mai... Să străbăți oceanul ca Cristofor Columb... Descoperim noi ceva... mai sunt insule. Îți supunem pe bastinași... știi că un român a fost rege undeva în America de Sud?..."

și îmi făcu cu ochiul; ei, rege, ce, e rău?... De unde să știm ce e simplu gând sau aspirație secretă în sufletul unui adolescent? Câte nu s-au văzut? și pe acest dubiu pe care Dobrinescu îl exprima cu egală măsură, râsul meu se transforma în zbierete și Dobrinescu în sfârșit zâmbi și el cu tot chipul. Bauram ce mai era în sticla și ne dezbracaram. Mie mi se făcuse somn, dar el continua să-mi vorbească insistent. Nu mai știam ce spune, din când în când doar tresăream, mormăiam... da, da, cum să nu... sigur... așa o să facem... începând chiar de mâine... domnul Lascar... domnul Iordache... Mihai Tican Rumano... Racovita... banchize, până nu mai auzii nimic și cazui într-un somn agitat.

Dobrinescu mi-a spus dimineața că de vreo două ori am trântit plapuma pe jos.

- Pai dacă visam! i-am răspuns. Tu ești de vina, că vrei să fii rege.

Banii dați de tatal meu erau pentru taxe. Dar nici nu mă gândeam să-o fac. Îți întrebai pe Nila care se întorsese de la nevasta-să, dacă puteam, cu o mie de lei, să-mi cumpăr un costum de haine, o cămașă mai bună și o pereche de pantofi. Nila se gândi.

- Hai cu mine să cautăm, zise.

În drum ne opriram și ne uitaram într-o vitrină, adică eu mă oprii, Nila mă lasă să mă uit, cu mâinile în buzunare și cu un surâs de îngăduință pe buze.

- Nu de aici, îmi spuse, de aici nici un pantalon nu poți să-ți iai cu o mie de lei. O pereche de pantofi costă șase sute, tu vrei și cămașă!... Hm!... Hî...

Râdea de mine, dar totuși avea el ceva în cap, dacă o pornise... Străbaturam marele bulevard până la piața Brătianu, cu statuia pe care o ocoleau tramvaiele și intraram spre Sfântul

Gheorghe. Acolo Nila o lua la stânga si curând daduram de niste strazi pline de pravalii deschise si lume care forfotea; parca era un bâlci.

- Ce e aici? îl întrebai.

- Taica Lazar, zise el.

A, Taica Lazar, cum sa nu, auzisem, da, asa era, aici totul era ieftin, pâna si în sat era cunoscuta aceasta strada. Ne oprisem nehotarâti. În care pravalie sa intram? si atunci din usa uneia mai apropiata se desprinse un om, veni drept spre noi si îmi sopti mie la ureche.

- Domnu, am un costum de haine special pentru dumneata! Am tresarit! De unde dracu stiuse ca chiar un costum' de haine cautam? Ma uitai la Nila, care lasase capul în jos.

- Pai n-are nevoie numai de costum, murmura el, vrea si o camasa si o pereche de pantofi.

- Am si pantofi si camasi, zise individul. Intrati, veniti cu mine.

Am intrat în pravalie, care într-adevar era întesata cu de toate si omul lua de pe o vergea un costum gri, unde erau însirate cu zecile si mi-l arata.

- Special pentru domnul, zise el, încercati-l.

Ma vârî undeva în spate, ma dezbracai si îl încercai, cu camasa noua. Era perfect! îmi aduse si o pereche de pantofi, care nu erau chiar noi, dar nici tociti si ma uitai în oglinda. Ei, asa da! Îmi legai la gât si o cravata, pe care negustorul îmi spusese ca mi-o da pe deasupra, nu intra în cost si ma întorsei sa ma vada Nila.

- Un domn elegant! exclama individul, astea cu care ati venit puteti sa le aruncati, domnul e student, daca nu ma însel, nu se face ca un student sa poarte asemenea...

- si cât costa, murmura Nila îndoit.

stia el ca aici e ieftin, dar nici pe degeaba nu ti le dadea nimeni, or o mie de lei... Negustorul facu un gest: cât poate sa coste? O nimica toata.

- Facem o reducere pentru un student, zise el. stim noi ca studentii o duc greu, dar trebuie sa fie si ei îmbracati bine, se întâlnesc cu studentele, ies la plimbare... Am si palton... Special. Țala nu e palton pe care îl aveti, nici nu pot sa spun ce e, manta, dulama taraneasca, scurteica... Seamana cu o scurteica de muier...

Nila rânji. Asa era. Totusi se opuse:

- Palton, nu, vine primavara... si pân' la anu....

- Bine, conveni individul, si puse paltonul la loc.

- Cât zici ca costa? sopti Nila.

- A, exclama negustorul ca si când ar fi crezut ca spusese lucrul acela lipsit de importanta, pretul adica; patru mii de lei! se mira el însusi de cât de ieftin era.

Nila își încreti fruntea. Eu simtii ca trebuie sa ma întorc la vechiul meu costum pe care cu adevarat ma gândisem o clipa ca trebuie sa-l arunc. Chiar daca ne tocmeam, cât putea sa lase? O mie, chiar doua, si? De unde luam mia cealalta? Nila se gândea. Se uita la mine.

- Spune-i, zise, câti bani ai. si daca nu vrea, mergem în alta parte.

- N-am decât o mie de Ici, spusei eu.

Negustorul începu sa râda si sa enumere... costum special, pantofi, camasa, cravata o lasa deoparte... începui si eu sa râd. Ma asezai pe scaun sa ma descalt. Dar observasem ca de cât timp stateam noi acolo nu mai intrase nici un client, desi misunau cu sutele pe-afara. Sigur, ne ducem la altul, gasim noi...

- Dati doua mii de lei si gata, zise individul. Nu câstig nimic, dar poate daca va fac cadoul asta, o sa am si eu noroc cu altul care are mai multi bani.

Nila dadu din cap împovarat:

- De unde, rânji el blând, daca n-are decât o mie?

- Bine, se hotarî brusc negustorul. Scoateti mia si sa-l purtati sanatos.

stia, din experienta lui de negustor, cine si câti bani are în buzunar. Iar o vânzare era mai buna decât nimic. I-am platit si am vrut sa plec. Nila însa m-a oprit sa iau si hainele vechi, sunt bune, zise el, de tocit pe banca la scoala, Pe-astea noi sa le tin si eu de sus, adica de sarbatoare.

Avea dreptate. Cine stie când aveau sa-mi pice niste bani... si atunci mi-am adus aminte de ghicitul tigancii lui Ilie: un dar de bani... Da, iata, fusese... si drumul pesemne era cel facut de mine acasa... Nila, încântat, si ca sa sarbatorim evenimentul, ma duse într-o bodega. Ceruram bere si debretini calzi, cu mustar.

- De fapt cât costa ce-am luat? îl întrebai curios.

- La Taica Lazar cam atât costa, zise el. Da-i nabii, adauga, le iau si ei de ocazie. si puse mâna si-mi pipai stofa. Dadu din cap: E cam subtire, dar e buna.

- Tu cât ai dat pe-al tau? Tot de la Taica Lazar l-ai luat?

Al lui era mai frumos, culoare bej, parca mai bine croit, cu altfel de nasturi... îmi spuse ca nu, l-a cumparat de la un magazin, de la serg, astea de la Taica Lazar nu prea tin, ca nu stii cât au fost purtate... A luat unul odata, tot asa, ieftin si dupa câteva luni i s-au rupt pantalonii în cur...

- Pai atunci, zic, pe mine de ce m-ai lasat sa-l iau pe-asta? Daca mi se rup si mie?

- Fii si tu cu grija... Poate nu se rup, ca nu stii care e mai nou si care e mai vechi. La noroc!

Ciocniram halbele si bauram.

- Ce înseamna ocazie, îl întrebai. Adica de unde le iau?

- Da-i nabii, zise, toate sunt de furat. Vin hotii, sparg o casa si pe urma le vând aici pe câteva sute de lei.

- si aia de la care se fura nu pot veni aici sa le recunoasca?

- Nu, ca le schimba, le mai vopsesc, stiu ei ce sa le faca... Nu le scot repede la vânzare, pâna uita pagubasul. De-aia le vând ieftin, fiindca nici hotul nu se tocimeste. Crezi ca ti-l vindea el cu o mie de lei daca nu-i convenea?

- si politia, zic, nu poate sa-i prinda?

- Politia nu se baga, le da si lor o parte din bani ca sa-i lase în pace.

Interesante lucruri, secretele Bucurestiului, gândeam eu naiv. Nila trebuie sa stie multe.

- Asculta Nila, zic, tu de ce nu te-ai facut legionar?

Se uita la mine surprins si deodata întunecat. Înghiti ce mai avea din debretin si murmura stingherit:

- Manâncă acolo si nu mai vorbi prostii.

Totusi se gândea la ceva. Îsi lasa fruntea în jos si sopti:

- Ăstia omoara lumea!... Într-o zi au venit si au luat un jidan de la noi din bloc, un doctor... I-au luat apartamentul. Cica l-ar fî omorât acolo la puscarie... Barmanul de vizavi, un prieten de-al meu, povestea ca un prieten al patronului, tot jidan, cu un magazin mare, au intrat peste el în birou si cu pistoalele în mâna l-au silit sa iscaleasca un act ca le-a vândut lor magazinul cu tot ce era în el...

- si?

- si l-au dat afara. Daca nu iscalea, îl împuscau... Nu stau ei mult, mai adauga el cu o mohorâta convingere, nu neatinsa de îndoieli: si daca totusi stateau? Cine sa-i goneasca? Lumea își vedea de treaba, umbla pe strazi, prin magazine, prin tramvaie... Sau stateau prin berarii ca noi si beau bere. Ce-o sa se întâmple? Cum o sa traim? Ce-or sa faca legionarii?

Nila relua dupa o lunga tacere.

- Sa taci din gura, nu mai vorbi de lucrurile astea...

si tacu el însusi, gânditor si posomorât. Avea grija de mine sa nu vorbesc cu cineva. Tacerea lui era linistita si în adâncurile ei zacea o neclintita convingere.

- Cine face rau unora, n-o sa faca si altora? murmura el.

Anticarul meu îmi dadu un Razboi si Pace în doua volume, pline de chenare si printi desenati în câteva linii si printese care semanau unele cu altele, bagate în text, cu un Napoleon strivit de palarie... Abia citeam un capitol, ca se termina fara înteles, aruncându-ma în altul pe care îndata ce începeam sa-l descifrez., apatea o litera mare înflorata si o printesa necunoscuta intra în scena... mon cher prince... Austerlitz... drapelul... împaratul Alexandru... Kutuzov... Natasa... Nu înțelegeam nimic... Numele de Tolstoi pe coperta îmi amintea de un om cu barba, despre care stiam ca fusese conte... Un scriitor e un scriitor, nu conte... Forta de creatie nu sta în titluri, Victor Hugo n-a fost nici duce, nici marchiz. Jean Valjean nu e print, iar Cozeta nu e ducesa... Printesa Maria avea mosii, nu-si smulgea dintii din gura si nu-si taia parul ca sa poata trimite bani mizerabilului Thenardier. Nici un Javert nu statea în spatele grasului. Bezuhov, care venea si el la Borodino ca un tâmpit si îi încurca prin prezenta lui pe tunarii care luptau si mureau eroic pe o colina, alungându-l cu blândete: "Boierule, nu e de tine aici, pleaca..." (O editie a unei capodopere din care se taie halci întregi e o infamie; ca si când ai stoarce-o de viata ei secreta si ai prezenta apoi cititorului un cadavru; întâlnirea mea adevarata cu Tolstoi avea sa se petreaca mai târziu si suflul epopeic din Razboi si Pace sa-mi aminteasca de Homer; cât despre Moartea lui Ivan Ilici, cu acel lucru din dreapta corpului sau pe care îl capatase în urma unei lovituri de un scaun si care avea sa-i pricinuiasca o moarte lenta însotita de groaznice chinuri morale, aceste chinuri aveau sa mi se transmita si mie vreme îndelungata, si mie mi se parea ca traiam ca Ivan Ilici si eram înspaimântat; cum traim, unde e lumina vietii pe care Ivan Ilici o descopera abia când e vârât în sacul mortii?; imagine teribila, moartea ca si când ai intra cu capul în jos într-un sac, în care nu vrei sa intri, dar esti împins; prin eliminarea savanta a detaliilor unei vietii meschine, dar care semana cu a tuturor oamenilor, Tolstoi își împingea eroul spre tragedie cu vigoarea unei fatalitati inexorabile; niciodata n-aveam sa citesc ceva mai zguduitor.)

Ma enerva si un zgomot care se auzea prin mica fereastră a camerei lui Nila. Ta-ta-ta-tal Apoi tacere si pe urma iar: ta-ta-ta-ta... Am lasat cartea si am deschis geamul. Marele oras respira calm, sub un soare si o lumina rece, vedeam cerul senin, spalacit, putin încetosat de frigul iernii. Alaturi ruinele unui bloc care se prabusise din temelii de cutremurul din noiembrie, în dreapta o firma pe vârful altui bloc înalt care se aprindea si se stingea neîncetat: Ja wohl (alaturi era "Cheia Roseti", punct de reper). Ta-ta-ta! Apoi iar: ta-ta-ta-ta! undeva aproape, dar greu de spus unde, însa prezent, persistent, misterios... Ce era?

Cine ne îndeamna sa iesim? M-am îmbracat si am coborât cu liftul. Nila era jos, în hol, la postul lui si când m-a vazut mi-a facut un semn hotarât.

- Stai nabii, aicea, zice, apropiindu-se de mine. Nu iesi afara.

-De ce?

Ei, de ce! Sa raspunda Nila precis la astfel de întrebare... De ce, de ne ce, nu era bine sa ies... Cu frizura iesindu-i de sub sapca si cu mâinile în buzunarele pantalonilor, îndoindu-se, îmi repeta:

- Stai nabii aci!

În clipa aceea zgomotul bizar patrunse prin poarta de la intrare: ta-ta-ta-ta! Apoi imediat: ta-ta-ta-ta! Ta-ta-ta-ta!

O luai spre iesire si Nila nu mai putu sa ma opreasca. Bulevardul era aproape pustiu. Tramvaiele numeroase care treceau pe-aici pierisera. Începui sa merg aiurea, la dreapta, în paltonul meu ale carei pulpane fluturau împinse de genunchii care se ridicau repede în mers. Îmi cunosteam acest mers care parca ma târa, înainte, unde-o fi, pe marginea padurilor, a satului, a loturilor cu miristi pustii, de la Mirosi la Silistea, noaptea pe întuneric, dimineata lovindu-ma de tijele de floarea-soarelui, calcând în dovlecii de prin porumburi...

Ajunsei într-o piata cu statuie. Piata era plina de coloane de indivizi în caciuli taranesti, dar si în sepci de elevi, si indivizi rau îmbracati, cu paltoane ca ale mele, dar si cu paltoane bune, bine croite pe corp, cu umeri ascutiti... Ce cautau elevii aceia acolo? Strigau sau cântau... Distinsei urlete: Jos nasonii... jos nasonii... Cine dracu erau nasonii astia? Ma oprii la distanta, prudent. În clipele urmatoare zarii în departare, înaintând spre piata tancuri, care faceau sa se cutremure pamântul. Patrunsera în piata, intrara printre coloanele care racneau ridicând mâinile în sus, ocolira statuia si pierira pe unde venisera. Auzii huiduieli, înjuraturi: huooo!... huooo!... si din nou cântece întretaiate, isterice, harmalaie de glasuri... Camarazi, camarazi, încolonarea, mergem spre Piata Victoriei... Nu va temeti de hidra masonica.. . Aha, va sa zica astia erau nasonii, masonii... si iarasi: ta-ta-ta-ta! De asta data era aproape, la dreapta. O luai într-acolo. Nimic. Tacere totala. Iesii la o raspântie de strazi si pasii ma dusera tot la dreapta. Alta piata cu statuie. Pustiu. Dintr-o strada laterala navali un om în goana împleticita. Cazu si nu se mai ridica. Ma apropiiai de el. În cadere îmbratisase piatra neagra care acoperea pamântul. Mustata îi înflorise de sânge, care repede se facu negru lângă gura rânjita si tacuta. Întelesai ca era mort. si atunci tâsnira spre directia din care venise omul gloante care faceau fîu-fîu, fîu-fîu si undeva aproape ta-ta-ta-ta, ta-ta-ta-ta... dar gloantele se oprira în aceeasi clipa, acest zgomot tocat venea de undeva din înaltul cladirilor si se îndrepta într-o directie nedefinita, alti oameni fugeau tropaind si privii îndelung sa vad daca mai cadea vreunul. Nu mai cazu si pierira pe o strada laterala. Ma uitam îndarat spre omul mort lângă statuie. Cine îl omorâse? Ce se întâmpla în oras? "Un om mort seamana cu un animal mort", gândeam. Vazusem cai morti cu dintii rânjiti. O luai tot la dreapta.

Pe marele bulevard pe care iesii, printre blocuri, zarii în departare reclama Jawohl. Mersesem în cerc. Un restaurant luxos era deschis, se vedeau prin geam oameni stând la mese, rasi, eleganti, cu cravatele la gât... Intrai înauntru si caldura ma învalui. Tremuram. Trecui printre mese, intrai la toaleta... apoi ma uitai în oglinda o clipa, sa ma recunosc, sa iau cunostinta de înfatisarea mea... Revenii în restaurant, ocolii mesele si iesii prin usa care se învârtea.

În bloc, pe "Cheia Roseti", oameni tacuti se strânsesera în hol si se plimbau de colo pâna colo. Se uitara la mine banuitori când vazura ca veneam de-afara. Nila se apropie si ma lua.

- Du-te nabii sus si stai acolo, îmi spuse aproape strigând, cu o voce poruncitoare, ca la noi în curte, când ceva trebuia imperios facut, ca la o porunca fatala, de care trebuia sa asculti fara sa înțelegi.

si aceasta voce a lui, în care auzeam parca pe tatal nostru pe vreme de furtuna, ba, intrati în casa, închideti ferestrele, în timp ce trasnetele spintecau cerul si ploaia izbea în geamuri, ma facu sa înțeleg ca marele oras traia si el ceva asemanator cu o primejdie si ca trebuia sa ma închid în odaie si sa închid si geamurile.

... Ma trezii a doua zi spre prânz, dupa un somn lung, cu Nila vesel, care intra în odaie si îmi arunca pe masa un pachet de salam si o franzela.

- Ia, ma, si manânce!

Parca ar fi zis: ti-am spus eu, acuma vezi... manânce si taci! Ma uitai la el: adica cum?!

- Legionarii! murmura.

- Ce e cu ei?!

- S-a terminat cu ei. A venit armata si i-a gonit.

- Care armata, Nila?

Cum care armata?! Armata! Nu stiam ce e o armata?... Ma asezai la masa si începui sa manânc. Nu înțelegeam bine. I-a gonit de unde?

- Hî, facu Nila. Credeau ei ca o sa-l dea jos pe general...

- Au vrut sa-l dea jos pe general?

- Au vrut...

-si?

- si generalul a scos armata si i-a belit pe toti...

- Când Nila?

-Azi...

- si nu mai sunt la putere?

Nila se îndoii de spinare, își vârî mâinile, în buzunarele pantalonilor si nu-mi, raspunse. Semana cu un cal nepasator care își scarpina cu dintii un genunchi.

- Nu mai sunt, sopti el parca cu melancolie.

si dupa putina gândire puse mâna pe clanta. Nu înțelegeam. Nu generalul proclamase statul national legionar la 6 septembrie, când îl detronase pe Carol al II-lea? Îi vazusem si poza într-o vitrina, sau într-un ziar, îmbracat în camasa verde. De ce vrusesera legionarii sa-l dea jos? Întrebarile însa nu-mi staruira în minte, ca si Nila îmi mâneam franzela ca un cal nepasator... fireste... cu pistoalele lor... Trebuia s-o pateasca... Ma miram în clipele acelea cum de ajunsesera ei sa... Hm!... si acum... Gheorghe... Megherel...

Dar nu ma mai gândii nici la Gheorghe si nici la Megherel. Totul fugea parca cu viteza în urma mea si gândul mi se întorcea înapoi la despartirea de tata, în acel drum spre gara, când îmi spusese ca nu mai avea de-aici înainte de unde sa-mi dea bani de taxe. Mia aceea de lei, cu care îmi cumparasem haine, era, fara doar si poate, tot ce mai putuse strânge. De aceea nici n-o pastrasem. si cu ea si fara ea, tot una era, bine ca eram îmbracat, daca o sa fiu dat afara din scoala, macar... Taxa era de sapte inii de lei. Ce mai conta o mie? Ce-aveam sa fac daca la întâi februarie domnul Ionascu avea sa-mi spuna ca nu putuse aranja nimic pentru mine? Cum aveam sa-mi urmez eu liceul în particular daca nu-mi luam capacitatea si apoi si dupa aceea, o sa fac, unde sa lucrez? Fiindca Nila ma tinea la el stiind ca o sa plec si nu c-o sa ramân. Vorba lui Ilie: nu era bancher.

Directorul Ionascu însa nu ma chema la el pâna la sfârșitul anului scolar, an pe care îl petrecui în amorteala si asteptare. Dupa-amiezile ieseam în oras fara învoire si portarul se învăta cu mine vazând ca nu patesc nimic, îmi deschidea poarta din curte cu o mica ezitare (îi aduceam din când în când câte un pachet de "Marasesti"), ieseam si eram dus. Într-o duminica trecui pe la Gheorghe al lui Costica brutam! curios sa vad daca nu patise ceva. Nu patise. În timpul rebeliunii fugise de la sediu, îmi povesti el, si fugise la timp, fiindca a doua zi toti cei de-acolo fusesera omorâti sau prinsi de armata si bagati prin puscarii. Acum lucra la Uzinele Centrale Bucuresti (U.C.B.) tot ca sofer. Ce facea, îl întrebai. Nu-mi raspunse, se feri. Pastra înca pe chip urmele spaimei prin care trecuse în acele zile, se uita într-o parte, nu întru totul sigur ca primejdia nu-l mai pândea si n-avea sa fie si el prins si închis. Cica la U.C.B. îl chestionasera: "Ai fost legionar?" "Am fost!" "Ai luat parte la rebeliune?" "N-am luat." "Te angajam, dar daca se dovedeste ca ai luat, daca te cauta armata, nu raspundem."

Armata ne cautase si pe noi în scoala, care își deschisese cursurile normal îndata dupa sarbatori si nu asa cum spusese Dobrinescu, ca adica o sa fie închisa pâna la întâi februarie. Absenta mea însa nu fu observata, nici macar subdirectorul Lascar nu-mi spuse nimic. A doua sau a treia zi dupa rebeliune, mi se povesti, intrasera prin clase militari cu casti de otel pe cap si facusera perchezitie pipaindu-i pe fiecare daca n-au pistoale, cautara si prin banci si pe sub saltelele din dormitoare. Nu gasisera nimic. Pedagogul verde, care înfiintase în scoala "fratiile de cruce", disparuse si nu se mai întorsese. Nimeni nu spuse nimic elevilor care fusesera recrutati, își vedeau de învătatura ca si când nimic nu s-ar fi întâmplat. Blândul Badila, care fusese seful fratiei de cruce din clasa nu fu certat de nimeni, profesorii îl simpatizau mai departe pentru inocenta si mai ales pentru efortul lui de a raspunde bine la lectii, caci învăta greu, dar se straduia si asta place profesorului, caci cine se straduieste are sansa de a reusi, spre deosebire de cei mai inteligenti, dar smecheri si puturosi, care cine stie ce vor ajunge în viata... (Badila a ajuns în cele din urma învatator, s-a casatorit si a avut si un copil, a murit însa de tânar, de o tuberculoza galopanta.)

I-am spus lui Gheorghe ca atunci imediat dupa rebeliune a fost pericol sa fie prins, când armata îi cauta peste tot (si îi povestii cum cautasera si la noi în clasa) si daca pâna acum nu l-au cautat, a scapat.

- Asa zice si nevasta-mea, raspunse el, dar fara ca urmele acelei nelinisti sa-i piara de pe chip.

- si Megherel? zic.

- Pe Megherel l-au prins! Sau a fugit el, nu stiu unde, fiindca l-am cautat de câteva ori pe acasa si nu l-am gasit.

- O fi scapat si el, cine stie, zic, ca sa-l fac sa-si ia gândul de la toate astea.

Dar nu si-l lua. Avea si de ce. De unde sa fi stiut el în ce se bagase atunci când se luase dupa Megherel? Ca si Megherel însusi care îl atrasese? Poate cineva sa ne avertizeze de pericolele acestei lumi? Zici ca sunt normale, vin oameni mari la putere, nu vine fitecine si crezi ca nimic rau nu se va întâmpla... De ce sa se întâmple? E cineva nebun sa le faca ceva oamenilor, asa degeaba? Carol al II-lea desfiintase partidele, foarte bine facuse, prea mare tambalau cu tot felul de alegeri si pe urma nici nu se facea bine guvernul, ca si cadea... Atunci ce rost mai aveau alegerile? Dar si regele asta traia ca un nerusinat cu o tiitoare în vazul lumii, curva Elena Lupescu. si fusesse detronat! Foarte bine! Mai multe nu stiam despre domnia lui Carol al II-lea, daca era vinovat sau nu de ciopârtirea tarii, daca daduse sau nu daduse ordin sa cedam fara

lupta. Meseria de rege nu e lipsita de riscuri. Gândeam, desigur, ca si Gheorghe si Megherel, ca bine i-au facut ca l-au gonit, dar si bine era daca îl judecau ca pe Louis Capet si îi taiau capul... Nu esti rege sa jefuiesi tara, porti raspunderea si esti dator, când vezi ca nu mai esti în stare s-o conduci si s-o aperi de pericole, sa pleci din timp, sa lasi pe altii mai îndrazneti si care o pot feri de primejdii... si pe urma la putere venise un general... si îmi amintii de bâlbâielile lui Gheorghe din berarie... Regele Mihai îi luase locul lui tat-sau... era si el legionar, din moment ce domnea peste o tara legionara... Generalul... Ce, un general era o gluma?!... si apoi deodata rebeliunea... Ce vina aveau Gheorghe si Megherel? Se angajaseră si ei soferi... Gheorghe vindea braga si... asta nu era o meserie... Putuse si el sa se însoare cu o fata mai buna abia dupa ce își luase carnetul...

- Când ti-ai luat tu carnetul, Gheorghe? îl întrebai.
- Prin iulie anul trecut, zise el surprins. De ce ma întrebi?
- si unde lucrei?
- La Gagel...
- A, zic, la pâine. si de ce ai plecat de-acolo?

Gheorghe întârzie sa raspunda. Vroiam sa-l mai întreb daca Megherel era legionar facut înainte de 6 septembrie, sau dupa. Gheorghe se făcuse dupa. Dar nevasta-sa ne chema la masa afara, în alta camera, care era de fapt bucataria micului proprietar al acelei curti, gatise acolo si ne asezaram sa mâncam. Acele baclavale de care îmi vorbise Gheorghe asta toamna, când nu venisem, aparuseră iar, pesemne ca în fiecare duminica vânzatoarea de cofetarie le aducea sotului ei, acasa. La sfârșit ne servi cafele. Între timp femeia nascuse, dar nu vazusem copilul si o întrebai unde era.

- Cum unde, se mira ea, nu l-ai vazut în odaie? Doarme în patucul lui.

Nu vazusem patucul. Femeia își aprinse un ciubuc si începu sa fumeze linistita. Dupa nastere se calmase si parca nici nasul nu-l mai avea asa mare, poate din pricina pieptanaturii, atunci parul castaniu îi cadea bogat pe lângă obraji, acum își eliberase chipul ridicând parul într-un coc. Îi statea mai bine, da, iata, nasul arata obisnuit, ca orice nas. Observând poate privirea mea de simpatie mi se adresa si ma întreba daca am fost pe la tara si ce mai fac socrii si cumnatele ei. Îi raspunsei ca n-am fost.

- Noi vrem sa ne ducem, dar nu acum, încolo spre primavara, o sa luam si copilul.

Nu mai avea deci nimic cu noi astia de la tara, cum mi se paruse data trecuta. Ma întreba cât am dat pe costum, îi spusei cât si de unde îl luasem, ea spuse ieftin si ca îmi statea bine, nu ca ala vechi, în care aratam parca... si râse si râsei si eu... Gheorghe însa nu râdea. si atunci renuntai sa-l mai întreb cum ajunsese el de la Gagel la sediul Legiunii, observasem ca evitase sa-mi raspunda. Cum sa fi ajuns? Tot prin Megherel, prin cine altul?

Nu pati nimic Gheorghe, dar în aprilie fu încorporat. Despre Megherel afla de la cineva si îmi spuse si mie ca nu fusese prins, dar nici în tara nu mai era, fugise chiar atunci, în zilele re-primarii Legiunii, peste hotare, cu alti sefi legionari. Megherel era si el un astfel de sef? Gheorghe dadu din umeri. Nu credea, dar era desigur legat de unii dintre ei, care îl scapasera, cum scapasera si ei, cu ajutorul nemtilor. Îl întrebai atunci pe Gheorghe de ce nemtii, de care Legiunea era legata, nu-i sprijinisera pe legionari în timpul rebeliunii?

- Care nemti? zise Gheorghe mirat si înțelesei ca nu stia ca înca din toamna trecuta se vorbea ca generalul adusese în tara instructori germani pentru armata româna. Sau poate stia, dar nu vedea nici o legatura între nemti si legionari. Eu însa stiam, citisem într-un ziar, la

Cristur-Odorhei, în '38, procesul lui Codreanu, în care era acuzat de legături între organizația sa și Germania lui Adolf Hitler și cum spusese el că a doua zi după ce avea să ia puterea, România va fi alături de Germania. Fusesse condamnat la zece ani închisoare, dar Carol daduse ordin să fie omorât după proces... Legionarii luaseră puterea, România era alături de Germania și totuși... Fuseseră înlăturati, de ce Hitler nu-i aparase? Habar n-avea Gheorghe de toate astea, dar nici eu nu înțelegeam.

Luai note proaste la toate examenele, dar reușii să-mi iau totuși examenul final de capacitate, adică de terminare a patru clase normale, după care puteam urma cursul superior. Media generală 6,26, iar la purtare 6. Și totuși până atunci foaia mea matricolă, după care mi se înmâna o copie, arată note mari, între 8 și 10, în cei trei ani anteriori, iar la purtare 10. Domnul Lascar îmi daduse acel 6 la purtare, dar nu mai îmi pasa...

și parasii școala.

Cine ghidează pașii unui tânăr? Unde mi-am dus eu lucrurile? Fiindcă știind că aici n-o să mă mai întorc, îmi luasem cartile, caietele cu însemnări, plapuma dintr-o patură violetă, dar cu nasturi și cearceafuri făcute de surorile mele Mita și Ilinca, și unde le dusesem, pe unde umblasem cu ele? Fiindcă Nila între timp plecase de la Bloc Algiu... Dădui de el pe strada Camidari, dar cine îmi spusese unde sta? Lucra acum la Fabrica de lânărie, pe strada Lânăriei, dar ce făcea acolo? Am dus lucrurile la el? Desigur, lunile care au urmat m-au gasit la el. Dar ce-am cautat eu în zilele următoare pe serban Voda? Tocmai în fața unui afiș pe care scria că se angajează tineri pentru deschiderea santierului C.F.R. Fierbinti!?!... Doritorii se vor prezenta chiar azi la sediul cutare din serban Voda. Ma uitai la data. Azi era chiar azi, luna iunie, ziua aceea, iar clădirea sediului era chiar acolo. Cum de nimerisem? Am citit din nou afișul... Tineri... Nu eram eu tânăr? Era pentru mine acel afiș.

- Mergem? auzii o voce alături.

A, Niculescu, un coleg... Un înș mititel, istet, insinuant și cam ticalos, dar familiar, apropiat, saritor. Fura în clasă și în dormitor stilouri, cărți și chiar flanele, zicea că sunt ale lui, dar era un consens, când îl prindeam îi trageam pumni în cap, el rabda, nega în ciuda evidentei și noi îl iertam tocmai fiindcă știam că e hot, rămânea între noi, nu-l reclama nimeni. O dată a purtat pantofii altuia câteva săptămâni. Pagubasul navalea asupra lui, era târât pe jos, bumbacit zdravan, dar pe urmă se ridica, răspundea la înjurături, mereu cu un surâs și o sclipire vicleană în ochii lui care se înecau parca în sudoare. Nu învăța nici bine, nici prost, făcea parte din galeria de tipi ai clasei, el era hot, altul era gras și onanist, Tanase era tocilar, Enache era urias, afabil, Ene avea tot timpul ochii cât cepele, Amuza misterios, avea aerul să ne spună că el știa secrete mari, vorbea puțin dar în doi peri, echivoc, impenetrabil. Bârzoii erau complexați, râdeam că era scos mereu la vioară de un profesor care când deschidea catalogul dădea peste numele lui: Bârzoii, soptea și Bârzoii ieșea din banca disperat și ne chinuia îndelung urechile cu scârțâiturile viorii lui... habar n-avea, dar nu știam ce avea cu el stersul și bizarul profesor, îl scotea numai pe el și voia cu tot dinadinsul să-l învete, îl sfătuia, îl corecta, îl puneă să-o ia de la cap, era numai un dialog al lor, al cărui sens ne scăpa, uneori suna clopotelul și tot nu-l slăbea... Bârzoii se întorcea în banca cu sticliri de ură în priviri la adresa tuturor, în timp ce din clasă se auzeau stigate, Bârzoii, Bârzoii, și profesorul ieșea pe ușă ca o fantomă fără chip și formă.

- Ce e, Niculescule, îl întreb, ce cauți aici?

- Ne angajăm? zice. și tu vrei să te angajezi?

- Dar tu nu te duci acasă?

- Care casa? zice.

A, da, crescuse într-un orfelinat, sigur, nu voia sa se întoarca acolo. I-am raspuns ca ne angajam, dar ne angajeaza?

- Mergem si vedem.

Erau multi baieti în fata acelei cladiri care daduse anuntul, dar nu aveau studii si un ins simpatic, blond, foarte tânar, în costum sport, cu pantaloni care se terminau sub genunchi, cu pantofi cu talpa dubla, ars de soare, ne angaja pe noi doi si înca doi domni batrâni pentru mine, pe unul îl chema Jumanca, pe celalalt Ionescu, patru insi... Trebuia sa ne prezentam a doua zi dimineata la acelasi sediu si sa plecam la Fierbinti. Ce vom face acolo? Ce vom fi? Blondul ne spuse doar atât: vom lucra cu el. Era perfect. Cu un asemenea barbat deschis, simplu, tânar aproape ca si noi, nici nu mai era nevoie sa stii ce vei lucra: era clar, n-aveam sa dam cu târnacopul.

Am semnat câte-o cerere de angajare, vaga, "în serviciul santierului Fierbinti" si am plecat. A doua zi dimineata un camion ne-a dus în comuna Fierbinti, unde de îndata am si gasit un coleg dintr-a opta, care m-a luat, pe mine, nu si pe Niculescu, la el. Legatura cu santierul avea sa o faca domnul Jumanca, sa ne anunte când vine inginerul, caci blondul care ne angajase era inginer, si sa începem lucrul.

Dar el veni curând... Stateam toata ziua de vorba cu acest coleg despre filosofi pe care îi citisem sau nu-i citisem, ne ameteam pronuntând cuvinte mari si gânduri incoerente, ore întregi, plimbându-ne prin sat (comuna era întinsa, avea chiar edificii impunatoare) si pe câmp, prin cimitir si ulite cu pomi încarcati cu fructe... Voltaire... Da, Voltaire... Fichte... A, Fichte... Leibniz... Fenelon, da, educatia fetelor... Candide... Micromegas. Câteodata ne opream si ramâneam nemiscati unul în fata altuia, cu mâna la barbie, reflectând... Voltaire e mai larg, el nu considera ca traia în cea mai buna dintre lumi, în timp ce Leibniz... Da, Leibniz simtea ca lumea e imperfecta în eternitate si atunci considera prezentul lumii în care traia drept cel mai bun. Avea dreptate. Ba nu, Voltaire avea dreptate! Ba nu, Leibniz, Tout est pom le mieux dans le meilleur des mondes possibles... Oui, mais...

Eram invitati de domnisoarele satului, eleve sau studente care ne serveau cafele în odai mari si racoroase, încarcate cu mobile de nuc si covoare pe jos si pe pereti... Ne aratau albume elegante, pline chiar eu fotografii cu ofiteri supli si doamne în floarea vârstei, care fusesera rude sau prieteni sau bunici disparuti de pe aceasta lume.

Nu stiam nici când adormeam nici când ma trezeam. Cred ca a mai trecut o saptamâna pâna a venit domnul Jumanca sa ma anunte sa ma prezint la biroul santierului. Acolo credeam ca o sa-l gasim pe inginer, dar era un functionar care ne puse sa semnam o hârtie mare cât un cearceaf si ne dadu fiecaruia câte-o mie de lei. Tot el spuse ca de-aici înainte aveam sa dorm si eu în acea cladire, ca si ceilalti, iar în ceea ce privea masa, era un cârciumar mai încolo, unde puteam sa mâncam zilnic. O mie de lei fara sa fi facut nimic... Nu era gluma, eram cineva. Niculescu își cumpara un pachet de tigari si îmi dadu si mie. Nu fumam, dar aprinsei totusi tigarea si în câteva zile cumparai eu însumi un pachet de la cârciumar. În schimb îmi disparu camasa mea cea mai buna. Îl luai la rost pe Niculescu, dar el se jura pe ma-sa pe care n-o cunostea ca nu el mi-o furase. Nu-mi trecu prin minte sa-i caut în geamantan, ma scârbii de el si îmi cumparai de la magazinul din comuna alta.

În sfârșit blondul inginer sosi într-o buna dimineata si ne lua cu el pe câmp. Nu era nici un santier, urma sa se deschida. Ne dadu sa ducem în spinare niste scule, alti oameni veneau cu ta-

rusi, ajunseram la câmpie întinsa. Inginerul batu un tarus colorat, aranja trepiedul si ne trimise în departare cu alti tarusi. Ne spuse sa tinem unul în mâna. El se aseza în fata trepiedului ca un fotograf, se uita printr-un aparat de ochire si începu sa ne faca semn cu mâna: mai asa! mai la dreapta! Mai la stânga... acolo! Înfigeti tarusul! Aveam un ciocan, baturam tarusul. Pe urma veni spre noi cu toata aparatura, cu domnii Jumanca si Ionescu carând acea aparatura si noii tarusi si ne trimisera iar în departare, în urma noastra domnii Jumanca si Ionescu trageau o sfoara de la un tarus la altul. Iata pentru ce fusesem angajati...

La masa domnul Jumanca citea ziarul si îl comenta, spunând ca generalul ala Degaule (asa pronunta, cum se scrie) continua lupta contra nemtilor, dar în zadar, fiindca acum Rusia se va prabusi (între timp intrasem în razboi alaturi de nemti împotriva Rusiei) si Hitler o sa invadeze Anglia si o sa puna mâna pe generalul asta nebun, Degaule. Eu râdeam si domnul Jumanca se uita urât la mine, de ce râd...

Curând, în urma noastra aparura oameni care începura sa sape. Noi eram departe, faceam în fiecare zi kilometri dus si întors. Domnii Jumanca si Ionescu stateau mereu cu inginerul si într-o zi ne spuse ca nu mai era nevoie de noi doi, daca vrem putem sa ne întoarcem înapoi acolo unde se sapa si sa ne angajam ca pontatori. Între timp mai primisem câte o mie de lei.

Ne întoarseram înapoi... Ce era un pontator? Niculescu îmi explica: unul care tine socoteala orelor de munca ale altora. De unde dracu le afla, asa mic cum era? În orice caz n-avea înca optsprezece ani, dar ai fi zis ca are douazeci si cinci dupa felul insidios cu care cuvântul lui intra si iese din lucruri, cunoscându-le toate fetele, si dupa felul batrânicos cum îi fugeau privirile, fara sa comunice de îndata ce vedea. Îi dadeam pumni în spinare sa vorbeasca, sa raspunda când îl întrebam: "Cum dracu ai ajuns tu în scoala? De învatat înveti prost, hot esti si ai si bursa ca Dobrinescu!" Îsi arata dintii într-un surâs încremenit, înca inocent, si nu zicea nimic. Pentru fete nu manifesta nici un interes ca si când le cunostea el, stia câte parale fac. "Tu, sa ajungi învatator? exclamam eu furios (învatatorii mei fusesera inflexibili, nu alunecosi cum era el). si cum sa pedepsesti tu un copil care a sterpelit ceva? Nici n-o sa-l pedepsesti, o sa râzi în sinea ta si o sa faci din ei oameni dupa chipul tau, daca n-or sa te ia taranii la goana cu tapoaiete! Sau te pomenesti ca o sa le tii discursuri si ei or sa se uite uluiti în gura ta ipocrita?" "Nu sunt ipocrit, zicea, surâd sincer, dar nu râd ca tine de domnul Jumanca. Din pricina ta or sa ne dea afara pe-amândoi, o sa-i spuna inginerului ca suntem derbedei..."

Uite ca se adeverise aceasta prezicere a lui, dar nu se gândea sa-mi reproseze. Poate ca nu era adevarat? Poate ca într-adevar nu mai era nevoie de noi? Soarele de iulie ne bronzase, începuse sa ne placa ceea ce faceam si iata, eram trimisi înapoi, sa...

- Ne pricepem noi sa fim pontatori? îl întrebai.

- Învatam repede, raspuse el linistit.

Câteva ore rataciram printre muncitori nestiind cui sa ne adresam. Pe cine întrebam, dadea din umeri. Dar ce muncitori ciudati. Unii cu ochelari, cu camasi de matase pe ei, cu ceasuri la mâna, unii tineri, altii încaruntiti... Dadeau cu târnacopul, ridicau terasamentul de-a lungul acelei sfori întinse de domnii Jumanca si Ionescu. Aveau bocanci noi în picioare, pantaloni eleganti.

- Sunt jidani! îmi sopti Niculescu.

Ia uite! Formidabil! De unde aflase si asta? si tot el îmi spuse ca jidanii astia nu venisera acolo de bunavoie, ci... si râse... adica erau adusi cu forta? Desigur! Desi legionarii fusesera beliti, astia tot nu scapau.

Gasiram pâna la urma un domn care ne spuse ca pontatori nu putea sa ne angajeze, n-aveau nevoie, dar daca vroiam sa câstigam un ban putea sa ne angajeze la nivelare, adica nu chiar la lopata si la târnacop, ci - si ne arata - cu un fel de mai sa tasam pamântul pe care îl sapau si îl aruncau ceilalti si peste care urma sa se puna pietrisul si traversele. Nu trebuia lovit cu acel mai, ci doar tinut de coada drept, ca pe un batator de putinei de lapte si îndesat cu el pamântul deja farâmitat de altii. Nu, spusei. Dar Niculescu, cu tigarea în gura, puse mâna pe un astfel de mai si de îndata începu sa lucreze. Era mic, batatorul de pamânt era cât el. Dar îl mânuia cu pricepere, în secunda în care îl luase în stapânire si învățase ce are de facut. Îmi întoarse spatele, din clipa aceea nici nu se mai uita la mine. Ma îndepartai, lasând în urma târnacoape care se ridicau în aer, brate care aruncau, sir nesfârșit de oameni peste câmpia fara margini. Îmi staruia în minte chipul viclean al lui Niculescu, care se pierduse în marea de oameni. Se pierduse?! Ceva îmi spunea ca nu ramânea el acolo sa faca la nesfârșit munca aceea, printre acei inși pe care îi recunoscuse atât de rapid cine sunt. Un gând care îmi scapa îl determinase sa ramâna. Ce gând? N-aveam sa-l mai aflu.

Câteva ore mai târziu un camion al santierului ma ducea pe platforma lui înapoi la Bucuresti. Aveam o mie de lei în buzunar si mai trebuia sa primesc una de la C.F.R. (asa credeam), un timp incalculabil de libertate ma astepta în marele oras. Zburam, iar zdruncinaturile camionului îmi sporeau sentimentul de triumf care ma stapânea. Ce, fusese rau? Câstigasem... Era soare bolta cerului, spre care îmi ridicam privirea, era fara cuprins, vântul îmi biciuia fata, drumul fugea în urma cu viteza.

Aveam în minte un gând: unde puteam eu lucra cel mai bine? În preajma cartilor, bineînțeles, sa am salariul meu lunar, sa ma întorc acasa si sa ma apuc sa învăț, sa-mi dau examenele în particular, la un liceu si pe urma sa urmez la universitate, înca opt ani de studii si îmi luam licenta în litere la douazeci si sapte de ani. Era prea târziu? Nicidecum! Dar uitam ca era razboi si ca în '43 trebuia sa fiu încorporat. în '43? E, he! Pâna atunci razboiul... cine stie...

Pe Caramidari am gasit usa încuiata. M-am dus la Fabrica de lânarie, l-am chemat pe Nila la poarta si i-am cerut cheia. L-am întrebat ce facea el acolo? A dat din cap si din umeri: facea el ceva, avea o leafa, n-a vrut sa-mi spuna, dar era putin încurcat.

- Vezi, zice, ca în zilele astea vine Veta... hî, unde sa stai si tu...

I-am raspuns ca nu e nimic, o sa dorm pe jos. Nu m-a întrebat nici unde fusesem doua luni, nici ce gânduri aveam ramânând la Bucuresti (îi spusese ca la scoala nu mai ma puteam duce), nu era ca Ilie, sa mi se bage în suflet...

Veta a venit, dar curând a plecat, s-a întors la tara unde își lasase copilul. Curând dupa plecarea ei pleca si Nila.

- Vezi, mi-a spus într-o dimineata.

Era îngândurat ca de obicei, absent cu altii dar nu cu sine. Mi-a soptit:

- Ma duc în concentrare.

Simplu, parca mi-ar fi spus un lucru obisnuit, firesc si fara implicatii pentru soarta lui. A adaugat ca odaita era platita pe trei luni, puteam sa stau, proprietarul stie... Nu era scumpa chiria, un pol pe luna, dupa trei luni trebuia sa plec sau s-o platesc mai departe...

- Bine, Nila!

Lucruri aveam, o plapuma, cearceafuri, restul, care era al lui, avea sa vina Veta sa le ia. Dar al cui era patul? Al proprietarului. si Nila mi-a întors spatele si a luat-o cu pas vioi spre poarta. Credeam ca o sa revina sa-si ia la revedere, fiindca plecase fara sa-mi spuna un cuvânt mai

mult, fara un gest, fara o privire care putea tine loc de despartire. Nu s-a mai întors niciodata, regimentul lui 5 Dorobanti din Giurgiu intra în foc si Nila avea sa moara un an mai târziu pe frontul rusesc.

Cu o mie de lei în buzunar ma simteam la adapost. Cu înca o mie pe care aveam s-o mai primesc de la C.F.R. puteam sa ma bucur de libertatea mea multa vreme si între timp sa-mi caut un post. Gândul îmi mergea spre o biblioteca, sa fiu deci bibliotecar, sa ma înscriu la un liceu si sa-mi realizez planurile, care erau atât de simple încât nici un nor nu-mi turbura zilele. Deocamdata eram absorbit de lectura unui mare roman, în trei volume, Casa de lut de Pearl Buck si Mama, de aceeasi autoare si de un volum de mitologie greaca, pe care vroiam sa-l asimilez în întregime, caci istoria Greciei antice ma prinsese înca din clasa întâia, ma pasiona.

La anticar (acest anticar se afla într-o mica piata nu departe de Cheiul Gârlei, într-un mic pavilion numit Casa anticarilor, erau vreo sase, nici acum nu stiu cum îi zice, un oras nu-l cunosti bine nici daca locuiesti în el zeci de ani) întâlnesc într-o zi, pe cine? Diaconescu! Cea mai proeminenta figura din scoala normala de la Cristur-Odorhei, elev pe clasa opta, puternica personalitate, respectat de toti profesorii, îi dadeau zece fara sa-l e-xamineze, fiindca ceea ce stia el depasea mult manualele, era inutil sa-i pui acestui baiat întrebări.

- Domnul Diaconescu! Ce e cu dumneavoastra aici? l-am întrebat eu. Nu sunteti învatator?

Ma cunostea. Desi doar pe clasa a treia, elevi dintr-a opta veneau la mine sa le fac o lectie model. Tema lectiei. Introducerea. Expunerea subiectului. încheierea. Tema aceea trebuia formulata în scris, si când era vorba de literatura nu era o gluma. Pusi în situatia de a urmări o idee (si mai târziu, în viata literara, am cunoscut scriitori talentati si vânjosi, cu seva în ei, dar care chiar daca ar fi mers aiurea si s-ar fi izbit cu capul de un copac, dupa cum spusese la un moment dat tot unul dintre ei" tot n-ar fi gasit o idee) veneau la mine cu manualul pe care nu-l înțelegeau si ma rugau sa le fac eu lectia; si le-o făceam. si Diaconescu aflase si ne împrietenisem.

Era un ins mic de statura, totdeauna bine îmbracat, matur înainte de vreme, destinat unui viitor stralucit... Ce cauta el la Casa anticarilor? M-am uitat la el. Costum impecabil, pantofi bine lustruiti, stapânire de sine de barbat precoce, ironie spusa cu întoarcerea capului într-o parte, sa vada si altii comedia, sau valoarea ignorata.

- În aceste timpuri, zise, când Europa e turbure, Portrete lirice de domnul Ion Pillat ne asigura de permanenta poeziei.

si îmi arata orgolios volumul pe care tocmai îl gasise si îl cumparase.

Ma întreba ce fac în Bucuresti.

- Bine, zic, si i-am dezvaluit gândurile necomplicate care stapâneau viata mea.

El ma asculta atent, îmi spuse ca planul era realizabil daca îl urmăream cu perseverenta si continuitate, cum spunea adolescentul lui Dostoievski si ma invita pe la el.

Locuia, ce întâmplare, pe-aproape de Caramidari, într-o odaita însa mai luminoasa si mai buna decât a mea, cu chiuveta si lumina electrica.

- Întâi, zise, sa mâncam (între timp se facuse seara). Poetii mâncau si ei, continua punând cartea lui Pillat pe noptiera. Nu stim înca prea bine ce facea Eminescu, cum își lua micul dejun, unde își lua prânzul si cu cine. Vorbesc de viata lui cotidiana. Exemplele deosebite ale spetei noastre ne intereseaza în cele mai mici amanunte... Dar romanul pe care l-a scris domnul Cezar Petrescu despre poetul nostru cel mai mare e neinspirat, nu se vede geniul, fiindca asta ne intereseaza.

În timp ce vorbea pusese masa și aprinsese o lampa de petrol de gatit. Avea ciorba, mâncare de zarzavat cu carne, un fel de ghiveci macelaresc, salata de vinete, brânza și unt. L-am întrebat cine îi gătește.

- Eu, mi-a răspuns el dând capul într-o parte, ironic la adresa cui l-ar dispretui și nu fara mândrie. Cei mai buni bucatari sunt tot barbatii, aici la București, în lumea civilizata. Numai taranii considera ca bucataria e treaba muierei și tot ce face în acest sens un taran tine de macelarie: taie un porc, un vitel...

Avea dreptate și am râs.

- Deci liceul în particular, a continuat el cu o voce scazuta, dar limpede, foarte bine, eu sunt functionar la U.C.B. ("iarasi U.C.B.! am exclamat în sinea mea, U.C.B.-ul asta e o adevarata salvare pentru toata lumea"), dar am intrat greu și numai fiindca am avut fata de altii avantajul studiilor. La toamna ma duc la postul meu, sunt învatator, dar în timpul vacantei am vrut sa câstig niste bani, pentru sora mea, care e și ea la liceu, pe clasa a cincea. Sa-ti arat.

și se duse și trase de sub pat un cufar, îi deschise capacul și îmi arata un teanc de bani.

- Într-adevar poti învăta linistit daca gasesti o slujba, continua el invitându-ma la masa.

Ciorba era excelenta, de mult nu mai mâncasem ceva asa de bun. În internat numai foamea ne împiedica sa ne dam seama cât de infecta era mâncarea. Din mia mea faceam economie, mâneam numai pâine cu rosii și adesea un corn cu lapte.

- Îți cumperi ca mine o lampa cu gaz, un tacâm și doua farfurii și îți faci acasa. Piata te învat eu, mergi cu mine mâine dupa masa sa vezi ce sa cumperi și cum sa te tocmești.

Carti avea putine, în frantuzeste, Valery, Mallarme, Baudelaire (și o traducere a acestuia de serban Bascovici). Am uitat de Portretele lirice ale domnului Pillat și am citit din Baudelaire, întâi din original, apoi talmacirea lui serban Bascovici. Nu citisem pâna atunci nimic din. poetul francez și auzind Stârvul, Spleen, Albatrosul, Corespondentele, am avut un soc. Citisem Villon, cu dictionarul în mâna și dupa ce îl descifrasem îl recitisem luni de zile, prizonier total al celebrelor Balade. Dupa Eminescu era al doilea poet care ma facea sa simt ca poezia e un miracol care ne scoate din efemer și ne face sa ne simtim eterni. și tatei îi placea poezia... Cosbuc...Din codru rupi o ramurea, Ce-i pasa codrului de ea ?

O auzise la scoala, recitata de copii la sfârșitul anului și adesea repeta aceste versuri, a caror imagine simpla îl facura sa aiba o idee a ceea ce înseamna un om în mijlocul omenirii. și acum, iata, un altul care putuse scoate astfel de accente contemplând cu iubita de brat un stârv plin de viermi. Iluminarea din final în care poetul afirma ca desi iubita lui va ajunge ca acel stârv, el va pastra în suflet spiritul descompusei sale iubiri, m-a facut sa tresar. Da, iata ideea geniala care salveaza o formidabila descriptie care nu promitea nimic bun și cum nu exista un univers deosebit al poeziei, iar altul separat, nepoetic, vulgar... Un stârv! și cum a tâsnit scânteia divina din sufletul poetului! Atunci am înteles și n-am uitat ca se poate scrie despre orice, ca un om, un animal, un mediu social, un lucru au în constiinta artistului o importanta egala. Sa scrii despre bufnite!... Ce se putea scrie? Ca sunt prevestitoare de rele? O idee comuna. Baudelaire descoperea ca ele iubesc nemiscarea și mediteaza, și ca numai omul poarta pentru totdeauna osânda de a fi vrut sa schimbe locul. Dar despre pisici? Ce sa scrii despre o pisica? Edgar Poe, ale carei povestiri fantastice le citisem, arata ca o pisica putea împinge la crima. Baudelaire le iubea ochii, în care contempla ora... Fara o idee, gândeam, nu exista opera de arta durabila.

I-am spus lui Diaconescu acest gând al meu și el a confirmat, corectându-ma însa. Uneori poezia își ajunge ei însasi, fara a exprima neaparat o idee originala. Bacovia de exemplu, în

admirabila Lacustra, are doar un sentiment ca ploua si totul se prabuseste. si înca aici exista ideea ca un gol istoric îl cuprinde si se simte ca pe vremea locuintelor lacustre ale stramosilor nostri, dar alteori nu descrie decât un peisaj dezolant si cerul plumburiu, pe care îl strabate un corb diametral.

- Ba nu, zic, si acolo apare un sentiment, care e de fapt o idee, ca natura ne apasa cu elementele ei:

Chemari de disparitie ma sorb.

- Da, dar nu e o idee prea originala. Domina descriptia peisajului, învaluit în poezia sumbrului.

Ne-am despartit la sugestia lui discreta ca dimineata trebuie sa se scoale devreme, desi eu as fi vrut sa mai ramân. Poezie, da, dar el avea o slujba, nu se putea duce obosit de nesomn. Urma sa ne vedem a doua zi pe la orele sase.

L-am gasit gata pregatit sa iesim, sa ma învete cum se face o piata. si-a luat o plasa si am pornit-o pe jos spre Piata Mare. Pe drum a început sa-mi vorbeasca despre fete si cât sunt ele de dragute, dar ca daca vroiai sa le placi trebuie sa arati bine îmbracat, pieptanat si cu cravata la gât. si m-a masurat o clipa. Nu purtam cravata si pantalonii mei nu erau calcati ca ai lui...

- Sa vezi, zice, daca ma uit eu la una, cum întoarce capul... Ia uite ce frumoasa e asta care vine.

si într-adevar fata zâmbi când, ajungând în dreptul nostru, Diaconescu o saluta si îi spuse:

- Sarut mâna, domnisoara! Plimbare placuta... Puteam sa facem cunostinta, îmi sopti, dar nu acuma. Duminica iesi cu mine si ai sa vezi. Dar sa te pui la punct, nu asa...

Am ajuns în piata si l-am urmarit cum târguia si se tocmea pentru un firicel de marar. Nu se grabea si totdeauna iese, dupa cum îmi demonstra el, în câstig. Cunostea toate legumele si de câte anume legaturi avea nevoie. Îsi facea socoteli: asta da, asta nu, fiindca mai mâncase cu o zi înainte felul cutare, pentru mâine o sa-si faca iar o ciorba si o sa cumpere o pasare, sa faca pilaf.

- Sa vii, zice, si mâine, sa manânci la mine si sa vezi ce bun e. A cumparat o pasare si ne-am despartit. A doua zi m-a facut sa descopar un nou poet, nu mare, dar de o blândete ca un balsam: Francis Jammes, în traducerea tot a domnului Ion Pillat. Poetul asta iubea magarii si românul traducea astfel:

Iubesc magarul dulce

Calcând lângă uluce

si ar fi vrut, când avea sa moara, sa intre în rai cu magarii.

- Pe lângă marii damnati, Villon, Poe, Baudelaire, apar pe lume si astfel de poeti, mi-a spus Diaconescu cu o expresie de încântare extrema, vrând parca sa-mi spuna ca trebuie sa ramân deschis pentru toti, adica si pentru cei mai mici. Ei corespund, a continuat el, infinitelor stari afective ale lectorului, care nu e totdeauna, mon semblable, mon frere, când citeste Spleen-urile baudelairiene. Noi stim ca magarul nu e dulce, e încapatânat si imprevizibil, te poate trânti sa-ti sune oasele. Dar poetului îi plac, asa i se par lui... E frumos si senin acest domn care iese la plimbare pe câmp printre poteci si se gândea sa intre în rai în asemenea tovarasie...

În acest timp trupele române se apropiau de Odesa. Razboiul era înca pe-aproape, dar nu ne interesa. Singurul efect în Bucuresti era faptul ca aparuse pâine amestecata cu malai; când era proaspata, era buna. Adesea întâlneam nemti pe marile bulevarde, totdeauna în grupuri, în linie de patru sau cinci, în tinuta impecabila, rasi, uniforme gri-bleu, frizati, descheiati la gât, cu boneta pe-o parte, în acelasi pas, automate bizare într-o lume pestrita, care se dadea la o parte

din calea lor: nu erau ei ceva nefiresc? Diaconescu avea fata de razboi o atitudine de spectator: "Daca nemtii nu câstiga imediat, se împotmolesc ca armata lui Napoleon. Dar nu se stie. Sa vedem. Au lasat Anglia necucerita.... Poate vor sa se înțeleaga cu englezii, dupa ce distrug bolsevismul."

Mai multe nu stia nici el si nici eu. Ma miram ca nu era înca militar. Mi-a spus ca în primavara va fi încorporat. Zilele lui august însa treceau în discutii despre poezie si literatura, cu Diaconescu, în plimbari duminicile, în care el vroia sa-mi arate cum se poate face cunostinta cu o fata (fara totusi sa-mi demonstreze ceva concludent), si mia mea se topea. Firesc, i-am spus într-o zi ca nu mai aveam bani, sa-mi împrumute cinci sute de lei si i-i dau înapoi, am de încasat salariul meu pe o luna de la C.F.R. Fara ezitare a deschis cufarul si mi-a dat banii. În acelasi timp ma întrebam de ce dracu nu ma dusesem eu atâta vreme sa-mi încasez acei bani de la C.F.R. M-am dus în zilele urmatoare. Functionarul de la ghiseul la care am fost îndrumat mi-a raspuns însa ca nu mai aveam nimic de încasat. Gata, simplu, din momentul plecarii mele din Fierbinti, s-a calculat ca încasasem ceea ce mi se cuvenea, ba chiar pe câteva zile în plus si fusese ras, "liber la îmbarcare" a mai adaugat acel functionar, care, contrariu a ceea ce spunea despre ei, aveau si humor în anumite situatii date.

- Dar asa mi s-a spus, am protestat eu indignat, ca mai am de primit o mie de lei.

- Cine v-a spus? m-a întrebat el luându-si brusc ochelarii de la ochi si interogându-ma fara încredere, dar totusi curios.

Ei? Cine îmi spusese? Niculescu? Te pomenesti ca idiotul asta... Ce sa fac acuma cu spusele lui Niculescu, în fata unui functionar care avea scripte cu date precise? În realitate nu stiusem nimic clar despre salariul meu, cât era, câte zile lucrasem si daca mai aveam sau nu ceva de primit.

"Ce pot sa fac? m-am întrebat. N-am de unde sa-i dau lui Diaconescu banii înapoi". si vizitele mele la el au încetat. Bine ca nu stia unde stau. N-a trecut însa o saptamâna si a survenit catastrofa. Eram în odaita mea, când am auzit o voce autoritara în curte:

- Unde sta domnul Marin Preda?

Erau mai multe odaite în acea curte si o voce i-a raspuns si i-a aratat-o pe a mea. Am auzit o bataie în usa si am sarit din pat în prag se afla Diaconescu, un domn sever, indignat, strain si implacabil.

- Ai spus, a început el, ca îmi dai banii în câteva zile. Au trecut doua saptamâni si ai disparut. Ce înseamna asta? Ți-am spus ca adun bani pentru sora mea, nu sunt bogat, muncesc cu un scop. E o lipsa de sensibilitate si de constiinta sa ma tragi pe sfoara în felul asta. Te rog sa-mi dai imediat banii înapoi.

Eu eram înca stupefiat de faptul ca ma gasise. Nu-mi aminteam sa-i fi dat adresa. Am început sa ma bâlbâi, coplesit. Ca n-am bani... Ca...

- Cum n-ai bani? Nu ti-ai încasat leafa de la C.F.R.? a continuat el uitându-se banuitor în jur, în mizerabila mea odaita.

- N-am încasat, nu mai aveam nimic de primit.

- Atunci nu trebuia sa te împrumuti.

- N-am stiut... Când m-am dus acolo...

si i-am explicat ce se întâmplase. M-a crezut imediat, dar jignirea tot nu-i trecea. Totusi s-a îmblânzit.

- Trebuia sa vii sa-mi spui. De ce sa ma lasi sa cred ca esti un om care a pus mai mult pret pe fuga de since-ritate decât pe o prietenie. Nu e nimic, n-ai, am înțeles... Dar sa eviti sa ma vezi... Credeai ca n-o sa te înțeleg?

Avea dreptate, ma bâlbâisem lamentabil la prima mea ciocnire libera cu viata, vrusesem într-adevar sa-l trag pe sfoara, recunosteam în sinea mea acest lucru, fara sa stiu de ce nu alesesem calea simpla a marturisirii. Preferasem sa las în urma un om care ma facuse sa descopar pe Baudelaire, decât sa... Preferam sa fugim în mod las, decât sa marturisim un lucru neînsemnat. Ne despartim de oameni pe care îi admiram, numai pentru ca... Ei, pentru ce? Pentru nimic...

- N-are importanta, a continuat el asezându-se în sfârșit pe pat, tragându-si usor pantalonii cu dunga bine calcata. Ți-a fost frica sa înfrunti o mica situatie imprezvizibila, dar sa fii atent ca vei avea de înfruntat situatii infinit mai grele si mai complexe. Nu fugi!... Cinci sute de lei nu e o avere, nu te mai gândi, am uitat... Cauta-ti totusi un serviciu. Ce faci toata ziua? Fiindca n-o sa poti trai asa, o sa mori de foame. Te-ai înscris macar la liceu? Ai spus ca ai un plan...

- Nu m-am înscris...

- Pai pierzi anul, cursurile au început. Nu cunosti pe nimeni sa te ajute? Eu nu pot, trebuie sa plec, am aranjat sa lipsesc pâna la întâi octombrie, dar si asa, la U.C.B. n-am nici o trecere sa te recomand...

"U.C.B.?! Fereasca Dumnezeu, am gândit. Daca afla tata o sa creada... soarta de la început a lui Ilie..."

- Macar ai încercat undeva?

Încercasem la trei biblioteci, nici macar nu vrusesera sa stea de vorba cu mine. "N-avem loc" (si un gest cu mâna sa ies afara). Cumparasem Universul, ma dusesem la câteva institutii sa fiu angajat functionar... Nimic... Studii putine, mi se raspunsese si cu o privire de neîncredere: eram prea mic, nu se angaja un functionar fara state de serviciu, si mai ales la vârsta asta.

- De ce nu te întorci la internat? zise atunci Diaconescu nedumerit. Mi-ai spus ca ti-ai luat capacitatea... stiu, n-ai bani de taxe, dar sa vorbim cu directorul, nu poate sa te lase asa pe drumuri...

Am ridicat privirea. Era o idee.

- Ai dreptate, i-am spus, ma întorc la internat.

De ce nu? Toate punctele nu fusesera taiate cu scoala normala. Erau taiate numai în gândul meu, dar poate ca domnul Ionascu gasise pentru mine o solutie, nimeni nu-mi spusese ca nu putem sa ma mai întorc si sa urmez acolo cursul superior.

- Ma învoiesc mâine dimineata de la serviciu si vin cu tine, a mai spus Diaconescu vazând cât de abatut aratam. De ce sa nu-ti dea o bursa? Atâtia neispraviti o primesc. Vin mâine si te iau.

si a plecat. Scena care a avut loc însa la scoala a fost si mai lamentabila, de asta data pentru amândoi. Cât am intrat în hol ne-am întâlnit cu domnul Lascar, care parca ne-ar fi asteptat.

- Ce e cu dumneata aici? a strigat el. Dumneata nu mai ai dreptul sa intri în aceasta scoala... Iar dumneata, cine esti? Ucebe, a silabisit el cu dispret, apucându-l cu o smucitura pe Diaconescu de brat, care avea într-adevar pe mâneca o banderola U.C.B., iesi imediat afara din hol, nu primim aici pe toti maturatorii de strada.

Diaconescu a zâcnit din umeri cu acelasi dispret pentru individul din fata lui:

- Sunt absolvent al scolii normale, si nu va permit...

Dar cel care nu putea permite era celalalt, instalat într-o cladire în care era stapân si a chemat portarul sa ne dea afara. si ne-a si dat. Simpla lui prezenta, desi umila, dar hotarâta, ne-a convins ca trebuie sa iesim.

- Un imbecil, un zbir, a zis Diaconescu în strada. Arata linistit, stapân pe sine, deloc jignit de cele întâplate.... Da, dar ce era de facut cu mine?

- O sa te descurci, o sa gasesti undeva un loc, mi-a spus el încrezator.

si l-a înjurat de mama cum îl înjurasem si eu anul trecut pe individul care ne daduse afara, spunând ca mi-l facusem dusman din cine stie ce prostie, peste care un barbat adevarat ar fi trebuit sa treaca. Dar câti sunt cu adevarat barbati?... si cu aceste cuvinte linistitoare ne-am despartit la prima raspântie de strazi, el cu gândul la sora lui pentru care muncea, eu în fata cu libertatea mea, care ajunsese la limita.

N-am mai auzit de-atunci nimic despre el. O fi murit pe front? (Caci mai târziu aveam sa aflu ca erau facuti rapid ofiteri si trimisi în foc) sau, cumva, în '49, se gasea în vreun sat si îi învata pe copii? Dar cum avea el si cu cine sa mai citeasca si sa discute despre Baudelaire si Francis Jammes?! Când Arghezi si Blaga erau interzisi? Trecut printr-un razboi si printr-o revolutie care era în curs, pierdusem contactul cu generatia mea... N-am mai auzit nimic nici despre Niculescu, ce-o fi facut el acolo pe santierul din Fierbinti, daca s-a întors la scoala si ce s-a ales de el. Despre unul dintre turnatorii cei mai fideli ai domnului Lascar am auzit ca a ajuns cercetator la Academie. M-am mirat. Pe cine dracu sa torni la Academie si cui, când acolo cercetarile nu pot fi turnate, ci doar apreciate sau dispretuite. Asa credeam, nu stiam ca multe se pot petrece si cu cercetarile... Pe Amuza cel misterios l-am întâlnit într-o zi, prin '49, în tramvai. "Amuza, am exclamat, ce faci, ce-ai ajuns?" Tacere. "Du-te dracului, i-am spus, unde lucrezi?" Mister. Nici un cuvânt. "Unde lucrezi, spune, ce, e secret? Spune orice, ca nu ma intereseaza, spune si tu o minciuna". "Sunt cartograf zice. "Ce e aia cartograf? N-ai ajuns învatator?" Iarasi tacere. "Cartograf unde? am repetat. La ce institutie?" La ce institutie?! Ce gluma! Cum sa spuna tocmai institutia!? Pe Dobrinescu tot asa, l-am întâlnit întâmplator pe strada... "Ei, i-am spus, n-ai fugit în tari straine? Macar ai ajuns învatator?" Calca tot asa, asezat, cu atentia putin împrastiata, dar multumit, cu o expresie împartita între amintiri si realitate. Lucra la editura sindicatelor, redactor sau ceva asemanator. si mi-a facut cu ochiul: e de lucru acolo, e interesant, în general viata e interesanta, daca nu ajungi rege în Terra Nova, ajungi totusi ceva si nimeni nu te împiedica sa-ti mearga totusi gândul, asa domol, cine stie, cât suntem tineri (si eram) nimic nu era pierdut... Nici despre el, de-atunci, n-am mai auzit... Bârzoii, cel chinuit la vioara, mi-a dat într-o zi un telefon si ne-am întâlnit la Capsa. Era ofiter superior, procuror militar si tot ce-am putut auzi de la el... dusmanii poporului... în numele legii... Hai sa nu mai vorbim despre asta... Nici nu vorbisem, i se paruse lui ca vorbise, am înteles, totusi, ca nu dormea bine, ca gema si bolborosea în somn chinându-si nevasta, se trezea în miez de noapte, când nu trebuia sa fie la orele cinci dimineata în incinta închisorilor si sa citeasca sentintele care nici macar nu erau ale lui, si nici ale judecatorilor... "Despre ce sa vorbim atunci, Bârzoii, gândeam, daca tu nu ai identitate? În acel an scolar '40-'41 eram legati prin ura. Ți-amintesti cum ne-am batut odata cu disperare, fara sa stim de ce? Tu ai sarit la mine, ne-am rupt gulerele de la camasi, ne-am însângerat obrazii, ne-am tavalit pe jos gâfâind, cautându-ne gâturile sa ne ucidem, sa dispara unul din noi doi, desi te ajutam la lectii, îți aratam dificul-tatile.... Îmi plecam fruntea lângă a ta, cu toate ca nici eu nu stateam prea bine, iar soarta ta, nelinistile tale, le simteam dez-nadajduite, fara iesire... Ne-am redresat, inocenta vârstei a facut ca ura sa se retraga, iar acum e

uitata... Ei, ce-ai ajuns tu?"... Masa s-a terminat fara destainuiri, ne-am despartit si nu ne-am mai vazut ca si când n-am fi existat... Cine mi-a spus de soarta unui altuia, care a plecat în anii razboiului în Germania sa se instruiasca, sa se faca ofiter? Nu era din clasa mea, ci dintr-a opta, dar eram prieteni. S-a întors, a fost trimis pe front la întoarcerea armelor contra celor care îl instruisera, un glont l-a lovit în gât, a început sa verse sânge a început sa horcaie si a murit pe linia întâi fara ajutor... un flacau blond, cu ochi albastri de basarabean, frumos, împlinit la douazeci de ani, a carui sora avea sa-l plânga fara sa-l înțeleaga, prinsa de isteriile vârstei, dupa cum mi s-a povestit...

Ce sa scriu despre generatia mea împrastiata, prinsa de valurile istoriei si a carei soarta îmi scapa? ma întrebam în fata mesei mele de scris la Sinaia, în acea iarna bogata în zapada a anului '49. Sa scriu despre un tânar care își cauta un drum, singur în marele oras si necunoscând pe nimeni? Ce mi se mai întâmplase?

La Casa anticarilor, singurul loc la care reveneam neîncetat, desi acum nu mai aveam bani sa citesc carti, privirea îmi cazu într-o zi pe un titlu: Cum am cucerit viata de Georgescu Delafras. I-am cerut voie anticarului meu s-o citesc chiar acolo; si în câteva ore am sorbit-o. Georgescu Delafras povestea cum, simplu baiat de la tara cu sapte clase primare, ajunsese (prin "perseverenta si continuitate" desigur) unul dintre cei mai mari editori din Bucuresti. Iata, mi-am zis, omul care ma poate ajuta. Eu sunt mai bine înarmat, am studii secundare, am citit cel putin o mie de carti, am nouasprezece ani si pot sa fac orice... la editura lui, fireste! Nu se poate sa nu ma înțeleaga, el care a trecut pe unde treceam eu si cunostea nelinistea celui amenintat cu esecul. Esecul ar fi însemnat, în cazul meu, întoarcerea la tara, pe capul familiei, care trudise pentru mine patru ani... Cum aveam sa-i rascumpar acei ani si ce sa fac acolo în mijlocul unei lumi care ar fi rânjit: "Uite-l pe-asta, cheltui alde tat-sau cu el degeaba atâtia bani, ca sa se întoarca tot la sapa".

Am revenit în odaita mea si i-am scris o scrisoare de patru pagini. Am pus-o într-un plic si a doua zi m-am dus cu ea pe strada Popa Nan. Vederea acelei cladiri, cu tipografie la subsol, care lucra si scotea un zumzait ca o muzica, m-a facut visator. "Da, în sfârșit aici voi lucra, gândeam, si odata întors acasa am sa citesc si sa scriu." Gândul nu m-a mai dus la învatatura, vederea acelei cladiri care tiparea carti parca m-a apropiat vertiginos de un scop pe care îl aveam în minte îndepartat, dupa terminarea studiilor si luarea licentei, adica sa public o carte. De ce tocmai atunci? Da, am gândit, era prea târziu pentru mine sa-mi mai continui studiile. Nici Caragiale nu si le-a continuat, si totusi... O sa citesc pentru mine, nu pentru examene, e prea îndepartata ziua când puteam sa ma înscriu la Universitate si sa-mi iau Licenta... Opt ani... Nu, hotarât, editura asta îmi deschidea toate perspectivele... Puteam chiar, nu dupa multa vreme, sa-mi adun povestirile mele, sa mai scriu altele si sa fac un volum pe care chiar domnul Delafras sa mi-l si publice... De ce nu?

N-am predat scrisoarea imediat, m-am plimbat multa vreme de la un capat la altul al strazii. Parasirea gândului de a mai învata ma arunca în prada unei exaltari neasteptate. Aveam senzatia bizara ca am câstigat, printr-un simplu act de vointa, opt ani de viata, care îmi apareau liberi, fara obstacole, ai mei singuri... Da, crezusem ca sunt liber, dar abia atunci ma simteam cu adevarat liber...

Am predat, dupa ce bataile inimii mi s-au mai linistit, plicul si n-am luat în seama vaga si absentă nedumerire a functionarului, care mi-a spus:

- Patronul e în birou și e singur, dacă vreți îl anunț și va poate primi, ce nevoie aveți de scrisoare?

- Nu, am răspuns, am să vii mâine... A dat din cap cu neîncredere:

- Bine, zice, veniți și mâine!

Dupa exaltarea din ajun a doua zi eram liniștit, chiar puțin mohorât, vizitat de îndoieli... și dacă... O să vedem... Fapt e că am viața înaintea... istoria asta care părea așa de simplă, cu examenele în particular, în realitate mă încătase...

Domnul Georgescu Delafras, un domn mic de statură, bondoc chiar, cum mi s-a părut atunci, nici tânăr, nici bătrân, m-a primit cu scrisoarea mea pe birou, nu grabit, dar nici dispus să stea îndelung de vorba cu mine, cum credeam. Întâlnirea a fost scurtă, îmi pledasem cauza în scrisoare, nimic nu mai era de adăugat din partea mea. S-a ridicat în picioare și nici mie nu mi-a spus să stau. Ca, scrisoarea mea, a început el, dovedeste că am talent literar... Dar, n-are nimic pentru mine...

Atât, asta era totul și și-a desfăcut bratele într-un mic gest, nu neputincios, ci indiferent, n-avea adică nici un chef să ajute și pe altcineva să cucerească viața ca și el.

- Chiar nimic, am zis, în toată editura?

- Da, nu pot să dau pe nimeni afară ca să te angajez pe dumneata... care... mă rog, în afara de talent literar, nu știi nimic. Ce știi? m-a întrebat.

- Pot învăța, i-am răspuns.

- Nu, n-am unde. Cine să te învețe?

Am înțeles că n-avea rost să insist. I-am cerut scrisoarea înapoi, mi-a dat-o, am rupt-o în fața lui și i-am aruncat-o pe birou. Vroiam astfel să-mi arăt disprețul pentru neînțelegere și micime sufletească crezând, în naivitatea mea, că o să-i pese. Și am parasit indignat încaperea fără să-i dau bună ziua.

"Dacă m-am hotărât că de pe acum să fiu scriitor, mi-am spus afară liniștit, atunci să încerc să public ceva și cu revista respectivă în mână s-o tin ca un certificat că știu ceva pe lume. O scrisoare care dovedeste talent e una, în timp ce numele tipărit sub o povestire era cu totul altceva."

Dar unde să public? Mie îmi plăcea revista Gândirea, formatul ei elegant, desenele lui Demian... O nuvelă în Gândirea! De ce să nu încerc?

Mi-am vândut plapuma să am din ce trăi, puținele cărți pe care le aveam și am început să scriu o nuvelă. Mergea bine. Din când în când ieșeam, îmi cumpăram pâine și roșii, dormeam câteva ore și mă întorceam la nuvela mea. O vecină îmi dădea târcoale, curioasă sau poate grijulie să vada dacă mai traiesc, îmi batea în ușa.

- Ce este? o întrebam.

Ce să fie, nimic, nici ea nu știa ce să spună. După o săptămână mi-am bagat manuscrisul în buzunar și m-am dus acasă la domnul Nichifor Crainic. Știam că e ministru, dar, îmi spuneam că n-a încetat să fie scriitor, și cum nuvelele care apăreau în Gândirea nu erau formidabile, a mea, îmi spuneam, în mod sigur va plăcea poetului și îi va da drumul la tipar.

La poarta ministrul avea o gheretă cu un soldat.

- Buna ziua, zic.

și m-am apropiat ca acasă, între țărani, când te oprești la poarta unuia care și el sta și timpul curge peste el fără sfârșit. Era în glasul meu ceva știut, universal, un semn al nostru,, al țărănilor, care nu deschidem gura degeaba, chiar dacă nu vrem să spunem nimic. Un gând ne

împinge, un sentiment pe care chiar daca nu-l exprimam, stam împreuna si, vorbind, acel gând își gaseste întelesul, sentimentul se limpezeste.

- Ministrul, zic, o fi acasa?

Ca si când as fi spus "nea Stan, nea Gheorghe... Ce mai fac?"

-Da, zice, e acasa...

Cu voce scazuta, ca si a mea, fireasca, da, e acasa, a fost pe la deal, a dus de dimineata o caruta de baligar pe lot, dar pe la prânz asa s-a întors... Ai ceva cu el? Nu, întrebam si eu... Contingentul? A, contingentul! Treizeci si noua... De unde, din ce judet? Ilfov! A, chiar Ilfov.

- si nu pot sa stau si eu de vorba cu el?

- Nu acum, zise santinela, acum doarme...

- Aha! si când se scoala?

- Asa pe la sase. Mai plimba-te, zice, pe ici pe colo, un ceas-doua si întoarce-te pe la sase, sase jumătate.

Nichifor Crainic (Ion Dobre) m-a primit în biroul lui dupa ce santinela l-a anuntat ca un scriitor îl roaga sa-l primeasca. Era un om în puterea vârstei, tuciuriu, cu mustata si chelie avansata, exact cum arata în proaspata Istorie a literaturii române de G. Calinescu, pe care apucasem s-o cumpar din banii mei din Fierbinti. Totusi parca putin mai gras si cu un chip mai putin spiritualizat ca în acel desen. Se vedea ca mânca si bea zdravan. Despre asta stiam multe, se auzise si în scoala (totul se aude când e vorba de-un scriitor) cine era, din ce tata era nascut, cum era adunat de prin cârciumi si dus acasa beat mort. Ei si? Cine stie ce îl împingea la betie. Treaba lui. si Poe si Villon... stiam ca îi luase apararea lui Codreanu ca martor în procesul aceluia, când raspunsese agresiv la întrebarea acuzarii daca îl considera sau nu pe seful legionarilor, tradator de tara: "Tradator de tara? Ma asteptam sa-mi puneti o întrebare mai serioasa", raspunsese el, ai fi zis eschivându-se dar vizibil în favoarea Capitanului. Fiindca întrucât întrebarea era neserioasa? Adica, nefondata? Era aceasta întrebare o gluma de prost gust, acuzatul fiind hat departe de asa ceva? Era clar ca asta era sensul raspunsului sau, desi ar fi putut spune mai simplu: "Nu, nu-l consider tradator de tara". Totusi, dupa câte stiam eu, nu îmbracase camasa verde în timpul celor câteva luni cât statusera legionarii la putere, însa dupa aceea generalul îl facuse ministru al propagandei. Nu fusese, deci, legionar. Întelesesem eu gresit pozitia sa în acel proces. Nu trebuia el sa fie alaturi de legionari? Nu fusese! Numele lui nu aparuse nicaieri în acele zile verzi. Ramasese deci poet...

I-am spus ca vreau sa debutez în literatura si anume la Gândirea, si am scos manuscrisul din buzunar.

- Îți place Gândirea ?

- Da.

- De ce?

- Pentru ca a publicat mari scriitori români, si...

si m-am poticnit. Eram neinforma în ce priveste curentele si tendintele nu numai ale revistelor, ci si ale întregii literaturi. Nu mi se parea pe atunci important daca un scriitor era ortodoxist, traditionalist, ermetic, mesianic, suprarealist sau mistic... Totul era sa fie bun. si Nichifor Crainic era bun, ca si Gândirea de care era legat. Într-o revista tot trebuie sa public, gândeam, asta nu înseamna ca o sa adopt tendintele acelei reviste, în oricare as fi publicat, tot dadeam o tendinta. O sa vad mai târziu ce e si cu aceste tendinte, nu-mi spargeam, în acele clipe, capul, sa raspund de ce îmi place Gândirea.

- Mai baiete, mi-a spus poetul, vad ca ai o figura de calugar si o credinta ca manuscrisul tau e bun. O fi! Dar eu sunt ministru, si îmi pare rau, nu am timp si nici pasiune pentru debutanti. Cauta-ti un obscur descoperitor de talente, tine-te de el pâna te lanseaza si dupa aia da-i un picior în cur si urmeaza-ti destinul. Eu stiu, voi veniti în urma noastra, esti sau nu unul care sa ne contemple sfârșitul, putin îmi pasa, dar eu ma hranesc acum din rodul credintei mele si dupa pofta pe care o am, ar trebui sa domnesc un veac! Arunca-te în viata! Defineste-ti credinta! si poate ne vom întâlni si ma vei sfida: în acele clipe, dusmanindu-ne, vom avea amândoi certitudinea permanentei noastre pe acest pamânt.

si punct. A batut cu palma în masa. A urmat o tacere ca un piuit dupa o lovitura data într-o nicovala. Dar eu n-am înteles nimic din ceea ce îmi spusese, în loc de aceste cuvinte gaunoase, nu putea sa ridice un deget si sa ma puna în legatura cu unul din cei ce faceau Gândirea si sa ma scoata din impas? Nu, nu putea. S-a ridicat si a disparut din încapere. Biroul sau mi s-a parut mai pustiut decât câmpia, mort, inexistent, cu covor pe jos, cu carti în rafturi negre, cu usi în dreapta si în stânga...

Pe unde era iesirea? Am gasit-o, m-am pomenit în strada, fara sa-mi uit de asta data manuscrisul (pe care totusi l-am pierdut...).

"Ion Dobre! Dobre esti, mi-am spus, nu Crainic, un Crainic nu se poarta astfel... Ai ajuns ministru, si la poarta ta sta un taran, sa stie când dormi tu si când te trezesti, si noi doi, eu si santinela ta, sa credem ca esti de-al nostru, ostenit dupa truda si sa asteptam sa-ti termini somnul, ca sa ne auzi vorbind de-ale noastre si sa vedem cum îi facem... Tatal tau a fost gazar si mai degraba el decât tine o fi avut nostalgia paradisului despre care ai scris o ilizibila carte. De ce bei? Ce te nelinisteste? Daca zici ca te hranesti din rodul credintei tale, atunci de ce..."

Dar interogatiile mele se rupsera brusc. "Nu trebuia, mi-am zis, sa ma duc la unul asa mare. Oricum, e ministru, chiar ca n-o fi având nici un chef si nici timp sa se ocupe de un debutant. Da, dar unde sa ma duc? Sa las manuscrisul unui necunoscut, se pierde printre atâtea manuscrise... Da, trebuie mai întâi sa-l copiez si sa încerc totusi la Gândirea..."

Deocamdata, ratacind pe Calea Victoriei, am intrat la Teatrul national. Biletele la galerie erau ieftine. De ce nu? Am vazut Faust, cu George Vraca în rolul savantului care nu-si traise tineretea. Ma duceam pentru întâia oara la un spectacol de teatru si cum citisem piesa, am fost uluit sa vad ce pot face actorii cu un rol. Faust, un savant, era dinamic pe scena, putin fanfaron, oricum galagios, în timp ce eu îl credeam meditativ, cel putin pâna nu i se reda tineretea, totusi îmi placea, avea grandoare, iar Mefisto, cu Baltateanu în rol, insinuant, viu, inteligent, însusi spiritul diavolesc, ma înfiora. Tragedia Margaretei apareea însa stearsa, din pricina strigatelor lui Vraca. Dar ceea ce nu apreciai bine în text, petrecerea din pivnita lui Auerbach, te încânta pe scena, cum Mefisto facea sa tâsneasca vinul din masa si alte artificii ignorate mai târziu în teatru, cu abstractizarea extrema a decorațiilor si costumelor si ciopârtirea operei de catre regizori care puneau în scena "o piesa a lor" nu a lui Goethe sau Shakespeare. Horatio avea sa apara nu ca prieten al lui Hamlet, ci ca intrigant si tradator, nu numai al prieteniei, ci si al tarii, iar regina, asasina a Ofeliei.

Desi nu aveam bani m-am dus în zilele urmatoare si am vazut pe Uranus Ciuta de Victor Ion Popa. Dupa spectacol mi-a venit un gând: ce-ar fi sa intru în cabinetul directorului? (teatrul "Munca si voie buna" era al sau). Nu cumva?... Desi era târziu, scriitorul era acolo si m-a primit într-adevar cu "voie buna". Îi citisem cartile, îmi placusera, cu idilismul si moldovenismele lor cu tot. I-am spus-o si am început o discutie despre ele care l-a încântat pe autorul lui Sfârleaza

cu fofeaza si mi-a fost rusine atunci sa-i cer ceva. Totusi, ghicind parca, mi-a spus sa mai trec pe la el.

Am trecut, dar auzind ca nu lucrez nicaieri si nici macar n-am debutat, e greu, mi-a spus, e foarte greu, si a ramas gânditor. Pâna la urma a scos portofelul si mi-a dat niste bani, spunându-mi sa nu ma jenez si sa-i primesc cu titlu de împrumut, când o sa am, stie el ca o sa vii si sa i-i dau înapoi. Un om simplu, cald, al carui mare talent în teatru aveam sa-l descopar mult mai târziu vazând Take, Ianke si Cadâr, piesa admirabila în care sufletul generos, lipsit de prejudecati al lui Victor Ion Popa își gasise o albie potrivita.

Camaruta lasata de Nila era ea ieftina, dar nu avea soba si chiar daca ar fi avut nu aveam eu lemne. M-am mutat pe Pantelimon, numarul 64, într-o odaie cu doua paturi mari si cu înca trei baieti ca si mine, tineri muncitori necalificati... Căstigau atât de puțin încât n-aveau banii necesari ca sa plateasca, peste chirie, lemnele pentru încălzit odaia. N-am platit nici eu. Unul era un fel de ajutor de dulgher, altul ucenic la o croitorie, celalalt, care câstiga mai bine, era piccolo la un restaurant. M-am împrietenit cu el si a început sa ma invite la acel birt si sa-mi dea acolo din mica lui portie, spunându-i patronului ca îi sunt frate. Dar baietii astia n-aveau nici bani de mâncare, în unele zile rabdau, în altele cumparau cartofi, îi dadeau proprietaresei sa-i curete, cereau de la ea puțin untdelemn si îi prajeau... Mâncam toti... Proprietarul, un pitic, vindea ciurele în oras. Camera lor era lângă a noastra, acolo traiau si gateau, era cald, avea o soba mare, taraneasca, spoita cu var. Miloasa, când veni iarna timpurie si geamurile noastre începura sa înfloreasca, astepta sa-i plece barbatul în oras si deschidea usa spre noi macar sa se dezghete geamurile.

Ideile nu vin decât când vor ele. O inertie inexplicabila a mintii le împiedica adesea sa se formeze si sa tâsneasca în constiinta sub forma de idee-actiune sau nu vin la toata lumea. Nu stiam ce sa mai fac, dar nici nu ma miscam. Trimisesem de mult nuvela la Gândirea, dar nu primisem nici un raspuns. Adesea gândeam ca numai cu pâine si apa, o sa ma îmbolnavesc de oftica si o sa mor. Eram chiar încredintat dar nu faceam nimic. Proprietarul avea alta idee: ca, zise el odata în fata ciorbei de fasole care îi aburea în fata, "cine manânce mereu numai pâine goala, se tâmpeste la cap". Am râs de aceasta idiotenie si am intrat în odaie cu pâinea în mâna, s-o manânc si sa-mi vad de scris. Dar parca avea dreptate, scrisul nu prea mergea, scriam o alta nuvela într-adevar fara nici un gând, nici nu stiam ce scriu, am rupt-o si am aruncat-o.

De revelion unul din baieti pleca, gasise undeva de lucru într-o suburbana, proprietareasa puse afara pe gard un bilet "de închiriat", si veni altul. Asta aduse cu el un acordeon, ne cânta din el seara înainte sa adormim, câstiga ceva mai bine si plati el lemnele sa ni se faca foc, bineînteles numai o data pe zi, sa fie cald spre seara, când se întorcea el de la un depozit unde cara ceva cu spinarea.

si într-o zi îmi veni o idee. Era mica, dar trebuia încercat. Sa ma duc, mi-am spus, la baiatu-ala care vrusese sa ma publice în efemera lui revista Albatros, anul trecut prin primavara, când îi trimisesem o schita care fusese retinuta. În amorteala lunilor de internat scrisesem totusi ceva bun, iata, va apare, primisem raspunsul prin posta redactiei si facusem dupa aceea o vizita la "sediul" revistei, o simpla odaie pe Calea Grivitei si un singur redactor, care se prezentase: Geo Dumitrescu. Era chiar odaia lui... Dar revista fusese interzisa pentru orientarea ei "rosie", cum mi s-a spus. Rosie? În primul numar era elogiata Baudelaire, de la care se luase titlul celebrei poezii, în care poetul era comparat cu albatrosul care înfrunta, sus, furtunile, dar exilat jos, în mijlocul huiduie-lilor, aripile lui de urias îl împiedica sa mearga. Ce era rosu aici? Dar intrasem

în razboi si pesemne muzele trebuiau sa taca. Sa ma duc, mi-am spus, sa-i mai fac o vizita. El cunoaste lumea presei si a redactiilor literare, cine stie?

L-am gasit tot acolo si dupa ce i-am spus, s-a gândit putin, apoi a scos o carte de vizita si a scris ceva pe ea, catre un domn Al. Cerna-Radulescu, secretar de redactie la un ziar de pe Sarindar. Am citit cele câteva cuvinte de recomandare: erau simple si patetice, în numele unor principii de colegialitate si nu numai atât, era rugat sa stea de vorba cu mine si sa ma ajute. Eram scriitor.

- Care sunt celelalte principii, în afara de cele de colegialitate? l-am întrebat.

- E un om de stânga, mi-a raspuns Geo Dumitrescu. Dar sa nu-i vorbesti despre asta.

Ca si când as fi stiut ce putea sa însemne asta: un om de stânga... Stânga, dreapta erau pentru mine notiuni necunoscute în orientarea politica a cuiva. L-am gasit pe Cerna-Radulescu în tipografie. Purta un pulover "rosu" si era foarte prins, mi-a spus sa-l astept vreo ora pâna termina ziarul de paginat si pe urma stam de vorba.

- stii sa faci corectura? m-a întrebat apoi la fel de grabit. Ne-a plecat un corector, l-a concentrat, ziarul merge si fara el, dar pot sa-ti fac loc.

Am raspuns ca stiu, desi nu stiam, dar ma gândeam ca o sa învat repede...

- Dureaza, zice, vreo doua saptamâni, fiindca administratia i-a platit celuiilalt aceste doua saptamâni si nu angajeaza altul pâna nu trece acest termen. Pâna atunci îti dau însa altceva, tot la corectura, la o revista saptamânala pe care o fac eu, cu corectura cu tot. Îti cedez locul.

S-a sculat si mi-a adus un vraf de spalturi, da-le drumul, zice, si a disparut. Era o revista de humor. Am lucrat la acele spalturi si n-am gasit aproape nici o greseala. A doua zi însa când am revenit, omul care îmi cedase locul era foarte suparat.

- Mi-ai spus ca stii, nu cunosti nici semnele care se fac pe margine ca sa indici greseala. Nu-i nimic, le-am citit eu, dar ce-i facem? N-ai ochi înca, meseria asta se învata, nu e grea, dar cine sa te învete, fiindca eu n-am timp.

Mi-a adus noi spalturi si m-a tinut doua saptamâni, când mi-a spus ca locul acela liber s-a ocupat... si mi-a dat de înteles ca nici la revista aceea nu mai puteam sa stau. Totusi am încasat ceva bani...

M-am întors la Geo Dumitrescu, caci asa ne întelesesem, sa vii sa-i spun... N-a fost mirat de nereusita, se gândea...

- Sa intri, zice, functionar la "Institutul de statistica". Cunosce pe cineva acolo, un poet, si poate sa-ti gaseasca ceva... Au tot felul de posturi...

Dar nu mi-a dat nici o recomandare scrisa, mi-a spus însa numele poetului si a adaugat ca e comunist, nu-l cunoaste bine, sa încerc... si daca nu se aranjeaza nimic sa vedem, poate intru la Timpul sa învat acolo corectura si pe urma sa ma angajez, a adaugat, ca el însusi era fara serviciu, dar avea perspectiva apropiata sa intre acolo în redactie, la acel ziar, la pagina culturala. Am retinut si eu perspectiva ca dupa el sa intru si eu la corectura, dar pâna atunci sa încerc la institutul acela de statistica. Ce bine facusem ca venisem la acest baiat. Iata, fara sa aiba aerul, calm si eficient, fara sa-mi dea iluzii care sa ma entuziasmeze, cum îmi daduse Georgescu Delafras cu cartea si editura lui, fara sa ma lase fara speranta, fostul redactor sef al efemerului Albatros, nu numai ca îsi cerceta cunostintele sa gaseasca pentru mine o solutie, dar era alaturi de mine, fara cuvinte umflate, gânditor, grav, si fara chiar sa ne spunem prea multe cuvinte. Era el însusi poet, scosese sau avea sa scoata curând un volum de

versuri Aritmetica, versuri admirabile, parca noi pentru mine, ironice, si de o claritate scaparatoare.

Am plecat de la el cu sentimentul ca nu mai eram singur în Bucuresti. Înainte sa plec se uitase discret la pantofii mei a caror talpa se desfacuse. Eram vesnic cu picioarele ude, calcând prin lapovita, dar eram învatat, când eram mic puteam sa ma joc cu alti copii ore întregi prin zapada, desculț fara sa-mi înghete picioarele. "Îți trebuie, mi-a spus ca si când eu n-as fi stiut, iar daca stiam nu trebuia sa mai ignor faptul, o pereche de pantofi noi. si a adaugat dupa putina gândire: Ai putea sa racesti! ar fi dezagreabil". Nu racisem niciodata si nu stiam cât ar putea fi de dezagreabil, dar grija lui pur constatativa, fara inutile efuziuni, m-a miscat. "Îți dau eu o pereche, a zis apoi. Sunt cam vechi, dar sunt mai buni decât cei pe care îi porti." Cu o ironie fara surâs. Dar eu m-am înveselit: asa era, oricare alti pantofi nu puteau fi mai rai decât flescaiturile pe care le purtam eu în picioare. Am încalțat pantofii. Erau uscati, si mi se potriveau. M-am ridicat. Da, asa mai mergea. "Normal, a zis el cu aceeași ironie. Pâna îți cumperi altii din leafa de la statistica, sunt buni si astia."

Deci era încredintat ca voi reusi acolo unde ma trimitea.

Poetul comunist de la statistica era elegant îmbracat si nu prea prietenos. Când a auzit ca vreau sa debutez, ca adica sunt scriitor, i-a sarit tandara.

- Ce e asta, toti vreti sa ajungeti scriitori, de ce nu va apucati sa învatati o meserie? Umblati toata ziua prin cârciumi, scrieti lucruri cetoase cu care umpleti revistele si nu munciti, sa vi se dea, altceva nu stiti...

Eram în biroul lui si era singur, însemna ca era mare sef... La intrare zarisem o sala imensa, cu zeci de functionari, toti la un loc, unii la mese, în fata unor masini mici, altii în picioare, în fata altor masini, acestea însa mari cât niste trioare, cu care de altfel si semanau.

- Vreau sa muncesc, i-am spus, de-aia am si venit la dumneavoastra.

- Vrei sa muncesti, vrei sa muncesti, se izmeni el cu gândul pesemne la altcineva, fiindca nu vedeam de ce m-ar fi imitat pe mine, îi raspunsesem cu toata gravitatea. Am mai angajat unul, a continuat el, am fost la domnul Manuila cu insistenta, ca pe urma sa nu stea nici doua saptamâni... S-a carat... Pai în ce situatie ma puneti, ba?

Avea un glas subtire, fara forta, dar indignarea în el era mare.

- Nu te recomand, decise iritat. De ce sa te recomand? Mai bine învata o meserie. Uite, am un unchi, patron de frizerie. Du-te acolo la el si învata chestia asta, fa-te frizer, câstigi bine, bacsitul e bacsis si scoate-ti din cap fumurile de scriitor, ca mori de foame pe strada...

- Fumurile, i-am raspuns, ma privesc, nu fac rau la nimeni cu ele, vreau sa lucrez într-un loc pe masura studiilor mele, cât de modest ar fi.

- Ei, ce studii ai? si auzind raspunsul meu iar maimutari pe cineva, dar cu cuvintele mele (refuzam sa cred ca se refera la mine, nu-i facusem nimic si nu înțelegeam de ce ar fi fost atât de pornit împotriva mea), am patru clase normale, am patru clase normale, astea sunt studii?

- Sunt, toata familia mea a muncit ca sa le urmez, ca sa ajung frizer nu era nevoie de atâta truda.

Se mai calma. Puse mâna pe telefon.

- Pavele, zise, vino te rog putin pâna la mine.

Închise. Urma o tacere. Nu-mi spunea sa plec, se gândise pesemne la ceva chemându-l pe acel Pavel. Tresarii. Pavel, asta era numele orbului. Cine o fi? Îsi vârî nasul în hârtii. Dupa câte-

va minute intra pe usa un domn subtirel, fara frizura, tuns perie, cu trasaturi fine, prelungi, si miscari domoale, controlate.

- Uite draga, îl întâmpina poetul, mai recomanda si tu scriitori, ca eu m-am saturat. Ia-l cu tine si stati de vorba. Daca ai încredere, încearca. E inteligent, are ceva studii, fa-i un loc jos la masini, vorbește cu domnul Bosch, el are totdeauna locuri libere la directia lui. Vrea sa fie scriitor, mai adauga el scos din pepeni, dar n-are ce mânca...

Nu-i spusese ca n-aveam ce mânca, si nici ca vroiam sa mi se dea ceva fara sa fac nimic, ca acei scriitori care venisera la el si fugisera, la care facea aluzie, si care îl pusesera în grea dificultate fata de acel Manuila, pe lângă care el insistase. Am înțeles ca era bine instalat în acel institut si ca numai asa, bine instalat, puteai fi scriitor... Altii nu puteau sa viseze sa fie scriitori decât daca erau sefi într-un birou, bine îmbracati si cu relatii asigurate... Manuila, Bosch, directie... un Pavel care putea sa riste pentru unul nou, el nu, se saturase... Bine ca totusi ma încredintase unui altuia... Se debarasa, dar nu fara sa faca nimic. Cineva (asa înțelegeam) mai încrezator în oameni, putea fi împins în fata acelui Manuila sa-si ia raspunderea pentru mine. El era, în constiinta poetului scârbit de asa-zisii scriitori si de pretentiile lor, mai eficient decât el...

Domnul Pavel îmi facu semn: sa mergem. Era un om tacut, la el în birou nu-mi puse decât câteva întrebări fara importanta. Dar când auzi ca sunt de la tara se gândi câțva timp si ma întreba daca l-am citit pe poetul Dumitru Corbea. Îi raspunsei ca nu.

- E un mare poet, citeste-l! spuse el.

Se ridica de la birou, îmbraca un fel de raglan, prea subtire pentru vremea de afara si plecaram. O luaram pe jos. Îmi spuse ca ma invita la masa. Strabaturam drumul de la Splaiul Independentei pâna la Piata Victoriei, tot pe jos.

- Nu va e frig cu capul gol? îl întrebai eu, care aveam o claie de par pe cap.

El tacu mai departe. Avu doar un gest: nu-i era frig... Locuia în doua odai într-o curte pe soseaua stefan cel Mare, nu prea mari, dar cu tot confortul. Ne întâmpina o doamna mica de statura, atragatoare, care nu se mira ca avea un musafir. Era cald, un camin tihnit... Tacerea sotului se transmisese si sotiei. Ne asezaram la masa si pâna sa fim serviti, domnul Pavel se scufunda în lectura unui ziar.

- si ce vrei sa scrii? ma întreba el în timpul mesei.

- Acum nu ma gândesc la scris, îi raspunsei. E greu sa scrii când nu manânci decât pâine si stai în frig. Ba chiar începi sa uiti ca esti o vietuitoare pe pamânt si poti sa si mori fara sa mai ridici un deget sa te aperi. Nici nu-ti mai dai seama ca esti în primejdie...

El tacu multa vreme si dupa expresia chipului sau înțelesei ca nu ma aproba.

- Asculta, Marine, zise în cele din urma, tu stii ca exista în închisori oameni care lupta pentru o cauza? si ei stau în frig si nu manâncă decât pâine si apa.

Am tresarit. În închisori stiam ca erau si legionarii care luasera parte la rebeliune, adica nu stiam precis daca mai erau sau nu.

- Ce fel de oameni? am întrebat. A tacut iar.

- Vrei sa mergi cu mine sa-i vezi?

- Nu mi-ati spus despre ce oameni e vorba.

- Sunt comunisti.

Comunisti? Asadar domnul Pavel era comunist, ca si poetul...

- Mergem într-o zi, daca vrei, si îi vizitam... Traiesc în beciuri, supusi la un regim de exterminare... Ma întrebai pe drum daca nu mi-e frig. Nu mi-era frig...

Adica se gândea la ei în acele clipe, de aceea era așa tăcut. Și la ce folosea acelor comunisti ca el umbla cu capul gol iarna și tuns scurt? Întrebarea pe care mi-o pusese, ce vreau să scriu, ascundea ceva, dar nu-mi dădeam seama ce anume. Parca ar fi vrut să spună că nu poți scrie dacă nu știi ce, și că acest ce trebuia lămurit. Putea fi? Și eu vroiam. El continua însă să tacă, enigmatic, sau poate pentru că nu era vorbăret, sau poate fiindcă nu ne cunoșteam bine, deși eu stiam din Dostoievski că o destainuire e ca o fatalitate, vii tocmai din Siberia ca să-o faci, împins de un demon interior... Avea el legături cu acei comunisti închiși în beciuri? Ce fel de legături? Nu mi le putea dezvălui și mie? Și cum de nu-l arestau, și pe el și pe poetul iritat ca scriitorii nu munceau? Ideile unui regim, chiar dacă nu le urmărești în presa sau în discursuri, (și eu nu le urmăream) plutesc în aer, ți se insinuiască fără să vrei și stiam că erau urmăriti și închiși comunistii, cu toate că nu-i văzusem până atunci nicaieri. Iată că acum cunoștusem doi, un ins cu o ranchiună împotriva scriitorilor, al doilea însă, domnul Pavel, venea cu o enigmă, se învalua într-o tăcere pe care n-o înțelegeam. De ce credea el că Dumitru Corbea era un mare poet? Nu auzisem de Dumitru Corbea, singurul nume tainic care îi scăpase din gură.

- și-a dat paltonul și căciula, zise soția lui, de aia umbla așa. O să facă într-o zi o meningită.

Era alături de el, dar era îngrijorată. Iar eu eram nedumerit: înțelegeam, și-a dat căciula și paltonul acolo în închisoare, dar de ce s-a mai tuns și așa scurt?

Aveam deci de așteptat. Am vândut cu un pret bun Istoria literaturii române de Calinescu, singura care îmi mai rămăsese, și după câteva zile i-am făcut din nou o vizită lui Geo Dumitrescu pe Grivitei. Era opt seară. O doamnă mi-a spus că nu e acasă, dar că îl pot găsi la redacția ziarului Timpul, unde fusese angajat.

Într-adevăr, era acolo. M-a întrebat ce-am făcut. Când a auzit felul cum ma primise poetul statistician a surâs. Dar s-a abținut să facă vreun comentariu. Tot e bine, a adăugat, că l-am cunoscut pe acel Pavel. Înseamnă că o să se aranjeze. Stateam deoparte în încăperea redacției, în picioare, când se apropie de noi un ins șelb, pe care îl cunoșteam, îl chema Virgil Untaru. Anul trecut, în dese mele ieșiri pe poarta școlii normale, nimerisem de câteva ori la cursurile lui Tudor Vianu și într-o zi, la ieșire, m-am apropiat de un grup care discuta una din întrebările profesorului: dacă Rafael n-ar mai fi avut mâini ar mai fi rămas tot atât de mare artist? Printre ei Geo Dumitrescu, care m-a prezentat celorlalti astfel: "Un viitor colaborator la Albatros". Celalti erau acest Virgil Untaru (care avea sub brat Ulysse de Joyce), Marin Sârbulescu, un urias și Tib Tretinescu, un baiat cu gâtul strâmb. "și tu de ce umbli cu Joyce sub brat, l-a întrebat Geo, acasă nu poți să-l lași?" "Nu pot să-l las din mână, i-a răspuns Virgil Untaru înrosindu-se, îl citesc în tramvai." "Sigur, a continuat Geo, James Joyce, cum să nu, câtusi de puțin, noi astelantii nu citim James Joyce, eu am tras de el inutil, imposibil de înghitit, el vrea să ne facă să-l credem că e pasionant, îl citește în tramvai." Untaru se prefăcea că râde, dar se vedea că suporta greu aceste ironii.

și acum aflăm că totii, afara de Tretinescu, erau angajați la Timpul. Sârbulescu, aplecat asupra unei mese, scria. Ce pot să-și spună niste tineri care nu se cunosc? Nu-și spun nimic, dar stau împreună, ghidați de instinct: "Nu ne cunoaștem, dar cine poate să știe ce este celalalt? Să stăm deci împreună să aflăm." Desigur, fiecare poartă cu sine un mic semn. Ei și ce dacă e mic?... fost viitor colaborator al unei reviste care nu mai exista, ce, era o glumă? Fusese revista lor, Albatrosul maatinse cu aripa lui, ei, era puțin?! Untaru mă întreba dacă m-am înscris la facultate. I-am răspuns că nu, am pierdut această carută de mult, am aproape douăzeci de ani și sunt abia absolvent a patru clase normale.

- Pacat, a zis, te-ar fi ajutat.

- Daca mai stai pe-aici, zise Geo Dumitrescu, te luam cu noi la Tiparul universitar.

Era ca o promisiune ca acolo o sa vad ceva deosebit. Sigur ca mai stateam. Fara sa-mi spuna si nici eu nu l-am întrebat, ce urma sa facem la acel Tipar. Alaturi pe un pupitru mare, se afla colectia ziarului, am început s-o rasfoiesc si curând am descoperit ca Timpul avea o pagina (a doua) intitulata Popasuri, cu versuri, proza si articole despre literatura. Frumoasa pagina, își merita într-adevar numele, în restul ziarului nu gaseai nimic, aici însa erai îndemnat sa poposesti, erau discutate carti, polemici cu un ziar Porunca vremii (despre care aveam sa aflu curând ca era violent antisemit) si polemici si cu alte reviste literare si chiar cu scriitori despre care stiam prea putin. Dupa vreun ceas Geo Dumitrescu a dat semnalul de plecare. Am iesit toti patru pe Brezoianu, apoi pe Bulevardul Elisabeta si la a doua sau a treia la stânga grupul nostru a luat-o pe strada Elie Radu si am intrat într-adevar într-o tipografie. Am coborât trepte si la intrare am dat într-un mic birou. De dupa el un ins gras, bondoc, cu ochelari, s-a uitat la noi si a avut un surâs de încântare:

- Ati venit, ba? Uite-acuma mergem, mai am putina treaba... si si-a întors fata de la noi si a continuat o discutie cu un subaltern care îi spunea ca are necazuri cu cei de la Pepegaz, cu cei care trebuiau sa le livreze nu stiu ce, hârtie de-o anumita calitate, sa le ridice niste comenzi... Untaru îi rasfoia cartile de pe birou. Ma uitam si eu. Printre ele o brosură, dar nu rau tiparita, iar autorul era chiar poetul comunist de la statistica. Dar nu era un volum de poezii.

- Aveti fiecare câte-un volum cu dedicatie, zise grasul, zilele astea a aparut, a trecut pe-aici si vi le-a lasat.

si le împarti. Mie îmi întinse doar mâna si ma întreba cine sunt. Raspunse Geo Dumitrescu în locul meu, iar grasul nu paru mirat ca numele meu nu-i spunea nimic. Dar n-avea importanta, simpla mea prezenta în grup era suficienta ca sa ghiceasca; eram fie un nou poet, critic, sau prozator.

- Mergem, zise el.

Iesiram si refacuram drumul spre Brezoianu. În colt însa ne opriram si intraram într-un restaurant, ma uitai sa vad: Gambrius. Nu stiam de unde, dar numele îmi era cunoscut. Plin de lume, cu sali mari si cu etaj, cu bolta si scari uriase. Era de fapt o berarie, chelnerii carau halbe de la tejghea la care berea curgea neîncetat în valuri de spuma. Ne asezaram la o masa si un chelner se apropie si-si apropie capul de umarul grasului; îl cunostea si aceasta ne întreba:

- Luam, ba, câte-o chestie d-aia?

Cum sa nu, dar pâna atuncea bere. Bineîntele, zise chelnerul si curând se întoarse si ne aseza înainte halbe si înca pe-atâtea de rezerva. Le apucaram de toarta, ciocniram si le goliram pe jumatate. Eu ametii imediat. Ceilalti rasfoiau brosură poetului comunist de la statistica în timp ce grasul îi privea batjocoritor, dar cu afectiune.

- Mi-a spus ca trebuie sa scrieti despre ea, zise el.

- O sa dam o nota, raspunse Geo Dumitrescu preocupat, rece, fara ironie, desi ironia exista, dar era greu sa-ti dai seama din ce reiesea.

- Hî, facu Marin Sârbulescu si avu un surâs strâmb, timid si fermecator.

Fata de statura lui uriasa blândetea surâsului era cuceritoare.

- Ce hî? zise Geo Dumitrescu cu aceeasi raceala, fara umor, desi umorul razbatea, dar ai fi zis ca el n-avea chef de glume. Vrei sa spui ca nu-ti place? continua. O sa-i spun lui Miron sa te puna chiar pe tine sa scrii nota.

- si ce, zise uriasul, ai vrea s-o înjur?

- Cum s-o înjuri daca nici n-ai citit cartea! Avea o falsa uluire stapânita si se uita la noi toti luându-ne martori: am zis ca trebuie înjurata? Asta e cam într-o ureche, îti interpreteaza cuvintele cum i se nazare lui! Citeste-o întâi si pe urma faci nota. Îti place, nu-ti place, te priveste.

Dar si grasului îi sticleau ochii sub lentilele groase ale ochelarilor, între timp Untaru o si citise, rasfoia ultimele pagini. De-atunci am aflat ca esti pierdut daca fortezi mâna recenzentului; poetul statistician facuse aceasta imprudenta, transmitându-le prin bondocul gras care o tiparise ca trebuie sa se scrie despre ea. Asta ramâne totdeauna de vazut daca trebuie, si ai mai multe , sanse sa fii bine primit daca lasi libera opinie sa se exprime, într-un minut se si decisese sa se scrie despre cartea poetului o nota, în timp ce daca ar fi tacut, poate ca s-ar fi scris un articol, încretindu-si fruntea în semn ca era stapânit de cea mai sincera obiectivitate, Geo Dumitrescu i se adresa lui Untaru:

- Ei, cume?!

- Interesant! zise acesta, dar se rosi si izbucni în râs.

- Ei, vezi?! se adresa Geo Dumitrescu uriasului, ai fi zis suparat, si era chiar suparat, daca n-ai fi simtit în cuvintele lui nepasarea.

Ameteala dupa prima halba mi se împrastie la a doua. Ni se aduse ceea ce grasul numea "chestie d-aia". Era mamaliga la cuptor aurie cu unt si straturi groase de brânza si oua, se pare o specialitate a berariei.

Dupa ce o mâncaram si bauram a doua halba scoaseram tigari. Deodata Geo Dumitrescu începu sa râda. Spuse ca noua ne e suficienta portia asta, dar cu Sârbu ce facem, ca lui nu i-a ajuns nici pe-o masea. Chema chelnerul din proprie initiativa si își desfacu mâinile: avem aici, zise el, si clienti mai corpolenti, sa mai aduca o chestie d-aia daca nu cumva Sârbu dorea altceva. Uriasul însa își dadu cuvântul ca nu mai dorea nimic, numai bere. Auzi! Bere! Dar asta mai vroiam si noi! Apoi mi se adresa, ce fac, de ce n-aduc nuvela aceea sa debutez? Daca n-ar fi pierdut-o (adica pe cea care i-o trimisesem anul trecut pentru Albatros) ar fi dat-o acum laPopasuri... s-o aduc eu neaparat chiar zilele astea daca am pastrat o copie. Sau daca nu-mi mai placea, sa aduc altceva... Discutia reveni apoi asupra poetului comunist de la statistica si fui invitat sa povestesc cum ma primise. Eu însa tacui si Geo Dumitrescu îmi respecta discretia. Nume de ziare, reviste si polemici de care eram strain urmara în discutie amestecându-se cu rumoarea berariei. Ma simteam atât de bine, încât aveam sentimentul ca starea mea de spirit se transmitea si ca n-avea nici o importanta faptul ca nu scosesem pâna atunci nici un cuvânt. Acest lucru avea sa mi se întâmple multa vreme. Veseli toti, traindu-si bucuria de a fi, grupul lor, angajati la un ziar, puneau la cale noi polemici, în special cu acelasi ziar Porunca vremii, râzând, citând pasagii tari care trecusera prin cenzura, furia celui cu care polemizau; temerea voalata a lui Untaru ca ar putea-o pati, stârnind ironiile rasucite ale celui care avea un ascendent asupra tuturor, Geo Dumitrescu. Grasul se uita la ceas, stârnind proteste. Sa stea, unde se grabea asa? El le spuse cu un glas care te facea sa înțelegi ca asa se întâmpla totdeauna:

- Voi mâine sunteti liberi pâna seara, în timp ce eu la opt dimineata trebuie sa fiu la Tipar.

Ei si? Grasul zâmbi si mai ramase, dar nu mult, chema chelnerul si ceru nota. Când plati scoase un teanc de bani.

- Nu înțeleg, zise Geo parca scârbit, cum poate cineva sa aiba atâția bani! Nu te jeneaza când stai cu portofelul plin? Împrumuta-l si pe el cu vreo mie de lei, zise aruncându-mi o privire, ti-i da îndarat la prima leafa pe care o s-o încaseze de la statistica.

Grasul rîse, lua, fara sa numere si fara sa ezite, o felie din teanc si mi-i întinse. Aduaga ca nu chiar la prima leafa sa i-i înapoiez, ci la a doua si sa trec pe la el cînd vreau, sa stam de vorba... Ne ridicaram. Ne duse pe toti cu un taxi acasa. Îl chema Niculescu si era, acolo la Tiparul universitar, sef al tipografiei, director fiind profesorul Bagdasar. Poet, semna Sergiu Filerot...

Cu acei bani am putut astfel sa parasesc odaia fara foc din Pantelimon si sa ma mut într-una de pe strada Traian, tot cu înca trei insi în camera, dar încalzita. Proprietareasa, o femeie tomnatica si cam prea împlinita, traia cu un peste, un ins care venea la ea doar seara, de altfel ca si ceilalti chiriasi, îi gaseam în pat (fiindca si ea ocupa prima camera, de la intrare, ca si ciurelarul de la care plecasem).

Asadar puteam debuta la Popasuri. Cîteva zile am stat în casa si am scris. Am reluat ceva deja scris de pe vremea cînd eram la Cristur-Odorhei. Erau primele mele încercari, le citisem în cenaclul scolii, mici schite care povesteau despre nedumerirea unui taran care nu întelegea alt taran. Am dat amploare acestei nedumeriri, am intitulat una din ele Pîrlitu (care voia sa spuna ca taranul care stârnea nedumerirea era un pîrlit, adica un prapa-dit, nu chiar material, ci la minte), mi-am facut o copie si m-am dus la Timpul sa-l caut pe Geo Dumitrescu...

Cînd m-a vazut intrînd în redactie a ridicat bratele în sus:

- Ce faci, domnule, unde ai disparut? Te-am cautat pe Pantelimon 64 si nu te-am gasit. Vroiam sa-ti anunt vestea: ai fost angajat aici corector, asa cum ti-am promis... Du-te jos si începi imediat lucrul. Vezi ca ai sef pe unul Grigorescu, te asteapta. Uite pe-aici, mi-a aratat el o usa mica, duce în tipografie si acolo e un birou al corectorilor...

Am coborât si am intrat în sala linotipurilor. Zumzetul masinilor si mirosul de plumb topit mi-eram familiare, totusi m-au ametit. În sfîrsit, gîndeam, eram angajat de asta data în mod sigur, caci nu era nici o îndoiala, Geo Dumitrescu i-a prevenit pe sefii acestui ziar ca nu cunosc meseria de corector si daca totusi ma angajeaza însemna ca se va tine seama de acest lucru si ca trebuia sa fiu întîi învatat.

Am strabatut atelierul si am intrat în biroul corectorilor, despartit de rest printr-un placaj.

- Buna seara, am spus, îl caut pe domnul Grigorescu.

Erau înaintu patru sau cinci insi instalati la o masa uriasa, aplecati asupra spalturilor, sub lumina puternica a unui bec care atârna aproape pîna jos din tavan.

- Eu sunt, a raspuns unul dintre ei, un ins mic de statura, cocosat, elegant îmbracat, cu un chip aspru, sever, privire rapida si patrunzatoare.

Mi-a strigat numele sigur ca nu se însela, si mi-a spus ca am lipsit. Nici nu ma apucasem de lucru, ca si lipsisem. Am vrut sa-i explic, dar m-a întrerupt:

- Fa cunostinta cu viitorii dumitale colegi... Domnul Orleanu... Domnul Sachelarie... Domnul Ecovescu... Domnul Orleanu, a strigat apoi din nou acest domn (nu era chiar strigat, era o voce ridicata, cu volum natural, cu timbru barbatesc, care contrasta cu statura lui infirma), domnul Orleanu, a reluat el apoi cu o voce obisnuita, învata-l pe noul nostru coleg corectura. Rapid! Arata-i semnele si pe urma da-i un spalt de proba. Nu e greu, mi-a spus el de asta data amical, dar trebuie multa atentie, fiindca te fura fluxul textului si nu mai vezi greselile. Dar ele sunt, aici e tot secretul, sa înveti sa le vezi.

Domnul Orleanu, un baiat cam de vârsta mea, vorbea, spre deosebire de domnul Grigorescu, în soapta, cu un aer confidential, si cu dublu sens, semana în aceasta privinta cu fostul meu coleg Dobrinescu. Avea ironie dar si caldura, m-a învatat într-adevar rapid meseria.

Ne-am împrietenit auzind ca vreau sa debutez ca scriitor. si el vroia. Practic la ora unu din noapte munca noastra se termina, paginile intrau la calandrare si rotativa intra în functiune. Formidabila aceasta rotativa, cum vuia, si din burta ei, dupa ce primea paginile sub forma de sul de plumb, tâsnea ziarul proaspat în fiecare secunda Timpul, Timpul, cu titlul rosu, mirosind puternic a cerneala. Toata lumea care îl făcuse se afla adesea acolo si plecam toti cu el în buzunar, dupa ce îl rasfoiam sa nu fi scapat ceva... Se întâmpla rar de tot, totusi se întâmpla, uneori ne veneau cenzuri întârziate: se repagina, recalandra, adica se imprima pagina plata de plumb, într-un carton special, flexibil, dupa care se forma sulul de plumb. Se auzeau îngrijorari... Dati-i drumul în viteza... e ora doua... pierdem provincia...

Orleanu statea departe, n-avea cu ce ajunge acasa dupa ora unu si se culca pe masa. La fel si domnul Sachelarie, care facea singur ziarul economic-financiar Argus, director fiind celebrul Timoleon Pisani, care publica si el pe pagina întâia câte-un articol intitulat Nu poci limba. Ce cauta acolo un astfel de articol într-un ziar al bursei si al vietii financiare? De fiecare data îl citeam si râdeam toti de acest înversunat dusman al neologismelor. Propunea de pilda ca în loc de tramvai, cuvânt englezesc, sa spunem pesinealergator, în loc de cravata, cuvânt frantuzesc, gâtlegau, si altele, în fiecare numar avea câte ceva.

Într-o zi i-am facut o vizita cu Orleanu, sa ne distram. Redactia Argus-ului era în aceeaasi cladire si avea administratie comuna cu Timpul, director Grigore Gafencu, care era în diplomatie. Batrânul, cu mustati uriase, ne-a primit însa foarte cordial, crezându-ne admiratori de-ai lui. I-am spus ca suntem redactori de jos de la Timpul si ne-am asezat, ca doi domni gravi, în fotolii. Orleanu si-a scos tigareta si a cerut voie sa fumeze. Fumam si eu, dar am uitat sa aprind, atât de curios eram sa vad ce-o sa se întâmple.

- Domnule Pisani, i-a spus Orleanu fara obisnuitul lui surâs care se vroia fin, putin batjocoritor (îi masca de fapt o timiditate discreta si un complex de om de cultura autodidact), ce ziceti dumneavoastra de cuvântul inefabil?

Batrânul s-a zbârlit cu mult mai mult decât sperasem noi ca avea sa se întâmple, s-a ridicat peste birou agresiv si a început sa bolboroseasca:

- Inefabil... Ce e asta inefabil?... N-am auzit de acest... Cum? De unde l-ati mai nascocit?... Când o sa încetati cu...

- Domnule Pisani, a continuat Orleanu neturburat, cuvântul exista, a intrat în limbajul culturii si chiar în vorbirea curenta.

- În vorbirea curenta? Inefabil? O sa scriu un articol împotriva acestui cuvânt... Chiar în numarul de sâmbata... Ce înseamna, dupa voi, ce vrea sa exprime acest cuvânt?

- Ceva care nu se poate exprima.

- Cum nu se poate exprima?

- Se refera la ceva care nu se poate exprima.

- De exemplu, a cerut batrânul.

- De exemplu: femeia aceea e de o frumusetate inefabila.

- Iesiti afara, a racnit batrânul scos din sarite, având poate brusc banuiala ca acest cuvânt nici nu exista si ca venisem acolo (ceea ce era adevarat) sa ne batem joc de el.

Ne-a scapat, n-am mai urmarit atenti daca avea sa scrie sau nu un articol împotriva absurdului cuvânt, care ca si altele, îi terorizau de atâta ani constiinta. Mie totusi îmi placuse si îmi stârnea o afectiune îngaduitoare. Mania lui era dintre cele inofensive, nu facea rau nimanui,

sau cel puțin nu stiam eu, grija fata de limba, ridicula în formele pe care le luase la el sau le avusese totdeauna, nu era grija pentru chivernisire sau înșelatorie, ci una nobila, dezinteresata.

La prima chenzina Orleanu ma preveni:

- Vezi ca Sachelarie o sa te atace mâine sa-l împrumuti cu bani.

- Cum, dar el nu-si ia leafa?

- Da, dar chiar azi se duce cu ea si o pierde la curse. A avut mosii pe care le-a tocat în felul acesta, case, proprietati...

M-am uitat curios la domnul Sachelarie, când, cu chenzina în mâna, ne-am dus toti la bufetiera care își avea mica ei odaita chiar în tipografie sa-i platim ceea ce ne servise în cont în timpul celor doua saptamâni care trecusera: oua, lapte, debretini, brânza, cafele... Domnul Sachelarie a platit si el si a plecat grabit. Era nu atât batrân, cât ros de ani, înalt, slab, cu gât puternic. Nu deschidea gura decât ca sa spuna cuvinte scurte si memorabile, pe care apoi le repetam zile întregi... Viata e o fântâna... Omul e soiul dracului... Norocul e chior... Felul cum le spunea, cu resemnare, sau cu dispret amuzat, le încarca de un umor în care zacea experienta lui de-o viata... nu-i parea rau, dar nici, privind în urma, nu se entuziasma: un imens cascat pecetluia adesea acest trecut dominat de o singura patima, fiindca nici nevasta, nici copii nu avea. La bilanturi si la bursa îl ajutam cu rândul, fiindca o cifra gresita într-unul din ele putea sa stârneasca deruta în viata financiara. Unul citea cu glas tare, altul urmarea... Creditul minier... cifre... Astra româna... alte cifre... Nu s-a adevărit ce-mi spusese Orleanu: nu m-a atacat nici atunci si nici mai târziu de sume de bani. Țineam toti la el, ne înveselea adesea si cu anecdote vechi (cunoscuse multa lume) si era un corector bun.

Mai aveam o datorie de platit, lui Sergiu Filerot si dupa amiaza m-am dus pe la el la Tipar. Pe cine gasesc însa? Tot grupul! (Din seara aceea nu mai fusesem cu ei nicaieri, fiindca la ora când ei plecau, eu trebuia sa fiu jos la corectura.) În mijlocul lor poetul statistician, extrem de iritat, cu ziarul Timpul în mâna la pagina Popasuri. Am ramas tacut deoparte. Ce se întâmplase? Nota n-o scrisese totusi Sârbulescu, ci Untaru, si acum daduse peste ei poetul comunist. Cum, aproape ca striga el, asa se scrie despre o astfel de carte?

- Ce constiinte aveti voi, care va pretineti oameni de stânga, daca nu sesizati continutul subversiv al unei astfel de lucrari? O nota se scrie? si înca si aia asa, la f... ma-sa?

Citisem si eu cartea. În ce consta acel continut subversiv care trebuia sa ne cutremure constiintele? În faptul ca poetii trubaduri francezi din secolul al XVI-lea traiau în mizerie, în timp ce seniorii chefuiiau si benchetuiiau. Țipa la ei cu vocea lui subtire, îi bestelea, îi întreba de ce tineau un condei în mâna daca despre astfel de carti demascatoare ei scriau astfel de nota mizerabila?

- Pai, am zis eu atunci, dupa parerea dumneavoastra, ar fi trebuit ca acei trubaduri sa se duca si sa se faca frizeri, de ce va mirati ca noi nu scriem nimic despre broșura dumneavoastra?

Era, fireste, o remarca intolerabila. Cine eram eu?! S-a întors spre mine si drept raspuns m-a amenintat cu bataia, literalmente, avea acest chef, si nu numai pe mine, ci pe toti cei grupati la pagina Popasuri din Timpul si la Tiparul universitar, care totusi îl tiparise, dar care refuzam sa vedem continutul exploziv al broșurii lui aparute cu viza cenzurii.

Nici macar nu si-a dat seama ca depasise masura si sa plece, a stat un timp interminabil, perorând în acelasi stil. Pâna la urma a încercat sa smulga o promisiune ca totusi se va scrie un articol "ca lumea", dar nu i-a promis nimeni nimic. În sfârșit a plecat, nu furios, fiindca furia lui era mica, ci otravit, neîmpacat.

Ne-am dus la fratii Rochus din apropiere, am cerut bere, salam, pâine si "mult mustar", am răs de poetul care ne amenintase ca ne trage palme, l-am trimis la origine si am hotarât sa-l ignoram mai departe. Arizi, asa credea el ca se rezolva conflictele de idei, cu bataia, ce individ bizar! Ce-o sa faca asta, ne întrebam, daca vine la putere? Ne belesteste pe toti, daca acum când nu avea înca aceasta putere; avea astfel de apetituri... Am tabarât si noi cu reprosurile pe Sergiu Filerot, care tiparise brosură. L-am luat în balon, am răs de el, cum a putut sa bage bani într-o asemenea cartutie fara sare si piper, care avea pretentia sa ne îndrume pe noi... Nu-l chemase nimeni sa ne fie sef, dar el asa credea, ca e seful nostru...

Sergiu Filerot, care nici el nu debutase, lua, dupa cum aveam sa ne dam seama curând, în acele clipe, o hotarâre irevocabila, cu grave consecinte:

- O sa va arat eu ce înseamna poezie si sa va învat minte sa ma mai luati peste picior...

si n-a mai adaugat nimic, tacea, privirea îi sticlea sub ochelari, surâdea mereu si asemeni tuturor oamenilor grasi expresia chipului sau era aceeași, de baiat bun abia iesit din adolescenta, tacut si jovial. Cuvintele lui au trecut neobservate, la vârsta aceea si laudariosenia facea parte din psihologia debutantului, desi sunase bizar la el.

Pe la începutul lui martie primii stirea, prin Sergiu Filerot, care primise la rândul lui un telefon de la poetul statistician, sa ma prezint la Institutul de statistica (deci nu era un om rau, nu tinea ranchiuna pentru replica mea). Asadar statistica! Uitasem de ea. Te pomenesti, mi-am zis, ca s-a aranjat ceva si acolo.

Ma prezentai la domnul Pavel în birou, caci el ma cautase, aflai de la poetul însusi care îmi vorbi într-adevar fara urma de resentiment si domnul Pavel îmi spuse ca eram angajat jos la masini, sa ma prezint domnului Bosch, care era la curent.

Asadar, doua slujbe, de unde pâna atunci cautasem zadarnic sa gasesc doar una.

- stiu, mi-a spus domnul Pavel, ca între timp te-ai angajat la un ziar, daca vrei, alegi, ziarul sau Institutul, dar poti sa faci si una si alta.

- Bineînteles, i-am raspuns, le fac pe amândoua.

- E în regula. Îti urez succes.

Am coborât în sala de masini si m-am prezentat domnului Bosch, care avea biroul chiar la intrare în sala, în dreapta. M-a pus sa fac o cerere de angajare si m-a dat în primire unei doamne, care la rândul ei m-a dus si m-a predat de asta data unei domnisoare. Era o fata isteata si bine îmbracata, m-am simtit jenat de costumul meu de la Taica Lazar, care între timp se uzase la mâneci si nici camasa nu era prea curata, era murdara de tusul de pe spalturi, care se lua repede, chiar în ziua când o schimbai. "Trebuie sa-mi cumpar alt costum si tot ce-mi trebuie, mi-am zis, nu pot veni aici, printre cucoanele astea, sifonat si cu pantalonii burlan. si trebuie sa ma si mut, de asta data într-o camera a mea singur, am cu ce plati."

Domnisoara mi-a dat în primire o masina de calculat si hârtii. Trebuia sa adun si sa înmultesc si sa fac totalul acelor cifre, care veneau de la alte masini, de la cele mari, trioarele, care chiar asta faceau, triau niste cartoane si rezultatul partial se înscrie pe o diagrama.

- Ce sunt cifrele astea? am întrebat-o.

- Cifre! zice.

Adica nu ne intereseaza ce sunt, nici nu e nevoie, treaba noastra e sa le adunam si sa le predam domnului Bosch. Totusi mi-a explicat: reprezentau tot ce exista în tara, de la gaini si vite, pâna la oameni si alte bunuri mobile si imobile.

Am început să manipulez butoanele, care erau simple. Am apăsător pe cel roșu: ceva s-a zbatut în interiorul mașinii, ca o ființă vie, apoi pe hârtie a apărut o cifră și tăcere: totalul! Clar! Fata a stat lângă mine în ziua aceea, până s-a convins că am prins secretul și pe urmă s-a îndepărtat.

Îmi plăcuse cartierul Ferentari (unde stătea Gheorghe al lui Costică brutarul) cu casutele acelea cu pompă în curte și multă verdeată. M-am dus chiar pe Tutunari, dar Gheorghe nu mai era acolo, în schimb, ciudatenie, camera lui era liberă. Am închiriat-o eu. Avea un geam mititel, ca la pitici, dar da spre grădina, avea lumină electrică, podea de lemn, mobilată, pat mare cu saltea de lână și cearceafuri albe, o masă lângă fereastră. Era perfect! Aveam eu să câștig de-aici înainte zece mii de lei pe lună, dar n-aveam chef să dau două mii pe una centrală și elegantă, cât aflasem că m-ar costa. Mai târziu, mai vedem, acum îmi placea aici.

E bine să ai două servicii, nu-ți mai pasa de sefi. În orice caz nu-ți pasa de cel care ar dori prea mult să-ți pese. N-ai fi putut spune că domnul Bosch făcea parte dintre aceștia, dar nici că era un director care nu te lua la ochi dacă nu-l salutai la sosire și la plecare. Nu mi-am dat seama că toți o făceau, era și plasat astfel (în apropierea usii) încât nu-l puteai evita. Dar eu gândeam că n-avea nevoie de salutul nostru și nu observasem decât târziu fenomenul. Venea primul și pleca ultimul și în acele minute stătea în picioare (era înalt, impunător, puțin chel, cu mustață de modă veche), nu răspundea la bună dimineață, bună ziua, care i se adresau, nici nu se uita, dar era la postul lui, fără să pară că ne observă curgerea, defilare dezordonată în aparență, pe care totuși o primea.

A început să vină pe lângă mine, să vadă cum muncesc. Nu zicea nimic, se uita, dar nu pleca. După câteva săptămâni fusesem dat la trioare, care erau foarte ingenios construite. Aveam alături casete pline cu cartoane, care erau perforate diferit, după semne de statistică secrete pentru mine și mașina le arunca în interiorul ei și le împrăstia ghidându-se după acele gauri, pentru că diagrama, sus, să înscrie niște cifre. Se putea gresi în această muncă? N-aveai cum, totuși domnul Bosch întârzia prea mult lângă mine. Era un semn? Desigur, mi-a explicat un coleg, un fost student cu care mă împrietenisem. Era un băiat distins, care până avea să fie plasat în învățământ se angajase acolo ca și mine.

- E nemulțumit de tine, mi-a spus, nu-i dai bună ziua... Da-i și tu bună ziua, nu mai trece așa pe lângă el ca și când tu ai fi marele șef și nu el.

Am dat din umeri:

- Ei și? Mai am un serviciu, la care țin mai mult, pot să plec oricând de-aici.

- Nu pleca, zice, aici ai lefa mai mare și o să ai și pensie mai mare.

- Pensie? am strigat. Care pensie?...

"Auzi idiotul, gândeam. Asta vrea să-mi sugereze ideea că o să stau acolo la trioare până la pensie!" Nici nu începusem să traiesc și el îmi comprima viața sarind peste patruzeci de ani ca și când curând aveau să se și scurgă și eu trebuia să mă gândesc de pe acum la ce-o să fac după. Nu m-a trecut un fior, dar nici n-am râs ca de obicei, fiindcă nu era de râs. Într-adevăr, gândeam, ce e o viață? Da, iată, patruzeci de ani în fața acelor mașini, nici o schimbare și hop, declinul... Intuisem atunci fulgerător de ce singurul lucru care putea aduce furtuni și miste această viață erau femeile... Cel exasperat putea da iama în ele, cu a doua sa forță vitală care zăcea în el (prima se consuma sub supravegherea unui domn Bosch) și să simtă că trăiește... Tradarea, gelozia, și chiar crima care ar surveni (și de care zărele de senzație erau pline), fie că

ar ucide el pe vreuna, sotia care l-ar însela, fie ca l-ar ucide pe el alta înselata de el sau parasita, toate astea n-ar mai fi obstacole de temut...

Eram în pauza, într-un chiosc Herdan de alaturi, avea excelenti biscuiti si briosi si iaurt proaspat. Fostul student era de o nerusinare simpla, sub ochii vânzatorului întindea mâna si fura biscuiti din raft, îi baga în buzunar si nu-i platea. Ma miram de ce chioscarul nu zicea nimic. Ca sa aflu ca nu vedea bine, era un om batrân, dar cât de rau vedea! O mâna întinsa în aer era pe-semne pentru el o ceata... "si tu cum ai observat?" l-am întrebat pe fostul student. N-a vrut sa-mi spuna.

- Va sa zica pensie, zic, tu te si gândesti la pensie?
- De ce nu?! Când iesi la pensie si un pol conteaza.
- Un pol? am strigat iar. si sa te gândesti cu patruzeci de ani înainte la un pol?
- Te gândesti... Voi nu va luptati la tara sa pastrati o viata întreaga o brazda de pamânt? Asa e si polul asta.

- si daca mori dracului înainte de pensie, am spus eu sumbru, atunci ce-i mai faci?
- De ce sa mori? Tata are optzeci de ani si se tine bine.
- Bine, zic, o sa-l salut pe domnul Bosch la sosire si la plecare, dar cum ai observat tu ca n-o faceam?

- Se observa, raspunse el filosofic.
- Te pomenesti ca au observat si ceilalti!
- Toata lumea.
- I-auzi!

si eu care nu observasem nimic la nimeni, decât ca prietenul asta proaspat al meu, absolvent al unei facultati, fura biscuitii si briosii unui batrân! Începui sa ma uit mai atent în jur, dar nu descoperii nimic. Toata lumea lucra în tacere si când cineva se ridica si se ducea undeva avea o hârtie în mâna, sau se ducea sa verifice ceva, tot în legatura cu vreo diagrama sau grafic...

Veneam la Institut direct de la ziar, unde dormeam cu Orleanu pe masa, sa câstig timp, dupa-amiaza încercam în odaia mea sa scriu sau sa citesc ceva, ma apuca somnul. Iar cele doua zile pe saptamâna, când aveam program de la cinci la opt, erau cele mai grele. De la statistica ma duceam direct la ziar si motaiam pe spalt, când nu-mi pica chiar capul pe el. "Domnul Preda!" striga atunci Grigorescu si o formidabila palma în masa ma facea sa sar în sus ca si când as fi primit palma aceea chiar în cap. De dorinta de a debuta, uitasem, pâna ce într-o zi am venit la redactie cu schita aceea Pârlitu în buzunar si i-am dat-o lui Geo Dumitrescu.

Nu ma simteam totusi obosit. Orasul era frumos seara când ieseam de la statistica si o luam în jos spre Sarindar, desi luminile nu se mai aprindeau feeric, vitrinele nu mai aveau chenare multicolore si reclamele înalte care anul trecut scânteiau într-o aprindere si stingere neîncetata, de albastru si rosu, si care ma faceau sa simt ca traiesc, cum spune Hemingway, într-o sarbatoare continua, disparusera si ele. Camuflajul aruncase la începutul razboiului orasul în întuneric, si continua si acum, desi razboiul era departe... Tramvaiele circulau seara cu asanumitele lumini oarbe, care nu se vedeau de sus, si mergeau cu viteza redusa, iar în statii vatmanii se orientau dupa semne stiute numai de ei. Orasul mi se parea acum mai misterios, fiindca se vedea cerul plin de stele si cu întunericul serilor eram învatat, mie mi se parea ca e lumina, ca în unele nopti de la tara, când în plin miez de noapte vedeai omul ca ziua si îl recunosteai, iar pamântul devenea parca albicios. Oamenii forfoteau pe strazi, si din când în când câte-o lanterna se aprindea si se stingea scurt. Eu vedeam totusi, dupa ce ora crepusculului

se stingea si orasul cadea într-un întuneric total, culoarea rochiilor la femei, albeata gulereilor, parul revarsat pe umeri al fetelor. Ma miscam repede strecurându-ma cu usurinta printre oameni. Urcam spre Sfântul Gheorghe, ajungeam la Piata Bratianu, o luam la stânga pe bulevardul Elisabeta, coteam pe dupa frumoasa cladire a librăriei "Cartea Româneasca" si coboram apoi pe Sarindar. Statistica ma lasa de obosit si corectura ma astepta de odihnit.

Diminetile, când o luam înapoi spre statistica, tot pe jos, ca si întoarcerile acasa pe la ora doua dupa masa, nu-mi alungau cu nimic euforia în care traiam... Zece mii de lei, pe care abia asteptam sa-i vad pe toti în mâna, sa ma îmbrac si sa-mi cumpar cu ei carti, se aflau, desigur, la sursa acestei euforii. Dar nu era numai atât... începeam sa am în jurul meu prieteni... Marele oras, în care ratacisem pâna atunci atâta vreme cautându-mi în el un rost, începea sa fie si al meu. Blocurile, marile lui bulevarde, tramvaiele, restaurantele, cinematografele si teatrele îmi placeau, ca altadata ulitele, gardurile, salcâmii care acopereau satul...

Da, într-o seara fui oprit în trecere prin redactie (treceam pe-acolo, si nu pe jos prin gang) si îmi facui un nou prieten, un poet, însusi seful "paginei a doua" Popasuri a ziarului, Miron Radu Paraschivescu. Geo Dumitrescu se afla si el acolo, dar de când începusem sa lucrez nu mai schimbam în redactie decât saluturi; în afara de cazurile când ma invita sa mergem la Gambrinus la o bere. Venea Untaru, care începuse sa semneze Virgil Ierunca, acest baiat care nu dormea nopti în sir luând cofeina, atât de mult era pasionat dupa carti (anul trecut, în '47, Virgil Untaru, Ierunca, parasea tara si cu anii, acest om de stânga în perioada razboiului a evoluat încet, dar fara întoarcere, spre dreapta), venea Sârbulescu, "masivul" cum îl poreclisem eu, credeam ca o sa traiasca o suta de ani, a murit de inima pe la cincizeci si Sergiu Filerot.

Poetul, seful "paginei a doua", un om smead, subtirel si mic de statura, cu un nas de pasare, cu voce confidentiala, placuta, afectuoasa, îmi ceru sa iau loc ca are ceva sa-mi spuna. Redactia avea un birou comun cu secretariatul (stefan Roti), alaturi era biroul redactorului sef, Mircea Grigorescu, pe care nu-l cunosteam.

Fara sa-mi spuna de ce, Miron Paraschivescu începu sa ma întrebe: cine eram, de unde veneam... De când începusem sa scriu? si o întrebare ca o paranteza, bizara, care venea dintr-un interes al lui anterior întâlnirii noastre: cum scriu! N-am înteles.

- Cum faci când scrii? preciza el. Te gândesti dinainte, sau îti vine?
- Doresc sa scriu, îi raspunsei.
- si pe urma îti vine! zise el parca triumfător.

Era multumit, îi confirmam ceva, sau mai bine zis îmi smulsese el confirmarea de care avea nevoie în secretul gândirii lui. As fi vrut sa-i precizez ca uneori ma gândeam si dinainte la un subiect care nu venea singur, ci îl smulgeam din viata cunoscuta, cu un efort de a exprima o idee, asa cum îmi aminteam ca facuse Baudelaire în La charogne, dar am tacut, nu vroiam sa-i stric placerea aceluia gând al sau confirmat...

si pe urma întrebările continuara. Ce citesc? Ce citeam? Nu prea mai aveam chiar atunci timp sa citesc, i-am raspuns. L-a apucat un entuziasm. A început sa râda sufocându-se, aruncându-mi în acelasi timp priviri înduioșatoare, paterne si în mod surprinzător pline de admiratie. N-am înteles comportarea aceasta bizara, adica, era bine ca nu citeam, sau era ceva de râs?... Facusem ceva, si acest ceva se afla în strânsa legatura cu bâlbâiala mea, adica se potrivea si de aceea era el atât de vesel? Îmi sugera însa o experienta de viata si de oameni în care eu ocupam un loc printre cei care îl interesau, încât mi-am simțit bataile inimii de emotie.

Timpul trecea însa si eu eram asteptat jos. I-am spus acest lucru. A râs iar:

- Da-i în... ma-sii! Apoi a revenit: Bine, du-te! În clipa aceea s-a apropiat Geo Dumitrescu.
- Dom' Preda, îl aud ca zice, cu vocea lui neutra (asa avea sa-mi zica totdeauna, dom' Preda sau domn Marin, pentru a evita o prietenie pe care n-o dorea) mâine dupa masa ce faci?

- Ce sa fac, sunt liber.

- Nu te duci la statistica?

- Nu, poimâine.

- Hai sa mergem mâine pe la Tib (asta era tipul cu gâtul strâmb, Geo îl agreea, dar eu, nu stiu de ce, ma feream de el, dar si el de mine), venim toti, mai stam de vorba si pe urma mergem la Gambrinus. Nu stii unde sta, sa-ti dau adresa... Vino asa, pe la cincii.

I-am gasit într-adevar a doua zi adunati pe toti la Tib. Numai Untaru lipsea. Tatal lui Tib era ofiter superior si fiul, Tib adica, avea camera lui spatioasa, mobilata bine si o masa rotunda în mijloc, la care probabil scria, caci era si el scriitor, publicase un volum de vioaie schite buciurestene. si împreuna cu ei, cine? Miron Paraschivescu, pe care nu-l vazusem pâna atunci cu noi si îndata ce ma asezai pe scaun el începu, separat dar prevenitor:

- Am vrut sa te vedem, Tib, ca sa-ti spunem ca ai facut o fapta execrabila. Cum e posibil ca tu sa nu stii cine suntem si ce reprezentam noi toti cei de la Popasuri, pe care tu ne cunosti si ne urmaresti? Ai vazut tu vreodata pe vreunul dintre noi ca scrie articole antibolsevice, aluzii de vreun fel, reportaj, cum ai scris tu fara sa te fi dus pe front, din burta si în asa hal de minciuna si mistificare? Ce suntem noi dupa tine? Legionari "adevarati" dintre cei care au mai ramas si pe care Maresalul îi ocroteste, sau redactori la Porunca vremii sau la Sfarma piatra?

- Miroane, nu m-am gândit, se bâlbâi Tib.

Nu stia ce sa mai spuna si tacu, dar nu prea opresat de cuvintele poetului, care, înnegurat, rasfoi ziarul (nu era Timpul) si începu sa ne citeasca din el, adica din reportajul lui Tib, pasagii întregi, într-adevar, antibolsevice... expresiile curente... cei fara cruce si credinta... barbarii de la rasarit...

Miron Paraschivescu se opri si izbucni în râsul acela al sau înecat, care nu însemna numai entuziasm, ci si o ironie la adresa cuiva sau ceva atât de coplesitoare încât ai fi zis ca îi venea si îi venea si tie, auzindu-l, sa te tavalesti pe jos de râs.

- Barbarii de la rasarit... a.. .ha, ha... a... ha, ha... Pe urma își reveni, deveni brusc grav.

- Sa fie ultima ta prostie pe care ai facut-o. Passons... Sa speram ca dupa razboi acest reportaj nu va trece în dosarul tau. Caci vor fi dosare! Vor cadea multe capete.

Se lasa si peste noi o tacere grea. De unde stia el, ma întrebam, ce va fi dupa razboi? si de unde era atât de sigur ca razboiul va fi pierdut de nemti si câstigat de rusi? Dar poetul ne smulse din aceasta apasare prea dura pentru vietile noastre tinere (el era mai batrân, sa fi avut treizeci si ceva de ani), scoase din buzunar niste hârtii si ne spuse:

- Sa va citesc acum ceva, o schita... Se numeste Pârlitu, iar autorul, a... ha, ha... se înabusi el scurt, nu vi-l spun. Ascultati...

si începu sa citeasca. Eram nelinistit... Daca aceasta schita avea în paginile ei ceva asemanator cu ceea ce facuse Tib, în alt sens, desigur... desigur în sens literar, si o citea aici ca sa ma ia si pe mine la rost ca pe acela, pentru... cine poate sa stie, greseli... necunoasterea limbii... Dar curând ma linistii si inima începu sa-mi bata iarasi cu putere, ca aseara când staturse de vorba cu mine: se opri la un pasaj sa-si vie în fire de entuziasm.

- Cum a putut sa-i zica, voi auziti?

si reciti pasajul si mima apoi o perplexitate extraordinara. Nu era nici o îndoiala si avui brusc revelatia destinului meu confirmata spectaculos: îi placuse schita mea si înțelesei ca Geo Dumitrescu i-o daduse, dupa ce o citise el însusi sau poate n-o citise... si de aceea staturse aseara de vorba cu mine, sa cunoasca mai întâi animalul care o scrisese si abia dupa aceea sa-mi comunice verdictul.

A continuat lectura cu numeroase pauze ca sa ne explice subtilitatile de limbaj, dialogul, interventiile autorului, care, a, ha, ha, era acolo, cu pârlitu-ala, îl auzea vorbind, vorbeste ca el... a, ha, ha...

De fapt nu citea, facea ca la teatru, regiza, își schimba vocea potrivit cu replicile si eroii, din când în când se oprea suparat si îmi puneu câte-o virgula (cam multe dupa mine si ma corecta sa zica eroii mei da, în loc de de, pa, în loc de pe, n-avea nici o importanta, gândeam, lasa-l sa le puna). Termina lectura într-un triumf al lui personal, scrise pe manuscrisul meu cuvântul Popasuri, puse corpul de litera de cules si numarul de coloane si îi dadu manuscrisul lui Geo Dumitrescu.

- Pentru numarul de duininica, îi spuse.

si se ridica si își îmbraca paltonul, care în mod curios îl facea parca si mai mic.

- Domnule, îmi spuse, debutezi. Scrie! Dar tot asa, de-astea (si le lua cu palma pe dedesubt, astea la care se referea, si care puteau sa-l încante pe el atât de mult...). Sa nu scrii altele, cel puțin o vreme, ma avertiza el. Mai târziu largesti aria, te priveste, dar pentru început e bine asa, sa te tii de acest filon. Pe urma, e adevarat, trebuie sa-l depasesti.

si a plecat. Iar noi ne-am pus ca si el paltoanele si ne-am dus la locul stiut sa sarbatorim evenimentul...

Sârbulescu, masivul, cum îi spuneam eu cu infinita simpatie, fiindca vederea lui te calma ca o forta linistita a naturii, era cel mai comunicativ, desi nu vorbea mult.

- Ei, vezi? zise el când ciocniram halbele cu bere. Hî, ai vazut?

Ei, na! Bineînțeleas ca vazusem. Cum sa nu fi vazut ceea ce se petrecuse? Ceva însa nu mergea. Geo Dumitrescu era tacut, totusi atent, însa rezervat, circumspect, inamic al efuziunilor deplasate si de gust îndoielnic, represiv contra sentimentelor labartate, pe care cu un umor si o ironie ai fi zis amara (îl facea pe feciorelnicul Untaru, care începuse sa semneze Ierunca, sa roseasca) le lua în derâdere. În seara aceea parea chiar scârbit de ceva, poate de pata aceea de cerneala de pe mâna, cu care se nascuse si pe care o remarcasem de la prima noastra întâlnire. Era semnul unui destin? Poate ca da, dar el îl privea cu neîncredere, înca mirat, daca nu chiar sceptic...

- Fa si tu cinste aicea, mi se adresa iar masivul cu un entuziasm controlat, nu de propria sa natura, ci de prezenta "sefului generatiei", cum avea sa fie numit mai târziu Geo Dumitrescu. Acuma, mai adauga masivul, gata...

- Gata, ce? zise într-adevar Geo Dumitrescu cu un dispret interogativ. Trebuie sa vii sa-i spui un lucru pe care el singur îl stie de mult? Nu trebuia sa debuteze la Albatros înca de anul trecut? Ce-ti lucesc asa ochii de entuziasm? El e mai linistit. Parca ai fi scris tu Pârlitu, daca judecam dupa figura ta bovina.

Veselia mea, auzind aceste cuvinte necrutatoare, izbucni fara masura. Însusi masivul râdea, ca si când cine stie ce lucru magulitor se spusese la adresa lui. Gambrinusul, ca întotdeauna, era plin de bucuresteni. Berea, aici, avea în ea ceva în plus fata de altele, nimeni nu stia ce, si al

carei secret pe urma s-a pierdut. Am mai cerut un rând și ceva de mâncare, aveau peste, am comandat peste.

- Un scriitor, continua Geo Dumitrescu, nu trebuie deranjat cu invitația la congratulări reciproce. Ai vrea să-ți spună și el ce-ți spui tu, numai că el n-o să-ți spună, aici e surpriza. Nu-l cunosti!

Dar ce-mi spusese Sârbulescu! Nimic! Era primul meu admirator, ce avea cu el? Ce facusem eu să spună că eram greu de cunoscut, că numai el, Geo, mă cunoaște? Sugestia lui era spre reținere, dar ce strică puțin entuziasm? Masivul se supăra de asta dată:

- Dacă îl pretuiești așa de mult, de ce l-ai publicat pe Nic Smeureanu și nu l-ai publicat pe el?

- Pentru că nu mi-a trecut prin cap că o să ne desființeze revista și proza lui Nic Smeureanu o aveam dinainte, răspuse Geo prompt.

- Hî! facu masivul și el ironic.

- Ce hî? zise Geo sarcastic. Retinusem nuvela De capul ei, s-o public într-unul din numerele viitoare.

- De ce nu imediat!

- Pentru că numărul care urma imediat era în întregime consacrat Istoriei literaturii române a lui Calinescu. Era urgent. Ai văzut ce campanie furibundă se dezlanțuise împotriva acestei capodopere. și acest număr a fost interzis, pe urma a fost ucis și Albatrosul. Calinescu, emotionat, mi-a cerut să-i trimitem și lui numărul care era paginat. L-am trimis.

- Hî! facu iar masivul neîncrezător.

Dar Geo nu-i mai răspuse. Se apleacă asupra pestelui, care tocmai ne sosise. Era primul joc la care luăm parte de cucerire de admiratori, fără de care se părea că un scriitor nu poate trăi. De aceea nici nu intervenisem, deși discută mă jena. Un admirator abstract, cititorul anonim, cum să stai de vorbă cu el despre lucrările tale? și de aceea nu e lipsită de dramatism lupta pe care o da, cel puțin la început, un artist să-i cucerească pe cei din jur.

și într-adevăr, în sâmbăta următoare Orleanu, caruia seful nostru, Grigorescu, îi încredințase pagina Popasuri, primi printre spaturile sale nuvela mea Pârlitu. Avea un surâs mai accentuat decât obicei, nu era un invidios, și citind-o, la un moment dat izbucni în râs, semn neobisnuit la el. Aceste mici semne ale primilor noștri cititori nu le uităm și în cronicile sofisticate care se scriu mai târziu despre noi, când, deși pe drumul consacării cu cărți de maturitate, am vrea totuși să regăsim aceste semne simple, că, adică, scrisul nostru trezește uimire, cititorul e prins, luat cu noi și dus în lumea din care vrem să cautăm un înțeles.

- E bună, zise el după ce o termina, ridicând fruntea din spalt. Felicitări!

- Îmi rezerv plăcerea să-o citesc și eu mâine după masă, la cafea, zise Grigorescu. După câte înțeleg, e un debut?

- Da, zise Orleanu în locul meu...și încă unul reușit.

Orele au trecut repede peste mine, până ce, împreună cu Orleanu, ne-am dus la rotativa și am asteptat primele numere ale Timpului. Când, cu ele în mâini, am deschis pagina, am trait, cred, aceeași senzație pe care trebuie să o simtă marinarul când iese prima oară în larg și vede marea. Aici ea era cuprinsul țării, zecile de mii de cititori care vor deschide mâine la prânz și mine Timpul cu frumosul lui titlu roșu, cei cărora le plăcea pagina Popasuri și se vor opri și vor fi curioși să afle ce noutăți mai erau în literatură. Acum marea era pentru mine senină, aveam

noroc, dar stiam, din biografii, ca furtunile si valurile amenintatoare nu ma vor feri. Da, dar asta mai târziu, acum eram fericit, cerul era senin, primejdiile îndepartate.

Am bagat amândoi ziarul în buzunar si am iesit. Noaptea de martie, a acelui an '42, era limpede si rece. Ne-am oprit o clipa pe strada pustie, ascultând vuietul familiar al rotativei, pentru mine singurul vuiet din afara care suna ca un cântec al destinului: ceva începea si ceva se termina; gata, de-aici înainte soarta mea n-avea sa se mai schimbe, n-aveam sa mai ajung nici comandant de armate, cum visam adesea, nici mare om de stat, nici sa cuceresc noi insule si sa-i supun pe bastinasi; istoria, acest fluviu care înainta spre necunoscut, si la al carui capat viu simtisem atâția ani ca eram eu, aveau s-o faca altii, mie îmi ramânea doar acest teritoriu de cucerit si singurul cu care puteam s-o influentez: cuvântul scris. Nu era mult, dar nici putin.

Orleanu ma întreba daca nu dau si eu un coniac. Un coniac? Unde, la aceasta ora? Chiar alaturi, în colt. Nu stiam? E un mic birtas care stie ca noaptea târziu ies ziaristii de pe Sarindar si de la Universului vor sa dea un pahar pe gât sa se curete de plumb, si tine deschis pâna dimineata la cinci. Ce placere! Cum sa nu, mai încape vorba?

Am intrat si ne-am asezat la o masa. Micul birt nu era însa plin, cum credeam, doar doua mese mai erau ocupate. Daca nu doream cumva înainte niste crenvursli calzi, cu mustar si chifle proaspete? ne-a întrebat birtasul. Auzi! Cum sa nu! Pe urma ne-a adus coniac si ne-au prins zorile. De o rara discretie, Orleanu nu mi-a spus nimic de proiectele sale literare, desi ma asteptam, ce nu era ca genialul Mitica!, sa ne ametim amândoi cu vorbe si pahare reînnoite. Desi am stat mult, am baut si am vorbit putin... Despre colegii nostri, ciudatul domn Ecovescu, cu care el, Orleanu, ducea un duel de prioritate, când pe fata când înabusit de autoritatea lui Grigorescu, istorii noi despre batrânul Sachelarie, prapadindu-ne de râs, si ce initiative în comun sa luam si sa presam administratia sa ne mareasca salariile, care erau mai mici decât la alte ziare.

Ne-am despartit vorbind clar si calcând drept...

Am publicat apoi la Popasuri, aproape la rând, înca patru sau cinci nuvele, scrise sub impulsul debutului, apoi m-am oprit. Venise primavara, lepadasem de mult urâtul meu palton de aba, îmi cumparasem doua costume de la Galeriile Lafayette si spre surpriza mea, desi aveam doua salarii, banii nu-mi ajungeau sa ma mut din Tutunari, fiindca desi camera îmi placea, proprietareasa ma anuntase ca vrea sa mai aduca un chirias peste mine. I-am raspuns ca voi plati chiria spre dublu, numai sa ramân singur. Era totusi cu mult mai putin decât daca as fi închiriat o garsoniera centrala sau chiar semicentrala.

Într-o zi i-am facut o vizita lui Sergiu Filerot, la Tiparul universitar. Nu aveam înca un volum, dar vroiam sa-l sondez: când voi avea (si asta putea fi curând, chiar prin toamna), o sa-l tipareasca? Asa, cât al poetului statistician de pilda. L-am gasit însa într-o stare de spirit schimbata. Nu i-am spus nimic. Statea cu capul în hârtii si tacea. Pe urma a chemat pe cineva, a cerut doua cafele si la cafea a luat de alaturi de pe birou un manuscris si mi l-a întins. Era un volum de poezii, al sau, cartonat, batut la masina, intitulat Om. Chiar sub titlu am vazut o stampila parca amenintatoare prin literele ei groase si verzi, aplicate ca o sanctiune: cenzurat. Va sa zica Filerot avea un volum, vrusese sa-l tipareasca si...

Am tacut nestiind ce sa spun. Mi l-a luat înapoi, l-a pus pe birou si a continuat sa lucreze la fel de putin comunicativ si de sumbru. Mi-aminteam de cuvintele lui spuse parca într-o doara sau din laudarosenie, la fratii Rochus, ca o sa ne arate el noua... si uite ca nu putea. "Ce-o fi înnauntru?" m-am întrebat.

- Filerot, da-mi-l si mie sa-l citesc.

si-a ridicat privirea, care nu mai sclipea vesela dupa ochelari si mi-a raspuns:

- Nu vezi ce scrie pe el? Vrei sa intru în puscarie?

- Nu spun la nimeni! Îl iau acasa si mâine seara ti-l aduc înapoi.

Nu mi-a raspuns. Am plecat si am uitat de întâmplare. Ca sa ne pomenim, câteva saptamâni mai târziu, tot grupul de la Popasuri cu stirea uluitoare ca, împotriva cenzurii, Sergiu Filerot tiparise un volum de versuri pe care pâna atunci îl tinuse ascuns. Ne-am dus la el, si de asta data, vesel si jovial ca si înainte, ni l-a dat fiecaruia cu dedicatie.

- Luati, ba, zice, cititi!

- Filerot, zic, ti-a dat drumul cenzura, l-ai trimis din nou?

- Nu, zice, e acelasi volum.

- Pai ce-ai sa faci, Filerot?

- O sa vad eu!

Am râs toti, râdea si el, "masivul" putin strâmb, Geo Dumitrescu admirativ, totusi îngrijorat, Ierunca depa- sit. Ei, gândeam, Filerot ne minte, face pe nebunul, altfel n-ar fi asa de vesel. M-am dus acasa si l-am citit. Era într-adevar subversiv, versuri "tari" despre razboiul pe care îl duceau armatele noastre, prin care poetul exprima presentimentul dezastrului final: ne înhamasem la un car strain, care avea sa se sfarâme, al lui Hitler, si muream zadarnic pe întinse pustiuri de zapada si sârma ghimpata, în '42, când zeul razboiului parea sa fie de partea lui Hitler, starea aceasta de spirit a lui Sergiu Filerot ne uimi pe toti. A difuzat cartea si a fost imediat arestat.

Am fost toti si l-am vazut la Malmaison, pe Plevnei, dar nu înaintea, ci din strada. A aparut dupa gratii, care dadeau chiar spre trotuar, cu figura lui grasa, vesel, cu ochelari, tinându-se cu mâinile de barele de fier.

- Ce faceti, ba? ne-a zis.

Am stat în fata lui lungi minute. Nici macar nu ne dadeam seama: noi eram liberi, puteam merge în voie unde doream, ne puteam întâlni când vroiam, sau sta acasa si... si iata, unul din noi calcase draconica cenzura ca sa exprime starea noastra de spirit, fara sa-i pese de ceea ce avea sa i se întâmple. Am citit abia atunci, în privirea lui, cum statea cu mâinile de barele de fier si se uita la noi, cât de mult îl fascina prezenta noastra, cât de mult îl fascinase, fara sa ne-o arate, cât fusese liber.

- Filerot, am strigat, ce faci, Filerot?

- Bine, zice, ce faceti voi?

Ce facem noi? Ce puteam face? Ce sa-i raspundem? Nici noi nu stiam ce facem. În orice caz nu ceea ce facuse el. si-a lipit obrazul lui gras de gratii si se uita la noi cu o nostalgie ironica, afectuoasa. "Pentru voi am facut totul", parea el sa ne spuna si noi stiam prea bine acest lucru.

- Filerot, îi strigam, Filerot, nu mai mergem la Gambrinus, unde tu plateai, si ne duceai si acasa cu taxiul? Filerot, tu nu ne-ai dat sa-ti citim volumul, sa decidem daca era bine sau nu sa înfrunti cenzura, suntem totusi alaturi de tine, Filerot...

- Veniti, ba, la procesul meu, la Curtea martiala, ne-a spus el fara emfaza, parca ne-ar fi spus, ne vedem, ba, mâine, la Tiparul universitar, ca de obicei, stam de vorba si pe urma mergem la Gambrinus.

Ne-am împrastiat si ne-am regasit câteva saptamâni mai târziu la procesul lui. Intrasem în cladire fara nici o autorizatie, sau poate aveam autorizatie, nu stiam nimic. Lume nu era,

tribunalul gol. L-am zarit pe Filerot în dreapta estradei judecătorului între două baionete, precedat însă de câțiva dezertori, al caror proces, fără avocați, a fost scurt. Noi însă, prin stradaniile fratelui lui Filerot, știam ca el, Filerot, avea ca apărător un celebru avocat în care ne pusesem mari speranțe și ale cărui teze de apărare le cunoșteam. A început să pledeze bombastic, spunând că clientul său, civilul bondoc și gras din boxa, poet imprudent și obscur, avea ceva cu glanda tiroidă, care glanda putuse să-l aducă spre manifestări incontrolabile, așa cum spunea avizul unor celebrități medicale, aviz pe care îl înmâna pretios și sigur de el, judecătorilor... Piesa de la dosar, acuzație, ridică el vocea, adică volumul de versuri Om, nu era emanția unui spirit lucid, ci a unei dereglări care se identifică cu articolul... paragraful... cerea instanței să-l considere iresponsabil...

Credeam cu toții că acest truc îl va salva pe prietenul nostru. Instanța însă nu ținu seama de asemenea subtilități și asemenea somități și aflăram a doua zi că Sergiu Filerot fusese condamnat la moarte.

Citiseam Ultimele ore ale unui condamnat la moarte, de Hugo, dar experiența lecturii, care poate cutremura conștiința noastră în timp ce citim, (o experiență a spiritului) nu coincide și nu e același lucru cu viața noastră concretă, care nu totdeauna angajează spiritul, deși oroarea poate fi cu mult mai mare. Nu știam cine era și ce făcuse condamnatul lui Victor Hugo, dar eram alături de cel care își imagina supliciul, adică scriitorul! Acum știam cine era condamnatul, dar nu puteam să-mi imaginez că supliciul va avea loc. Adică cum? Filerot va fi omorât, împuscat? De ce? El? Pentru ce? Era printre noi, făcea parte din viața noastră, de ce să fie el împuscat? Atunci trebuia să fim toți împușcați, tot grupul! și cum acest lucru nu-l concepeam, dar nici nu ne desolidarizam de el, în ziua când am aflat sentința; am luat volumul lui de versuri și în singurătatea camerei mele am scris cu nepăsare de ceea ce putea să-mi se întâmple, pe coperta ultima, cu litere apăsate, în câteva fraze, cuvinte despre destinul unui poet, într-un timp istoric turbure și primejdios.

Cine dorește să fie arestat? Nimeni. Dar cine vrea să stea acasă astupându-și urechile când un prieten a patit-o, pentru gânduri care au fost comune?

Ma așteptam, de la o zi la alta, să fiu ridicat de-acasă, sau toți împreună să fim arestați la redacție. Fiecare avea la el volumul lui Filerot, proba sigură a adeziunii la conținutul lui. Fiereste, gândeam, chiar la moarte n-aveam să fim condamnați, dar nici ieftin n-aveam să scapăm. Porneam de la gândul că, torturat, Filerot spusese la ancheta cui îi mai dăduse el volumul. Sau chiar dacă nu spusese și nu fusese torturat, anchetatorul, fără să fie prea abil, avea să caute în jurul arestatului și să afle foarte simplu cine îi sunt prietenii.

Zilele treceau însă și nu ne aresta nimeni. Multi ani mai târziu, prin '57 sau '58, am înțeles de ce. Mecanismul represiunii lui Antonescu nu era bine pus la punct. Nu era, adică, rodat. A aresta pe toată lumea care era prietenă cu condamnatul, era o subtilitate la care acest mecanism încă nu ajunsese.

În acele zile am vizitat-o pe doamna Niculescu, mama lui Filerot, ca să aflăm stiri despre el. Mica figură care semăna cu fiul ei, nu așa grasă, dar la fel de liniștită și tăcută. Mi-a spus că fiul ei nu e acasă, și a vrut să închidă ușa, crezând că sunt un strain oarecare. Locuiau pe Colentina în două odăi modeste, care le aparțineau. Total murise. Mi-a spus că baiatul (așa îl vedea ea, un baiat) nu fusese împuscat, pedeapsa i se comutase în munca silnică pe viață și că fusese trimis deocamdată într-un lagăr militar.

L-am revazut pe Sergiu Filerot dupa razboi. Arata neschimbat, ca si Bezuho, cu care semana si la chip si la impulsul care îl determinase sa se vâre singur în mecanismul orb al represiunii; scapase ca si eroul tolstoian ca prin minune din fata plutonului de executie, dar nu stiam cum, în ce împrejurari, fusese maresalul însusi cel care îi comutase pedeapsa, sau alta autoritate militara din ordinul acestuia, în urma unui raport favorabil, misterios sau de rutina, pedeapsa cu moartea fiind menita doar sa înspaimânte? N-aveam sa aflu, fiindca el n-a vrut sa-mi povesteasca. A lucrat un an, doi, la un ziar, pe urma ne-am pierdut unul de altul.

Departa de a simti nevoia de a ma debarasa de cel care cu atât entuziasm ma descoperise, cum îmi spusese Nichifor Crainic ca trebuie sa fac, adica de Miron Paraschivescu, dimpotriva, începu sa ma lege de el o prietenie fecunda, comunicativa si plina de afectiune. Ne plimbam împreuna prin Bucuresti zile la rând, luam masa tot împreuna, ma ducea prin strazi tacute, încremenite si misterioase, de-o frumusetate care ne oprea pe loc uluiti. "Ai vazut, zicea, lumina-aia de-acolo? Nu ti s-a parut ca era eterna si ca si noi am avut o clipa sentimentul ca ne aflam pe strada aia de totdeauna?" O data am stat câteva ore si am contemplat bustul lui Anton Pann, într-o mica piateta pe o astfel de strada care, cum spunea Mateiu Caragiale, venea parca "zice-se de demult". Îi placea Anton Pann si nu se mai dezlipea de lângă epitaful poetului, scris de el însusi, pe care îl recitea cu hohote de admiratie si pe care mai târziu avea sa-l imite. Petreceam lungi dupa-amiezi în frumoasa lui garsoniera de pe strada Romniceanu, din Cotroceni, ravasindu-i biblioteca. Ar fi vrut sa-mi placa ce-i placea lui, de pilda Lautreamont, care însa pe mine ma plictisea. A fost încântat însa ca mi-au placut Craii lui Mateiu Caragiale, desi nu atât de mult cât lui, i-am spus ca Pirgu era confectionat si încarcat cu prea multe vicii ca sa fie convingator si ca natura adevarata a acestui personaj trebuie sa fi fost alta. "De ce crezi?" m-a întrebat el. "Trebuie, i-am raspuns, sa fi avut si el poezia lui din moment ce si cei trei crai, la fel de stricati, o aveau pe-a lor. Or, aici Mateiu îl despoaie prea tare pe Pirgu si-i arata toate partile rusinoase. Un scriitor nu trebuie sa aiba aversiune pentru nici unul din personajele pe care le creeaza, sunt dorul imaginatiei lui... De pilda taica-sau, simti ca tine pâna si la Dandanache. I-o fi facut ceva în viata acest Pirgu, lui Mateiu." "Da, mi-a raspuns Miron, asa este, i-a facut, Pirgu reprezinta canalia, noroiul, omul fara nici o noblete, în timp ce Mateiu se credea descendent din printi îndepartati... Gândul ca socialmente putea fi egal cu de-al'de Pirgu îl indigna probabil prea tare, fiindca taica-sau i-a aratat capul lui mare spunând: ce e turtit de atâtea tavi de placinte pe care înaintasii lui le-au purtat pe crestet." Mi-a dat sa citesc Jean Giono, care scria tot despre tarani, nu m-a entuziasmat, prea mult lirism, i-am spus. "Da, e un poet al naturii salbatice. Citeste atunci Les paysans, de Reymont, e un polonez, mai realist..." Era într-adevar foarte realist, dar Rebreanu mi se parea mai viguros si mai epic. Într-o zi am dat de un filosof, Friedrich Nietzsche, Ecce Homo. "Asta e ultima lui carte, mi-a spus Miron, daca te intereseaza citeste-i-le întâi pe celelalte si pe urma Ecce Homo, fiindca aici vorbeste despre ele si daca nu le-ai citit; n-o sa înțelegi... Care erau celelalte? Erau înscrise pe o pagina interioara si mi le-am notat.

Am gasit la anticarul meu Asa grait-a Zarathustra, în românesta si înca doua în versiune franceza Par delâ le bien et le mal si La genealogie de la morale, vechi, galbene, aproape zdren-tuite, aparute de mult la Mercure de France. Acest Zarathustra mi-a facut impresia ca trebuie sa fie o specie de profet indian, persan sau brahman, o traducere facuta de filosof dupa o opera necunoscuta sau reluata dupa texte vechi. Indienii astia au obiceiul sa moara voluntar apoi sa se trezeasca tot voluntar, sa se ridice în vazduh dupa îndelungi practici yoghiste, sa atinga Nirvana. Krishnamurti era mult mai interesant decât acest Brahmaputra care vorbea ditirambic, cu o

verva neobosita. Se înțelegea bine cu soarele caruia îi spunea, o, mare astru, care ar fi fericirea ta daca nu ne-ai lumina pe mine, vulturul si sarpele meu?... Coboara în oras si vorbeste poporului: Va învăț ce este supraomul. Omul e ceva care trebuie depasit. Ce-ati facut ca sa-l depasiti? Altadata omul era maimuta si acum înca omul este mai maimuta decât o maimuta... Sufletul vostru este saracie, murdarie si demna de mila multumire de sine... Dumnezeu e mort... Unde e deci fulgerul care va va linge cu limba lui? Unde e nebulnia care ar trebui sa vi se inoculeze? Iata, va anunt supraomul: el este acest fulger si aceasta nebulnie!... Iata, sunt un vizionar al trasnetului si acest trasnet se numeste supraom...

În loc sa ma îmbete, cum ar fi fost firesc la vârsta aceea, îl citeam pe marele filosof cu neîncredere; trufia pe care i-o simteam printre rânduri ma îndeparta de mesajul sau.

Bineînțeles ca multimea nu-l înțelege, râde de el, asa cum nu sunt înțelesii si se râde de marii profeti. O sa va spun trei metamorfoze ale spiritului, continua filosoful, cum spiritul devine camila, cum camila devine leu si cum în fine leul devine copil... si filosoful continua luând în derâdere idolii, preotii, milosii, virtuosii, canaliile, înțeleptii ilustrii, oamenii sublimi, savantii, poetii. O poezie abia frânata, o poezie a gândirii însa, dar si a unei exaltari lucide, curgea ca un torent peste pagini. Era greu sa spui ca însasi gândirea era si ea aruncata în aer, fiindca gândirea exista, dar una abia coerenta. Ce facea el în caverna lui din munti? Urmaream pagina dupa pagina sa-l vad trecând în sfârșit la actiune, fiindca ceva pregatea, dar ce? Evanghelia dupa Matei avea patruzeci de pagini, în care gaseai o noua religie, pe concret, cu parabole clare, o viata, o rastignire si o înviere. Asta nu mai termina cu profetiile lui delirante si în plus nu pateam nimic si nici nu era limpede cum dupa spusele lui puteai deveni supraom. M-am uitat la sfârșit sa vad daca într-adevar înfăptuia sau pateam ceva. Nimic, statea mai departe, în caverna, iesea afara, vorbea cu soarele, pasarile, animalele îl înconjurau, etetera, etetera... M-am uitat prin celelalte doua volume. Acolo, da, era filosofie, dificila însa pentru gustul meu de claritate, si poate ca si limba era un handicap, nu citisem pâna atunci filosofie decât în traduceri.

- Miroane, spune-mi tu ce e supraomul lui Nietzsche, rezuma-mi tu filosofia lui, fiindca nu pot sa-l citesc, ma enerveaza.

- Supraomul, zise Miron, e în primul rând omul eliberat de orice morala si în care irump fortele vitale, instinctuale. Filosofia lui e un atac la adresa crestinismului, pe care îl considera o catastrofa în care a cazut omenirea de doua mii de ani. Trebuie citit, orice atac asupra valorilor le poate întari. Daca iubesti civilizatia noastra greco-crestina ai sa vezi cum efectul dupa lectura este exact contrariu celui scontat de filosof. Nenorocirea e ca a fost luat în brate de Hitler si banda lui, care se cred supraoameni... Te incita sa aperi ceea ce el vrea sa darâme. Atacul e îndârjit, ai sa vezi. Ce e de râs însa e ca nici nemtii nu scapa de diatribele lui, aproape nimeni, nici macar Luther, acest popa fatal, Kant, Schopenhauer iar din rest, Dante e un nenorocit de crestin. În Shakespeare n-ai sa gasesti un aer atât de tare ca în Zarathustra, zice el însusi despre sine. Cât despre Shakespeare, în general n-are cultura...

- Asa zice?

- Da, geniu incult. Voltaire e mai generos, îi spune geniu barbar, dar asta pentru ca Shakespeare nu scria ca Racine si Corneille. E mai explicabil. Cine sparge formele clasice poate sa para unui contemporan sau iubitor al clasicismului, barbar. Îi place însa Heine, care e evreu, a, ha, ha, cum se împaca Goebbels cu chestia asta nu stiu... si mai cine crezi? Cine crezi ca îi place?

- Ei, cine?

- Paul Bourget, Pierre Loti, Gyp, Meilhac... Miron se îneca de râs: Auzi cine!

- E de-al nostru, saracu, adauga el, e simpatic. N-am înteles, cum de-al nostru? l-am întrebat.

- E scriitor, în loc sa-i placa Dante sau Shakespeare, îi place Paul Bourget, Pierre Loti, Gyp, Meilhac... E invidios si el pe cei mai mari ca el.

Asa deci! Supraomul era prin urmare o simpla fantezie?

- Nu chiar, zise Miron, descopera-l singur, nu-ti spun mai mult, nici în rau, nici în bine. Astea sunt lucruri fara importanta, ca îi placea Bourget si ceilalti, poate ca îl distrau cum ne distreaza muzica usoara, ceea ce nu ne împiedica sa ne înfioram de tunetele lui Beethoven. Mai bizar (adica nu e bizar, e conform cu atacul lui împotriva idealismului) e faptul ca în clipa când el vede ca Socrate de pilda opune instinctelor ratiunea, imediat îi apare în fata decadentul tip, instrumentul descompunerii grecesti. Lui îi place zeul Dionisos, care nu e numai un zeu al viei, al vinului si al nasterii, ci si al tenebrelor, expresia vietii plenare, instinctuale, Dionisos pe care Cristos l-a omorât. Cristos, dupa el, a înjosit astfel omul, înstrainându-l de natura sa dionisiaca.

- si ce e Zarathustra?

- Oricine distruge trebuie sa puna, sau sa propuna ceva în loc, raspunde Miron. Ți-am spus, Zarathustra e tipul de om pe care îl propune el în locul omului moral, infestat de crestinism si de orice idealism de orice speta.

- Nu înțeleg ce gaseste el rau în crestinism?

- Resentimentul, si idealul ascetic al preotului, care reprezinta vointa sfârșitului, adica o decadenta, în timp ce el propune doctrina eternei întoarceri, l' eternal Retour, adica repetarea absoluta si infinita a tuturor lucrurilor.

- Înseamna, spusei eu atunci, ca pentru atei filosofia lui e o mana cereasca.

- Nu stiu daca nu e pentru crestini, zise Miron si râse de paradoxul sau. El nu stie, adica ce zic eu ca nu stie, stie, ca e mare, dar mi se pare ca scapa din vedere faptul ca frâna crestinismului a facut si face si mai puternica explozia dionisiaca.

- Da, dar e însotita de cainta, de constiinta pacatului, zisei eu. Mama a început sa se duca la biserica dupa o tinerete pagâna.

- Vezi, zise Miron, tot ai înteles ceva din Zarathustra, te referi tocmai la sentimente care lui Nietzsche îi repugna: cainta, pacatul, mila, bunatatea, virtutea... Toate astea tin dupa el sub obroc manifestarea plenara a instinctelor vitale.

- Bine, zic, dar Eriniile nu le-a inventat Cristos.

- Le-a amplificat, zise Miron.

- Deci Iuda nu trebuia sa se spânzure, dupa vânzarea lui!

- Cred ca nu, zise Miron si râse.

Fremata de placerea conversatiei, iar eu simteam o placere egala si îmi parea rau ca nu puteam înca sa-l citesc pe filosof integral. Îmi apareea, într-o fulgerare, ca un demon si la douazeci de ani demonii ne atrag mai mult decât îngerii... Dar nu eram pregatit sa-l întâlnesc...

M-am reîntâlnit cu el multi ani mai târziu, dupa ce am fost contrariat de neocrestinismul si fatalismul tolstoian. Razboaiele, marile cataclisme? Nu vin de la oameni... în lupta, inteligenta e o ispita. Ceea ce te atrage spre un succes orbitor e o capcana, mai mult, o zadarnicie si o vanitate smintita. Vrei sa-l prinzi pe Napoleon în cursa si sa-l iei prizonier? Ce prostie! E ranit mortal, nu-ti ucide zadarnic oamenii încercând sa-l ataci, merge si singur spre pieire. E suficient sa-l urmaresti ca pe-o fiara pe care conditii mai rele decât atacul îl vor distruge: frigul, zapada,

drumul lung... "Adio, Andrei, zice printesa Maria fratelui ei, care refuza sa ierte raul care i se facuse si ca oamenii nu sunt niciodata vinovati". Chiar asa, nu sunt niciodata vinovati? Adica ce sunt, doar instrumentul a ceva mai presus de noi? si fraternitatea lui Andrei, când vede ca rivalului sau i se taie picioarele, si simte pentru el o adâncă mila. Este sau nu este Anatol un ticalos? Atunci de ce sa versi lacrimi pentru el când a vrut (si n-a reusit decât din întâmplare) sa-ti fure iubita si sa se delecteze tocmai de inocenta ei? Subjugat de grandoarea creatiei, eram iritat de doctrina care se insinua din ea: Platon Karataev mi se parea un guguman, cu rugaciunile lui: "Doamne, fa-ma sa dorm ca o piatra si fa-ma sa ma scol ca o pâine coapta". Ca era prizonier si putea muri si de ce era prizonier si de ce trebuia sa moara, erau întrebări pe care instinctele sale moarte nu-l mai împingeau sa si le puna. Dar de când instinctele vitale s-au stins ele astfel în noi? Când s-au transformat într-o astfel de resemnata înțelepciune? si Bezuhov îl admira, el care își ascultase odata instinctele si pusese mâna pe placa de marmura a biroului sa-i crape capul desfrânatei Helene: te omor, urlase el, înspaimântând-o. Asa da! si daca ar fi omorât-o pe loc pentru nerusinarea ei sfidatoare, pentru mardaria ei de a fi atras în cursa un innocent fiindca era bogat, pentru ca dupa aceea sa-i aduca în casa amanti, ar fi fost în ordinea naturii, ca un trasnet... Asa, e doar ca un fulger si faptul ca Helene moare de o angina pectorala e uman, prea uman... O slabiciune a creatorului ei ca si în cazul lui Kuraghin, când doar razboiul îi taie picioarele... Dubla natura a eroilor tolstoeni, prinsii între instincte si în acelasi timp detasare fatalista de ele, mi se parea o sfâsiere a naturii umane care ma ametea si în acelasi timp ma revolta. Homeric, cu forta cataclismului, simteam ca tâsnise din firea omului acel te omor si penibila experienta morala alaturi de Platon Karataev. Teren al acestei dedublari aflam ca a fost însusi Tostoi, care în clipa când sotia lui bolnava se pregatea sa moara în mod sublim, el era fericit (detasarea ei de viata, cuvintele frumoase pe care le rostea sub febra, iertarea pe care o cerea tuturor) pentru ca a doua zi, când avea sa afle ca ea a învins moartea, sa fie profund dezamagit. Totul ar fi putut sa fie atât de frumos, atât de înalt... si când colo ea avea sa se faca sanatoasa, sa reînvie puternica ei gelozie, încapatânata ei dorinta de a-si pastra sotul numai pentru ea si pentru numerosii ei copii... Exasperat, încrezându-se într-un medic imbecil si adormit, batrânul avea sa fuga cu un tren, si între tampoane, sau pe scara, sa prinda o pneumonie si sa moara într-o gara pustie.

Humain, trop humain! Era o exclamatie nietzscheana si mi-am amintit atunci de acest dionisian contemporan cu Tolstoi, care îmi aparuse la douazeci de ani ca un demon. Mai bine înarmat, am cautat din nou cartile lui. N-am gasit însa în ele experienta lui Helene sau a unei Natase fara sa doresc bineînțeles sa le prezinte ca un romancier. Era un filosof si un poet, nu un creator epic, se compara cu Shakespeare si Dante, nu cu Homer sau Balzac. Zarathustra însa, în caverna lui din munti, declara ca n-are pentru femei decât un mic adevar, biciul! mesquin, trop mesquin, am gândit. Pentru sursa primordiala a vietii pe care o exalta, atât gasise el!? E adevarat ca nici Cristos n-a cunoscut o Helene ca barbat desi se pare ca da, pe Maria Magdalena, dar celor care vroiau sa omoare cu pietre o desfrânata, el le-a spus: cel care se crede în sinea lui curat, sa arunce primul cu piatra. Toata vorbaria lui Zarathustra nu atingea nici pe departe aceasta înțelegere a naturii umane, violenta, razbunatoare, plina de prejudecati, robita instinctelor, infama, cum a înțeles-o nazarineanul. Dionisianul era prea inferior în isteria cu care exalta el instinctele, ca sa nu înțeleg ca nu le cunostea deloc, cum le cunostea uriasul de la Iasnaia Poliana, care luptase împotriva lor cu toata forta geniului sau, ca sa nu sucombe. Critica crestinismului si a oricarei morale era usor de facut si nu trebuia pentru asta un curaj colosal,

cum declara Nietzsche. Dar pentru încrederea totală în instincte ce garanții aveam ca ne va darui un om liber, mândru și așteptat? Selecția naturală? În secolul nostru s-a văzut că biruitor nu iese un astfel de om liber, mândru și așteptat; ci bruta lăsa, care, eliberată de orice morală, se selectează rapid și se uneste cu alte brute împotriva oricăror velleități de libertate și mândrie omorând orice scânteiere a spiritului și aruncând omul în perversiunea delatunii, a corupției și fanatismului. Spinoza, în singurătatea sa unde slefuia lentile ca să-și câștige existența, a fost mult mai liniștit decât Nietzsche și mai profund, fiindcă a fost mai adânc lovit: renunțând la religia sa ca să poată trăi cu fata iubită, și s-a cerut să treacă la religia ei. A răspuns: n-am renunțat la o religie, ca să trec la alta, ci am renunțat la orice religie. A pierdut totul, ai săi l-au blestemat și l-au izgonit din comunitatea lor, ceilalți nu l-au primit. Senin, l-a corectat pe nazarinean mai modest dar mai convingător, ura nu poate fi învinsă prin simpla iubire, ci printr-o iubire mai puternică decât ura. Într-adevăr, o ura mare nu poate fi învinsă printr-o iubire mică! Acest joc dramatic în care omul e prins să-l joace și-a scăpat lui Nietzsche, n-a vrut să accepte că e un blestem, a imaginat un om pe deasupra acestei realități, care da naștere conflictelor dintre oameni, când liniștite, când dementiale, închipuindu-și că dacă ispiteste omul cu eliberarea de orice morală, va ieși din asta o specie mândră, liberă și binevenită. Laudarosenia lui din Ecce Homo că el ar fi o fatalitate că și creștinismul, m-a făcut să mă întreb de ce nu și-a dat seama că nu mai înfrunță el de mult un creștinism activ și dacă ar fi fost în fața unui nou Savonarola n-ar mai fi îndrăznit să fie atât de ditirambic: l-ar fi ars pe rug la prima erezie, cum a fost ars el însuși. Înseamnă că timpurile erau schimbate (și nu de el!) când putea să scrie: "... Un jour s'attachera a mon nom le souvenir de quelque chose formidable - le souvenir d'une crise comme il n'y en eut jamais sur la terre, le souvenir d'un jugement prononcé contre tout ce qui jusqu'à présent a été exigé, sanctifié. Je ne suis pas un homme, je suis de la dynamite. "Nu mai spune! Buzuindu-se pe aforismele lui, s-au putut pronunța câteva decenii mai târziu cuvintele: ucideti, iau asupra mea remuscarile voastre de conștiință. "Il y aura des guerres comme il n'y en eut jamais sur la terre. C'est seulement a partir de moi qu'il y a dans le monde une grande politique..." A fost, filosoful a fost luat în brate de o "mare politică". "Je suis de beaucoup l'homme le plus terrible qu'il y eut jamais". Da, dar n-a banuit că ceea ce i se părea lui că aduce rau, morală, nu venea de la morală ci tot din om, din natura lui, fiindcă nimănui n-a crezut vreodată că fatarnicia, minciuna, siretenia, perfidia sub care se ascundea, după el vampirismul preoților, ar veni de la Cristos. Toate acestea capătă o eternă mască, și puțin interesează denumirea ei. Obsesia sa de a distruge valori care numai în aparență erau legate de morală vampirică (creștinismul fiind după el o doctrină care sugă sângele vieții, al trupului) extinsă la orice morală, mă neliniște. Știam de mic că omul nu e încatusat atât de tare de opreliștile moralei, cât de puterea condițiilor, a nasterii sale sub semnul eredității și a societății în care trebuie să trăiască și să-și caute fericirea. În secolul XX noi ne-am îndreptat mai atent privirea spre societate, această zeită suverană, pe care atât Dionisos cât și Cristos au ignorat-o. Care sunt legile care o guvernează? Ca scriitor însă am revenit încă multă vreme sub vraja fatalismului tolstoian. În ziua aceea însă când eram cu Miron Paraschivescu, eram liber ca o pasare a cerului și prietenia care mă lega de el era singurul mit în care credeam...

Tocmai se dezbracă de pijama să iesim în oras și ramăsese pe marginea patului, nedumerit și abatut. Era mic, ca și mine, o mână de om, cu picioarele subțiri ca niște turloaie.

- Miroane, zic, ce e pe picioarele tale? Ce ai?

De la genunchi în jos picioarele lui erau rosii. El si le mângâia de sus pâna jos parca ar fi vrut sa-si dea seama daca simtea vreo durere si nu zise nimic. Nu erau bube, pur si simplu pielea sa bruna în restul corpului era rosie ca focul începând de sub genunchi pâna la talpi.

- Nici eu nu stiu, o sa ma duc la un doctor.

Tânjea dupa o iubita, Loti, care îl parasise si nu se putea consola. Îmi povestea de fiecare data noi detalii despre aceasta mare iubire a vietii lui si cum n-o s-o mai revada niciodata, desi si ea îl iubea. Dar nu-mi dezvalua secretul, fatalitatea care îi despartise. În schimb îmi povestea cum se iubeau, cum fiecare obiect si fiecare colt al fostului lor camin era impregnat de dorintele lor, soaptele si declaratiile lor patetice. Aerul pe care îl respirau, cuvintele soptite de unul si reluate de celalalt ca si când i-ar fi urmarit chiar gândul în smulgerea lui intima. Nopti nedormite, imposibilitatea de a se desparti fie si un minut, suferinta despartirii imense a unei dimineti întregi... Avea fotografii cu ea (dar si alte fotografii cu tigani) si ma uitam curios sa vad daca macar Loti a lui era frumoasa. Nu era nici frumoasa nici urâta si începuse sa ma plictiseasca discret aceasta istorie... "Miroane, îi spuneam, caut-o, ea te asteapta!" "Crezi?" "Sunt sigur!" Tacea si nu înțelegeam de ce nu actiona sau de ce n-o uita, daca lucruri de nemarturisit îl împiedicau s-o mai vada. La restaurant se uita ca un sarpe la muierile altora si îmi propunea sa le urmarim la plecare. Nu-si lua ochii de pe câte una si abia mai vedea ce are în furculita. Într-o zi mi-a aratat locul unde se petrece ceea ce povestea Mateiu Caragiale în Sub pecetea tainei si cam pe unde se petrecuse si scena cu Pena Corcodusa, care, beata, plina de murdarie, facând scandal, fosta iubita a marelui duce rus striga vazând craii: "Craior! Crai de Curte Veche". Între fictiune si realitate, poetul Cânticelor tiganesti fugea de singuratate, în timp ce eu o cautam, fiindca între doua servicii, nopti nedormite la ziar si întâlnirile cu el, nu puteam sa scriu nimic...

Simtind ca prietenia noastra intra într-o penumbra din lipsa de evenimente, într-o zi îi raspunsei da, la o întrebare pe care mi-o pusese de câteva ori de-a lungul acelor luni de vara: daca iubeam pe cineva, pe cine, si sa-i povestesc si lui...

- Hai, zise, te ascult. Cunosti versul: "Ma chair est triste, hélas! il a lu tous les livres". Asa ma simt eu acum.

Eram la el si stateam întins în pat, cu mâinile sub ceafa. Am vrut sa încep, dar cineva a batut în usa. A strigat intra, dar fara sa se ridice. Intra o pereche. Barbatul sters, dar femeia, o bruneta, era de o frumusetate curioasa, între vampa si intelectuala, ceva fascinant. Ea se duse drept la Miron, se aseza lângă el pe pat si, îngrijorata, îl întreba ce are. Îi puse mâna pe frunte si îl întreba daca n-are un termometru, fiindca i se parea ca îi ardea fruntea. Miron raspunse ca are 37 cu 2-3, i se întâmpla adesea sa aiba aceste stari subfebrile, dar ca... Femeia, în pantalon bine strâns pe un corp micut, facu câtiva pasi prin camera si schimbara câtestrei stiri politice si de pe front. Da, nu era bine. Nemtii înaintau adânc în inima Rusiei, mai ales spre sud spre Donbass si Volga. Era clara intentia lor, vroiau sa taie Volga si sursele de petrol ale Rusiei, s-o asfixieze si sa învaluiie Moscova dinspre Stalingrad. Era adevarat, câteva lucruri importante se petrecusera, nemtii fusesera respinsi în decembrie din fata Moscovei, razboiul fulger esuase, nici o revolta nu se petrecuse în spatele frontului rusesc, cum sperase Hitler, Statele Unite intrasera în razboi atacate de japonezi (Japonia nu avea de gând sa atace Sovietele), dar, iata, pericolul era mare, încordarea germana suprema, rusii continuau sa fie împinsi înapoi. Miron mormăia, nu se înviora deloc si elegantii musafiri (caci erau foarte eleganti amândoi) se retrasera cu

promisiunea ca îi vor trimite un medic. Erau evrei, îmi spuse Miron. Locuiau într-o garsoniera deasupra lui. Evrei? ma mirai eu si îi relateai experienta mea din Fierbinti.

- Nu pe toti îi ia la munca, zise Miron. Unii platesc si își vad de treaba.

Mai târziu aveam sa-i întâlnesc (si înca cum!) pe cei doi, în presa si în lumea literara. Insul avea sa faca sa apara în Scânteia un articol injurios la adresa mea, dupa debutul în volum, în '48, iar mai târziu sa fie numit secretar general al Uniunii Scriitorilor si aveam sa scapam de el cu greu, într-o sedinta memorabila prezidata de un membru al Biroului politic, care îl sustinea. Acuzatii precise n-aveam împotriva lui, dar era o nulitate si nu puteam suporta sa fie pus în fruntea Uniunii un astfel de zero total, care pe deasupra locuia într-o vila somptuoasa, cu gradina si cu trei servitori, câte unul pentru fiecare opt ore, sa-l vegheze când scria el câte un articol de îndrumare, nesarat si întesat de lozinci.

- Spune, zise Miron toropit. Te ascult. Pe urma iesim sa ne plimbam. Am început prin a-i povesti cum am cunoscut-o, ca era opticiană si ca multa vreme dupa ce m-am îndragostit de ea, de atunci de când s-a apropiat atât de tare de mine si mi s-a uitat în ochi, n-am mai îndraznit sa ma duc s-o vad, desi un pretext aveam, ochii, bineîntele, dar eram rau îmbracat si îmi dadeam seama ca n-ar fi putut iesi cu mine pe strada nicicum asa cum aratam, cu un palton de popa si cu un costum cumparat cu o mie de lei de la Taica Lazar. Acum câteva luni însa m-am dus întâi m-am uitat îndelung prin geam s-o vad daca îmi placea, daca era aceeasi femeie frumoasa, cum mi se paruse atunci ca e, si daca înăuntru era aceeasi atmosfera învaluitoare si dulce, de caldura umana si prietenie care ma facuse sa-mi bata inima. Da, era aceeasi, totul era neschimbat, ba chiar chipul ei era mai tânar decât în ziua aceea când îmi pusese cu mâna ei ochelarii la ochi si prima fiinta pe care o vazusem cu ei fusese ea si mi se paruse mai batrâna, cu accentuate riduri la coada ochilor. Dar de-atunci am observat ca toti avem, chiar si cei tineri, acest început de laba de gâsca deasupra pometilor si opticiană, gândeam în clipa aceea, abia daca putea fi mai mare decât mine cu doi-trei ani. Am intrat înăuntru. Eram linistit, stiam de ce veneam si asemeni lui Julien Sorel aveam în cap un plan pe care sa-l pun în practica daca întâlnirea esua. Întâi: sa vad daca ma recunoaste. Al doilea, sa vad daca avea sa ma invite ca atunci, în camera semiobscura si scena sa se repete. si al treilea, acolo, sa-i soptesc ceva, nu stiam ce, în orice caz o soapta care, gândeam eu, fara sa ma fac ridicul, sa fie o întrebare acoperita, dar îndrazneata, din care ea sa ghiceasca starea mea de spirit. Avea un client înainte si am asteptat câteva minute. Pe urma, ce surpriza! Fara sa se fi uitat la mine, sau cel putin eu nu observasem, în acele minute ma zarise si ma recunoscuse, desi nu-i aruncasem nici o privire, stasem chiar cu spatele uitându-ma în vitrina, nu ma holbasem adica la ea... Apoi o împrejurare favorabila, era singura, colegul cu care lucra lipsea. si apoi surpriza totala: mi-a zâmbit. "Bravo, zice, n-ai uitat ce ti-am spus, sa vii, dupa un an, la control. Unii nu mai vin, desi e necesar, ochii trebuiesc controlati chiar mai des. Cum te simti?" Ideea de control fusese exprimata, totusi i-am raspuns: "Nu prea bine, adica nu formidabil de bine..." "Adica?" "Îmi vine sa dorm la lectura. Acum sunt ziarist, m-am grabit eu sa ma destainui si sa mint (eram corector si scriitor, ziarist nici vorba, dar eu ma feream sa spun ca sunt scriitor) si când citesc materialele, ma apuca somnul." "Poate esti obosit?" "Tochmai, ca nu sunt." "si la ce ziar lucrezi?" "La Timpul". "Ți-am gasit data trecuta leziuni pe fundul ochiului?" "Nu!" "Cum te numesti?" S-a uitat într-o cartoteca si a verificat. "Da, s-ar putea ca ochelarii sa fie prea puternici, sunt pentru distanta, desi la vârsta dumitale ochiul se adapteaza, e tânar, n-are înca nevoie de ochelari de apropiere. Pe la patruzeci si cinci de ani asa s-ar putea sa ai nevoie." Intra un client si expresia frumosului ei chip se facu mai rece... "Ei, zise

ea apoi, ia sa controlam." Dar era detasata, putin ironica si un vag surâs îi înflorise în coltul gurii. "stiu eu ce vrei, parca îsi spunea în sinea ei, n-ai nimic, dar vrei sa ma uit în ochii tai, sa fii aproape de tine." "Da, doamna, daca nu va deranjeaza!" am raspuns... "Nu e nici un deranj, dar daca ai ceva, sa stii ca trebuie sa consulti un oculist. Eu nu sunt oculist, sunt opticiană si nu pot sa-ti prescriu un tratament..." "Bineînteles", am raspuns. Îmi sugerase ca pe viitor sa nu mai vin la ea, îmi facuse atunci o favoare ca eram elev, acum daca eram ziarist, puteam foarte bine sa platesc o consultatie la un specialist. Am intrat în mica încăperea semiobscura, si-a tras un scaun pâna lângă mine, a aprins micul instrument si scena de anul trecut s-a repetat, dar mai rau, îsi lipise genunchii de-ai mei iar chipurile ne erau atât de apropiate încât am uitat ca nu trebuia decât sa-i soptesc ceva si cu rasuflarea înabusita de bataile inimii, ametit, în prada unei mari turburari, i-am luat capul în mâini si mi-am lipit buzele de-ale ei într-o sarutare înclestata. Ea mi-a raspuns dupa o secunda de ezitare, timp în care am îmbratisat-o si sarutul a devenit mai patimas. Apoi ea s-a ridicat imediat si a disparut câteva clipe dincolo. S-a întors si mi-a spus putin posomorâta: "Acum sa stai linistit, esti baiat inteligent si întelegi de ce." "Nu, i-am soptit, nu înteleg, va iubesc, din prima clipa v-am iubit." "Am vazut eu, mi-a raspuns, dar eram sigura ca ti-a trecut. La vârsta dumitale asta trece repede." "Nu mi-a trecut si nici n-o sa-mi treaca..." Ea râse la un gând care îi venise auzindu-mi spusese dar nu-l exprima. Arata cu instrumentul spre usa sa ma uit într-acolo si se apleca din nou si mica lumina electrica începu iarasi sa-mi exploreze ochii. Întârzie îndelung, dar valul afectiunii mele tumultuoase era în retragere, dupa ce se consumase în acea sarutare si îmbratisare pasionata. De-aproape chipul ei îmi parea mai mare decât al meu, gura cu carnatie bogata, ochii imensi, nasul cu radacina lata între ochi, semn de personalitate puternica, turbulenta, incapatânata si îndrazneata pâna la capat în ceea ce facea, cum aveam sa descopar mai târziu. "Totul, e curat în ochii tai", îmi spuse amenintându-ma deodata din nou cu aceasta intimitate, spunându-mi tu. Dar ramasei linistit ca orice barbat care dupa ce a cucerit o îmbratisare si un sarut total si rascolitor, trebuia apoi sa stea linistit si sa conduca cu calm evenimentele care vor urma. "Cauta totusi sa lucrezi la lumina naturala a zilei si cât mai putin noaptea, continua ea. Din ce parte îti vine lumina veiozei sau a lampii de birou?" "Nici nu stiu! A veiozei vine din dreapta". "Nu e bine, sa-ti vina totdeauna din stânga, si a veiozei si a lampii de birou. E important si asta pentru toata viata si nu numai pentru cei care poarta ochelari. Lumina din dreapta urca drept în ochi si-i oboseste, în timp ce cea din stânga o ia pe de laturi, nimeni nu stie de ce, dar s-a descoperit acest fenomen." "Doamna, am spus, va multumesc, o sa va urmez sfaturile si în clipele când am s-o fac, o sa ma gândesc la dumneavoastra." "Fiti linistit, zise ea, n-ai nimic la ochi!" si spuse aceasta fraza apăsând pe cuvintele la ochi cu o intensa ironie afectuoasa, adica altceva putea sa ma nelinisteasca si trebuia sa ma nelinistesc din partea aceea, nu a ochilor. Intuiam totusi ca aceste cuvinte ma avertizau. Raspunsese la sarutul meu, dar daca nu eram linistit, adica stapân pe mine ca un barbat (si daca puteam fi barbat!) atunci nu trebuia s-o mai vad, fiindca astfel de efuziuni, daca nu erau stapânite, însemna ca erau întâmplatoare, turburari ale vârstei, care pe o femeie împlinita o puteau ameti doar pentru o clipa... Ca sa-i spulber acest gând m-am înclinat rece, am plecat si am pus o luna distanta între dorinta mea de a o vedea si ironia ei afectuoasa. Când am revenit, posomorât, distant, absent, mi-a aruncat o privire rapida, grava, aproape nelinistita, mi-a luat ochelarii de la ochi, a disparut în încăperea semiobscura (nu mai era singura) si dupa un minut a revenit cu ei în mâna si mi i-a dat cu un biletel pe care l-am vârât imediat în buzunar si am iesit. Am mers cel putin un sfert de ora cu biletul în buzunar, uitându-ma la oameni fara sa-i vad, cu

privirea micșorată de triumf, dar fără tresăriri interioare, cu sentimentul net că puteam pur și simplu să scot biletul din buzunar și, fără să-l citesc, să-l rup și să-l arunc pe jos. Atât de tare o iubeam pentru abandonul ei (fiindcă eram sigur că e un abandon complet și total) încât puteam să renunț la ea, adică la inițiativa ei, din bilet, să amân deznodământul, și să vin în alta zi ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. Apoi am deschis biletul: Vineri duminică la ora cinci după-amiaza pe strada Lunii numărul șapte, apartamentul. .. numărul... "Da, mi-am spus, e ceea ce am banuit, ma voi duce, dar nu se va întâmpla decât ceea ce trebuie și nu voi admite intruziunea obisnuitului în această neobisnuită aventură..." Era într-o vineri și îmi pareau rău că nu era într-o marți, pentru că distanța dintre noi să fie mai mare și așteptarea să fie mai lungă... Am lungit-o eu în mine însumi această distanță uitându-mă indiferent la mișcarea strazii, plictisit, neîncrezător în fericirea care îmi dădea târcoale căutând să-mi intre în inimă, prudent nu din experiență ci din instinct, deși chipul ei grav mă urmărea, gestul cu care îmi luase ochelarii de la ochi mă asalta... Am intrat la un cinematograful și am văzut un film din care n-am înțeles nimic, o comedie idioată care stârnea hohote în sală... Dragostea e ca moartea, îți intră în suflet și totul amorteste în tine, alungă ceea ce era înainte ființa ta intimă și se instalează ea, femeia care ti-a luat piuitul... A doua zi însă mi-am venit în fire și mă gândeam la ea doar cu afecțiunea primei întâlniri, liniștită, fragedă și de lungă durată, așa cum o pastrasem în amintire un an întreg. Sărutul și îmbrățișarea de ieri îmi apăreau străine și vulgare... Am sunat la ușa ei chiar cu acest sentiment de înstrăinare, aveam senzația că sunam la ușa unei necunoscută și nu mă-as fi mirat dacă mi-ar fi deschis și mi-ar fi spus pur și simplu să plec și să n-o mai caut niciodată. Dar inima mi-a bătut când am văzut-o: era ca și în clipa când îmi luase ochelarii de la ochi (grava și întreprida în același timp, cum se gândise ea într-o secundă ce trebuie să facă, să-mi scrie acel bilet fără să banuiască colegul ei ceva) complice și neliniștită... Acum aceleași neliniștite îi cutreiera ochii ei mari: da, ai venit și ce-o să fie? Ce ni se întâmplă? Cine suntem noi doi?... I-am sărutat mâna și am intrat. Locuia într-un apartament atât de frumos cum nu văzusem până atunci. Parcă era un mic muzeu (fiindcă în hol erau două coloane, iar ferestrele erau ovale, cu picioare tot de coloană, cu perdele albastre) cu mici biblioteci răsândite ici-colo, cu tablouri pe pereți și pereții în calciovecchio, ca în reproduceri nu știu unde văzute sau închipuite... un covor gros în mijlocul holului și unul mai mic în fața unei canapele aurii lângă care stătea ceva cu picior de lemn, care nu știam ce înseamnă, ca o palărie uriasă în cinci colțuri, ca un cap de pagoda... "Vad că îți place casa, zise, e a mea de la părinți care nu mai sunt..." Dispară și reveni prin alte uși, până mă trezii într-un târziu că adusesese cafele, o sticlă de coniac, prăjituri și pahare cu apă... O vedeam fără halatul ei alb de la Amicii orbilor, dar într-o rochie ușoară, tot albă, cu puncte albastre, cu încrețituri bogate în poale, cu gâtul și brațele descoperite, și îi vedeam acum și picioarele, cu glezna și pulpele în deplină armonie cu chipul ei cu carnatie bogată... "Ei, domnule, zise așezându-se pe canapea lângă mine, vad că n-ai chef, nici de cafea nici de prăjituri și nici de coniac. Le-am pregătit însă pentru tine, te-as ruga să te servești". și privirea ei mă prinse și se mișcă la dreapta, la stânga, apoi din nou la mine, întrebătoare, parcă fascinată și în același timp prinsă de îndoieli, totuși zâmbind... Aveam sentimentul net că suntem amândoi două zeități pe acest pământ, cum simteam totdeauna și în sat, când mă aflam în fața fetelor și nu aveam curajul să mă ating de ele, deși vedeam pe câmp, cum alții o făceau, le luau în brațe, se întindeau peste ele și încercau să le ridice fustele... Ele se zbateau, loveau cu pumnii, își înfingeau mâinile în chica lor, îi muscau și scapau, vesele dar intangibile, deși ai fi zis că erau prada ușoară. Flacăul se domolea, se întindea alături ca un câine, rugător, insistent, până la urma

domolit si tacut... îi vedeam apoi stând cuminti unul lângă altul ore întregi în behaitul animalelor pâna începeau sa se reverse lung peste câmpie razele aurii ale asfintitului... Zeitatea de lângă mine îmi amintise de mâinile mamei, de aceea ma îndragostisem de ea si m-am uitat sa i le vad... Stateau, în asteptare, întinse peste genunchii acoperiti de rochia înfoiata. I-am luat una într-ale mele si i-am sarutat-o. Ea mi-a raspuns în aceeasi clipa si printr-o strângere mi-a prins-o pe-a mea si ne-am trezit iar fata în fata îmbratisati ca în camera semiobscura si pentru mine, ca pe

câmpie (aceste doua imagini contopindu-se, una de sfiata si tandrete, alta de violenta extrema si uitare de sine) si ne-am regasit parca uluiti prin ceea ce e atât de strain în noi si în acelasi timp atât de intim, tiranic si bestial... Abia suporta violenta, își întorcea fata de la mine când într-o parte când în alta, docila si furioasa, blânda si revoltata... Apoi s-a facut atât de frumoasa încât am ramas si m-am uitat la ea rapit clipe fara durata... Buzele parca i se umflaseră, obrazii îi ardeau, pleoapele nu mai vroiau sa i se ridice... I-am pus mâna pe tâmpla, mângâindu-i parul revarsat, urechile fierbinti, fruntea mare si alba, obrazul si gura adormita si am uitat si eu de mine... Nu-si învelise frumosul ei picior gol. si-l întinse fratern peste ale mele. "Esti urât, îmi sopti, dar ceva te transfigureaza... o, ceva terifiant... toate valurile cad în fata ta..." N-am înteles aceste cuvinte fara noima, dar îmi placea ca era supusa, fericita, toropita si pierduta... Am apucat-o de umeri si am ridicat-o si ea si-a dres parul fara sa-si deschida pleoapele. I-am soptit la ureche sa-si vina în fire si ea, deodata, a surâs si s-a ridicat... S-a întors dupa ce a lipsit câțva timp, calcând însa tot ca într-un vis, desi era acum treaza, însa gânditoare, cu privirea într-o parte, fumând linistita si tacuta. "Ce frumos e, zise, când se întuneca în casa... Unde stai? Ai o casa buna?" "Destul de buna", i-am raspuns, dar la tine e atât de frumos!" "si chiar nu vrei sa iei nimic? Hai macar sa bem un pahar..." Fiindca ezitam, a turnat ea însasi din sticla si am baut. Mi-a întins apoi paharul ei imediat si am baut din nou, amândoi. Ceva iminent am vazut ca se nastea pe chipul ei, si se uita la mine cu aceasta expresie cântarindu-ma parca. Deodata chipul îi înflori, privirea i se aprinse de o viata extraordinara, si începu sa cânte cu o voce nebanuita, vesela si patetica în acelasi timp, ca si când ceva s-ar fi descatusat din dorinta navalnica de a spune tot dar si de a ascunde tot... Ce era mai ciudat, cânta asa cum auzisem fetele la tara, pierduta în melodie, contopita impersonal în ea, cu doruri parca cosmice, si fatale, într-un potop de cuvinte pe care le ardea atât de tare glasul ei patimas, încât nu le puteam retine nici o clipa întelesul... Vino, draga mea-n gradina... Cu dorul care suspina... cuvinte ridicule, dar ce vaitaturi fermecatoare cu care parca se elibera de un blestem al clipei, care totusi o subjuga, dar o si înspaimânta de suferintele viitoare pe care le presimtea... Un cântec aduce altul, de la sine, tâsnea imediat dupa o tacere de o clipa, cânta cu întreaga ei fiinta si se consuma ca o flacara pe un rug... Pe urma deodata își înclina capul, se opri si îmi spuse cu melancolie: "Acuma eu o sa ma duc si o sa ma îmbrac în camasa mea de femeie si o sa ma culc. Vino cu mine. Mi-e somn... Sa dormim..." Avea miscari încetinute, dar în pat își trase cuvertura pe ea ca si când i-ar fi fost frig si îmi întoarse spatele cu miscari frenetice. "Ia-ma în brate", striga. si o luai în brate si într-adevar un frig interior o zgâltâi în clipa aceea...

Ne-am trezit parca înspaimântati, înecati în propriile noastre soapte, ca si când fiorul mortii adus din somn ne-ar fi aruncat unul spre altul, ea mai sperziata decât mine, eu atins de aripa neagra a necunoscutului, cautându-mi salvarea în ochii ei mari si frumosi, care sticleau în întuneric ca o fântâna adâncă...

Aici ma oprii. Se asternu o tacere. Miron se ridica în capul oaselor:

- Formidabila imagine proiectata a unei dorinti de fericire, zise el.
- Care dorinta, Miroane? Totul e adevarat...
- Daca e adevarat, magarule, atunci esti fericit, zise el ridicându-se greu din pat. Vreau s-o cunosc si eu pe iubita ta...
- Nu se poate, Miroane, ai fi în stare sa te iei dupa ea fara nici o rusine si sa uiti ca e iubita mea.

El râse...

- Asa este, bine, nu mi-o prezenta, dar fii atent, o sa te manânce de viu...

Ce câstigam eu cu doua servicii? Bani, dar cât de mult pierdeam în schimb! Ma gândeam ca era timpul sa renunt la Statistica, cu atât mai mult cu cât opririle tacute si acuzatoare ale domnului Bosch lângă masina mea devenisera aproape zilnice, în acelasi timp un individ unsuros de la masina vecina ma masura neîncetat cu o dusmanie tenace si neascunsa. Nici nu stiam cum îl cheama, nu-i facusem nimic, nu schimbasesem cu el nici un cuvânt de când venisem acolo. si totusi aveam sentimentul ca ne cunoastem bine unul pe altul, eu ura lui mocnita, absurda si scabroasa, el nepasarea si dispretul meu pentru persoana lui care nu ma interesa. Pe domnul Bosch îl înțelegeam, nu-l salutasesem atâta vreme dupa ce ma angajase, eroare care se îndreapta greu, sau nu se îndreapta, începusem si eu sa-i port pica, serviciul îmi devenise nesuferit, dar ce-avea cu mine unsurosul? Eram cumva eu de vina ca o fata venea des la mine sub pretext ca vrea sa se uite la diagrama? Era vesela când venea si ma felicitase pentru nuvelele mele din Timpul. Începusem sa iesim la ora unu împreuna. Îi placea lui, unsurosul- lui, aceasta domnisoara? Te pomenesti ca vroia sa se însoare cu ea si eu îi stateam în cale. Ce ticalos! El nu vedea ca fetei nu-i placea? Sau vedea si poate tocmai de-aia ma ura? (Mai târziu am aflat ca pâna la urma s-a însurat cu ea.)

- Da, trebuie sa pleci, îmi confirma într-o zi gândul hotul de briosi si biscuiti, fostul student, cel cu gândul la pensie, în timp ce ne mâncam într-o pauza iaurtul de la chioscul Herdan. N-astepta, zise el, sa vie Bosch sa-ti spuna, daca îti dai demisia o sa fie multumit si o sa-ti plateasca si leafa pâna la sfârșitul lunii, în timp ce daca te da afara, se va nota în cartea ta de munca si nu e placut... demisionat e una, concediat e alta... si pe urma nu-ti pasa, ai alt serviciu...

Ma hotarâi repede. Îi spusei domnului Bosch ca sanatatea nu-mi mai permitea sa lucrez în doua parti si ca vreau sa plec. Într-adevar functionarul deveni binevoitor si îmi adresa cuvinte magulitoare despre activitatea mea în presa si ca ma înțelegea, mi-era greu sa dau randament satisfacator atâtea ore de munca din douazeci si patru. Riscam, mai adauga el, sa dau nastere la nemulțumiri în ambele parti.

Ceea ce se si întâmplase. Lovitura cu palma în masa a lui Grigorescu ma trezea din ce în ce mai des din somnul care ma biruia noptile la corectura cu capul pe spalt.

Prietenii se fac în mari cicluri de viata când se pierd si se regasesc dupa decenii, adesea dupa experiente tragice, care îi reapropie, sau dupa înaltari si caderi care le amintesc ziua când s-au cunoscut si prietenia reînvie cu noi elanuri; sau dimpotriva, se stinge definitiv când unul intra fara scapare pe orbite straine primelor elanuri si este scurt-circuitat pentru orice prietenie. Prietenia mea cu Ion Caraion nu s-a legat deloc chiar din zilele când ne-am cunoscut, ci asemenea unei seminte cu gestatie lunga, a rasarit târziu, acoperita des de zapezi grele. Dupa plecarea mea de la Statistica într-o seara am avut la corectura un nou coleg. Era chiar el, un baiat cu iritari bruste, repede reprimat, cu un râs subtire si sarcastic. Ceva ne atragea pe noi doi, dar natura fiecaruia era atât de diferita încât zadarnic plecam împreuna dupa ora unu si

rataceam în noapte, discutând îndelung, ca apropierea nu se producea. Starea sa de spirit era dominată de o amaraciune a carei sursa îmi scapa, îi ironizam deprimările iritate, el umplea cu inventive imprecatii sarcastice optimismul meu congenital și mai ales naiva mea încredere în mine. Ei bine, de ce nu o naiva încredere în tine însuți? E mai bună o inteligentă prea ascuțită, care să-ți aducă drept dar zilnic revelația ticalosiei altora și să-ți se depună în suflet ca o drojdie care să-tăiaze toate elanurile? "Ochii îți sunt dați ca să vezi, urechile ca să auzi și mintea să descopere", îmi răspundea el. "Nu mă interesează, dacă ceea ce e de văzut, auzit și revelatoriu pentru mine, duce la un scepticism neputincios, cu toate că justificat", îi răspundeam. "E condiția ta de om, a conștiinței tale", striga el pe strazile pustii cu acele exasperări bruste, care îi erau caracteristice. Eu râdeam și se uita la mine dintr-o parte, strâmbându-se ca la o vietate prea puțin demnă de interes, deși vietatea aceasta îl lua în răs, tot ca pe o vietate bizară, rasucită în reacțiile ei imprevizibile. "Scepticismul e mai viu și mai activ decât nepăsarea multumită, relua el apoi afectuos, dându-și poate seama că în forul meu interior mă bizuiam și eu pe ceva, dacă râdeam de el, și fiindcă râsul meu nu era sarcastic ca al lui, ci încărcat de dorința neascunsă de prietenie. Ce-ai de gând să faci cu nuvelele tale taranesti? Sunt bune, ai talent, dar depinde ce faci cu el." "Ce pot să fac, Ioane, decât ceea ce se face cu talentul: să-l urmezi și să nu-l tradezi. Crezi că e puțin?" "E foarte puțin, asta se înțelege de la sine, n-o să-l tradezi și asta fără nici un efort, e haina ta, dacă o lepezi mori de frig. E cum sunt caii tăi de la țară, care îți pasc liniștiți în grădina. Or, pe cai trebuie să te arunci, să ieși ca o vijelie pe poarta și să strabăți drumuri, locuri necunoscute, peisaje insolite... Omul, conștiința lui, e acest peisaj. Ori tu îl refuzi." "Ioane, caii mei sunt pascuți de un om care are abia douăzeci de ani. Marile aventuri încă n-au venit pentru mine. Voi, ca poeți, sunteți ispitiți de ele de timpuriu și din pricina asta nu o dată o patiți. De ce te grabesti?" "Ai dreptate", spunea deodată cu o voce taraganată, visătoare și obosită.

Primul obiect al nemulțumirii lui ascunse era corectura. Nu venise din Buzău în capitală ca să măzgalească semne de erori tipografice pe textele altora, într-un birou de la subsol, în tovarășia unor înși fie multumiți de ei cum eram eu, fie marginiți, râzând de glumele idioate ale unui batrân decazut ca Sachelarie. Se sufoca și acționa, și norocul (sau poate nenorocul) îi surâse. Scrise un articol bun despre ultima carte a lui Arghezi, un roman (Lina) și poetul telefona lui Mircea Grigorescu și îi spuse că i-a plăcut mult articolul redactorului dumneavoastră, un baiat necunoscut pesemne, nu mai auzise de el, dar înzestrat, cu verb incisiv. E redactor, nu? mai adăugase marele poet, dându-i astfel o pretuire pe care Mircea Grigorescu o prinse din zbor: să fie, hotărât el, adus baiatu-ala Ion Caraion, de jos de la corectura sus în redacție. și plecările noastre împreună în noapte au încetat. Cum și producția mea literară se oprise, și cum prietenia mea cu Miron Paraschivescu îmi ajungea, am început să fiu, dacă nu evitat de cei de la Popasuri, cel puțin ignorat. Numai Orleanu, citind Pagina a doua, mă intrigă prin clatinările lui din cap: astia, spunea el, or să-o pătească. Luau în derâdere producția literară a unor reviste ca Gândirea, Mesterul Manole, Dacia redivivă, Dacia și altele, unde pe lângă tracisme și un ridicul imperialism, era elogiată soldatul german și războiul de cruciați pe care îl duceam alături de el. Alții Orleanu ne citea râzând câte-o mică erată, astfel: "articolul cu titlul... din numărul de ieri care a apărut din greșeală fără semnatura este al colaboratorului nostru cutare". Nu vedeam ce era de răs aici și ne explica, în hartuiala lor cu cenzura, cei de la Popasuri, iar apoi din a doua pagină a ziarului Ecoul, recurgeau la tot felul de stratageme ca să-și însele vigilenta. Observasera de pilda că de la o vreme orice ar fi semnat unii din ei, să zicem Caraion, se cenzura automat. Trimiteau atunci articolul fără semnatura și cenzura îi dădea drumul și atunci,

facând pe naivii, adaugau numele, ca si când ar fi fost omis doar dintr-o simpla greseala. Cum cenzorii au descoperit în cele din urma trucul si le-au pus în vedere ca se cenzureaza adesea nu continutul articolului, ci mai ales numele, atunci au schimbat procedeul, lasau sa apara materialul fara semnatura si în numarul urmator dadeau erata, fiindca o citea alt cenzor, caruia o simpla erata nu i se parea suspecta. Acum îl înțelegeam mai bine pe Caraion: ar fi trebuit sa iau si eu parte la aceasta activitate plina de riscuri, când Porunca Vremii si Neamul românesc, si chiar Viata lui Liviu Rebreanu îi amenintau pe cei de la Popasuri si de la Ecoul aproape zilnic... Da, dar nu stiam pur si simplu sa scriu articole si multa vreme n-am stiut, am considerat totdeauna acest dar ceva aparte, pe care îl ai sau nu.

Tot Orleanu mi-a povestit si aventurile celor de la Popasuri cu un anume Constantin Virgil Gheorghiu, care dupa amplul sau reportaj antisovietic Ard malurile Nistrului, monopolizase cu ajutorul lui Eugen Cristescu, seful serviciului secret, faptul divers a cel putin sapte ziare. Scria pe plombagina, în sapte exemplare, stirile despre crime, procese spectaculoase si ucideri senzationale, le trimitea la sapte ziare si încasa sapte salarii ca de la sapte vaci grase, luând pâinea de la gura a cel putin sapte reporteri care mâncau astfel de la vaca enragee. Furiosi, Ion Caraion si Virgil Ierunca s-au dus si ei la politie dupa informatii pentru ziarul de dimineata Poporul sa culeaga fapte diverse, sa câstige si ei un ban. Comisarul care împartea stirile, un cotcar si un pilangiu, nici nu s-a uitat la ei. A fi reporter de fapte diverse, ehe, asta ridica tirajul unui ziar, si lui, comisarului, ce-i iese de-aici? Nu-i cunostea pe cei doi si nu le-a spus nimic. si atunci Ion Caraion si Ierunca au nascocit ei, dupa metoda lui Caracudi, al lui Caragiale, fapte diverse de un senzational care depasea faptul real, bine scrise, cu suspens, cu amanunte de roman foileton, atât de gustate de public. Poporul le publica. Pozitia lui C. V. Gheorghiu ca si a comisarului cotcar erau minate. Tirajul ziarului a crescut, eroziunea faptului divers a stârnit deruta. Comisarul pilangiu era acuzat ca vinde altora stirile tari. Pe urma cei doi imitatori ai lui Caracudi s-au plictisit, desi primeau 6.000 pentru fictiunile lor, si au abandonat ziarul Poporul. Eram bucuros ca puterea imaginatiei era superioara, în ochii publicului, brutalului fapt divers. si ca Ion Caraion era mai destins, daca putuse inventa un astfel de joc vesel...

Mai târziu am aflat cu nedumerire de renumele mondial al lui Constantin Virgil Gheorghiu, datorat romanului sau prost Ora 25. Personalitate de anvergura, care în România, în colaborare cu Eugen Cristescu, denunta si dreapta si stânga, atragând ura si a comunistilor si a legionarilor, cunoscut de nemti, a facut în '43 o casatorie cu o avocata evreica nu foarte bogata, dar nici saraca; i-a obtinut tot prin Eugen Cristescu acte de ariana, a plecat la Zagreb ca atasat de presa pe lânga Ante Pavelici, unde l-a gasit sfârșitul razboiului. Cum a trecut el apoi în Germania lui Hitler si cum a ajuns într-un lagar unde, în fata americanilor, a facut pe antihitleristul? Cel care îmi povestea si care îl cunoscuse bine, îmi relata uluit ca, vrând sa-l demaste acolo la Paris (caci la Paris mi s-au povestit toate acestea) îndata dupa succesul sau rasunator cu Ora 25, n-a putut-o face: mai multe ziare l-au refuzat... Mai târziu renumitul scriitor, pe care un american, cunoscut de mine la Moscova, l-a pus alaturi de cei câtiva români prin care ne cunostea el pe noi, Lipatti, Enescu si Brâncusi, a simtit nevoia unei redemptiuni si s-a facut preot. Iata, am gândit eu, când am auzit de aceasta ultima stare, cum poti deveni curat si intangibil dupa o viata plina de peripetii...

În toamna am parasit Bucurestiul si m-am prezentat la recrutare, la Turnu-Magurele. Acolo însa un majur mi-a spus ca e vorba de recrutarea celor cu studii, pentru scoala de ofiteri si sa-i prezint dovada ca am facut doi ani premilitara. I-am spus ca n-am facut.

- Atunci, zice, o sa faci armata ca simplu soldat.

Putin îmi pasa, dar aceasta decizie a subofiterului mi-a salvat, poate, viata. Facuti repede ofiteri, cei din generatia mea au fost dupa aceea trimisi pe front de unde putini au scapat... Contingentul meu de soldati, mi-a mai spus acel majur, va fi recrutat abia în primavara lui '43, sa ma întorc deci acasa si sa-mi vad de treaba. Juma- tate de an ragaz în plin razboi a fost, dupa cum s-a dovedit, un semn ca nu trebuia sa mor în flacarile lui negre.

Întors la ziar, m-am pomenit ca directorul administrativ Udrea nu mai vroia cu nici un chip sa ma reprimeasca. L-am întrebat de ce, n-a vrut sa-mi spuna. Asa, nu mai vroia el. Am ridicat glasul, am început sa ne certam, eram furios, daca as fi stiut ca astfel avea de gând sa se poarte cu mine, i-am spus, nu-mi paraseam serviciul meu de la Statistica, făcându-l vinovat ca de unde pâna nu de mult aveam doua servicii, din pricina lui acum nu mai aveam nici unul si eram din nou pe drumuri. Pâna la urma mi-a spus ca ma mai tine pâna la întâi ianuarie, dar ca dupa aceea, sau poate mai bine de pe-acum, sa-mi caut un loc în alta parte.

De revelion Sârbulescu m-a invitat la el si cum stia ca nu mai lucram la ziar si nici nu gasisem un post în alta parte, mi-a spus ca pâna gasesc pot sa stau la el si sa scriu linistit, nu deranjam pe nimeni si loc era destul ca sa nu fiu eu deranjat. Locuia în Giulesti. Am stat câteva saptamâni, dar n-am scris nimic.

În acest timp nu se stie care dintre noi a avut ideea sa mergem la cenaclul lui Lovinescu si sa citim. Criticul s-a familiarizat repede cu grupul nostru. Ne întâmpina cu vocea lui senina, ce faci, domn' Geo, ce faci, domn' Preda... La recomandarea lui catre Ion Vinea am intrat secretar de redactie la un ziar afiliat Curentului lui seicaru, Evenimentul zilei, unde de îndata mi s-a dat ziarul pe mâna. Secretariat însa stiam sa fac fara sa fi fost vreodata secretar de redactie, o învatasem stând adesea lângă paginatori si lângă stefan Roti, care, cu ciubucul în gura, cobora seara în tipografie si începea sa se miste de colo pâna colo aratând doar cu degetul: asta, ala, celalalt, sus în stânga, cu chenar, jos pe doua coloane, în timp ce paginatorul se misca odata cu el si umplea dreptunghiul de metal si striga: pagina cutare, perie pentru revizie, hai repede ca ne-apuca dimineata. Secretul acestei meserii nu era însa la paginatie, unde lucratorul cunostea rubricile, tipicul paginei întâia, cu comentariul despre razboi pe cinci coloane si locul normativului si al ultimei pagini, cu telegrame externe, ci în redactie unde, pe masura ce primeai materialele, trebuia sa faci întâi ziarul în cap, înainte de a coborî sa-l paginezi. Aici, la Curentul, tipografia era nu jos la subsol, ci sus la etajul opt. Am fost atât de entuziasmat de noul meu post încât am uitat cu totul de cei de la Popasuri. Am aflat stiri despre ei târziu, prin iulie, când dupa ce fusesem încorporat în primavara, mi s-a dat o permisie de o luna si m-am întors în luna aceea la ziar. Am paginat singur, într-o noapte, caderea lui Mussolini.

- Hm! Senzational, am strigat, nea Gogule, refaci pagina întâia, a cazut Mussolini!

- Hai, lasati, mi-a raspuns paginatorul sceptic, ca si când aceasta zgâltâitura a lumii i-ar fi parut neverosimi- la, atât de mult se învatasese sa tot pagineze: Hitler asa si pe dincolo. Mussolini pe partea cealalta...

- Ce sa las, zic, uite telegrama, trebuie sa vedem daca zincografia o fi facut vreodata poza lui Badoglio asta...

- Cine mai e si asta?

- Noul sef al Italiei, un maresal.

Cum sa nu, în mod miraculos am gasit cliseul acestui Badoglio. Am dat stirea cu litere de-ochioapa, pe toate coloanele, iar textul cu corp gros, ca la crimele de mare senzatie. N-am telefonat nimanui, nici lui Vinea, care nu dadea pe-acolo cu saptamânile, nici patronului, lui seicaru, era o lege vitala a presei, ti-a venit bomba, o dai la cules, patronul o citea si el dimineata ca orice muritor de rând, nu trebuia deranjat pentru asta din somn la ora unu noaptea, îti faceai meseria si gata.

M-a cautat însa pe mine cenzura, un domn care ma cunostea si mi-a spus cu o voce deloc turburata, mai degraba vesela, ca sa nu dam si noi stirea chiar pe toata pagina, cum facusem, ci, sa zicem, pe cinci coloane. Eram numai noi doi în noaptea aceea care o cunosteam, cititorii dormeau, abia a doua zi aveau sa afle ca Axa pâraia. Catastrofa de la Stalingrad din iarna fusese bine filtrata în presa, se sugerase ca o batalie pierduta nu însemna înca nimic, nemtii erau mai departe în inima Rusiei si ca în vara aceasta (vara obtineau ei succese spectaculoase) vor da o batalie decisiva si vor câstiga, fara doar si poate, în acest an, razboiul. Acum însa cenzorii lasau sa apara stirea despre caderea dictatorului italian, aliatul numarul unu al lui Hitler, pe pagina întâia, pe cinci coloane. Ceva se schimbase.

Un an mai târziu, tot într-o permisie, ratacind prin oras, m-am întâlnit cu Caraion. Arata nelinistit, crispat si mi-a spus ca trebuie sa fuga din Bucuresti. De ce, ce se întâmplase? Am intrat la Cafe de la Paix, am luat masa împreuna si a început sa-mi povesteasca.

- Dupa obiceiul, sau mai bine zis dupa firea ta, mi-a spus el, tu nu mai stii nimic (si poate e mai bine pentru tine) de ceea ce ni se întâmpla noua la Ecoul. (Mircea Grigorescu a înfiintat acest nou ziar de care tu, desigur, nici nu stii si noi cei de la Popasuri, unii, l-am urmat.) Tu ai plecat si parca ai plecat de tot, n-ai mai dat nici un semn... Nesfârșitele amenintari, hartuierile cenzurii si ale presei oficiale, rabdarea lor ca sa zic asa, n-aveau sa dureze la infinit fara ca într-o zi sa nu treaca si la fapte. O sa-ti relatez doua episoade mai recente. Primul, episodul Gheorghe Vasilescu. Într-o seara a venit la redactie o fata în negru, modest inbracata si a întrebat de mine. Îmi aducea o carte de versuri tiparita pe hârtie proasta, undeva în Bucurestii-Noi si semnata Gheorghe Vasilescu. Fusese tiparita prin mijloacele proprii ale familiei poetului. Cine era Gheorghe Vasilescu? La ora aceea nu mai era nimeni, fusese fratele acelei fete, abia iesise sublocotenent si direct din scoala militara fusese, fara sa fie întrebat daca dorea sau nu, trimis la instructie în Marele Reich. Dupa o foarte scurta perioada de instruire în care n-avusese voie sa comunice cu familia si fara ca macar familia sa stie unde se afla, ceea ce nu era numai cazul lui, sublocotenentul Gheorghe Vasilescu, ofiter român, fusese încadrat în rândurile armatei germane si trimis pe front, fara voia lui si împotriva nuantei de alianta dintre noi si nemti. Ofiterul cazuse în lupte. În tunică lui, un alt român, în aceeasi situatie ca si el, gasise ca de obicei câteva scrisori, fotografii de fete si ceea ce era mai putin obisnuit, un carnet mic cu versuri. Le-au trimis prin mijloacele obisnuite prin cei care, pentru un motiv sau altul, plecau în tara, familiei, care a pus mâna de la mâna si a tiparit versurile. Tatal ofiterului nu mai traia de mult, murise în razboiul celalalt, din 1916. si mi-au adus cartea mie. Am citit versurile. Erau frumoase, împotriva razboiului. Am scris dupa lectura lor un articol, spunându-i povestea, pe care o încheiam asa: "... si poate ca a murit cu fata catre tara, catre cotul Carpatilor, unde cu douazeci si sapte de ani înainte murise tatal sau cu fata la dusmanul de-atunci..."

- si cum a aparut, Ioane? l-am întrebat.

- A aparut! O sâ-ti spun... Sa-ti povestesc acum episodul articolului Teatru în Norvegia. Într-o noapte soseste la redactie o telegrama, care fie din greseala, fie dinadins, comprima ilogic si caraghios continutul a doua stiri tamponate parca anume una de alta ca sa te faca sa râzi. Una relateaza despre o piesa de teatru a lui Mussolini (auzi! Mussolini autor de piese!) care se juca în Norvegia, iar cealalta despre debarcarea aliatilor în Italia, pe o scena de asta data în care se juca o piesa nefictiva si în care în mod bizar si incongruent aparea iar Mussolini. Se înțelegea ceva paralogic, ceva paradoxal. Asta mi-a inspirat un articol sarcastic cu drama lui Mussolini, cu regret caustic si ipocrita mâhnire ca talentului sau de dramaturg i-a fost dat sa fie gustat în Norvegia, înainte de a ne fi dat noua, aici în România, sa-l gustam ca frati întru latinitate si sa ne reamintim cu aceeasi ocazie teatrala de lamentabilele lui afirmatii din '40, în timpul dictaturii de la Viena, când prelinsese "dreptate Ungariei mutilate"... Aceste doua articole aparute au determinat chemarea mea la seful cenzurii militare, colonelul Atanasiu.

- Dar nu mi-ai spus cum de-au aparut, l-am întrerupt.

- Pe acesti cenzori, zise Ion, trebuie sa stii ca nu-i da afara din casa nici perspicacitatea, nici inteligenta si sunt si ciubucari. Sa-ti dau un exemplu: unul din ei lucreaza si la Viata lui Rebreanu si la alt ziar si lucreaza si la cenzura. Trei salarii! Într-o zi când era la unul din aceste ziare a început sa scrie un articol, dar nu l-a terminat fiindca trebuia sa se duca la cenzura si a rugat pe un altul sa-i puna câteva fraze de încheiere, sa-i gaseasca si un titlu si sa-i dea drumul la tipar. A doua zi, când s-a dus la redactie, a vazut ca articolul lui nu aparuse. A facut scandal. O asemenea porcarie, chiar lui (adica sa i se taie astfel ciubucul) si strigate si injuraturi. Ceilalti l-au as-cultat, l-au lasat sa strige, pe urma i-au spus ca articolul sau fusese cenzurat. Cenzurat? Cum, imposibil, de cine? Sa i se dea numarul stampilei censorului. I s-a dat. Era numarul lui. Îsi cenzurase ca un tâmpit propriul articol.

Am izbucnit în râs, dar Caraion, cu o cuta amara, pretimpurie în coltul gurii, n-a schitat macar un surâs.

- Colonelul Atanasiu, a continuat el, m-a întâmpinat zbierând într-un necontrolat acces de furie, unde ma trezeam? Cum am îndraznit sa atac Axa, cum mi-am permis sa sugerez ca tatal si fiul (episodul Vasilescu) au murit amândoi din pricina nemtilor? si cum mi-a trecut prin cap sa am curajul sa-l atac chiar pe Marele Mussolini? (episodul Teatru în Norvegia). si urlând astfel a sarit în picioare, a scos revolverul si mi l-a pus la tâmpla... Daca se mai repeta, îmi zboara creierii cu mâna lui. si m-a dat afara. Afara însa, prin impulsul unei încrederi totale în mine însami si în dreptul generatiei noastre de a protesta, n-am crezut în amenintare, mi-am spus ca a vrut sa ma sperie, dar la redactie Macovescu, Octavian Neamtu si Mircea Grigorescu mi-au spus ca în lipsa mea m-a cautat Gestapoul. N-am mai trecut de-atunci nici pe-acolo, nici pe-acasa, am dormit la un prieten. Astept un raspuns din Moldova ca sa fug acolo...

... si deodata, atunci la Sinaia, în ianuarie 1949, sonda gândirii mele se opri, veneam prea aproape de prezent si firele vietii mele de dupa razboi se încurcau cu clipa de fata. Or, cine îsi cunoaste clipa de fata, pâna nu devine trecut? Sensul ei total ne apare mai târziu, asa cum mergând pe un drum necunoscut, desi avem iluzia ca îl cunoastem cu fiecare pas pe care îl facem, abia uitându-ne în urma ne dam seama cât de drept sau de sinuos a fost... Acei ani ai debutului se luminau, dar destinele celor pe care îi cunoascusem atunci nu-mi ofereau raspunsul la întrebarea mea: ce sa scriu acum?

Dupa razboi, domnul Pavel aparea ca redactor-sef al ziarului Clopotul dintr-un oras din Moldova. I-am scris, fiind înca în armata, cu entuziasm. Iata, îmi spuneam, un om cu o credinta

are acum un ziar unde, în sfârșit liber, va putea vorbi și să ne spună tot ceea ce știa, despre închisorile pe care le cunostea și despre cei care fuseseră prizonieri acolo și supuși unui regim de exterminare; vroiam să țin contactul cu el, să-mi răspundă și eliberat din armată să mă duc și să-l urmez. Ca să aflu, prin '46, după ce așteptasem zadarnic un răspuns, că niciodată nu fusese redactor-șef la acel ziar. Probabil o coincidență de nume. Era mai departe la Statistica, dar nu pe Splaiul Unirii ci undeva pe Brezoianu... "Ei, l-am întrebat, ce facem acum, când nu trebuie să vă mai dați nici paltonul nici caciula?" Mi-a făcut un semn energic să tac din gură. "De ce, i-am șoptit, ce vi se întâmplă, domnule Pavel?" Nu mi-a răspuns. Am plecat ca și în acea zi de iarnă, împreună, dar nu m-a mai invitat la masă, era la fel de tăcut ca atunci. Era vara, eram liberi, războiul se terminase...

Ce era cu el? "Bine, i-am spus la despărțire, să știți că nu recunosc aceste semne și nici n-am cum să le descifrez dacă nu vorbiți. Nu sunt ale mele, nu le intuiesc înțelesul și nici n-am cum, dacă dumneavoastră tăceți, să mi le însușesc." Nu l-am mai revăzut câțiva ani ca să aflu chiar în primăvara debutului meu în volum, cu *Întâlnirea din Pamânturi*, când m-am dus la el acasă să-i dau, că fusese arestat de curând, dispăruse (îmi spuse soția lui) pe drum, între birou și casă. Tot cam pe atunci fusese arestat și poetul statistician și ceva mai târziu Ion Caraion. Nedumerit, cautam zadarnic un înțeles al acestor destine tragice. Ce să scrii?

și cu toate că aveam în urmă un război și armată în care îmi petrecusem doi ani, acei ani împreună cu războiul erau un subiect aparte pe care gândul nu-l atingea, aveam să scriu, îmi spuneam, despre asta mult mai târziu. Simteam că atunci în '49 oricât m-aș fi gândit n-aș fi putut s-o fac: nu luasem parte la război direct, ci traisem doar în atmosfera lui, trebuiau culese marturii, răspuns la întrebarea tolstoiană, de ce izbucnise acest cataclism, de ce Germania atacase Rusia? Lipseau documentele secrete, nu mă puteam multumi doar cu efectele lui, sau doar cu marturiile despre uciderea a milioane de vieți în lagăre ale morții, care într-adevăr nu lipseau. Dar eu nu fusesem în acele lagăre despre care n-aveam să aflu decât după război, nu puteam scrie despre ele. Eram prea tânăr, conștiința mea era senină. Ce să scriu atunci?

și brusc m-am hotărât să parasesc Sinaia și să mă întorc la București. Aveam o meserie, știam să fac un ziar, de la corectura până la secretariat de redacție, uitând că timpurile se schimbaseră și un ziar, acum, nu mai era dat pe mâna unui baiat. Nu fusesem eu corector la România liberă îndată după război și Nicolae Bellu mă daduse afară fără să știu nici eu nici el din ce pricină? Adică, el poate știa bine, dar eu nu. și Zaharia Stancu de la Societatea scriitorilor români, unde eram funcționar la serviciul drepturilor de autor? (Intrasem datorită lui Eugen Jebeleanu care, deși nu mă cunostea, auzise că un tânăr scriitor n-avea de lucru și era indignat: mă recomandase lui Eftimiu, președinte.) Mă gândeam să mă duc, în cazul când n-aș fi găsit un ziar, la Mihai Novicov, să-i spun că deocamdată romanul meu merge greu și să-i solicit să mă angajeze la el la Flacăra, unde era director.

Dar o obsesie abandonată și mințea odată eliberată de presiunea unei întrebări chinătoare, revelația se produce tocmai prin eliminarea acelor valori de care vorbește Tolstoi, care ascund adâncimile sufletului. Incursiunea mea nu era încheiată, dar se oprise în curgerea ei spre prezent. De ce?

Îmi facusem geamantanul și o luasem încet spre gară. Eram liniștit și încrezător, asemeni copiilor care traiesc protejați sub lumina soarelui. Cine mă proteja? Nu știam...

Am luat trenul, un rapid, și m-am urcat în vagonul restaurant. E atât de plăcut să stai într-un vagon restaurant, când nu e multă lume, să bei ceva și să te uiti pe geamul mare, prin care se

vede defilând peisajul, cu vârfuri și prapastii ametitoare încărcat de zapada, dar plin și de uriașe paduri verzi... Ce-am făcut, deci, la Sinaia? mă întrebam. Nimic. Cât de orgolios venisem! ... Cum vrusesem, încă din prima zi, să mă și apuc de lucru și cum amânasem pe a doua zi, după ce în prealabil distrusesem toate capodoperele care îmi venisera în minte înainte de a adormi, inclusiv ceea ce scrisesem eu însumi... Nu chiar tot, o mică schita cu taierea unui salcâm scapase... Înainte de a adormi! Da, adormisem cu un gând nelamurit, cu o lumină care pâlpâia înainte de a se stinge. O întrebare. De ce nu indusesem eu în volumul de debut, *Întâlnirea din Pamânturi*, schita *Salcâmul*? Iată, acum eram treaz. Într-adevăr, de ce o lasasem deoparte când știam că era lucrul cel mai inspirat pe care îl scrisesem? Când se întâmplase asta? Chiar anul trecut, când predam volumul la *Cartea Românească*. La ce mă gândisem?

Da, îmi aminteam de ce. Schita asta era un secret care nu trebuia dezvăluit. De ce? Asa! Era secretul meu. Ca aparuse în *Timpul* trebuia, debutam, dar *salcâmul* acela trebuia ferit, era ceva de pret, intim, care putea fi ucis într-o carte de nuvele. și acum deodată mi-am dat seama de ce. Acest salcâm doborât era singura întâmplare din ceea ce scrisesem la douăzeci de ani care avea legătura adâncă, nestearsă, cu familia mea. Fragmentul final din *Întâlnirea din Pamânturi* prin care mă angajam să scriu un roman era uitat, era o ilustrație a lecturilor mele din Swift prin care urmăream să arăt că Yahoo-ii săi nefericiți, slugi ale cailor, nu și-au schimbat firea... *Salcâmul* era însă un cod care nu trebuia divulgat. Scena cu doborârea lui îmi apare acum ca o poartă pe care dacă știam să o deschid intram pe un teritoriu în care trăia o lume miraculoasă pe care o cunosteam și pe care o puteam povesti. Cum să o deschid? m-am întrebat. Bine, dar nu era ea deschisă? Atunci, în '42, când publicasem cele trei pagini nu-mi aparuse această poartă în față? Nu fusesem adânc turburat când acest falnic copac cazuse? Total meu nu era deloc vesel în dimineața aceea. Ce i se întâmplase?... Îmi aminteam că după aceea într-o zi scara noastră de la prispa, care avea doi stâlpi jos, lângă ultima treaptă, fusese ruptă de un cal. Trecuseră zile și săptămâni și ea ramăsese așa ruptă. Nici tata, nici frații mei mai mari n-o dreseseră. Curând pierise cu totul. Ce se întâmpla în familia noastră când nici o ulucă nu era, până atunci, uitată? Stâlpii aceia nu foloseau la nimic, ne puteam lipsi și de scara, puteam sari direct din batatura pe prispa, sau de pe prispa jos. Se putea trăi și fără ei. Dar îmi dădeam seama că aparuse în sufletul celui care, tânăr fiind, simțise nevoia să-i ridice acolo: nepăsarea! Ceva fusese stricat și el nu mai vroia să dreaga acel lucru. Nu-i mai pasa.! De ce? Amintirile mai dramatice erau estompate. Cum zaceam de friguri și el discuta liniștit cu sanitarul dacă o să mor sau nu sub febră, uruitul mașinii și dialogul mamei cu vecinele: "... ca asta îl lasă să moară și nu vrea să-l ducă la spital!" Dar eu înviasem și îmi ramăsese în amintire răspunsul lui. "Ce vină am eu că pe lume sunt friguri! Ce, le-am adus eu!? Sau ești nebună?!" Stâlpii aceia însă în jurul cărora mă jucasem atâția ani cu sculpturile lor romboidale, de ce nu-i dresese, de ce nu făcuse alții noi? Gândul, sufletul lui fusese acolo când îi făcuse, era casa lui, cu femeia lui, cuibul pe care se gândise să-l

făca frumos, și în incrustatiile acelor stâlpi simteam o viață statornică și eternă. Se zdruncinase ceva? Ce se întâmplase?

și atunci, în tren, mi-am auzit gândul șoptindu-mi: "scrie și caută să afli ce s-a întâmplat. Scriind și spunând tot despre el și despre acea amintire, o să găsești răspunsul. și dacă n-o să-l găsești, nu te neliniști. O să lași istoria cu o enigmă."

Nu m-am lasat însă ispitit de acest gând, deși îl purtasem în conștiința mea, că o nebuloasă, atâția ani. Mi-am continuat drumul spre București chemat de iluziile și dramele propriei mele

vieti... Am revenit dupa câteva zile si din nou, în tren, la întoarcere, sub ritmul rotilor, asezat la geamul aceluiasi vagon restaurant, absorbit de peisajul mereu fantastic al muntilor sub zapada, mi-am dat seama ca gândul meu rezista, nu era o vaga ispita, nu se clintise de la locul lui, ma coplesea, si ca trebuie sa-l urmez...

Acasa, adica la Sinaia, în singuratatea vilei unde ma retrasesem, m-am asezat din nou la masa în fata ferestrei si dupa ce am contemplat câteva minute acelasi peisaj feeric de afara, am pus mâna pe stilou si am început sa scriu: Ilie Moromete...

N-am baut nici cafele nici alcool. Iar de fumat abia îmi aduceam aminte. Scriam linistit, fara febra si fara stersaturi. Câinii nu-i mai auzeam, iar la masa nu uitam sa ma duc. Eram mic, ma cântarisem odata în gara si vazusem cu uimire cum cu palton cu tot abia aveam cincizeci si sase de kilograme. Când, mai târziu, m-am împrietenit cu Zaharia Stancu si i-am spus ca as vrea sa fiu si eu cum i-ar fi placut mamei, adica "asa gras, frumos", conjudețeanul meu a râs si mi-a raspuns ca sa n-am nici o grija, o sa ajung si cu chelie si cu burta. N-am ajuns, desi într-o vreme am fost amenintat.

N-am uitat nici de Verbancu, nici de popice. Prin iulie, desi eram în plin lucru, am primit o scrisoare de la Uniunea Scriitorilor în care mi se spunea ca sederea mea la Sinaia s-a terminat.

M-am întors la Bucuresti si am continuat sa scriu. Nu stiam de ce, însa nu mai puteam sta la masa. Atunci m-am dus la un tâmplar si am comandat un fel de cutie pe care s'o pot tine pe genunchi si sa scriu pe ea rezemat în pat. Spre octombrie am pus stiloul jos. Nici cu acea cutie nu era bine. Mi se înmuiuau acum bratele.

M-am internat în spital. Aveam eu oase de romancier, cum îmi spusese Miron Paraschivescu, dar pe lângă oase un organism mai are si altele, care te pot parasi...

Mi-au facut tot felul de investigatii, m-au masurat, m-au pus sa suflu într-un burduf care îmi sorbea respiratia (metabolism bazal), mi-au dat o ceasca si la întrebarea mea, ce sa fac cu ea, infirmiera, cinica, mi-a raspuns cu humor brutal: "Mergeti dumneavoastra colea alaturi, în odaie si"... si a folosit expresia populara a ceea ce trebuia sa fac în ea, adica sa-si dea seama daca pot sa procreez, mi-au însângerat bratul cu seringi umplând cu sânge cinci eprubete, mi-au dat sa înghit un mat subtire de cauciuc care mi-a scos timp de trei, patru ore, întâi din stomacul gol substanta pentru chimismul gastric, apoi din vezica biliara tot atâtea eprubete pline cu bila (ce frumoasa e bila, aurie, ma întrebam cu ce secrete fabrica în noi ficatul aceasta materie fara de care am muri otraviti de ceea ce înghitim). Dar n-au gasit nimic. Mirat, doctorul Parhon, care mai venea înca la Endocri- nologie si facea vizite, m-a întrebat ce am. N-aveam nimic precis, dar doamna Pitis a raspuns în locul meu.

- Are tensiunea mica.

- Ei, cât? s-a mirat mai departe savantul.

Doamna Pitis a spus o cifra: zece cu sase, si a adaugat:

- Hiposurealism!

- Mariti-i putin tensiunea si sa elibereze patul, a raspuns marele savant plictisit. Cum arata cetosteroizii?

- Bine!

- Hiperglicemia provocata?

- În limite normale.

- Manânca, doarme?

- Da.

- Ia sa vedem!

M-a dezvelit la burta si m-a palpat.

- Are si un început de ptoza viscerală, a spus din nou doamna Pitis.

- Pai pentru ca e slab, matele cad când nu e putina grasime sa întareasca muschiul diafragmei, a zis savantul.

Dar eu stiam ca e din copilarie, când ma surpam des, sarind din pomi. Mama îmi punea o oala pe burta cu lumânari aprinse înauntru, lipite de o cutie de chibrit si enorma ventuza îmi sugea matele si le aranja la loc. Savantul m-a întrebat ce meserie am, i-am raspuns ca sunt gazetar, m-a învelit la loc si a iesit din rezerva.

De hiposurenalism suferea toata lumea în clinica lui, era un diagnostic la moda. N-aveam nici un fel de hiposurenalism, cum avea sa-mi dezvaluie mai târziu, râzând, doctorul Stanescu, un tânar de vârsta mea, chel, foarte inteligent si care îsi pastra un ochi critic fata de maniile savantului. Dar mi-au facut totusi injectii cu un extract din glanda respectiva, suprarenala, tensiunea mi s-a ridicat cu o cifra ("Ei, vezi, acum ti-e mult mai bine!" a exclamat doamna Pitis) si am parasit clinica "ameliorat". În realitate mâncasem si dormisem zdravan si ma odihnisem doua saptamâni fara sa fac nimic. Crescusem chiar si în greutate.

M-am întors sa descifrez mai departe viata eroului meu. Îl lasasem în preajma secerisului... Clipe fericite! si eu fusesem la seceris! Îl vedeam, îi auzeam glasul, îmi aminteam de febra plecării, apoi lungi zile sub arsita, rasaritul soarelui care ne gasea gata de munca în mijlocul lanului de spice, talger rosu care limpezea câmpia de urmele noptii si înfiora clipa, si care îl facea pe tata sa-si scoata palaria si sa se închine... Apoi treierisul, carele cu grâu care ne intrau în curte, numeroase, nu se mai terminau, apoi prima pâine din grâul nou care ne îmbata cu mirosul ei...

Ma apropiam de sfârșit si îmi pareau rau. Sfâșiasem miracolul...

Ma simteam batrân... Cartea nu era întreaga, ceva lipsea din ea, eroul meu nu era fericit si nu eram nici eu... Nu-mi placea sentimentul care ma stapânea, ca atât de tânar, lasam în urma parinti si frati, casa în care ma nascusem, gradina în ale carei ierburi stateam zile întregi cu ochii spre cer pazit de salcâmi înalti în care cântau grauri si zburau vrabiile. Cartea asta nu trebuia scrisa, si în nici un caz publicata, aceste lucruri nu se spun... Scrisesem, dar nu jubilam. Mult mai mult îmi placeau povestirile mele din Întâlnirea din Pamânturi, dure, reci, necrutatoare, peste care ochiul meu trecea cu privirea micșorata si impasibila. Trebuie sa scriu altceva si sa-mi regasesc acea privire, îmi spuneam...

Am luat manuscrisul, l-am dactilografiat, apoi l-am bagat în sertar si am uitat de el cinci ani. Obsedati ai scrisului si ai afirmării, dar si iubitori pasionati ai cuvântului scris, ma întâmpinau nedumeriti:

- Ce mai astepti? Da-i drumul!...

Refuzam sa accept ca sunt scriitor, spuneam, senin, ca vreau sa ma las de scris. si ce sa fac? Într-adevar, ce vroiam sa fac? Timp de patru ani insidioasa oboseala, care nu ma împiedica sa traiesc, dându-mi doar iluzia ca exist, îmi întindea o cursa pe care tineretea anilor n-o vedea (ca puteam realiza ceva mult mai mare decât literatura), împiedicându-ma astfel sa-mi revad manuscrisul, sa-mi aduc aminte ca fusesem fericit cât timp îl scrisesem si ca nu era nimic rau în el nici la adresa tatalui meu, nici a copilariei mele si ca, oricum, zadarnic încercam sa refuz sa dau urmare pactului: scrisesem, trebuia sa public. Semnasem acel pact de mult, înapoi nu mai puteam da.

... si într-o zi puterea mi-a revenit întreaga, mi-am amintit de tot. "Ce-o mai fi, mi-am spus resemnat, o sa mai vedem. O sa scrii ceva care sa te faca sa te simti din nou suveran peste eroii tai ca la început, când ai scris Calul daca vrei sa nu mai sfâsii miracolele. Da-i acum drumul la aceasta carte."

si am scos manuscrisul din sertar si am început din nou sa lucrez la el. Era primavara lui '55. Lipseau legaturi dintre principalele scene, însusi conflictul nu avea relief pregnant... Dar ce clar apare acum ceea ce nu putusem vedea cu cinci ani în urma. Eram redactor la Viata Româneasca, mi-am luat un concediu mai lung, m-am dus din nou la Sinaia, de asta data la Pelisor si dupa opt luni, în decembrie, Morometii apareau... Aventura în care de mult constiinta mea era implicata continua..